

MITROPOLIA BANATULUI

88

REVISTA OFICIALA A ARHIEPISCOPIEI TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBESULUI
ȘI A EPISCOPIEI ARADULUI

ANUL XXXVIII SEPTEMBRIE - OCTOMBRIE 1988 Nr. 5

St. IOSIF CEL NOU de la PARTOS

St. VISARION SARAI

C U P R I N S U L

Anul XXXVIII, nr. 5

septembrie—octombrie 1988

Redacția : Permanența Ortodoxiei românești. — — — — — 3

DREAPTA ÎNVĂȚĂTURĂ A BISERICII

Pr. dr. IOAN TULCAN : Sfinta Scriptură și Sfinta Tradiție — căi de
transmitere a Revelației dumnezeiești în cadrul Bisericii. — 9

STUDII

Pr. prof. dr. ZENO MUNTEANU : Rugăciunea Domnească — Tatăl
nostru. — — — — — 15
Pr. TEODOR BABA : Figura lui Moise în tradițiile iudaică, creștină
și musulmană. — — — — — 25
Dr. ADRIAN ANDREI RUSU : Viața religioasă a Hațegului în seco-
lele XV—XVI. Cîteva considerații. — — — — — 36
Prof. EUGENIA PUȘCAȘU : Viața culturală a românilor bănățeni
oglundită în ziarele „Dreptatea” (1893—1898) și „Drapelul”
(1901—1918). — — — — — 53

AMVONUL PREOȚILOR

Prot. IEREMIA B. GHITA : Valorificarea darurilor dumnezeiești. — 50
Monahul NICOLAE DELAROHIA : Despre milă. — — — — — 52
Pr. IACOB LUPEI : Valoarea „seminței” divine. — — — — — 57
Pr. prof. SORIN COSMA : Cuvînt de învățătură despre netemeinicia
milenarismului. — — — — — 59

PROBLEME PASTORALE ȘI LITURGICE

Prot. dr. MARCU BĂNESCU : Sinziennele (II). — — — — — 65

URME DIN TRECUT

Dr. VIOREL ȚIGU : Un remarcabil ansamblu de pictură. — — — — — 74
LONGIN I. OPRIȘA : Biserica „Sf. Prooroc Ilie” din Timișoara. — 77

CHIPURI DE ÎNAINȚAȘI

Pr. prof. VASILE STANCIU : Compozitorul Trifon Lugojan. — — — 82

TREPT E ALE DEZVOLTĂRII PATRIEI

Programator de proces. Sistem de elemente pneumatice. Succese ale
constructorilor de mașini la Arad. Un nou produs. Curele danturate
din elastomeri. Materiale suplimentare pentru construcții. Mașină de
țesut fără suveică. Sporirea ritmurilor de lucru pe Valea Jiului. Per-
formanțele minerilor de la Anina. Prin efort propriu. O nouă micro-
hidrocentrală. Acțiuni sistematice pentru prelucrarea lemnului. Mi-
nicombină pentru recoltat cereale. Fructe peste prevederi. Un nou
pod peste Mureș. Ceasuri solare. — — — — — 90

MITROPOLIA BANATULUI

5

ANUL XXXVII

septembrie—octombrie 1988

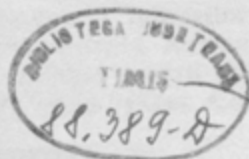
EDITURA MITROPOLIEI BANATULUI

MITROPOLIA BANATULUI

ANUNUL PREOTILOR

COMITETUL DE REDACȚIE

Președinte :	I. P. S. NICOLAE, Mitropolitul Banatului.
Vicepreședinte :	P. S. TIMOTEI, Episcopul Aradului, Ienopolei și Hălmegeului.
Membri :	Preot ILIE MAIER, vicar administrativ la Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului. Preot TEODOR GREUCEAN vicar administrativ la Episcopia Aradului, Ienopolei și Hălmegeului. Preot PETRU DOROBANȚU, consilier la Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului. Preot DUMITRU MOCA, funcționar la Centrul eparhial Arad. Preot SORIN COSMA, profesor la Seminarul teologic din Caransebeș.
Corectori :	Preot IOAN D. ȚIRNEA Diacon MIRCEA LAUȚĂ
Redactor :	Arhidiacon dr. SILVIU ANUICHI.
Redacția și Administrația :	Arhiepiscopia ortodoxă română, 1900 Timișoara I, bd. Victoriei nr. 7. Cont virament BNRSR, filiala Timișoara, nr. 45.10.8.192.

PERMANENȚA ORTODOXIEI ROMÂNEȘTI

Ca expresie a purității și integrității credinței și trăirii creștine, Ortodoxia este un strălucit certificat de identitate religioasă pentru toți cei ce au asimilat-o, fie de la început, fie în cursul vremii, indiferent de spațiu și timp, de profilul etnic, de mediul social și alte asemenea considerente. Toți cei ce se constituie în membrii Bisericii Ortodoxe au o profundă conștiință a adevăratei egalități și frățietăți întreolaltă, ca fii spirituali ai aceluiași Părinte ceresc, ca membre ale Trupului tainic al Mântuitorului Iisus Hristos care s-a întrupat pentru toți deopotrivă, spre a-i elibera de sub același păcat originar și spre a-i uni în aceeași credință, nădejde și dragoste pe toți oamenii dintotdeauna și de pretutindeni, împărtășind același destin pe drumul spiritual ascendent al mântuirii și desăvârșirii. Ortodoxia a pătruns în conștiința tuturor celor ce s-au integrat organic în aceasta, formînd un tot robust cu spiritualitatea tuturor popoarelor care o compun, într-o fascinantă întrepătrundere de destine. Pentru popoare întregi și indivizi izolați, de la un capăt la altul al lumii, Ortodoxia a fost și continuă să rămînă temelia spirituală pe care se grevează toate năzuințele lor spre mai bine, cele mai scumpe idealuri de libertate și dreptate, de independență și suveranitate națională, de emancipare socială și progres, cultivîndu-le ființa și identitatea națională, tradițiile și datinile proprii, într-o impresionantă osmoză, admirată mereu mai mult, de la o zi la alta, în variatele medii confesionale din contemporaneitatea noastră și mai ales în cadrul Mișcării ecumenice. Frumusețea Ortodoxiei este exprimată deosebit de elocvent și pregnant tocmai în diversitatea mediilor etnice în care există, în contribuția tuturor, cu specificul propriu, la cultivarea ei, în cadrul organizațiilor autocefale, în funcție de realitățile și necesitățile locale, într-o minunată simfonie coloristică, dar urmînd aceeași doctrină canonică.

În acest cadru general, Ortodoxia românească poartă definiția și specificul ei inconfundabil, care îi conferă o viguroasă expresie, admirată de multă vreme în întreaga lume. Popor de structură și limbă latină, românii au reprezentat dintotdeauna în Ortodoxie un anume factor de echilibru, de lărgire a orizonturilor, cu largi deschideri spre recunoașterea valorilor altor popoare, a altor confesiuni, a altor religii. Se știe că în lumea ortodoxă nu a încăput nicicând discriminarea unora sau altora pe considerente naționale sau religioase, dar aceasta poate în cea mai mare măsură grație poporului român, a cărui vocație irenică și-a pus amprenta spirituală specifică la toate nivelele contactelor bilaterale și multilaterale între oameni, din cele mai vechi timpuri pînă în contemporaneitatea noastră. Așa se face că și în prezența Ortodoxiei românești în lumea ortodoxă în general, dar și în afara ei, a devenit o realitate pe cît de pregnantă pe atît de fecundă, așteptată, căutată și chiar solicitată în cele mai variate forme. Este suficientă o scurtă incursiune în zbuciumata istorie a lumii ortodoxe din evul mediu, spre a sesiza dimensiunile prezenței românești care i-a imprimat pretutindeni — din Peninsula Balcanică și pînă în Orientul Mijlociu — o necesară infuzie de putere și prospețime, atunci cînd era amenințată de orgiile ce o confruntau. Voievozi și ierarhi români de pioasă amintire și-au gravat numele în conștiința tuturor acestor popoare greu încercate de violența invaziilor, de intoleranță națională și religioasă, amenințate chiar de dispariție sub incidența unor împrejurări cărora nu le mai putea uface țafă. Mărinimia lor a fost exprimată în atîtea danii în bani, obiecte de cult și podoabă bisericească, în atîtea cărți manuscrise și imprimate pentru trebuințele lor spirituale și liturgice, ce se odihnesc astăzi în atîtea muzee ale lumii, uneori departe de locurile cărora le-au fost destinate inițial. Mănăstiri mai mari și mai mici, numeroase așezăminte de cultură ortodoxă de la Ierusalim și Țara Sfîntă, de pe Sf. Munte Atos și din mediul tuturor popoarelor ortodoxe balcanice au beneficiat în permanența multor veacuri de cea mai largă dărnicie a atîtor exponenți ai poporului nostru care au vehiculat pretutindeni specificul Ortodoxiei românești și le-au immortalizat numele în străvechi pomelnice care evocă peste timp personalitatea lor viguroasă. Și ceea ce formează un titlu de glorie nepieritoare este tocmai prezența lor în cele mai importante edificii de cultură și spiritualitate ortodoxă ale celorlalte popoare încărcate de istorie și legendă, ca

cea mai plastică expresie a profilului național propriu. Or tocmai acestor lăcașuri de închinare le-a fost acordată cea mai concludentă asistență spirituală și materială, cele mai substanțiale subsidii, cu atât mai mult cu cât sub acoperișul lor aveau să se plămădească, să capete expresie marile idealuri de libertate ale acestor popoare oprite, idealurile de restituire a independenței pierdute în vicisitudinile vremii.

Dincolo de aceste aspecte, Ortodoxia românească, cu profilul ei robust, s-a remarcat mereu și în aria scrisului teologic și bisericesc în general, în cultivarea și adâncirea trăirii și învățaturii ortodoxe, în fața tentativelor de înstrăinare religioasă și națională încercate de ideologii agresive, în lumea de odinioară. Așa bunăoară, în epoca afirmării Reformei și a războaielor religioase ce mistuiseră Europa occidentală a evului mediu, dar care au impus și Ortodoxiei întregi o necesară luare de atitudine, un mitropolit român — Petru Movilă al Kievului — și-a asumat obligația alcătuirii unei Mărturisiri de credință unitare, ce a rămas normativă pînă în zilele noastre, bucurîndu-se de permanentă apreciere în mediul tuturor popoarelor ortodoxe, elogiată și căutată de toți cei doritori să se familiarizeze cu conținutul credinței dreptmăritoare. Și tot românii au fost cei ce au oferit găzduire unui sinod cu caracter panortodox, destinat să oficializeze această Mărturisire de valoare excepțională : voievodul de pie memorie Vasile Lupu al Moldovei și Sinodul de la Iași din 1642. Numeroși alți ierarhi și dascăli de Teologie, clerici de mir și din cinul monastic, anonimi și cunoscuți — ca spre pildă mitropolitul Varlaam al Moldovei — au ilustrat cu condeiul lor scrisul teologic, reflectînd contribuția românească la gestația spirituală ortodoxă din toate timpurile. Cîte dintre manuscrisele românești, dintre cărțile cu conținut biblic și patristic, dintre cele de cult se mai descoperă întîmplător și astăzi, uitate de vreme, în atîtea tainițe, depozite și locuri rămase încă necercetate din întreg Orientul ortodox și sud-est european ! Rămînem surprinși, de multe ori, citind sau auzind despre aparent senzaționale descoperiri legate de prezența Ortodoxiei românești în spații atît de depărtate de țara noastră, dar care de fapt confirmă realități existente dintotdeauna, uneori chiar simple supoziții, de altfel justificate și acestea.

Cu o asemenea tradiție atît de proeminentă și impunătoare, este firesc ca Ortodoxia românească să se facă simțită și respec-

tată și în contemporaneitatea noastră. Componentă și dimensiune spirituală a poporului nostru, Ortodoxia românească a fost și rămîne permanent ancorată în problematica ce confruntă lumea, la fel ca odinioară, deoarece plîmna ei nu poate fi concepută fără timp și spațiu, fără aspirațiile și idealurile cultivate atît de membrii ei cît și de cei din afara ei, cărora Ortodoxia este chemată să le dea răspunsul, în duhul credinței ei dintotdeauna, dar și în funcție de mutațiile intervenite în mediul poporului și în întreaga lume contemporană. Ortodoxia românească oferă, în consecință și astăzi, cel mai strălucit exemplu de slujire a poporului și țării căreia îi aparține, a idealurilor întregului nostru popor stăpîn pe destinele sale, care își construiește prezentul și își temeluiește viitorul sub luminile fecunde ale orînduirii socialiste. Avînd în frunte pe cel mai iubit fiu al națiunii noastre, Președintele Nicolae Ceaușescu, ilustră personalitate a lumii contemporane, poporul român cunoaște astăzi ritmurile unei dezvoltări multilaterale, necunoscute în întreaga sa istorie, spre culmile civilizației și progresului, pentru mai binele și fericirea tuturor fiilor patriei. La această vastă operă ce se desfășoară pe toate meleagurile ce ne aparțin și ne definesc ca popor, își aduce contribuția și Ortodoxia românească, implicată din plin în tot ceea ce se preconizează și se face pentru continua înălțare a țării, pentru construirea unei noi vieți, pe coordonate superioare, pentru edificarea unei lumi a păcii, mai bune și mai drepte pe întreaga planetă. În climatul celei mai autentice și profunde libertăți religioase asigurată de Constituția țării și înțeleapta ei conducere, Ortodoxia românească cunoaște și ea — alături de celelalte credințe religioase existente în țară — valorificarea pleneră a întregului ei tezaur de viață și faptă, impunîndu-se la fel de pregnant și în viața religioasă internațională, în lumea ortodoxă în general și cadrul Mișcării ecumenice pe ansamblul ei.

Exponentul principal al Ortodoxiei românești contemporane, în afirmarea ei plenară, este însuși Prea Fericitul Patriarh Teoctist, Întîistătătorul Bisericii noastre, strălucită personalitate a vieții bisericești și religioase a epocii noastre, grație căruia Ortodoxia românească se afirmă mereu mai viu pe largi spații ale lumii. În întîlnirile avute la cel mai înalt nivel religios, în țara noastră și peste hotarele ei, cu numeroase personalități ale vieții religioase, P. F. Patriarh Teoctist a exprimat capacitatea Ortodoxiei românești de a rămîne intru totul fidelă atît tradițiilor ei milenare, ca și mobili-

tatea ei, deschiderea spre noi modalități și mijloace misionare, spre noi forme de exprimare și valorificare a mesajului evanghelic, accesibile omului vremurilor noastre, deopotrivă cu receptivitatea ei la toate problemele și idealurile oamenilor, de pace, dreptate și frățietate, de dragoste între popoare și abolirea tuturor discriminărilor de orice fel. În același timp, P. F. Patriarh Teoctist este și cel mai autorizat mesager exprimând colaborarea cea mai autentică, reală și fecundă dintre Biserica noastră dreptmăritoare și celelalte culte religioase din România, în spiritul celei mai depline egalități religioase, întru sprijinirea tuturor inițiativelor de pace ale poporului român în frunte cu marele nostru tribun național, Președintele Nicolae Ceaușescu. Din această optică izvorăște și atașamentul deplin al tuturor celor ce compun Biserica noastră față de toate acțiunile întreprinse de conducerea țării, pe plan local și general, în politica internă și externă.

O nouă afirmare a Ortodoxiei românești în lumea contemporană a avut loc în a doua jumătate a lunii septembrie 1988, cu ocazia festivităților organizate de Patriarhia ecumenică a Constantinopolului, cu prilejul declarării insulei Patmos ca „insula sfântă”. Loc de exil al Sfintului Apostol și Evanghelist Ioan, unde a fost scrisă cea din urmă carte a Sfintei Scripturi, Apocalipsa, insula Patmos reflectă deopotrivă și permanența Ortodoxiei românești, grație numeroaselor danii ale voievozilor și ierarhilor Țării Românești și Moldovei, fie pecuniare, fie în obiecte bisericești, dintre care mănăstirea „Sf. Ioan Evanghelistul” mai păstrează numeroase manuscrise, tipărituri și obiecte de uz liturgic. Expresie a spiritualității ortodoxe în ansamblul ei, insula Patmos permanentizează, cu alte cuvinte, și dimensiunea Ortodoxiei românești, exprimată atât de viu într-o continuitate neîntreruptă până în zilele noastre.

Festivitățile ce au avut loc cu acest prilej — simultan cu împlinirea a nouă veacuri de la întemeierea mănăstirii „Sf. Ioan Evanghelistul” — au reunit ilustre personalități ale vieții ortodoxe și religioase internaționale, Prea Fericitul Patriarh Teoctist și membrii delegației Bisericii noastre fiind exponenții Ortodoxiei românești în cadrul contactelor bilaterale și multilaterale din acele zile aniversare și respectiv în cadrul serviciilor divine, cu cea împreunăoficiere în atmosfera de profundă pietate și autentică trăire ortodoxă.

Ortodoxia românească este o valoare ce aparține poporului român, dar și lumii creștine în general, de o vitalitate confirmată în permanența vremii. Ea își dovedește și astăzi, la fel de bine rostul, misiunea și lucrarea ei responsabilă în contemporaneitatea noastră, în sînul Ortodoxiei ecumenice, ca și al vieții religioase în ansamblul ei, căreia îi conferă mereu ceva din respirația spirituală românească, din idealurile poporului român ce coincid cu cele ale oamenilor de bine de pe întreaga planetă.

Redacția

SFÎNTA SCRIPTURĂ ȘI SFÎNTA TRADIȚIE — CĂI DE TRANSMITERE A REVELAȚIEI DUMNEZEIEȘTI ÎN CADRUL BISERICII

1. Înainte de a prezenta valoarea și importanța deosebită a Sfintei Scripturi și a Sfintei Tradiții, pentru întreaga comunitate a Bisericii, se impun câteva precizări privitoare la Revelația dumnezeiască. Ea este actul sau lucrarea prin care Dumnezeu se face cunoscut omului pe Sine Însuși. Își face cunoscută voia Sa, pentru ca omul să se mîntuiască. Scopul final al Revelației este deci mîntuirea omului.

Această lucrare de descoperire sau de revelare supranaturală a lui Dumnezeu a început din Vechiul Testament, progresînd continuu pînă la „plinirea vremii“, cînd „Dumnezeu a trimis pe Fiul Său, născut din femeie, ca pe cei de sub lege să-i răscumpere“ (Galateni 4, 4—5). Revelația supranaturală a culminat în Iisus Hristos. În El s-a împlinit planul de mîntuire și de îndumnezeire a creației; în El coincid Revelația și Revelatorul, deoarece conținutul Revelației este sensul profund, complex și dinamic al Persoanei divino-umane a lui Hristos, ca Fiul lui Dumnezeu întrupat.

Revelația lui Hristos, „continuă să fie activă prin Duhul Sfînt în lume, în și prin Biserică, dar nu continuă să se întregească cu părți noi. Ea e întreagă în Hristos și din El lucrează, întreagă, în și prin Biserică“.¹

Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție sînt mijloace, forme, căi de transmitere a Revelației dumnezeiești. Ca expresie scrisă a Revelației lui Hristos, Sfînta Scriptură posedă un dinamism intrinsec, care se cere concretizat în viața oamenilor, printr-o cunoaștere și trăire personală, comunitară într-un continuu progres,² iar Tradiția actualizează dinamismul Scripturii prin calitatea ei de explicatoare adevărată a Scripturii. Spre exemplu, Sfîntul Apostol Pavel, pentru înțelegerea epistolelor sale, trimite la predica sa orală, care a rămas în comunitate ca Tradiție (I Corinteni 11, 2 ;

¹ Pr. prof. dr. D. Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. I, București, 1978, p. 51.

² Idem, *Sfînta Scriptură și Tradiția apostolică în mărturisirea Bisericii*, în : „Ortodoxia“, nr. 2/1987, pp. 204—220 ; pr. prof. Mircea Basarab, *Autoritatea Sfintei Scripturi în Biserica Ortodoxă*, în rev. cit. pp. 225—233.

15, 3 ; II Tesaloniceni 2, 15 ; 3, 6). Această explicare sau „învățătură apostolică” a credinței trebuie să rămână ca un model permanent, ca o regulă de neschimbat (Romani 6, 17 ; Iuda 3).

2. RAPORTUL DINTRE SFÎNTA SCRIPTURĂ ȘI BISERICA

Sfinta Scriptură este cartea Bisericii. Biserica a fost aceea care a dat naștere Sfintei Scripturi și tot Biserica a fixat și canonul cărților ei³. De aceea, „Scriptura, Tradiția și Biserica trebuie concepute și văzute așa cum sînt în realitate, adică într-o unitate organică”.⁴

Raportul strîns dintre Sfinta Scriptură și Biserică decurge și din atributul Bisericii, ca trup al lui Hristos, plină de Hristos și de Duhul Său, Sfinta Scriptură fiind Cuvîntul cel viu al lui Dumnezeu (cf. I Corinteni 12, 27 ; Efeseni 5, 23 și 30). În consecință „cuvîntul lui Dumnezeu care aparține Bisericii nu poate fi smuls Bisericii și interpretat altfel decît ea, cu atît mai mult împotriva ei. Cuvîntul lui Dumnezeu este parte constitutivă a Bisericii”.⁵ El se află în Biserică, iar aceasta îl are direct de la Mîntuitorul care l-a grăit și de la sfinții apostoli care l-au scris în Biserică și pentru Biserică, iar Biserica l-a primit și l-a păstrat pînă azi cu sfințenie, ea și nu altcineva.⁶

Sfinta Scriptură a aparținut dintotdeauna Bisericii, iar noi am primit-o ca o sfință moștenire prin Biserică. Biserica ne-a produs-o ne-a păstrat-o și garantat-o. Acolo unde s-a păstrat adevărata Biserică, de tradiție apostolică, nu poate exista nici o coliziune între Biserică și Scriptură, deoarece Duhul însuflețește neconținut Biserica cea adevărată, ferind-o de orice greșală.

Prin urmare, Biserica are o întîietate în timp și de funcție față de Sfinta Scriptură. Biserica creștină existase și din punct de vedere istoric deja de 10—15 ani, cînd au început să se scrie primele cărți ale Noului Testament. De aceea, această legătură strînsă care a existat dintotdeauna între Biserică și Sfinta Scriptură a fost pusă în lumină și de dascălii Bisericii și tot de aceea despre Biserica noastră s-a spus mereu că trăirea și gîndirea ei este esențial biblică, ilustrată prin următoarele exemple :

a) toate lucrările patristice sînt în esență un amplu comentariu făcut Sfintei Scripturi ;

b) însuși interiorul unui lăcaș de închinare oferă atmosfera de comuniune și cunoaștere a Sfintei Scripturi, care se preface astfel într-un co-

³ Nicolae, Mitropolitul Banatului, *Temeiurile învățăturii ortodoxe*, Timișoara, 1981, pp. 71—85 ; S. Bulgacov, *L'Orthodoxie, l'Age d'Homme*, Lausanne, 1980, p. 23.

⁴ Pr. prof. Isidor Todoran, *Despre raportul dintre izvoarele Revelației*, în „Mitropolia Ardealului”, nr. 9—10/1958, p. 725.

⁵ Nicolae, Mitropolitul Banatului, *o.c.*, p. 84.

⁶ Prof. T. M. Popescu, *Sfinta Tradiție ca temelie de credință în Biserica Ortodoxă*, în „Ortodoxia”, nr. 1/1956, pp. 13—14.

mentariu empiric, istorisind Biblia, ilustrînd-o și însuflețînd-o prin ceea ce se înfățișează ochilor sufletului ;

c) întreg cultul Bisericii noastre dreptmăritoare : slujbele, imnurile ei, cîntările și rugăciunile sînt întreșute cu texte biblice, iar sfînta liturghie este recapitularea tuturor episoadelor mîntuirii, o adevărată desfășurare a evenimentelor biblice, actualizînd aici și acum pentru fiecare din noi, misterul mîntuirii.⁷

3. INTERPRETAREA SFINTEI SCRIPTURI

Biblia sau Sfinta Scriptură a fost scrisă sub inspirația Sfîntului Duh, deci prin puterea și lucrarea Sfîntului Duh (II Timotei 3, 16), într-o perioadă de timp destul de mare : 1500 ani î.n. de Hristos și 100 ani după Hristos. Vechimea și mulțimea sfinților autori, diversitatea de loc, timp și subiect a cărților sfinte, pe de o parte, iar pe de altă parte, unicitatea cuprinsului ei descoperit în chip suprafiresc, ridică problema pregătirii intelectuale și duhovnicești a tilcuiitorului Cuvîntului lui Dumnezeu. Din această multiplicitate și bogăție a sensurilor Scripturii derivă și posibilitatea de a fi înțeleasă greșit. De aceea, norma înțelegerii și tilcuiirii ei corecte este adevărul păstrat de Biserică de-a pururi prin asistența Sfîntului Duh,⁸ pentru că Biserica și numai ea este „stîlpul și temelia adevărului“ (Timotei 3, 15).

a) Pentru interpretarea corectă a Sfintei Scripturi sînt necesare foarte multe cunoștințe. De aceea, Sf. Apostol Petru spune despre epistolele pauline că în ele „sînt unele lucruri cu anevoie de înțeles, pe care cei neștiutori și neîntăriți le răstălmăcesc, ca și pe celelalte Scripturi spre a lor pierzare“ (II Petru 3, 16). Deci nu oricine are dreptul și priceperea necesară pentru a cunoaște cum trebuie. Nici famenul etiopian nu a înțeles cuvintele Scripturii. Cînd diaconul Filip l-a întrebat dacă știe ceea ce citea acolo, i-a răspuns : „Cum aș putea să înțeleg dacă nu mă va călăuzi cineva ?“ (Faptele Apostolilor 8, 31).

b) Chemarea, misiunea, puterea, dreptul și datoria de a interpreta Sfinta Scriptură le are numai Biserica, „stîlpul și temelia adevărului“ (I Timotei 3, 15). Mărturia despre caracterul dumnezeesc al cuvîntului lui Dumnezeu nu o putem dobîndi decît în Biserică, unde se află „Duhul lui Dumnezeu“.

c) Biserica își exercită întreita ei lucrare în mijlocul credincioșilor, prin persoane alese anume în acest scop pe care le-a îmbrăcat cu puterea Duhului, cărora le-a acordat „apostolia“, ca să-L vestească pe El, „pînă

⁷ Cf. prof. N. Chițescu, *Scriptură, Tradiție, tradiții*, în „Ortodoxia“ nr. 3—4/1963, pp. 367—368.

⁸ Pr. conf. Ilie Moldovan, *Cunoașterea Sfintei Scripturi, după învățătura ortodoxă*, în „Ortodoxia“, nr. 2/1980, pp. 251—257.

la marginile lumii, perpetuând misiunea⁹ încredințată sfinților apostoli: „Mergînd învățați...” (Matei 28, 19—20); „Mergeți în toată lumea și propovăduiți Evanghelia la toată zidirea (Marcu 16, 15). În Biserică, fiecare creștin are un anumit dar de la Dumnezeu, ce nu este același (cf. I Corinteni 12, 25—30; Efeseni 4, 11). Apostolii au primit un har și un dar special în vederea propovăduirii (cf. Matei 13, 11), iar cei ce n-au darul și chemarea apostoliei, n-au nici priceperea și nici dreptul de a explica altora adevărurile de credință,⁹ după cuvîntul Sfîntului Apostol Pavel: „Cum vor propovădui, de nu vor fi trimiso” (Romani 10, 15).

4. SENSUL ȘI NATURA SFINTEI TRADIȚII

Tradiția sau „predania”, sau „rînduiala Bisericii” conține acțiunea de predare, de a transmite, de a trimite mai departe, din gură în gură, învățătura descoperită de Dumnezeu, transmisă de Biserică pe cale orală, după moartea celui din urmă apostol. Se știe că întreaga învățătură descoperită a fost dată pe cale orală, apoi a fost fixată în parte, în scrisul celor două Testamente. Se știe, apoi că Mîntuitorul n-a scris nimic și că nu tot ce a făcut El s-a consemnat în Sfînta Scriptură (cf. Ioan, 20, 30; 21, 25). De asemenea, nici sfinții apostoli n-au scris prea mult, decît doar în situații excepționale, lăsînd multe chestiuni importante spre a fi spuse „față către față” (cf. I Corinteni 11, 34; II Ioan 12; III Ioan 13—14). În acest context putem înțelege mai bine cuvintele Sfîntului Apostol Pavel adresate tesalonicenilor: „Deci, dar, fraților, stați neclintiți și țineți predaniile pe care le-ați învățat, fie prin cuvînt, fie prin epistola noastră” (II Tesaloniceni 2, 15).

Aceleași lucruri au fost relatate mai tîrziu de Sf. Vasile cel Mare: „Unele din dogme și propovăduirile păzite de Biserică le avem din învățătura scrisă, iar altele le-am primit din Sfînta Tradiție a apostolilor, predate nouă prin succesiuni în taină; ambele au aceeași valoare pentru mîntuire”.

Prin urmare, Tradiția este viață¹⁰, forță vie și conștiința unui organism viu; ea nu este numai trecutul, ci de asemenea și prezentul în care locuiește viitorul;¹¹ ea are un caracter pnevmatologic; fiind viața Bisericii în Duhul Sfînt.¹² În Biserică noastră dreptmăritoare, Tradiția este „o continuă trăire a aceleiași legături cu Hristos, plenitudinea Revelației, pe care a trăit-o Biserică apostolică, o continuă trăire, a aceluiași mister

⁹ Prot. dr. P. Deheleanu, *Manual de Sectologie*, Arad, 1948, p. 105.

¹⁰ Pr. prof. Isidor Todoran, *Esența Sfîntei Tradiții și sensul ei istoric*, în „Mitropolia Ardealului”, nr. 4—6/1976, p. 295.

¹¹ S. Bulgakov, o.c., p. 33.

¹² Vl. Lossky, *Essai sur la Théologie mystique de l'Eglise l'Orient*, Paris, 1944, p. 185.

al mîntuirii¹³. Aceasta, deoarece modurile în care Hristos ni se comunică prin Duhul Său, sau condițiile care ni se cer ca să trăim cu El, nu sînt descrise pe larg în Sfintele Evanghelii, dar au fost aplicate în Biserica apostolică sînt păstrate de Biserică, prin Tradiție, ca normative pentru toate timpurile. În consecință, conținutul specific al Tradiției constă din cunoașterea Mîntuitorului Iisus Hristos și a actelor Sale mîntuitoare, sau a dogmelor în înțelesul lor adevărat și în aplicarea lor practică, prin mărturisire, rugăciune, Taine, viață creștină după voia și după pilda lui Hristos; ele formează un tot unitar prin care lucrează Duhul Sfînt sau harul lui Hristos în cei ce cred în El.

Rezumînd, Tradiția apostolică definește toată propovăduirea și toată activitatea apostolilor referitoare la Hristos, prin lucrarea Sfîntului Duh, prin care a apărut Biserica, din punct de vedere istoric, imprimîndu-i structurile ei fundamentale, mereu valabile. O parte din această lucrare apostolică a fost așternută în scris, formînd cărțile sau Scriptura Nouului Testament; o altă parte a acestei lucrări apostolice, nescrisă de sfinții apostoli, formează rînduiele prin care se constituie, se menține și se extinde Biserica, sau Tradiția apostolică în sens restrîns (crezurile, dispozițiile privitoare la Taine, la cult, la organizarea ierarhică, la viața credincioșilor), care la început nu a fost necesar să se fixeze în scris.

5. SFÎNTA TRADIȚIE ȘI BISERICA : LEGĂTURA ORGANICĂ DINTRE ELE

Sfînta Tradiție și Biserica formează un tot unitar și indestructibil. Tradiția se identifică cu însăși viața Bisericii; Biserica este Trupul tainic al lui Hristos, întruparea Lui permanentă; ea posedă plenitudinea vieții în Hristos, a adevăratei credințe și învățăături, pe care o păstrează și o transmite din generație în generație, ca propria ei Tradiție. Biserica, sub permanenta asistență a Sfîntului Duh, a fixat în scris, în primele opt veacuri, credința și viața ei, pentru a le feri de adăugiri și alterări, în mărturisiri de credință și simboluri, în hotărîri, canoane și reguli ale sfintelor sinoade, în rînduiele și rugăciuni ale liturghiilor, Tainelor și ierurgiilor.¹⁴

Orice separație între Biserică și Tradiție este imposibilă, Tradiția fiind Revelația încorporată în Biserică și transmisă și prelungită prin Biserică. Tradiția nu ne spune numai ce a făcut Hristos pentru mîntuirea noastră, deci nu ne prezintă numai aspectele mîntuirii obiective, ci ne arată cum Hristos continuă să ne cuprindă și pe noi în cadrul mîntuirii obiective și ce trebuie să facem spre a ne însuși roadele mîntuirii obiective. Deci, Tra-

¹³ Pr. prof. D. Stăniloae, *Concepția ortodoxă despre tradiție și despre dezvoltarea doctrinei*, în „Ortodoxia”, nr. 1/1975, p. 5.

¹⁴ Nicolae, Mitropolitul Banatului, o.c., p. 58.

diția prezintă în mod clar mai ales procesul *mîntuirii subiective* a celor ce cred în Iisus Hristos, ca Fiul lui Dumnezeu întrupat și în lucrarea Sa mîntuitoare.

Fără Biserică este imposibilă Tradiția, deoarece fără Biserică nu se permanentizează Revelația în lucrarea ei prin Duhul Sfînt. Biserica este aceea care citește și tilcuiește scrisul inspirat al apostolilor despre Iisus Hristos și opera Sa de mîntuire a neamului omenesc și tot ea fructifică acest scris trecîndu-l, cu aceeași putere a Duhului Sfînt, în viața credincioșilor. Sub asistența Duhului Sfînt ea dispune și de mijloacele necesare, la fel ca odinioară sfinții apostoli, pentru ca Revelația să-și arate roadele în permanență : mîntuirea tuturor credincioșilor ce o compun.

Pr. dr. IOAN TULCAN

RUGĂCIUNEA DOMNEASCĂ — TATĂL NOSTRU

de : pr. prof. dr. ZENO MUNTEANU

Rugăciunea este convorbirea dintre credincios și Dumnezeu. Prin rugăciune sufletul se înalță la Dumnezeu, vine în fața Lui, stă de vorbă cu Dumnezeu, cu dragoste și încredere. El este prezent pretutindeni și ascultă rugăciunea noastră. Fără credința într-un Dumnezeu personal, prezent pretutindeni, rugăciunea este un nonsens.¹ Conștiința prezenței lui Dumnezeu în rugăciune este unul dintre temeiurile esențiale ale apropierii noastre de Dumnezeu.

Cel ce se roagă, se cade să ierte greșelile tuturor semenilor săi, alun-gînd din suflet patima miniei și nepismuind pe nimeni. Să iertăm, deci, înainte de a ne ruga, împlinind porunca Mintuitorului : „Și cînd stați de vă rugați, iertați orice aveți împotriva cuiva“. (Marcu 11, 25). Cînd rugăciunea se face cu încredere în providența dumnezeiască, atunci însuși Mintuitorul se roagă împreună cu noi, la fel ca și îngerii, care se bucură în cer pentru un păcătos care se căiește mai mult decît pentru 99 drepti, că- rora nu le trebuie pocăință (Luca 15, 7).

Obiectul rugăciunii presupune lucrurile mari, divine, mîntuitoare su- fletului, nu cele trecătoare, după cuvintele Mintuitorului : „Căutați mai întii împărăția lui Dumnezeu și dreptatea Lui și celelalte se adaugă pe deasupra“ (Matei 6, 33). De altel, rugăciunea neîncetată este principala armă de luptă împotriva celui rău.²

După cuprins, rugăciunile, particulare fie obștești, sînt de laudă, de mulțumire și de cerere. Din prima categorie fac parte cele în care se ex- primă credința în Dumnezeu, lăudînd perfecțiunile Sale. Rugăciunea de laudă este cîntarea îngerilor în cer cînd, înconjurînd tronul lui Dumne- zeu, cîntă : Sfînt, Sfînt, Sfînt e Domnul Savaot (Isaia 6, 3). La nașterea Pruncului Iisus în Betleem, îngerii au lăudat de asemenea pe Dumnezeu, zicînd : „Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace între oameni bunăvoire“ (Luca 2, 14). Psalmistul David, Îl laudă pe Dumnezeu, Creatorul și Proniatorul lumii, exclamînd : „Cît s-au mărit lucrurile Tale, Doamne, Toate întru înțelepciune Le-ai făcut“ (Psalm 103, 25). Biserica noastră dreptmăritoare are nenumărate cîntări de laudă la adresa lui Dum- nezeu, Cel Unul în ființă și întreit în Persoane, ca : Sfinte Dumnezeule,

¹ *Teologia Morală Ortodoxă*, vol. 2, București, 1980, p. 50.

² Origen, *Scrieri alese*, partea a II-a, trad. pr. prof. dr. Th. Bodogae, pr. prof. dr. Nicolae Neaga și Z. Lațcu, București, 1982, pp. 216—219.

Mărire Tatălui și Fiului și Sfintului Duh, Mărire Ție Celui ce ne-a arătat nouă lumină (doxologia cea mare), pe Tine Te laudăm, pe Tine bine Te cuvîntăm. Tot cîntare de laudă este și cîntarea Maicii Domnului: „Mărește suflète al meu pe Domnul“ (Luca 1, 46).

În rugăciunea de mulțumire se exprimă mai ales iubirea față de Dumnezeu, mulțumindu-I cu recunoștință pentru toate cele primite, Dumnezeu fiind cel mai mare binefăcător și ocrotitor al nostru și tot El ne stă în ajutor, în caz de primejdie: „Mulțumiți pentru toate, căci aceasta este voia lui Dumnezeu întru Iisus Hristos, pentru voi“ (I Tesaloniceni 5, 18).

Rugăciunea lui Noe la ieșirea din corabie, după potop, a fost de mulțumire (Facerea 8, 19), după cum și cea a lui Moise la ieșirea din Egipt (Ieșirea 15, 1—21). Bătrînul Simeon mulțumește lui Dumnezeu că l-a învrednicit să țină în brațele sale pe Mîntuitorul lumii (Luca 2, 28—32).

În rugăciunea de cerere se exprimă nădejdea în Dumnezeu, aducînd înaintea Lui trebuințele noastre, încredințați fiind că Dumnezeu, în bunătatea Sa, ni le va împlini. În ea exprimăm neputința și trebuința de ajutor, dar și certitudinea că „tot darul desăvîrșit vine de la Părintele luminilor“ (Iacob 1, 17). Îndeosebi cerem ca Dumnezeu să ne ierte păcatele și să ne stea în ajutor cu harul Său, spre a ieși biruitori asupra păcatului: „Cereți și se va da vouă, căutați și veți afla, bateți și se va deschide vouă“ (Matei 7, 7).

Rugăciunea Mîntuitorului din grădina Ghetsimani și cea de pe cruce constituie cel mai strălucit exemplu în această privință. Rugăciunea Sfîntului Arhidiacon Ștefan, din clipa în care era ucis cu pietre (Faptele Apostolilor 7, 59); cea a creștinilor care se rugau pentru eliberarea Sfîntului Apostol Petru din temniță (Faptele Apostolilor 12, 5), ca și rugăciunea împăratului David, „Miluiește-mă Dumnezeule“ (Psalmul 50), sînt rugăciuni de cerere și pocăință.

Cea mai frumoasă rugăciune de cerere rămîne, însă Rugăciunea Domnească — Tatăl Nostru.³ A fost rostită de Mîntuitorul la solicitarea unuia dintre ucenii Săi, spre a-i învăța și pe ei să se roage, după cum auzise că Sf. Ioan Botezătorul i-a învățat pe ucenicii săi (Luca 11,1). Se află cuprinsă în Sfintele Evanghelii după Matei (6, 9—13) și Luca (11, 2—4). Ea este rugăciunea cea mai des întrebuițată de creștini în toate zilele, deoarece e scurtă și cuprinde cereri pentru toate trebuințele trupesti și sufletești, rezumate în puține cuvinte, simple, dar pline de adînci înțelesuri. De aceea, Rugăciunea Domnească poate fi comparată cu un mîrgăritar, în care se oglindește lumina cerului întreg.⁴ Grație importanței ei, a fost explicată din cele mai vechi timpuri de dascălii Bisericii, de teologi, pedagogi și cateheți de toate confesiunile și în toate limbile. „Această rugăciune este modelul tuturor rugăciunilor creștine, temelia cultului Bisericii lui Hristos. Numai Dumnezeu putea să-i învețe pe oameni o rugăciune

³ *Învățătura de credință creștină ortodoxă*, București, 1952.

⁴ Sf. Ioan Gură de Aur, *Explicarea rugăciunii Tatăl nostru*, la Drd. Sorin Petcu, *Rugăciunea domnească în cultul creștin și explicarea ei în literatura patristică din primele trei secole*, în „Studii Teologice“, nr. 1—2/1974, p. 70.

atît de desăvîrșită și atotputernică, de o simplitate cutremurătoare, dar și de o adîncime și perfecțiune amețitoare. Ca într-un strop de lumină, în rugăciunea Tatălui nostru se cuprinde întreg universul spiritual și material al omului... Rugăciunea în general, rugăciunea Tatălui nostru în special, a fost arma cea mai puternică împotriva tuturor păcatelor, care în toate timpurile au fost dușmanul cel mai viclean și fără milă, ce a încercat întotdeauna să pustiască sufletul oamenilor, să golească viața de liniște, să dărîme fericirea oamenilor...⁵

Scriitorul creștin Tertulian (+220), tilcuind Rugăciunea Domnească, scria : „Dumnezeu singur a putut să învețe cum ar vrea să fie rugat. Rugîndu-ne chiar cu cuvintele Mîntuitorului, credinciosul rostește de fapt o mărturisire de credință, prin aceea că recunoaște pe Dumnezeu ca Părintele său, numindu-L Tată ceresc. Dumnezeu a dat credincioșilor posibilitatea de a deveni fiii Săi prin credință (Ioan 1, 12). Rugăciunea Domnească este descrierea vieții dumnezeiești la care aspiră puternic orice credincios care trăiește în Domnul, care-l inspiră și nu-L părăsește, asigurîndu-L de tot ajutorul în toate nevoile“. Sf. Ciprian (+258), episcopul Cartaginei, scrie : „Rugăciunea domnească este cea mai plăcută lui Dumnezeu, fiindu-ne lăsată de Însuși Fiul Său. El a dat și forma de a ne ruga, ne-a îndemnat și ne-a arătat și cum să ne rugăm pentru a obține mîntuirea, pentru ca vorbind către Tatăl și aducîndu-i rugăciunea pe care am învățat-o de la Fiul Lui, să fim mai ușor ascultați, cu atît mai ușor să dobîndim ceea ce cerem în numele lui Hristos, dacă cerem prin rugăciunea formulată de El. Cînd ne rugăm, vorba și ruga noastră să fie cu smerenie în liniște și cuviință, gîndindu-ne că ne aflăm în fața lui Dumnezeu“.

Rugăciunea Tatăl nostru cuprinde formule de adresă, șapte cereri și o încheiere. Primele trei dintre ele exprimă raportul lui Dumnezeu cu oamenii și au în vedere preamărirea lui Dumnezeu și a operei Sale, ca expresie a iubirii, respectului și supunerii filiale față de El, iar ultimele patru reflectă raportul oamenilor cu Dumnezeu și privesc trebuințele noastre trupesti și sufletești.

Formula de adresă este cuprinsă în cuvintele „Tatăl nostru care ești în ceruri“. Mîntuitorul ne-a învățat să ne adresăm așa, deoarece Dumnezeu-Fiul prin patima și moartea Sa pe cruce, ne-a răscumpărat din osînda diavolului și ne-a împăcat cu Dumnezeu Tatăl, iar prin Taina Sfîntului Botez, din păcătoși am devenit fii ai lui Dumnezeu și moștenitori ai Împărăției cerurilor. El este Tatăl nostru și noi sîntem fiii Săi după har. De privilegiul de fii ai lui Dumnezeu se bucură creștinii, căci „există în psalmi, în proroci și chiar în cărțile lui Moise, mii de rugăciuni, dar nicăieri nu vor afla pe cineva rugîndu-se și spunîndu-i lui Dumnezeu Tată și-L cînteau doar ca Dumnezeu și Domn“.⁶

Cuvîntul „Tată“ indică deopotrivă și raportul de iubire ce trebuie să existe între creștini și Dumnezeu, Căruia îi adresează cererile drepte

⁵ Justinian Maramureșanul, episcop vicar, *Viața Maicii Domnului*, Cluj, 1986, p. 92.

⁶ Orgien, o.c., p. 242.

cu încredere și sinceritate, așteptînd ca El cu mila Sa să le împlinească. Dar și creștinii ca fii trebuie să asculte voia Tatălui ceresc, deoarece altfel săvîrșesc o impietate față de Dumnezeu și se înșeală pe sine. Cînd Domnul ne învață să-L numim pe Dumnezeu, „Tată“, „eu socotesc — scrie Sf. Grigorie al Nisei — că nu face altceva decît să dea o lege pentru viață înaltă și ridicată. Numind Tatăl al nostru pe Cel nestricăcios și drept și bun, să adevărim prin viață înrudirea noastră cu El. Cînd ne apropiem de Dumnezeu, să ne cercetăm întîi viața, de purtăm în noi ceva vrednic de rudenie cu Dumnezeu, de abia după aceea să îndrăznim să rostim un astfel, de cuvînt“.⁷

În „Rugăciunea Domnească“, fiecare se roagă pentru toți și invers, ea este rugăciunea obștească a tuturor creștinilor. Nevoia ne silește să ne rugăm pentru noi, dar dragostea frățească ne îndeamnă să ne rugăm pentru toți, într-un comunitarism ce anulează toate deosebirile de rasă, neam, de clasă socială.

Cuvintele „care ești în ceruri“ nu trebuie înțelese local, spațial, căci Dumnezeu nu este supus limitelor spațiale. El este pretutindeni de față, cu întreaga Sa ființă, umple totul fără a fi cuprins de ceva. Dumnezeu este pretutindeni și întreg este pretutindeni. Sfînta Scriptură arată în cuvinte clare această însușire: „Poate oare omul să se ascundă în loc tainic, unde să nu-l văd, zise Domnul? Au nu umplu eu cerul și pămîntul, zice Domnul?“ (Ieremia 23, 24), sau: „Cerul este scaunul Meu și pămîntul așternut picioarelor Mele“ (Isaia 66,1). Psalmistul David exprimă și el omniprezența lui Dumnezeu: „Unde mă voi duce de la Duhul Tău și de la fața Ta unde voi fugi? De mă voi sui în cer, Tu acolo ești. De mă voi pogori în iad, de față ești. De voi lua aripile mele de dimineată și de mă voi așeza la marginea mării, și acolo mîna Ta mă va povățui și mă va ține Dreapta Ta“ (Psalm 138, 7—10). Explicînd această însușire a atotprezenței lui Dumnezeu, dascălii Bisericii arată că ea nu se poate pătrunde cu mintea omenească, știm că e pretutindeni, dar nu știm cum. Deși Dumnezeu este pretutindeni de față cu ființa Sa, totuși permite să fie văzut numai în ceruri de îngeri și de cei cu inima curată. Aceste cuvinte îndeamnă în același timp ca în timpul rugăciunii să ne înălțăm mintea și inima de la cele pămîntești și trecătoare la cele cerești și veșnice; că dincolo de lumea aceasta se află casa Tatălui nostru (Ioan 14, 2), iar acolo unde este tatăl, se cuvine să ajungă și copiii.

Prima cerere este cuprinsă în „Sfințească-se numele Tău“. În Vechiul Testament, numele reflectă ființa dumnezeiască, ca obiect al descoperirii, cunoașterii, mărturisirii și adorării noastre.⁸ Numele lui Dumnezeu este sfînt din fire, după cum scrie psalmistul: „Sfînt este Domnul, Dumnezeul nostru“ (Psalmul 98, 10). Sfîntenia este un atribut absolut și veșnic al ființei dumnezeiești. El este sfînt în Sine și prin Sine, este izvorul sfînteniei. În El nu se află nici urmă de păcat și nici nu poate

⁷ Sf. Grigorie al Nisei, *Scrieri*, partea I-a, trad. pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, București, 1983, p. 418.

⁸ Iuliu Olariu, *Evangelia după Matei, Marcu și Luca*, Caransebeș, 1894, p. 61.

păcătui. În urma sfințeniei Sale, Dumnezeu iubește și în creaturile Sale numai pe cele bune și urăște cele rele. Rostim cuvintele „Sfințească-se numele Tău“, — scrie Sf. Ciprian — nu pentru că dorim ca Dumnezeu să fie sfânt în rugăciunile noastre, ci pentru că Îi cerem Domnului ca numele Lui să se sfințească în noi”.⁹ Sf. Grigorie al Nisei subliniază că „cel mai mare dintre toate bunurile este ca numele lui Dumnezeu să fie preamărit prin viața mea. Și de asemenea că cel mai important lucru pentru cineva care se roagă este ca prin viața sa, numele lui Dumnezeu să nu fie birfit, ci preamărit și sfințit”.¹⁰ Sf. Ioan Gură de Aur arăta că expresia „sfințească-se” este întrebuintată în loc de „preamărească-se numele Tău“, încît cel care se roagă să consimtă ca El să fie cinstit prin sfințenia vieții noastre”.¹¹

De aceea, prin cuvintele „Sfințească-se numele Tău” cerem de la Dumnezeu să ne dea harul Său, ca să-L putem preamări întotdeauna prin cuvintele și prin faptele noastre, după cuvîntul profetului: „Pe toți acei care poartă numele Meu și pentru slava Mea i-am creat, i-am zidit și i-am pregătit” (Isaia 3, 7). Pentru ca numele lui Dumnezeu să se sfințească întru noi, sîntem datori să trăim în așa fel, încît nici în fapte și nici în vorbe să nu fie nimic potrivnic voinței Sale. Preamărim pe Dumnezeu cu cuvîntul și prin răspîndirea învățaturii creștine, ca toți aceia care nu cunosc pe adevăratul Dumnezeu să se convertească și să-L cunoască, ca și prin ei să se preamărească (sfințească) numele Său. La aceasta ne obligă iubirea frățească, fiind cu toții fiii aceluiași Părinte ceresc.

Cea de a doua cerere este: „Vie împărăția Ta”. Mîntuitorul Iisus Hristos s-a întrupat spre a distruge puterea satanei (I Ioan 3,8), asupra oamenilor supuși consecințelor păcatului originar, a ne scoate de sub stăpînirea lui și spre a întemeia Împărăția Sa. Ea a luat ființă odată cu activitatea publică a Mîntuitorului, de profet, arhiereu și împărat. Ca profet i-a învățat pe oameni adevărata cunoaștere a lui Dumnezeu, ca arhiereu. S-a jertfit pe cruce, iar ca împărat a înviaț din morți și prin pogorîrea la iad a zdrobit puterea satanei, eliberînd pe toți dreptii Vechiului Testament. Din această împărăție, Biserica Sa, fac parte toți cei ce cred că Mîntuitorul Iisus Hristos este Fiul lui Dumnezeu și trăiesc după învățătura Lui.

În această cerere rugăm ca Dumnezeu să stăpînească sufletele, vorbele și faptele noastre, ca Împărăția Lui să fie înlăuntrul nostru (Luca 17, 21). „Dacă voim ca Dumnezeu să stăpînească întru noi, atunci nicidecum să nu stăpînească păcatul în trupul nostru muritor” (Romani 6, 12). Împărăția lui Dumnezeu se sălășluiește în sufletul nostru, pe măsură ce ne eliberăm de păcat, pe măsură ce înfrîngem cerbicia făpturii vechi dim-

⁹ Sf. Ciprian, *Despre Rugăciunea domnească*, în „Apologeti în limbă latină”, București, 1985, p. 470.

¹⁰ Sf. Grigorie al Nisei, o.c., p. 422.

¹¹ Pr. P. Vintilescu, *Dumnezeiasca liturghie comentată în oficiul și textul ei*, în „B.O.R.”, nr. 1—2/1963, p. 120.

preună cu faptele ei și ne îmbrăcăm în haina cea imaculată a făpturii noi „croită după chipul Celui ce a făcut-o“ Coloseni 3, 9—10).¹²

Dar nu toți fiii Bisericii trăiesc după voia Tatălui ceresc, iar pentru aceștia încă n-a venit Împărăția lui Dumnezeu, la fel ca și pentru cei ce nu fac parte din Biserică. Datoria frățească este să ne rugăm și pentru ei, pentru ca împărăția harului și a mântuirii să cuprindă întreg pământul, ca „toți să ajungă la cunoștința adevărului și să se mântuiască (I Timotei 2, 4). Dumnezeu ne-a poruncit „să facem din pământ un cer, trăind, vorbind și lucrînd ca și cum am fi în cer... El vrea astfel ca în așteptarea vieții viitoare să imităm chiar pe pământ viața îngerilor din ceruri, care execută întotdeauna în întregime, iar nu numai în parte, voia lui Dumnezeu. Este desigur ceea ce se va întîmpla și cu noi — scrie Origen — dacă nu vom face nimic afară de voia Sa“.¹³

Prin urmare, expresia „Împărăția cerurilor“ reflectă împărăția harului (Biserica), împărăția lui Dumnezeu înlăuntrul nostru și împărăția mării în viața de dincolo, în ceruri.

Cererea „Facă-se voia Ta, precum în cer, așa și pe pământ“ este în strînsă legătură cu cea precedentă, prin care înțelegem „nu ca Dumnezeu să facă ce vrea El, ci ca să putem noi face ce vrea Dumnezeu“.¹⁴ Și ca să se facă aceasta în noi, este nevoie de ajutorul și ocrotirea Lui. Zicînd „Facă-se voia Ta“ — scrie Grigorie al Nisei — „trebuie să învinovățim acea viață care este în afara voii lui Dumnezeu mărturisind că în viața de pînă acum m-am făcut slujitor al vicleanului, împlinind voia vrăjmașului împotriva mea însuși. Te rog fie-ți milă de pieirea mea și fă să se îplinească voia Ta întru mine“.¹⁵

Împlinind voia lui Dumnezeu, împlinim de fapt voia noastră adevărată, o regăsim, ne întărim în ea și nu mai facem răul care e contrar în primul rînd nouă înșine, „căci în nimic altceva nu stă răul decît numai în depărtarea voii noastre de voia lui Dumnezeu“.

Prin adaosul „precum în cer, așa și pe pământ“, înțelegem că viața zidirilor netrupești este curată cu totul de patimă și nu se mișcă în ea nimic din cele cugetate potrivnice. Puterile cerești îndeplinesc de bună voie și neîncetat voia lui Dumnezeu, după cuvîntul psalmistului : „Bine-cuvîntați pe Domnul toate puterile Lui, slugile Lui, care faceți voia Lui“ (Psalmul 102, 21). Iar Sf. Apostol Pavel scrie : „Îngerii oare nu sînt toți duhuri slujitoare, trimise ca să slujească pentru cei ce vor fi moștenitorii mîntuirii?“ (Evrei 1, 14). De aceea sîntem povățuiți să ne curățim viața de rău, prin ceea ce voiește Dumnezeu să îplinească în noi, „după asemănarea viețuirii cerești“.¹⁶

Cele trei cereri inițiale stau în strînsă legătură între ele, deoarece numai cine împlinește voia lui Dumnezeu, înăuntrul aceluia împărătește

¹² Pr. I. Bunea, *Împărăția lui Dumnezeu*, în „Mitropolia Banatului“, nr. 1—3/1967, p. 99.

¹³ Cf. pr. P. Vintilescu, *art. cit.*, p. 121.

¹⁴ Sf. Ciprian, *o.c.*, p. 471.

¹⁵ Sf. Grigorie al Nisei, *o.c.*, p. 433.

¹⁶ *Ibidem*, p. 436.

Dumnezeu, iar acela îi sfințește numele Său prin cuvânt și fapte bune. Ele tind spre același scop: preamărirea lui Dumnezeu și a operei Sale de mîntuire. Predicatele acestor cereri, deși sînt la modul imperativ, au totuși sensul modului optativ, indicînd o dorință.

În cea de a patra cerere — „Piinea noastră cea spre ființă dă-ne-o nouă astăzi“ — Domnul îndeamnă să ne rugăm pentru piinea necesară susținerii vieții trupesti și sufletești. Este un termen generic, înțelegînd orice hrană și celelalte lucruri necesare menținerii vieții trupesti. Dumnezeu este Cel ce dă tuturor hrana de toate zilele, El ne hrănește pe toți, după cuvintele aceluiași psalmist: „Toate către Tine așteaptă să le dai hrană la bună vreme. Dîndu-le Tu lor, vor aduna, deschizînd Tu mîna Ta, toate se vor umple de bunătăți“ (Psalmul 103, 28—29).

Prin cererea respectivă, nu urmează însă, că Dumnezeu ne va trimite hrana necesară fără a munci. Ea presupune ca la munca și osteneala noastră, El să adauge mila și binecuvîntarea Sa, spre a le face cît mai rodnice, după cum scrie psalmistul: „De n-ar zidi Domnul casa bunătăților, în zadar ne-am osteni“ (Psalmul 126, 1). Și tot ea ne mai învață să ne cîștigăm piinea prin muncă cinstită și nu prin mijloace nepermise, iar din prisosul hranei cu care ne-a dăruit Dumnezeu să ajutăm și celor lipșiți și neputincioși.

Prin cuvintele „dă-ne-o nouă astăzi“, Domnul îndeamnă să ne rugăm zilnic, deoarece dacă am primi piinea pentru totdeauna, atunci ușor am putea uita de Dumnezeu: „Nu vă îngrijiți de ziua de mîine, căci ziua de mîine va griji de ale sale“ (Matei 6, 34). Mai mult, trebuie să ne punem nădejdea cu încredere în purtarea Sa de grijă, fiindcă scris este: „Nu va lăsa El să moară de foame sufletul drept“ (Pildele lui Solomon 10, 3) și „Am fost tînăr și am îmbătrînit, dar n-am văzut pe cel drept părăsit și nici familia lui cerînd piine“ (Psalmul 36, 25). Fără îndoială, acel „astăzi“ nu înseamnă o excludere a prevederii, ci e doar un semnal de atenție, în sensul că preocupările pentru mijloacele de existență individuală nu se cuvine să treacă dincolo de limitele necesarului, adică de satisfacerea cumpătată a cerințelor naturale ale existenței. Altfel, iau naștere abuzurile, lăcomia, acumularea de bunuri peste nevoile prezentului, prin sustragerea lor din circulația largă, ceea ce duce și la absența necesarului pentru alții, ca un păcat grav. În viața de toate zilele „să ne arătăm — cum povățuiește Sf. Maxim Mărturisitorul — mîncînd piine pentru a trăi, iar nu a trăi pentru a mîncă“. ¹⁷

Dascălii Bisericii învață că sîntem datori să cerem și piinea cea duhovnicească, necesară susținerii vieții sufletești: cuvîntul lui Dumnezeu, cunoașterea și înțelegerea lui, Trupul și Singele Domnului, sau Sfînta Împărtășanie. Datoria noastră este să ne îngrijim de această hrană sufletească chiar mai mult, întrucît sufletul este mai scump decît trupul. Sfîntul Ignatie (+107) al Antiohiei scrie: „Euharistia este un medicament

¹⁷ Cf. pr. P. Vintilescu, *art. cit.*, p. 123.

al nemuririi și remediu ca să nu murim, ci să viețuim neîncetat în Hristos”.¹⁸

În cererea următoare, cea de a cincia, rostim: „Și ne iartă nouă greșelile noastre, precum și noi iertăm greșiților noștri”. După cele necesare întreținerii vieții trupesti, Domnul învață să ne rugăm pentru cele necesare păstrării legăturilor noastre sufletești cu Dumnezeu: iertarea păcatelor. Ele se întrerup mereu prin păcatele zilnice, făcute împotriva lui Dumnezeu și a oamenilor. Și cum păcatele sînt o piedică pentru sfințirea numelui lui Dumnezeu, Îl rugăm ca El, în atotmilostivirea Sa, să ne ierte păcatele. Îndelung răbdător și mult milostiv, Domnul iartă păcatele săvîrșite împotriva Lui și a aproapelui, însă numai dacă și noi iertăm întii semenului nostru ceea ce ne-a greșit. „Iertați și veți fi iertați” (Luca 6, 37), pentru că „cel ce nu va face milă, nu va afla milă la judecata universală” (Iacob 2, 13). Dacă toți oamenii și-ar ierta reciproc greșelile, pacea s-ar instaura pretutindeni. A greși este omenesc, iar a ierta este dumnezeiesc — spune proverbul. Iertarea aproapelui este atît de însemnată, încît fără ea nici jertfa noastră nu este primită înaintea lui Dumnezeu: „Deci, dacă vei aduce darul tău la altar și acolo îți vei aduce aminte că fratele tău are ceva împotriva ta, lasă darul tău acolo, înaintea altarului și mergi întii și împacă-te cu fratele tău și apoi venind, adu darul tău” (Matei 5, 23—24). Iar Mîntuitorul Iisus Hristos ne-a învățat nu numai să iertăm, ci ne-a dat și cele mai strălucite exemple de iertare: l-a iertat pe Sf. Apostol Petru, lepădat de El, care s-a întors plîngînd cu amar; i-a iertat și pe cei ce-L răstigneau, rugîndu-se pentru ei: „Părinte, iartă-le lor că nu știu ce fac” (Luca 23, 34). Așadar, greșelile reciproce între semeni sînt mult mai ușor de iertat, de trecut cu vederea, în comparație cu cele făcute față de Dumnezeu, care sînt mari și au nevoie, spre a fi iertate, numai de iubirea Lui de oameni. La judecata universală de la sfîrșitul lumii, fiecare creștin va fi judecat și iertat, după măsura în care el a judecat și iertat pe semenii săi. La întrebarea: de cîte ori să iertăm pe fratele care ne-a greșit? Mîntuitorul ne răspunde: „De șaptezeci de ori cîte șapte” (Matei 18, 22).

Se poate pune întrebarea, dacă prin cererea a șasea „și nu ne duce pe noi în ispită” Mîntuitorul a presupus să nu fim ispitiți deloc? Ispita este o împrejurare externă, care influențează asupra voinței, făcîndu-l pe om să păcătuiască cu destulă ușurință. Ispita în sine nu este păcat, ci numai alunecarea pe panta ei. „Dumnezeu nu ispitește pe nimeni” (Iacob 1, 13), ci „fiecare se ispitește de pofta sa cea rea” (Iacob 1, 14). Dumnezeu doar admite ispita, spre a pune la încercare credința, răbdarea omului (cazul dreptului Iov). „Că de aceea vin ispite, ca să se vădească ce sîntem și pentru ca să se cunoască ascunzișurile inimii noastre”. Viața omului pe pămînt este o luptă cu ispita. De aceea, în această cerere, rugăm ca Dumnezeu să ne dea harul Său spre a ieși învingători în această luptă, să nu fim ispitiți peste puteri, „ci o dată cu ispita va găti și sfîr-

¹⁸ Dr. Iosif Olariu, *Teologia dogmatică*, Caransebeș, 1899, p. 633.

șitul ei, ca să o puteți suferi“ (I Corinteni 10, 13). „Nu ne duce în ispită“ înseamnă, cu alte cuvinte, „scapă-ne de totala afundare sau înec, ca să nu fim biruiți în ispite“ — cum scrie Sf. Chiril al Ierusalimului. Prin urmare, Dumnezeu nu suprimă ispitele, dar îl apără pe credincios de cele care întrec puterile lui. Dacă cineva cade învins în ispită, vina este a sa proprie, pentru că a nesocotit ajutorul lui Dumnezeu și a dat curs liber poftelor sale păcătoase. Spre pildă, Iuda a căzut în ispita iubirii de arginți, n-a depășit-o, ci afundându-se s-a înecat și trupește și sufletește (Matei 27, 5—8 și Fapte 1, 16—20). Sf. Apostol Petru a căzut și el în ispita tăgăduirii Mântuitorului, dar totuși a depășit-o și a fost izbăvit de ispită (Matei 26, 72—75, Marcu 14, 70—72, Luca 22, 58—62 și Ioan 18, 20—27).¹⁹

Virtutea se verifică prin rezistența și biruința asupra ispitelor. Ispita, în sens de încercare sau verificare a virtuților, are ca scop perfecționarea și deci este un mijloc educativ. Ele sînt de folos, căci răbdîndu-le, ne trezesc din nepăsare, ne smeresc, ne măresc dragostea față de Dumnezeu și sporesc fericirea veșnică; răbdîndu-le, cîștigăm viața veșnică (Iacob 1, 12). „Și pentru ca să nu mă trufesc cu măreția descoperirilor, datu-mi-s-a mie un ghimpe în trup, un înger al satanei, să mă bată peste obraz, ca să nu mă trufesc“ (II Corinteni 12, 7), sau : „Împărăția lui Dumnezeu se cucerește de cei ce se luptă să o obțină“ (Matei 11, 12). Apostolul Pavel avertizează pe ucenicii săi că „prin multe necazuri se cuvine să intrăm în împărăția lui Dumnezeu“ (Faptele Apostolilor 12, 22). Rugăciunea este ajutorul cel mai puternic împotriva ispitei.

În cea din urmă cerere „ci ne mîntuiește de cel rău“ — Îl rugăm pe Dumnezeu să ne ajute să biruim pe diavolul, care ne ispitește în fiecare clipă și în felurite chipuri. Din momentul primirii Sfîntului Botez, cînd am devenit fii al lui Dumnezeu după har, începe lupta dintre îngerul păzitor și cel rău, ce se sfîrșește numai cu ieșirea din această viață. Împotriva uneltirilor diavolului, Mîntuitorul recomandă postul, rugăciunea și ajutorul lui Dumnezeu, încît să putem spune și noi împreună cu Sf. Apostol Pavel : „Pot totul întru Hristos care mă întărește“ (Filipeni 4, 13). Ne mai rugăm ca Dumnezeu să ne ferească de tot răul, fie corporal, fie cel spiritual.

„Mărturisirea Ortodoxă“ a mitropolitului român Petru Movilă (+1646) al Kievului povățuiește „să vedem în această cerere o rugăciune și pentru sfîrșitul nostru cel mai de pe urmă, ca la timpul morții noastre trupești să alunge de la noi toată bîntuiala vrăjmașului sufletului nostru și să ne ferească de înfricoșările diavolului, de munca veșnică a iadului și de diavolul cel rău“.²⁰

Rugăciunea Tatăl nostru se încheie cu cuvintele : „Că a Ta este împărăția și puterea și mărirea, acum și pururea și în vecii vecilor“. Ele întăresc convingerea noastră în dobîndirea sigură a celor cerute zilnic de

¹⁹ Sf. Ciril al Ierusalimului, *Cateheza a V-a mistagogică*, partea II, trad. D. Fecioru, București, 1945, p. 575.

²⁰ *Mărturisirea Ortodoxă*, trad. prof. Al. Elian, București, 1981, p. 122.

la Dumnezeu, căci Dumnezeu singur este în măsură să îplinească toate cererile noastre, pentru că a Lui este împărăția și puterea și mărirea peste toate și în toate neamurile.

Divină prin originea ei, umană prin forma ei, simplă și accesibilă tuturor, ea rămîne pentru totdeauna modelul desăvîrșit și neîntrecut al rugăciunii celei mai cuprinzătoare și mai înduieșătoare, pe care toți oamenii, ca fii ai lui Dumnezeu, o pot aduce Părintelui și Ziditorului lor comun.²¹

În locul în care tradiția spune că Mîntuitorul a rostit această rugăciune, este astăzi o capelă cu un fel de pridvor interior, pe pereții căruia sînt fixate plăci de porțelan cu „Tatăl nostru“, repetat din arcadă în arcadă, în treizeci și două de limbi. Această idee simbolizează universul întreg, „repetînd prin toate vocile sale, de fiecare ceas, rugăciunea ideală, care nu putea veni decît din cer“. ²²

²¹ Teoclites Farmachides, *Comentar asupra Evangheliei după Matei*, trad. pr. C. Grigorie și Sava Saru, Rîmnîcu Vilcea, 1931, p. 249.

²² *Ibidem*, p. 256.

FIGURA LUI MOISE ÎN TRADIȚIILE IUDAICĂ, CREȘTINĂ ȘI MUSULMANĂ *

de : pr. TEODOR BABA

I. PRELIMINARII

Marile personalități, uneori providențiale, ieșite din sinul unui popor, dar destinate universalității, nu vor putea fi niciodată uitate, ci dimpotrivă adeseori rememorate. Fiecare popor își are pilonii săi spirituali, părinții din care s-a născut, eroii care s-au jertfit pentru existența sa, personalitățile izvorâte din popor și închinare progresului colectiv și individual.

În istoria sfântă a poporului iudeu și-au înscris numele patriarhii, judecătorii, profeții, apostolii și alte piscuri ale spiritualității monoteiste, cu rezonanțe la toate popoarele și limbile pământului. Printre ei trebuie amintit cu îndreptățire marele eliberator, legislator și profet Moise, care aparține nu numai poporului său, ci lumii întregi. Figura lui Moise a lăsat amprente în majoritatea religiilor și popoarelor lumii vechi, dar și cele mai apropiate de timpurile noastre. Ori, rememorarea și reactualizarea unei personalități religioase de talia lui Moise are darul de a arunca și o punte de legătură între religii, de a nivela asperitățile. Pe de altă parte, dacă s-ar fi ajuns la o cunoaștere și recunoaștere conștientă a marilor personalități religioase, s-ar fi evitat, poate, războaiele religioase și atâtea alte vărsări de sânge nevinovat din antichitate și evul mediu. De aceea, astăzi, mai mult ca oricând, se pune accent pe o cunoaștere reciprocă între religii și popoare, pe dialog interreligios, bazat pe respect reciproc, căutând mai ales punctele comune, decât cele deosebitoare.¹

Observînd figura lui Moise în trei mari religii ale lumii — iudaică, creștină și musulmană — vom putea urmări, ca un far călăuzitor, viața, opera și personalitatea sa, în general comună dar și specifică fiecăreia în parte.

* Lucrare de seminar susținută în cadrul cursurilor de doctorat în Teologie, la catedra de Studiul Vechiului Testament a Institutului teologic universitar din Sibiu, sub îndrumarea P. C. Părinte prof. dr. Dumitru Abrudan, care a dat și avizul spre a fi publicată.

¹ Dr. D. Mulder, *Christian Meeting Muslims*, Geneva, 1977, pp. 2—33; *Guidelines on Dialogue with People of Living Faiths and Ideologies*, Geneva, 1979, pp. 1—22.

II. VIAȚA ȘI PERSONALITATEA LUI MOISE

A. CADRUL ISTORIC AL APARIȚIEI LUI MOISE

Strămutarea patriarhului Iacob și a fiilor săi în Egipt (Facerea cap. 46) a avut loc în timpul lui Iosif, ajuns la demnitatea de vicerege, la curtea faraonului (Facerea 41, 39—45), în vremea unei mari secete și foamete abătute asupra Egiptului (Facerea cap. 42—45). Această încercare a fost îngăduită de Dumnezeu pentru lămurirea credinței poporului ales, urmînd să se reîntoarcă în Canaan, iar după un timp să se nască din sînul său „Împăciuitorul“ (Facerea 46, 1—4 ; 49, 10).

Așezarea fiilor lui Israel a avut loc în ținutul egiptean fertil Goșen (lumină), așezat în Nord-Estul Nilului, denumit ulterior Ramses (Facerea 47, 1—11). În tradiția iudeocreștină se arată că acest fapt s-a petrecut înainte de anul 1700 î.d.Hr., în timpul regelui Apophis, sau Apapi II, cuceritorul hicsos al Egiptului.² Regii hicsosi care s-au succedat pe tronul faraonilor egipteni și-au stabilit capitala în orașul Avaris, așezat la est de brațul Bubastita al Nilului.³

După relatările biblice, șederea fiilor lui Israel în Egipt, a fost de 430 ani (Facerea 15, 13 ; Ieșirea 12, 40), perioadă în care au cunoscut o existență fluctuantă (de la starea de îndestulare și fericire, pînă la asuprire), spre sfîrșitul acesteia suferind „robia și apăsarea“.⁴ Alungarea hicsosilor din Egipt a fost urmată de violente persecuții împotriva iudeilor, mai ales după moartea lui Iosif (Facerea 50, 26), „Însă cu cît îi împilau mai mult, cu atît mai mult se înmulțeau . . . , iar egiptenii se îngrozeau de fiii lui Israel“ (Ieșirea 1, 12). În scopul diminuării și chiar al exterminării lor, s-au luat măsuri drastice : să fie uciși copiii de parte bărbătească, încă de la naștere, iar dacă va scăpa cineva, să fie aruncat în Nil (Ieșirea 1, 22).

Preluînd relatările biblice și inspirîndu-se din ele, coranul reproduce și el aceleași acte inumane îndreptate împotriva evreilor din Egipt. Astfel, în Coran 7, 137 ; 14, 6 ; 28, 3 se arată că : „Faraon a omorît fiii voștri (evrei) și a lăsat să trăiască fetele voastre . . . , v-a cercetat cu pedeapsă rea . . . , el fiind făcător de stricăciune“.⁵

Vechiul Testament nu menționează numele faraonului asupritor, dar cercetările mai noi îl identifică cu Ahmes sau Amosis I (1546—1525 î.d.Hr.),

² Hicsosii (Hiku-ssos = domnitori străini, sau Hak-Şazu — hoți de pustiu ; vb. ebr. Şaso — a prăda și Gr Hyxos), au stăpînit Egiptul cca. 150 ani (1730—1580 î.d. Hr.) ; la Iosef Klauser, *Istoria evreilor*, 1924, pp. 17—18 și diac. prof. dr. Em. Vasilescu, *Istoria religiilor*, București, 1982, pp. 355—356.

³ B. W. Anderson, *The Living World of Old Testament*, London, 1961, pp. 24—25.

⁴ Dr. Vasile Tarnavski, *Exodul. Traducere și comentariu*, Cernăuți, 1913, pp. 2—4.

⁵ Dr. Silvestru Octavian Isopescu, *Coranul, traducere românească*, Cernăuți, 1912, pp. 180, 246, 348.

eliberatorul Egiptului de cuceritorii hicsosi.⁶ Totuși, alții opiniază că este vorba despre Ramses II (1292—1234 î.d.Hr.)⁷, în acord cu relatarea Pentateuhului în sensul că iudeii au fost siliți să lucreze la zidirea cetăților Pitom și Ramses (Ieșirea 1, 8—11). Domnia lui Ramses II a fost oricum o perioadă de asuprire, de muncă forțată pentru evrei, dar care a corespuns și cu înfrunghierea unei ardente năzuințe: eliberarea din robia egipteană prin providențialul Moise.⁸

În aceste condiții istorice, apariția lui Moise s-a produs în secolul XV î.d.Hr.

B. MOISE ÎN TRADIȚIILE IUDAICĂ ȘI CREȘTINĂ

Cel mai fidel izvor istoric pentru cunoașterea vieții și personalității lui Moise este Pentateuhul (îndeosebi cartea Ieșirea), scris de el însuși. Despre viața lui Moise s-a scris mult și cu mare competență, atât de istoriografii evrei, interesați direct și entuziasmați de figura marelui lor eliberator și profet, cât și de dascălii Bisericii și scriitorii creștini. Deși personalitatea sa a fost privită din unghiuri diferite, unele aspecte au fost consemnate într-o identitate de vederi, altele diferențiat, dar nicidecum în contradicție. Nu se poate ignora faptul, atât de semnificativ, că în bună parte tradiția creștină este bazată pe tradiția iudaică (pe care a fructificat-o și desăvârșit-o) și ambele își au resortul în Sfinta Scriptură a Vechiului Testament.

Moise⁹ — născut și crescut în condiții excepționale în Egipt — a devenit om de stat, mare patriot, istoric, poet și profet, moralist, legiuitor și luptător — toate aceste atribute închinându-le mai întâi poporului său și apoi popoarelor lumii întregi.¹⁰

Moise este al treilea și ultimul născut al părinților săi, Amram și Iochebed, din neamul levitic al lui Kohat, având frați mai mari pe Aaron și sora Miriam, sau Mariam (Ieșirea 6, 20). Cu sentimentul matern aproape

⁶ A. Bolșacov Ghimpu, *Date ale Bibliei, confirmate de cercetările arheologice și istorice*, în „Studii Teologice”, nr. 1—2/1971, pp. 87, 90.

⁷ În urma descoperirilor arheologice au fost identificate orașele Pi-Ramses cu așezările Tanis-Qantir și Pitom cu Tecu, în care ruinele de palate poartă numele lui Ramses II, unde au lucrat și captivi numiți „Apiru-Habiru”, iudei-evrei, cf. Roland de Vaux, *Histoire ancienne d'Israel des origines à l'installation en Canaan*, Paris, 1971, pp. 309—310; după pr. prof. D. Stamatoiu, art. *Exodul și călătoria poporului evreu spre Canaan, sub conducerea lui Moise*, în *Lumina descoperirilor arheologice*, în „Studii Teologice”, nr. 9—10/1985, pp. 711—712.

⁸ A. T. Chapman, *An Introduction to The Pentateuch*, Cambridge, 1911, pp. 18—20.

⁹ Moise — (Mazu, sau Măose), nume tipic egiptean, înseamnă „fiu, băiat, scos din apă”, dat de fiica faraonului (prințesa Hatsepsut 1490—1468 î.d.Hr., sora lui Tutms III + 1436) copilului evreu aflat într-un sicriș de papură pe Nil.

Em. S. dr. Moses Rosen în *Învățăături biblice*, București, 1979, pp. 72—73 o numește „Batia” Fiica lui Dumnezeu, din deosebită considerație pentru salvarea lui Moise.

¹⁰ Pr. prof. dr. Nicolae Neaga, *Istoria timpurilor vechi testamentare*, în *Mitropolia Ardealului*, nr. 1—2/1958, pp. 60—62.

înăbușit, dar și cu înțelepciunea ascuțită, Iochebed a depus coșulețul cu copilul pe Nil, aproape de locul unde se îmbăia prințesa Hatșepusut (Battia), cu doamnele sale de curte, coșuleț supravegheat de sora sa Miriam (Ieșirea 2, 1—9). Copilul e aflat și înfiat de fiica faraonului. Protejat de familia faraonului, tânărul Moise frecventează împreună cu tinerii nobili școala cea mai înaltă a palatului¹¹, instruindu-se în știința epocii și însușindu-și cea mai vastă cultură de la savanții și filosofi greci și din țările învecinate (aduși de faraoni în Egipt în scopuri diplomatice și culturale), deprinzînd și limba asiriană și știința caldeiană a astrologiei.¹² Istoricul iudeu Iosif Flaviu relatează că faraonul l-a făcut pe Moise comandant suprem al armatei și, în această calitate, l-a trimis într-o campanie împotriva Etiopiei, de unde s-a înapoiat victorios (deși egiptenii au voit să scape de el), acordîndu-i-se și mîna prietenei etiopiene Taibis din Saba.¹³

În lucrarea „Viața lui Moise“, Sf. Grigorie al Nisei, arată că „el nu a voit să mai primească după o vreme a mărturisi ca mamă pe cultivată împărăteasă care-l înfiase, ci s-a întors la mama sa după fire și s-a amestecat printre cei de un neam cu el“.¹⁴ Iubirea de neam, înăscută în ființa sa și crescută prin laptele și șoaptele dulci ale mamei celei adevărate, l-a făcut pe Moise să păstreze puternicul sentiment al dreptății, ajungînd pînă la actul involuntar al uciderii unui egiptean, dușman al neamului său (Ieșirea 2, 11—15). Intrînd în viața publică, Moise s-a interesat tot mai mult de soarta conaționalilor săi, înfrățindu-se cu suferința lor.

Din Sfînta Scriptură a Noului Testament aflăm că Moise avea 40 ani, cînd a început să facă dreptate poporului său asupra (Faptele Apostolilor 7, 23—24). Putea fi pasibil de pedeapsa capitală, pentru crimă, și de aceea a fugit în ținutul Midian, sau Madiami (în peninsula Sinai), fiind primit de preotul madianit Ietro (Raguel) și luînd în căsătorie pe fiica sa, Sefora, cu care a avut apoi doi copii (Ieșirea 2, 15—22).

1. *Moise — eliberator al poporului evreu din robia egipteană.* Întîlnirea lui Moise cu Dumnezeu a avut loc, în chip minunat, pe muntele Horeb (în apropiere de Sinai), unde a primit chemarea de a fi sol al Său (împreună cu fratele său, Aaron), pentru eliberarea poporului iudeu, crunt asupra în Egipt (Ieșirea 3, 4 ; 1, 17). Din mijlocul rugului care ardea și nu se mistuia, Moise primește marea Revelație divină, răsunînd în urechile Sale nu numai vocea Celui Atotputernic, ci și îndepărtatele ecouri ale istoriei poporului său.¹⁵

¹¹ Louis Soubigou, *Moise et nous*, Paris, 1930, p. 32.

¹² Philon d'Alexandrie, *De vita Mosis*, Paris, 1967, pp. 36—37.

¹³ L. Cl. Fillion, *Histoire d'Israel peuple de Dieu*, tom. I, Paris, 1927, p. 138, la pr. prof. dr. Nicolae Neaga, art. cit., p. 64.

¹⁴ Sf. Grigorie de Nyssa, *Scrieri*, partea I, *Viața lui Moise*, București, 1982, pp. 25—26.

¹⁵ Dr. Moses Rosen, o.c., pp. 74—75.

Revenirea lui Moise în Egipt (împreună cu familia sa) a avut loc după moartea faraonului prigonitor (Ieșirea 4, 19—20)¹⁶, fiind întâmpinat acolo de fratele său, Aaron și de tot poporul (Ieșirea 4, 27—31).

Schimbarea faraonului — (Amenofis II)¹⁷ nu a modificat în bine soarta poporului evreu, ci s-a întetit și mai mult asuprirea (Ieșirea 5, 9—15). La porunca divină, Moise și Aaron au căutat să-și împlinească misiunea de mijlocitori între faraon și popor, pentru eliberarea sa, de multe ori prin fapte dramatice (Ieșirea 5—6). Moise a trebuit să lupte cu multă perseverență, să-l înduplece pe faraon spre a-i elibera poporul. A reușit, în sfârșit, dar numai după ce, prin cele zece plăgi, faraon a înțeles că are de luptat cu o putere mai mare decât el.¹⁸

Acea noapte de 14 Nisan, groaznică pentru egipteni, dar izbăvitoare pentru poporul evreu, este înscrisă în conștiința sa cu sângele mielului pascal (Ieșirea 12, 5—13). Instituirea serbării Paștilor¹⁹, ca „Sărbătoare a Domnului și așezarea veșnică din neam în neam“ (Ieșirea 12, 14), a avut darul să regenereze spiritual poporul evreu, făcînd din el, cu adevărat, „un popor ales al lui Dumnezeu“.²⁰

Jertfiera mielului pascal (cu al cărui sânge au fost izbăviți iudeii de ingerul morții) prefigurează jertfa Mielului-Hristos, pentru mîntuirea din robia diavolului, a păcatului și a morții veșnice.²¹

Conduc în chip minunat de însuși Dumnezeu „ziua de stîlp de nor, iar noaptea în stîlp de foc“, poporul iudeu, în frunte cu Moise, a plecat din Ramses²² spre Marea Roșie, ajungînd la Pi-Hahiro, între Migdol și mare.²³ Aici cu toții ar fi fost prinși ca într-un unghi, de armata egipteană, dacă n-ar fi lovit Moise (la porunca lui Dumnezeu) marea cu toiagul, despărțînd-o și trecîndu-i dincolo în chip minunat (Ieșirea 14, 15—16).

În semn de înaltă venerație și mulțumire lui Dumnezeu, răsună apoi cîntarea lui Moise (Ieșirea 15, 1—21), secondat de tot poporul, bărbați și femei, în frunte cu proorocița Miriam, sora sa. Era cîntecul libertății, imnul măreț al vieții libere, simfonia credinței și nădejdi în mai bine.²⁴

¹⁶ Edmond Fleg. *Moise*, f.a., pp. 32—39.

¹⁷ Se apreciază că faraonul exodului ar fi Amenofis II, al cărui fiu, Tutmosis IV, a murit în timpul plăgii a X-a (la Zenon Kosidowski, *Povestiri biblice*, București, 1970, pp. 172—173); Amen-Hotep (Amenofis III, 1438—1400 î.d.Hr.), sau Amen-Hotep IV (Amenofis IV, 1400—1385), la Josef Klausner, o.c., pp. 19—20.

¹⁸ Fernand Cabrol — Henri Leclercq, *Dictionnaire d'Archeologie chrétienne et de Liturgie*, vol. XI, Paris, 1934, col. 1648—1656.

¹⁹ *Pascha iudaică* — traducere (Ieșirea 12, 21—27), eliberarea din robia egipteană (14—15 Nisan sau Abid). Simbolic și faptic se junghia mielul pascal, cu sângele căruia se stropia în jurul altarului arderii de tot (Ieșirea 23, 15; Levitic 23, 5—8; Numeri 28, 16—25).

²⁰ Dr. Vasile Tarnavski, o.c., pp. 47—54.

²¹ Fernand Cabrol — Henri Leclercq, o.c., col. 1657—1659.

²² Ramses — (Ieșirea 2, 37), identificat cu așezările Tanis-Qantir din centrul ținutului Gosen, la vest de lacul Timsah.

²³ Migdol — (egipt. Miktol), turn de pază, descoperit la Abu-Hasan (25 km nord de Suez).

²⁴ Dr. Moses Rosen, o.c., pp. 83—84.

2. *Moise — legislator, judecător și profet.* După trecerea Mării Roșii, Moise și ai săi se îndreaptă spre muntele Sinai (Ieșirea 15, 22 ; 18, 27), prin pustia Sur, pe un drum obositor, într-un ținut sărac, lipsit de hrană, dar mai ales de apă. Ajungând la localitatea Mara (din — Havara 100 km distanță), Moise a îndulcit apa (Ieșirea 15, 25), după care s-au îndreptat spre Elim, în deșertul Sin, unde poporul a găsit apă și hrană (Ieșirea 15, 27 ; 16, 1). Mai departe, spre Sinai, în munți, poporul este hrănit în chip minunat cu mană cerească²⁵ și prepelițe (Ieșirea 16, 8—27), iar la Rafidim este adăpat cu apă izvorită din piatră seacă, prin mijlocirea lui Moise (Ieșirea 17, 2—8).

La Rafidim (aproape de Sinai, în oaza Feiran) evreii sînt atacați prin surprindere de amaleciți, așezîndu-și apoi, tabăra la poalele muntelui Sinai. Acolo, la locul supremelor revelații, Moise a primit Decalogul, ce reprezintă chintesența imperativelor religios-morale, care au dus la schimbări radicale, mai întîi în viața poporului evreu și apoi în viața popoarelor lumii. Dumnezeu a dat întîlnire lui Moise în Sinai, cu scopul de a încheia cu el și cu poporul evreu, ca națiune, un legămînt care va conduce la credința în unicul și adevăratul Dumnezeu, descoperit aici lui Moise. Primirea Legii pe muntele Sinai a presupus o pregătire prealabilă, specială, sufltească și trupească, atît a lui Moise, cît și a întregului popor (Ieșirea cap. 19). Prezența lui Dumnezeu s-a manifestat prin tunete, fulgere, fum și sunet puternic, ca de trimbiță, ce reflectează maiestatea divină și neputința omului de a-L vedea față către față, ci doar de a-L auzi. Nevrednicia omenească și puțina credință i-a dus pe iudei în situația de a se închina vițelului de aur (Ieșirea 32, 1—8), iar pe alte popoare la idolatrie. Minia lui Moise a fost sfîntă și justificată, zdrobind vițelul de aur cu tablele Legii (Ieșirea 32, 19) și punînd capăt rătăcirii poporului pentru totdeauna.

Conștient de păcătoșenia poporului, dar și pătruns de sentimentul responsabilității față de el, Moise înalță spre Dumnezeu zguduitoarea rugă : „Rogu-mă acum, de vrei să le ierți păcatul acesta, iartă-i, iar de nu, șterge-mă și pe mine din cartea Ta, în care m-ai scris !“ (Ieșirea 32, 32). După aceea, Moise n-a mai îndrăznit să urce pe munte, pînă nu l-a chemat Dumnezeu din nou, fapt minunat întîmplat în Cortul adunării, grăind cu Dumnezeu gură către gură, însă tainic, acoperit de un nor (Ieșirea 33, 7—23), Dumnezeu s-a arătat îndurător față de poporul Său, chiar a doua zi fiind chemat Moise pe înălțimea muntelui Sinai, unde a primit alte două table ale Legii cu cele zece porunci, sau Decalogul (Ieșirea 20 ; Deuteronom 5).

După 40 zile de post și rugăciune, fiind în comuniune directă cu Dumnezeu în Sinai, fața lui Moise strălucea ca Lumina (Ieșirea 34, 29—30).

Ca legislator religios-moral, Moise trăiește și azi prin opera sa, în centrul căreia stau cele zece porunci. În primele patru este reglementată atitudinea credinciosului față de Dumnezeu, iar în următoarele șase sînt

²⁵ *Mana* — aliment supranatural excepțional, păstrat ca mărturie pentru urmași într-un vas de aur în Chivotul Legămîntului (Ieșirea 16, 32—34).

definite relațiile dintre oameni. Poruncile I—III precizează că numai lui Dumnezeu i se cuvine închinare, deoarece posedă în deplinătate toate perfecțiunile. În porunca a IV-a este reglementată atitudinea omului față de muncă (șase zile) și de odihnă (ziua a șaptea, ziua Domnului), pe care nici o legislație antică n-a legiferat-o atât de exemplar și umanitar.²⁶

O atenție deosebită este acordată și atitudinii față de părinți, porunca a V-a făgăduind și condiționând viața fericită a copiilor de cinstirea părinților.

Celelalte cinci porunci pun în față ispita care duce la păcat, fără să amintească urmările. Crima, furtul, desfrinarea, mărturia mincinoasă, pofirea avuției materiale și spirituale a aproapelui sînt nelegiuri oprite de Dumnezeu și nepermise de umanitate. Însușirea de bunuri străine (dacă amintim numai una dintre nelegiuri) a trăit-o Moise în Egipt, unde țărănimea zăcea sub jugul stăpînilor nemiloși. De aceea, protestînd împotriva nedreptăților, Decalogul tinde să-i deprindă pe oameni în ideea că numai unindu-se întru cele bune pot dezarma pe dușmanii progresului și pot deschide o nouă epocă în istorie.²⁷

În esența lui, „Decalogul este chintesența tuturor codurilor morale ale omenirii de pretutindeni și de totdeauna”.²⁸ Toate cele zece porunci pot fi cuprinse în porunca sfîntă a iubirii față de Dumnezeu și față de aproapele (Levitic 19, 18 ; Matei 22, 38—39), de unde decurge atât unitatea cît și interdependența celor două părți ale Decalogului.

Prescripțiile legilor religios-morale și sociale descoperite de Dumnezeu profetului său Moise au trebuit promulgate și aplicate practic în mijlocul poporului. De aceea, Moise a trecut mai întîi la construirea cortului sfînt (Ieșirea cap. 36), a odoarelor sfînte și veșmintelor preoțești (Ieșirea 37—38), terminînd cu sfîntirea cortului (Ieșirea cap. 40). A trecut apoi la instituirea jertfelor (Levitic 1—7), la sfîntirea preoților (prin fratele său, Aaron, devenit arhiereu — Levitic cap. 8), a organizat asistența socială împotriva bolilor, îndeosebi a leprei, pentru curățirea femeilor și a bărbatilor, oprind însoțirile nelegiuite și stabilind pedepse pentru păcate (Levitic 10—20). Astfel, Moise a cumulat și calitatea de judecător al poporului în viața lui morală și socială, avînd cea mai înaltă autoritate, după Dumnezeu.

A dat, apoi, îndrumări cu privire la purtarea preoților în slujire, în viața socială și în familie (Levitic cap. 21), instituind sărbătorile, ziua de odihnă, anul sabatic și jubiliar și rostind binecuvîntare pentru cei ce le respectă și blestem pentru cei nelegiuiți (Levitic 23—26). După stabilizarea acestor prescripții ale Legii în conștiința și în viața religios-morală și socială a poporului, a fost serbat la Sinai cel de al doilea Paște.²⁹

Cea mai mare misiune a lui Moise în mijlocul poporului său (și a popoarelor receptive la învățătura sa) a fost întărirea religiei monoteiste;

²⁶ Diac. drd. Nicolae V. Dura, *Decalogul în expunere catehetică*, în „Mitropolia Ardealului” nr. 7—9/1982, pp. 465—474.

²⁷ Pr. prof. dr. Nicolae Neaga, *art. cit.*, p. 68.

²⁸ Pr. Ilarion Felea, *Convertirea creștină*, Sibiu, 1935, p. 10.

²⁹ Philon d'Alexandrie, *o.c.*, pp. 291—296.

pină la venirea Mântuitorului Iisus Hristos. Dezvoltată, transfigurată de creștinism și reluată de islamism (deși în chip modificat), această doctrină va cuprinde lumea întreagă, fiind desăvârșită de Însuși Dumnezeu — Fiul. Poporul lui Israel gravitează tot atât de sigur în jurul lui Moise precum se învîrtește pămîntul în jurul soarelui — scria unul dintre biografi săi.³⁰ Istoricii i-au consemnat opera religios-morală și socială, artiștii i-au imortalizat chipul în frescă, granit și marmoră, ca spre ex. Michelangelo, iar lumea i-a urmat preceptele religios-morale cuprinde în Thora. Filon din Alexandria îl prezintă pe Moise ca „cel mai mare legislator din toate timpurile și din toate locurile, atât la greci, cît și la barbari“, iar Iosif Flaviu îl înalță deasupra tuturor legislatorilor.³¹ Tradiția rabinică glorifică Thora (opera lui Moise) astfel: „Mare este Thora, căci dă viață la cel care o practică în această lume și în lumea viitoare“. ³² Pentateuhul urmărea să pregătească poporul ales pentru viitorul mesianic (Galateni 3, 24), prin credința într-un singur Dumnezeu, întărirea conștiinței păcătoșeniei și necesitatea de a-și curăți păcatele prin jertfa, ca și speranța că, prin harul dumnezeiesc, omenirea va primi un Mântuitor.³³

Dacă marele Moise a fost un providențial eliberator, legislator, judecător și om de acțiune, nu a fost cu nimic mai prejos ca inspirat profet și scriitor biblic. Ca profet, Moise a emis prin descoperirea divină Protoevanghelia, sau prima veste bună pentru omenirea căzută în păcatul strămoșesc, că va dobîndi un Mântuitor (Facerea 3, 15); înmulțirea seminției lui Avraam și binecuvîntarea sa între toate neamurile pămîntului (Facerea 12, 18; 22); steaua, răsărită din Iacob (Numeri 24, 17); prezicerea despre Profetul cel mare (Deuteronom 18, 15) și altele.³⁴ Calitatea sa de profet este reliefată, deci, de aceste cîteva profeții mesianice³⁵ și de cele două cîntări inspirate ale lui Moise, una după trecerea prin Marea Roșie și a doua înainte de moartea sa (Ieșirea 15, 1—21; Deuteronom cap. 33). Cele două cîntări ale lui Moise, ancorate în viața religios-morală și socială a poporului evreu, de preamărire a lui Dumnezeu, în momente excepționale din viața poporului, sînt presărate și cu profeții biblice de dăinuire peste veacuri a poporului ales.³⁶

Ca scriitor inspirat, în primele cinci cărți ale Vechiului Testament, numite și Pentateuhul lui Moise, Thora sau Legea, el ne descoperă că Dumnezeu este Creatorul și Stăpînul Universului, Care a pus legile Sale la temelie vieții religios-morale a omenirii. Fără opera lui Moise n-am fi putut înțelege niciodată proveniența universului și a omului, ca și cauza venirii în lume și activitatea mesianică a Mântuitorului nostru Iisus

³⁰ Edouard Schuré, *Moise*, trad. rom., de P. Mușoiu, București, 1927, pp. 26—28.

³¹ Philon d'Alexandrie, o.c., pp. 198—203; Iosif Flaviu, *Contra Apionem*, II, pp. 161—167.

³² Cohen, *Le Talmud*, Paris, 1933, pp. 175—182.

³³ H. Lesetre, *Loi mosaïque*, în „Dictionnaire de la Bible“, vol. V, col. 339, 340.

³⁴ A. Cohen, o.c., pp. 171—174.

³⁵ Nicolae Neaga, *Profeții mesianice în Vechiul Testament*, Sibiu, 1929, pp. 7—14.

³⁶ A. P. Lopuhin, *Istoria biblică a Vechiului Testament*, vol. I, București, 1944, pp. 522—527.

Hristos. Pentru scrierea unei lucrări de talia Pentateuhului (fără egal prin cuprins și extensiune, în literatura timpului, chiar și la popoarele cu cultură și civilizație superioare poporului evreu), trebuia un bărbat cu calități excepționale, cum a fost Moise. Pentateuhul este opera scripturistică a lui Moise, inspirată de Dumnezeu³⁷ deși autorul ei a fost găgăv, depășind prin scris acel handicap³⁸, după cum o va face ulterior și Sf. Apostol Pavel.

În privința timpului și locului scrierii Pentateuhului, se poate afirma cu certitudine că Moise și-a scris monumentala operă în a doua parte a vieții, spre bătrânețe, în vremea celor 40 ani de peregrinare prin pustiu Sinai.³⁹

C. MOISE ÎN TRADIȚIA MAHOMEDANĂ

CRÎMPEIE DIN VIAȚA LUI MOISE, CUPRINSE ÎN CORAN

Pe lângă întemeietorul islamismului, Mohamed (570—632 d.Hr.), socotit „marele profet al lui Allah”⁴⁰, în Coran sînt amintite marile figuri biblice, ca: Adam, Noe, Avraam, Iosif (fiul lui Iacob), Moise, Zaharia și Ioan, Iisus și Fecioara Maria ș.a. Nu puteau fi ignorați, nici în islamism, profeții Vechiului Testament și, cu atît mai puțin Iisus Mîntuitorul, dar care e considerat doar ca unul dintre profeți.⁴¹

În consecință, figura profetului Moise este prezentată și în Coran, dar nu aureolată, ca în Sfînta Scriptură. Se simte trecerea voită de pe planul spiritualității iudaice și creștine pe cel al opticii islamice. Oricum, este incontestabil faptul că tot Sfînta Scriptură a fost izvorul inspirației pentru gînditorii și trăitorii Coranului, din care au preluat marile adevăruri de credință pe care, însă le-au interpretat diferit.

Apariția lui Moise pe planul istoriei începe și în Coran cu salvarea providențială a copilului din apele Nilului (Sura XX, 39), adopțiunea și creșterea în casa faraonului (Sura XXVIII, 7—8), educația primită, atingerea vârstei majoratului (Sura XXVIII, 13—14), incidentul cu uciderea unui egiptean, muștrarea lui de conștiință, frica de pedeapsă și fuga în ținutul Madian (Sura XXVIII, 15—22). Șederea cu simbrerie a lui Moise la preotul madianit Ietro și căsătoria cu fiica acestuia, Semfora, sînt tratate în Coran în mod aproape identic cu istoria lui Iacob la Laban (Sura XXVIII, 23—28).

³⁷ Dr. I. Olariu, *Introducere în cărțile sfînte ale Testamentului Vechi și Nou*, ed. a III-a, Caransebeș, 1912, pp. 14—32; *Studiul Vechiului Testament pentru Institutele teologice*, ed. a II-a, București, 1985, pp. 45—138.

³⁸ R. P. Hebert, *La religion avant Jésus-Christ*, Paris, 1915, pp. 225—234.

³⁹ Dr. Max Sternberg, *Alfabetul din Sinai*, București, 1985, pp. 6—20.

⁴⁰ Theodor Martas, *Confucius, Buda, Mahomed, Viața și învățătura lor*, București, 1938, pp. 59—84.

⁴¹ Ibidem, pp. 85—92.

Chemarea lui Moise la misiunea de eliberator al poporului evreu din robia egipteană (Ieșirea 3, 1—20) este tratată sumar în Coran (Sura XXVII și XXVIII, 29—30), diminuând minunea divină. În alt loc (Sura XX, 11—17), este întărită această chemare cu prezența divină și îndemnul de a-și scoate încălțămintea, pentru că locul este sfânt.⁴²

Moise și fratele său Aaron au executat porunca expresă a lui Dumnezeu de a merge la faraon spre a cere eliberarea poporului din robie (Sura XX, 48, 52), fiind întărită cu semne minunate în confruntarea cu vrăjitorii faraonului (Sura XXVI, 31—46). Urmarea pedepselor venite peste egipteni este descrisă și în Coran, dar în locul celor zece plăgi sînt amintite doar nouă semne (Sura XVII, 103).

Episodul cu jertfirea mielului pascal (propriu evreilor) și instituirea Paștilor nu este amintit în Coran, probabil pentru faptul că nu își are corespondență în sărbătorile și cultul musulman.

Miracolul trecerii Mării Roșii este iarăși minimalizat în Coran (Sura XX, 79 ; XXVI, 63—64), iar cîntarea și profeția lui Moise nu sînt amintite.

Călătoria spre Muntele Sinai, lipsa hranei (suplinită de mană și prepelețe) și a apei (minunea scoaterii apei din piatră — Sura VII, 160) sînt doar sugerate, fără a pătrunde în situația de fapt și în zbuciumul sufletească al lui Moise și al poporului. Pregătirea sa pentru momentul unic în istoria omenirii — al Legii pe Muntele Sinai — nu este amintită în tradiția musulmană, ci doar descoperirea celor zece porunci, iar aceasta nu în ordine și nu sistematic (Sura II, 77—79).

Mînia sfîntă a lui Moise, concretizată în sfărîmarea vițelului de aur (ca și a primelor două table ale Legii) este iertată și justificată prin zelul său profetic de chemare divină, iar Coranul o amintește în treacăt (Sura XX, 87—97). Urmează reluarea legăturii cu Dumnezeu, după ce au fost aduse jertfe, arderi de tot, pentru iertarea păcatelor poporului (Sura II, 63—68).

În aceste cîteva locuri din Coran este amintită figura lui Moise, ca „profet al lui Allah”⁴³, dar fără a fi pus cel puțin pe aceeași treaptă cu „marele profet”, Mahomed.

Desigur, descoperirea făcută de Dumnezeu omenirii întregi, prin profetul său Moise (chiar dacă ne-am referi numai la Decalog), este net superioară referirilor existente în Coran și tradiția musulmană în general, cu privire la viața și opera sa. De altminteri, nici nu se poate pretinde ca o altă religie (necreștină) să elogieze în cartea sa de căpătii o personalitate care nu-i aparține în mod direct, dacă a procedat de aceeași manieră cu Însuși Dumnezeu-Fiul.

ÎN LOC DE CONCLUZII

Se știe că în cadrul ecumenismului este atît de actual principiul : „Să luăm în considerare ceea ce ne unește și să nivelăm asperitățile și contra-

⁴² Coranul, trad. rom., o.c., pp. 290—291.

⁴³ Ibidem, pp. 410—412.

dicțiile“, ceea ce poate corespunde și dialogului interreligios, la toate nivelele. În cadrul unei întruniri organizată de Conferința Bisericilor Europene s-a precizat acest fapt atât de semnificativ : „Astăzi în lume, mai mult decât oricând, Europa întreagă a devenit o regiune crucială, unde relațiile între cele două religii (creștină și musulmană) sînt tot mai strînse, pentru pacea și bunăstarea întregii comunități umane“. ⁴⁴ Ori, „situația actuală a Bisericii creștine și a comunităților religioase (necreștine) cere noi studii și noi colocvii“ — se arată și mai recent. ⁴⁵

În cadrul acestor întruniri s-a subliniat că cea mai puternică garanție a unității este însăși unicitatea divină — un singur Dumnezeu, făcător al cerului și al pămîntului. Că Îl numim Elohim, Iahve, Iisus, Allah (și cu altă articulație a limbii), El este Dumnezeuul nostru al tuturor, iar profeții și aleșii Săi ne-au lăsat precepte religios-morale universale valabile pentru omenire. ⁴⁶ „Trebuie numai să-i recunoaștem și să nu le diminuăm personalitatea, nici să nu le umbrim figura, ci să-i acceptăm, să ne străduim să-i cunoaștem și să trăim împreună cu ei, pentru Dumnezeu și pentru oameni. Astfel, vom întreprinde o misiune de pace în loc de război, economie în loc de intransigență și tot ce se poate spune bine în locul răului.“ ⁴⁷

⁴⁴ Conference des Eglises Europeenes, *Les Eglises et l'Islam en Europe* (II), Genève, 1982, pp. 5—6.

⁴⁵ Idem, *Les Eglises et les musulmans en Europe. Elements de reflexion*, I, Salzburg, 1978, pp. 9—10.

⁴⁶ *Coloques sur le dogme musulmane et les droits de l'homme en Islam*, Genève, 1974, pp. 190—194.

⁴⁷ Victor Segeșvary, *L'Islam e la Réforme*, Genève, 1973, pp. 121—142.

VIATA RELIGIOASA A HATEGULUI IN SECOLELE XV—XVI

CITEVA CONSIDERAȚII

de : dr. ADRIAN ANDREI RUSU

Un mic petic de țară românească, o „țară“ între altele înșirate în geografia Transilvaniei, fascinantă prin blindețea colinelor brăzdate de riulețe și salbe de sate, coboritoare într-un șes central, unificator, totul pus sub straja și maiestatea Retezatului — așa ar putea fi definit Hațegul. Pământul la care ne referim este, în principal, un teritoriu de referință al istoriei noastre. Cît de mult s-a aglomerat istoria în această placă turnantă dintre Transilvania, Banat și Oltenia, o dovedesc în teren ruinele îmbelșugate, iar în biblioteci, atîtea pagini umplute cu fapte și constatări scrise de un impresionant grup de arheologi, istorici, istorici de artă, etnografi și lingviști.

Istoria Bisericii Ortodoxe locale s-a remarcat în egală măsură prin intensitate și importanță. Ea ilustrează la superlativ posibilitățile de străbateră pînă în veșnicie a vieții comunităților ortodoxe românești, supuse pe atunci dominației străine.

După începuturi străvechi, viața spirituală a Țării Hațegului a intrat, după granița anului 1400, pe un făgaș nou. Situația a fost de natură să modifice și conținutul și valoarea informațiilor pe baza cărora se poate reconstitui desfășurarea ei. Conjuncturile politice din vremea regilor Angevini (secolul XIV) au fost remodelate sub incidența pericolului otoman. O necesară solidaritate creștină în acele împrejurări a îndulcit, măcar parțial, problemele grave de coabitare cu Biserica Romano-Catolică, discriminarea și tensiunea confesională și extraconfesională întreținută de oligarhia feudală maghiară. Chiar dacă ecourile prozelitismului ofensiv și neconciliant romano-catolic s-au mai făcut din cînd în cînd simțite în forme oficiale, declarative, ori chiar concrete, în circumstanțe limită, trebuie să apreciem secolul al XV-lea și, parțial cel următor, ca un interval de categorică împlinire ortodoxă. Nu trebuie să se uite că această etapă era o rezultată a întîlnirii intereselor noi ale stăpînirii străine cu aspirațiile firești către progres ale unei zone românești, la toate nivelele structurilor ei sociale.

În secolele XV—XVI, atestările de preoți ortodocși hațegani nu sînt încă prea numeroase, în schimb pot fi determinați și eşalonați în timp și spațiu. În acest context ei se evidențiază totuși, și sub aspect numeric dacă îl comparăm cu alte unități administrative medievale de pe cuprinsul ro-

mănesc. Atestările încep cu protopopul Dobrotă, în același timp paroh al bisericii „Sfintul Nicolae” din Rîu Bărbat. În anul 1411 el era implicat într-un lung proces de moștenire a pămînturilor patrimoniale. Din Rîușor plecase nu cu mult înaintea lunii noiembrie a anului 1435, preotul Vilcul. Tulburînd liniștea și interesele „sfintei coroane”, el se asociase cu rudele sale, cnezi ai locurilor, și tulburau fruntariile Transilvaniei dinspre Moldova. În 1444, urmează menționarea preotului Toma de la Vad. Tot pe la mijlocul veacului al XV-lea au activat frații Ladislau, Simion și Dobrotă din Rîu Bărbat, urmașii protopopului de la 1411. La 1473, decedase preotul Daniil de la Densuș, iar înainte de anul 1479, preotul Stoica din Valea Dîljii suferise de pe urma Cîdeștilor din Rîu de Mori. Către sfîrșitul veacului, între anii 1479—1486, era activ Mihail din Peșteana, urmat de preoții Teodor și Ioan. Șirul cunoscut al păstorilor din Peșteana pînă la acel Ioan, trimis în Țara Românească la 1553, îl încheiase, la sfîrșitul veacului, preoții Nicolae și Petru. În Sălașu de Sus, funcționa în 1496, un preot pe nume Dan, ce poate fi urmărit în documente pînă prin anul 1508. La începutul secolului al XVI-lea trăise Ladislau, preot în Șerel. O inscripție așezată astăzi pe frontonul bisericii din Sinpetru îl consemnează pe popa Șarbu, viețuitor și el în veacurile de care ne ocupăm. Un preot Filip, plecat din Hațeg, ajunsese în 1517 tocmai la episcopia Feleacului, în preajma Clujului, și lăsase drept amintire a trecerii sale o inscripție pe soclul bisericii lui Ștefan cel Mare. Apoi, în 1537 apărea în documente primul preot cunoscut nominal din Silvașu, anume popa Mihail, fratele lui Nicolae și Opriș. Mențiunile din secolul al XVI-lea nu se întrerup, dar cercetarea documentară nu s-a ocupat încă de ele.

După cum ne lasă să înțelegem informațiile adunate, preoții hațegani se supuneau unui protopop. Cel dintîi pomenit fusese Petru de Ostrov în 1360, ca apoi, în 1411, să fie reamintită funcția în persoana lui Dobrotă din Rîu Bărbat. Se demonstrează, astfel, continuitatea funcției, dar și caracterului ei electiv.

Preoțimea hațegană constituia o pătură cu puternică individualitate. A fost adînc implicată în destinele „țării” de unde provenea. Slujitorii Bisericii făceau parte din adunarea districtuală locală, iar, în scaunul ei permanent de judecată, erau martori și împricinați. Unii l-au slujit cu credință pe Iancu de Hunedoara, poate și pe cîmpurile de luptă, alții s-au răzvrătit împotriva rînduielilor impuse de străini, plecînd apoi în principatele românești libere. Protopopul Dobrotă și preoții Vilcul, Ladislau, Simion și celălalt Dobrotă — poate și Stoica — au fost deopotrivă cnezi, iar Toma, preoții din Peșteana, Dan, Ladislau din Șerel și Mihail din Silvașu fuseseră nobili, dar fără a fi considerați ca atare de stăpînirea străină. Ei au întreținut cultura slavo-românească din Hațeg și au fost creatorii unei scrieri epigrafice cu caractere de o particularitate deosebit de distinctă. Au înzestrat lăcașurile de închinare cu fresce și odoare, au împodobit viața sufletească a românilor trăitori în acele timpuri; au fost în măsură să facă față și să stăvilească asalturile confesionale externe. Este sugestiv un document

din anul 1428 care îi acuza pe preoții români că ar oficia botezul și la ne-ortodocși.

Să privim o clipă acele lăcașuri care împodobeau Hațegul de odinioară. Trebuie să începem cu monumentele pe care le vedem și astăzi. Desigur, cel mai impunător ca aspect și ingenios prin soluția arhitectonică, a rămas *Densușul*. Deși mult mai vechi, el se împodobește, tocmai la mijlocul veacului al XV-lea, cu fresce pictate de unul dintre cei mai străluciți artiști zugravi din țările române : Ștefan zugravul. Apoi, biserica de sub cetatea *Colțului* se înalță și astăzi vederii cu turnul ei ciudat, plasat pe altar și cu fragmentele-i de frescă de foarte bună calitate, deși degradate de ploi și alte neajunsuri. Cu toate că și-a pierdut înfățișarea de odinioară, vechimea se mai recunoaște încă și la biserica din *Ostrov* cu ancadramentele ei gotice timpurii de la intrarea de apus și turnul clopotniță, și cu icoana de hram. Și la *Sînpetru*, există ancadrame gotice și un mic crîmpei de frescă pe care se mai citește un grafit slavon de la 1523—1524. Cercetări atente de arhitectură au reasezat biserica *Peșteanei* în locul ei de veche înălțare medievală. Arheologia a adăugat noi date despre formele ei de început. Tot o cercetare de arhitectură, însoțită de lectura pisaniei de deasupra intrării, datează construcția bisericii „de peste apă” de la *Sălașu de Sus*, într-un interval cuprins între mijlocul secolului al XV-lea și anii 1519—1536. La *Rîu Alb*, un ancadrament asemănător celui de la *Sălașu* face posibilă prezumția unei biserici din aceeași vreme. La fel, ancadramele *Nucșoarei*, par să dateze tot din veacul al XV-lea. Biserica *Cincșului*, dispărută în unde de apă, a fost și ea o înălțare fondată atunci. Două biserici neștiute au fost redată circuitului științific prin investigații arheologice : una la *Mălăiești* (deja publicată), cu înfățișare modestă, dar în care s-au remarcat noi forme de convergență între moștenirea antichității romane și evul mediu ; alta încă în curs de cercetare, la *Răchitova*, al cărei veșmînt interior a strălucit odinioară prin frumusețe picturală. De altfel, nu mai constituie un secret faptul că autorul frescelor este cunoscutul și menționatul zugrav, Ștefan de la Densuș.

Atestările de preoți certifică și prezența altor biserici : la *Clopotiva*, unde un lăcaș dispărut după 1860 mai avusese „fresce orientale” ; la *Șerel*, unde o biserică mai veche de piatră se transformă în anul 1898 ; la *Vad*, unde o denivelare îi trădează locul, în cimitirul actual ; la *Nălați*, unde lângă biserica actuală se disting ruinele celei mai mici biserici de piatră cu altar rectangular din Țara Hațegului ; la *Valea Diljii*, la *Livadia*, la *Silvașu de Sus*, despre care se știe că s-a refăcut în anul 1665. Cunoaștem, apoi, trei biserici atestate documentar și existente odinioară. Cea mai veche a fost biserica „Sfîntul Nicolae” din *Rîu Bărbat*, pomenită cu preotul ei împreună la 1411. Alta a fost la *Sarmizegetusa*, la începutul secolului al XVI-lea, menționată fiind de către primii culegători de inscripții romane ai Renașterii transilvane. În sfîrșit, cea de a treia, o simplă bisericuță de lemn, a pierit mistuită de foc pe la 1466, în hotarele satelor Bretea Streiului, Măceu și Plop.

Alte vechi biserici, transformate radical în cursul vremii, se află la Tuștea, Fărcădinuri (astăzi Unirea), Ciula Mare, Cîrnești, Paroș, Băiești, Pui, Coroiști. Bisericile existente odinioară în Galați, Dumbrăvița ori Ableu (sat pustiit între hotarele comunelor Răchitova și Lunca Cernii de Jos), poate și Păucinești, vor putea fi și ele depistate odată pe cale arheologică. Dar lista nu se poate închide căci surprizele rămîn posibile.

Analiza globală a lăcașurilor de închinare din Hațeg lasă loc concluziei potrivit căreia, numai în veacul al XV-lea, funcționau acolo cel puțin 21 biserici. Majoritatea lor covârșitoare erau „durate în piatră“, ceea ce reflectă încă o dată poziția excepțională a Hațegului între toate microzonele administrative locuite de românii supuși dominației străine.

Chiar și atît de puțin cît s-a păstrat din decorația lor interioară originală, ne dă dreptul la alte constatări, interesante și chiar surprinzătoare. Hațeganii au adus meșteri zugravi din Țara Românească ori chiar din Balcani, reputați în arta pe care o stăpîneau, talentați portretiști, subtili colorişti și sensibili la frământările vremii. În Hațeg au învățat talente locale, îngăduindu-le, așa cum au făcut la Densuș, să transpună artistic parte din realitățile etnografice în care se mișcau.

Cînd bisericile au fost înălțate și împodobite după cuvîntul erminiilor, ctitoriiile s-au îndreptat către înzestrarea lor interioară. Le-au fost donate potire de argint, luxoase ferecături pentru cărți, odăjdii aurite, relicvare „după obiceiul grec“. Au fost presărate ori înconjurare de inscripții slavoromâne ce le stabileau și determinau tradiția ortodoxă, dar care vorbeau de exerciții de scriere îndelungată — inspirate chiar de epigrafele romane — de pioșenia sau de mîndria de ctitor. Doar cîteva icoane de la Hunedoara, transferate de la mănăstirea Plosca, și o alta de la mănăstirea Prislop, mai dau posibilitatea unei dezbatere asupra vechilor icoane. Este cu adevărat o nedreptate istorică, dacă ne gîndim cît de puține au ajuns pînă la noi. Le-au risipit vitregiile, nestatornicia și răutățile prin care au trebuit să treacă cei de odinioară.

Bisericile au păstrat „diplomele“ ctitorilor lor ; au fost locuri de ceremonie dar și de adunări laice, uneori au servit cu tăria zidurilor de piatră împotriva dușmanilor ; ele au început și au încheiat viața pămîntească a celor din jurul lor, le-au receptat dar și modelat destinele.

Dacă informația directă ne lipsește, în schimb cea indirectă relatează despre începuturi și permanență de viață mănăstirească. Primele pustnicii apăruseră în secolul al XIV-lea. Una se afla pe Valea Fierului, alta probabil pe Valea Iordanului. La începutul veacului al XV-lea, activitatea Sfîntului Nicodim de la Tismana s-a făcut simțită din plin. Tradiția îi pune în seamă ctitorirea Prislopului. Mai tîrziu, mănăstirile de la Tismana, Voștița și Vișina au alimentat și prîmenit viața religioasă ortodoxă a Hațegului. Potrivit unor acte solemne, elaborate în cancelariile regelui Sigismund de Luxemburg și ale lui Iancu de Hunedoara, călugării munteni aveau cale liberă de circulație, umblînd după treburile și nevoile lor la nordul Carpaților.

În anul 1473, preotul Daniile se stingea din viață la Densuș, iar moartea sa era zgîriată, întru pomenire, pe fresca bisericii. Dar numele său este călugăresc, ascunzînd de fapt un ieromonah. La fel vor slujii ieromonahi, în continuare, și în biserica „Sfîntul Nicolae” din Hunedoara, în secolele al XV-lea și al XVI-lea. Originea lor putea fi de la Prislop, fie de la dispăruta mănăstire de la Ploșca (Ghelar). În 1505, la Colți, era așezată peste mormîntul lui „popa chir Ghenadie”, o frumoasă piatră tombală. A fost Ghenadie starețul unei mănăstiri hațegane, ori doar un pribeag de peste munți? Un răspuns, chiar ipotetic, va trebui formulat.

Către sfîrșitul veacului al XVI-lea au intrat puternic în lumină mănăstirile de la Prislop și Cerna. Prin grija Zamfirei, fiica lui Moise Vodă al Țării Românești, Prislopul a fost sfințit în ianuarie 1580, în prezența vlădicului Transilvaniei, un alt Ghenadie, al egumenului Ioan și a unei mari asistențe de hațegani, transilvani și munteni. Mănăstirea va rămîne, cîteva decenii, locul de unde s-au ales în mod obișnuit mitropolii Ardealului. Chiar dacă nu știm nimic de ctitorirea Cernei, înălțată pe pămînturile familiei Mușineștilor din Răchitova, istoria ei a fost, în schimb, foarte colorată. A avut danii muntenesci în bani și sate, de la voievozi și boieri, a avut o bogată bibliotecă de manuscrise, iar dintre egumenii ei cunoscuți, Spiridon și Ioan au ajuns, ca și cei din Prislop, episcopi de Vad.

Ceea ce consemnăm aici dovedește că viața mănăstirească hațegană a trecut printr-un proces evolutiv ascendent, pînă în vremea lui Mihai Viteazul. De la un rol local, ea s-a ridicat pînă la situația de focar cultural și spiritual pentru întreaga Transilvanie.

Nu putem aprecia corect forța Ortodoxiei din Hațeg, în veacurile la care ne-am referit, fără să privim ceea ce a însemnat de fapt catolicismul în aceste părți.

Precum se cunoaște, regalitatea a întemeiat trei comunități de coloniști, la Hațeg, Sîntămărie Orlea și Bretea. Sprijiniți pe cetatea regală (Subcetate-Hațeg) și pe curtea regală, coloniștii au avut propriile lor monumente. S-a păstrat pînă astăzi numai biserica de la Sîntămărie Orlea. Este suficient pentru a descifra în ea o sursă aproximativă de imitație arhitectonică pentru unele biserici de curte ale românilor. Urmele unei biserici gotice din Hațeg fuseseră descoperite în anul 1885 lîngă judecătoria cercuală. Au fost fie ale bisericii parohiale, fie, mai probabil, ale vechii mănăstiri la care ne vom referi mai jos. Comunitățile romano-catolice aparțineau ierarhic de arhidiaconatul de Hunedoara și episcopia de Alba-Iulia. Existența lor a rămas anonimă în tot cursul perioadei secolelor XV—XVI. Un singur document, din 2 decembrie 1428, ne lasă să presupunem că fie din lipsă de preoți, fie atrași de Ortodoxie, enoriașii parohiilor romano-catolice cereau „sprijinul preoților ortodocși” pentru oficierea botezului. Un lucru nemaiauzit se va petrece în a doua jumătate a secolului al XV-lea cu biserica din Sîntămărie Orlea. După înstăpînirea Cîndeștilor din Rîu de Mori asupra satului (1447), se va

trece și la prelucrarea patronajului bisericii de către noii stăpîni. Așa se face că renovînd-o în 1311 Cîndeștii au adăugat frescelor dateate cu inscripții latine, altele în legende slavone, în altar și în preajma intrării de apus a bisericii. Situația este unică în Transilvania secolului al XV-lea.

După cum rezultă din acte mai tîrzii, în vremea regelui Ludovic I de Anjou (1342—1382), alături de curtea regală a fost întemeiată în localitatea Hațeg o mănăstire romano-catolică. Istoria ei o situează între existență și inexistență. În 1382 evidențele ordinului monastic franciscan, de care aparținea, nu o menționează; în 1420 a fost categoric distrusă de turci. Cu alte eforturi și sprijin regal și papal, mănăstirea a fost repusă în funcțiune, iar Ioan de Capistrano o vizitează în ianuarie 1456. În 1479 cade din nou victimă turcilor și nu mai este amintită în tot cursul veacului XV, nici în cel următor. Cu toate că franciscanii cunoscuți avuseseră rosturi prozelitiste, informația documentară nu ne lasă să întrevădem decît dificultățile continue ale lăcașului, nevoile sale de sprijin din partea autorității de stat.

Pe lângă aceste date, trebuie să avem în vedere și alți factori care au contribuit la succesele minime ale altor confesiuni religioase (cele ale Reformei) în lumea medievală a Hațegului. Este vorba despre acele subțiri grupuri feudale, dar cu mari ambiții de parvenire socială, care odată angajate pe panta compromisurilor față de dezideratele oligarhiilor feudale, au sfîrșit în mod fatal, prin a se depărta și despărți de confesiunea strămoșilor. Cele cîteva familii nobiliare românești ieșite din Ortodoxie au avut, însă, și un rol nefast în ceea ce privește conservarea patrimoniului cultural ortodox. Considerîndu-se urmași ai ctitoriilor vechilor lăcașuri de închinare, aceste cîteva familii au pretins și au impus cu forța poziției lor sociale, în ciuda comunităților rurale, transformarea bisericilor după necesitățile noilor confesiuni în care intraseră. Așa au pierit sau au fost vîruite fresce, s-au distrus icoane și odoare. Lipsită de sprijinul unei pătri mai influente, Biserica Ortodoxă hațegană va fi silită să se ruralizeze, la rîndul ei, adică să-și păstreze limitele de expresie, în funcție de marea masă a credincioșilor care a continuat să rămînă statornic lângă ea. Aceste fenomene se prelminau doar în cursul secolului al XV-lea, luînd amploare în cele două veacuri următoare.

Aceste considerații sintetice asupra vieții religioase a românilor din Țara Hațegului, în secolele XV—XVI, sînt rezultatul unei necesități multiple. La scara Transilvaniei, aceeași istorie dovedește existența unei autentice și vîguroase vieți religioase ortodoxe, pentru românii privați de drepturi și libertăți, deși elementele ce o recompun sînt la prima vedere modeste. Era, însă, necesară o zăbovire sintetică asupra lor, pentru a evalua progresele obținute într-o etapă de cercetare, de la care se poate pași spre o cunoaștere mereu mai aprofundată.

BIBLIOGRAFIE

1. Vasile Drăguț, *Vechi monumente hunedorene*, București, 1968, pp. 12—38.
2. Andrei Medieșanu, *Biserici medievale românești de odinioară din Țara Hațegului*, în „Mitropolia Banatului”, nr. 7—8/1985, pp. 496—501.
3. Ștefan Moldovan, *Anotațiuni despre Tieara Hațegului*, în „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, Brașov, 1853—1854 (serial).
4. Mircea Păcurariu, *Istoria Mănăstirii Prislop*, Arad, 1986, pp. 190.
5. Radu Popa, *La începuturile evului mediu românesc. Țara Hațegului*, București, 1988, pp. 225—248.
6. Iacob Radu, *Istoria vicariatului greco-catolic al Hațegului*, Lugoj, 1913, pp. 455.
7. Adrian Andre Rusu, *Mănăstirea Cerna*, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie din Cluj-Napoca”, 27, 1985—1986, pp. 323—347.
8. Adrian Andre Rusu, *Preoți români ortodocși din districtul Hațegului în secolul al XV-lea*, în „Mitropolia Banatului”, nr. 10—12/1982, pp. 644—653.

VIAȚA CULTURALĂ A ROMÂNILOR BĂNĂȚENI OGLINDITĂ ÎN ZIARELE

„DREPTATEA“ (1893—1898) ȘI „DRAPELUL“ (1901—1918)

de : prof. EUGEN PUȘCAȘU

Presa românească bănățeană, „Dreptatea“ și „Drapelul“, reflectă pregnant viața culturală a românilor din Banat, care în veacul trecut se manifesta sub multiple aspecte, urmărind însă, în primul rînd întreținerea patrimoniului cultural național, în ceea ce avea mai specific, într-o perioadă de confruntare acerbă cu șovinismul dur și intolerant, întretinut de guvernele imperiului bicefal, în scopul maghiarizării celorlalte naționalități.

Viața culturală era cultivată de însăși obștea românească și, în mod organizat, de elementele cu simț de răspundere ale poporului român : presa, oamenii de cultură, fruntași ai vieții politice și religioase. De aceea, vom urmări, în continuare, succint, manifestările populare, activitatea unor reuniuni „de cîntări sau muzică“, înființate cu scopul bine definit de a întreține cultura românească, împreună cu însăși activitatea presei care conducea organizat lupta pentru conservarea limbii, apărînd-o de deznăționalizare, prin școala românească.

Manifestările „populare“ cuprindeau în primul rînd ruga bisericii, hramul sau „nedeia“, serbările cîmpenești, seratele, reuniunile și carnavalurile organizate de meseriași. De fiecare dată aceste manifestări, ocazionate de vreun eveniment, cuprindeau și un program cultural cu caracter patriotic românesc ; corurile executau cîntece din repertoriul lui I. Vidu, G. Muzicescu sau a altor compozitori români. „Scopul acestor conveniri este înalt și binefăcător pentru viața noastră națională... Schimbul de idei și sentimente, punerea lor în circulațiune nu pot produce decît rezultate favorabile pentru viața socială românească și pentru acțiunea politică națională românească, care stau una cu alta în legătură strînsă... Sîntem un popor prigonit, urmărit, care așa zicînd numai pe furîș își mai poate dezvolta individualitatea sa națională... Un popor care între împrejurări atît de funeste este în stare să prezinte astfel de prestațiuni nu poate pieri, nu poate fi nimicit, orice lovituri i-ar aplica soarta nedreaptă“ — scria „Dreptatea“.¹

¹ „Dreptatea“, nr. 37/1894, La Lugoj a luat ființă în 1894 și o asociație numită „Serată literară-muzicală“. A ținut în total șapte asemenea serate. Obiectivul ei principal era cultivarea muzicii și literaturii românești.

Ziarele „Dreptatea” și „Drapelul” reproduc un impresionant număr de astfel de manifestări populare, ce reflectau caracterul lor patriotic, instructiv și educativ, cimentînd unitatea spirituală a românilor din Banat cu cei de peste Carpați și prefigurînd-o pe cea politică de la 1 Decembrie 1918.²

Una dintre cele mai vechi asociații de cultivare a limbii și apărare a ființei naționale românești a fost „Reuniunea română de cîntări și muzică” din Lugoj³, care avea ca scop „cultivarea cîntării” și „de a reuni pe cei cu aptitudini muzicale ca să cînte și declame cîntece populare și naționale”. Apărută în 1840 ea a fost reorganizată în 1855 și respectiv în anii 1869 și 1872, pe bază de statute, spre a i se asigura temelia juridică. Membrii „Reuniunii” erau amatori și diletanți, dar entuziaști și cu puternic simțămînt patriotic, fapt pentru care ea a devenit un adevărat focar de propagandă a mișcării de emancipare națională.⁴ Apoi, după ea, la 1872 s-a înființat „Reuniunea de cîntări” de la Oravița, unde un an mai tîrziu apărea „Casinoul român”, cu 150 membri, din care făceau parte cărturarii orăvițeni cu renume — Atanasie Marinescu, Simeon Manguica și Ilie Trăilă — ca o mică academie a românilor orăvițeni, în care se cultivau dragostea de neam, de limbă și de credință străbună.⁵

La Timișoara, în cartierul Fabric, care purta numele de „Vlașca Mehala” (adică „Mahalaua românească”) s-a înființat în 1873 „Reuniunea română de lectură”, în jurul căreia se grupează cărturari, meseriași și țărani din satele limitrofe. Reuniunea s-a îngrijit de sporirea fondului de cărți; a înființat premii pentru „învățăceii de meserie”, o scenă pentru teatru în care s-au dat cele mai multe din reprezentațiile trupelor venite de peste munți. Ea și-a creat și o trupă artistică, ce a cucerit mai multe localități din Banat. Conținutul programului devenise de la an la an mereu mai bogat. Spre pildă, la una din șezători s-a dezbătut opera lui Barbu Ștefănescu Delavrancea, de către lingvistul Iosif Popovici, devenit mai tîrziu profesor universitar la Cluj și întemeietor al Laboratorului de fonetică din acel oraș.⁶

Viața culturală românească din Timișoara s-a intensificat către sfîrșitul secolului XIX, fapt pentru care la 1894 s-a simțit nevoia unei alte

² Spre ex. „Dreptatea” nr. 1, 2, 4, 7, 11, 12, 15, 23, 27, 29, 31, 32, 34/1894. În nr. 88 din 22.04/14.05.1894 apărea art. „Concert și teatru la ruga din Belinț”, la care s-a prezentat piesa „Cuiul din casă” de V. Alecsandri. Nr. 162 din 26.07./7.08.1894 descria serata de la nedeia din Oravița, la care s-au cîntat fragmente din operele compozitorilor G. Muzicescu și I. Vidu și s-a prezentat piesa „Sărăcie lucie” de I. Vulcan. Nr. 163 din 28.07/9.08.1894 arăta că la ruga din Fabricul Timișoarei s-a prezentat piesa lui V. Alecsandri, „Piatra din casă”, iar nr. 190 din 1/13.09.1894, descria concertul de la Crivobara, la care coriștii purtau tricoul românesc pe piept, etc.

³ Coriolan Brediceanu, *Istoria Reuniunii române de cîntări și muzică din Lugoj*, Lugoj, f.a., pp. 6—9.

⁴ Cf. Gh. Luchescu, *Lugojul cultural, artistic*, Timișoara, 1975, p. 21.

⁵ Vasile Vărădeanu, *Monumente bisericești și culturale din zona Oraviței*, Timișoara, 1981, pp. 32; 45—50.

⁶ N. Ilieșu, *Istoricul Reuniunii române de lectură din Timișoara*, Timișoara, 1925, p. 17; A. Cosma, *Prin Timișoara de altă-dată*, Timișoara, 1977; V. Curticăpeanu, *Mișcarea culturală românească pentru unirea din 1918*, București, 1968, p. 29.

„Reuniuni românești de cîntări și muzică“, în cartierul „Maierale“ române (în prezent Nicolae Bălcescu)⁷. Un an mai târziu s-a înființat și „Reuniunea de lectură româno-sîrbă“, ambele polarizînd în jurul lor activitatea corpurilor și echipelor culturale din satele vecine, mai ales de la Ticvaniu Mare.⁸

Din cadrul schimburilor culturale intraromânești — binecunoscute — notăm, spre ilustrare, un semnificativ episod petrecut în 30 mai 1904 la Berzasca, pe malul Dunării. Din inițiativa „Ateneului român“ din Turnu Severin, 600 localnici de condiții sociale și vîrste diferite, au pornit spre Berzasca. Printre „excursionisti“ se aflau membrii fanfarei „Regimentului 17 Mehedinți“ și ai „Corului Doina“. Pe tot parcursul defileului, „vilegiaturisti“ au fost ovaționați de locuitorii satelor de pe malul bănățean al Dunării. La coborîrea în portul Drencova, oaspeții au fost întîmpinați de o mulțime de țărani români sosiți din toate satele învecinate, îmbrăcați în pitorești costume naționale, precum și din comuna Gorînea. S-a format un cortegiu impunător, care s-a îndreptat spre centrul comunei. Mulțimea a intonat cîntece naționale, care alternau cu exclamații de bucurie și strigăte ca : „Trăiască România“, „Trăiască frații din Banat“. În centrul comunei, s-a încins apoi horă după horă, dintre care „Hora frăției“ a fost repetată de cele mai multe ori. Corespondentul ziarului „Drapelul“, martor al acelui eveniment memorabil, descria entuziasmat desfășurarea jocului : „Dame și domnișoare jucau lingă ocnarii chipeși și măreți, dar în haine înegrite de munca zilnică. Domni de poziție înaltă, ofițeri de marină jucau lingă țărăncile noastre în port simplu“.⁹

Doi mari protagoniști ai muzicii românești, Gheorghe Dima (1847—1928) și Dimitrie Popovici (1869—1927) și-au dat întîlnire la Timișoara, unde au dat un concert. Din repertoriul lor au făcut parte și compozițiile „Balada Groza“, după versurile lui V. Alecsandri, „Cîntecul păstorului“, „Mîndrulița de la munte“, „Somnoroase păsărele“ etc. „Succesul a fost strălucit și s-a transformat în sărbătoare cum n-am văzut în orașul nostru.“¹⁰

Un alt important eveniment cultural a fost turneul „Corului Armonia“ de la Craiova, care a dat concerte în aproape toate orașele și ținuturile bănățene, repunând succese deosebite, uneori transformate în adevărate triumfuri. Spectatorii au făcut primiri entuziaste membrilor săi, iar spectacolele au fost îndelung aplaudate. Poliția imperială, alarmată, a supravegheat deplasarea corului dintr-o localitate în alta.¹¹

Trecînd peste numeroase alte manifestări culturale, atît de bine cunoscute, toate exprimînd unitatea de simțire românească, subliniam de la început că presa românească din Banat, „Dreptatea“ și „Drapelul“, a dus o adevărată campanie pentru apărarea școlii și a culturii românești în general, amenințate de deznaționalizare. Cele două organe au utilizat

⁷ Cf. *Dreptatea*, nr. 74/1894.

⁸ *Ibidem*, nr. 82 și 251/1895.

⁹ *Drapelul* din 30.05.1904.

¹⁰ *Ibidem*, nr. 142/1902 și nr. 145/1905.

¹¹ *Ibidem*, nr. 46 și 48/1913.

orice prilej, criticînd greșelile și abuzurile în domeniul învățămîntului, pe care guvernele budapestene le comiteau cu bună știință, siluînd conștiința națională a românilor bănățeni; au demascat intențiile lor de a desființa instituțiile românești de cultură; au încurajat și ajutat înființarea de noi școli și reuniuni de cultură, precum și activitatea „Astrei” din Banat etc. Ele s-au pronunțat ferm împotriva intențiilor oficiale de deznaționalizare, chiar și cea îndreptată împotriva celorlalte naționalități conlocuitoare. De pildă, excesele unor inspectori școlari de a impune învățătorilor cunoașterea limbii maghiare, în ținuturile bistrițene, a fost dezaprobată și de ziarul „Dreptatea”. „O lecție inspectorilor școlari” — este titlul unui articol prin care ziarul își exprima satisfacția pentru hotărîrea ministerului de a-i reincadra în învățămînt pe învățătorii sași destituiți de inspectoratul școlar din Bistrița-Năsăud, sub pretextul că n-au folosit limba maghiară în predarea lecțiilor.¹² Ziarul se alăturase și reputatului dascăl și om de cultură german Johann H. Schwicker, autor a mai multor studii de istorie, care a condamnat cu asprime „zelul orb” al șovinilor din guvern ce urmăreau cu insistență să impună limba maghiară în școli, în administrație și justiție. Într-un articol, Schwicker demonstrase cît de aberante erau acele intenții, invocînd în argumentația sa raportul numeric dintre populația românească și cea maghiară, cea dintîi aflîndu-se într-o netă majoritate față de cealaltă, fapt pentru care nu putea fi justificată introducerea limbii maghiare în școlile românești. „Această realitate etnică — scria Schwicker — nu îndreptățește nici pe ministrul învățămîntului să înființeze școli medii maghiare, în timp ce pe cele românești le persecută și nu admite înființarea altora”.¹³

„Dreptatea” îndreaptă un atac violent împotriva guvernului, care — a proclamat „Legea naționalităților” drept soluția cea mai echitabilă pentru rezolvarea doleanțelor și aspirațiilor nutrite de naționalitățile din Ungaria, de care guvernul făceau caz în repetate rînduri în propaganda lor din străinătate. Deși legea cuprindea două garanții formale, cu privire la înțrebuințarea limbii materne, ambele erau încălcate în mod flagrant, chiar în ținuturile curat românești. În articolul intitulat „Sfințenia legii”, ziarul scria că în realitate răstălmăcirea ei oferă administrației posibilitatea să înrobească și să deznaționalizeze, să folosească discriminarea în scopul dezbinării între naționalități. La Bistrița, scria „Dreptatea”, s-a admis folosirea limbii germane ca limbă de „protocol”, în schimb s-a cerut episcopului de la Caransebeș să corespundă în limba maghiară, „Vădita pîrtinire are scopul de a învrăjbi naționalitățile”.¹⁴

Sub forma unei sugestii binevoitoare, a unei recomandări din partea unui leal cetățean al țării, „Dreptatea” se adresase lui Eötvös József (1813—1871), cu prilejul numirii sale ca ministru al cultelor și al instrucțiunii, îndemnîndu-l să renunțe la „coardele ruginite ale muzicii disonante ale trecutului”, cum este cea despre „cultura exclusiv maghiară”, fiindcă

¹² *Dreptatea*, nr. 10 și 15/1894 (articolul „Guvernul și școalele nemaghiare”).

¹³ *Ibidem*, nr. 31 și 56/1894.

¹⁴ *Ibidem*, nr. 221/1894.

pe lângă ea sînt și alte culturi care trebuiesc și merită să trăiască, să se dezvolte și să prospere.”¹⁵

Același ziar a dus o campanie susținută împotriva măsurilor preconizate de guvernele austro-ungare privind școlile românești împotriva încercărilor de introducere a limbii maghiare ca obiect de învățămînt, apoi ca limbă de predare și, în cele din urmă, împotriva etatizării școlilor confesionale și „poporale”. A luat atitudine, de la început, împotriva măsurilor de a restrînge treptat, pînă la anihilarea totală, dreptul de care dispunea Biserica românească asupra școlilor „poporale”, guvernul contestînd calificarea învățătorilor. Ziarul cerea ierarhilor să refuze aplicarea decretelor, considerîndu-le ilegale¹⁶ și protestînd împotriva tendințelor de a subordona activitatea școlilor confesionale autorității inspectorilor de stat, ca fiind prima treaptă pentru etatizarea lor, ceea ce ducea inevitabil la anihilarea caracterului lor național. „Școlile confesionale — sublinia „Dreptatea” — sînt încă un puternic scut al vieții noastre naționale, fiind în ultima analiză școli românești”. De aceea, organul românesc ceruse cu insistență tuturor factorilor de răspundere în viața culturală și politică să apere cu hotărîre cauza școlilor românești, „căci chestiunea culturii române pe acest pămînt e și chestiunea existenței poporului român”.¹⁷ Sau, în altă parte: „Afirmarea noastră în chestiunea limbii este vitală pentru poporul român. De la Supplex Libellus Valahorum... pînă în zilele noastre se află pe primul plan chestiunea limbii...”. Dreptul la limba română, după cum au dovedit-o evenimentele, a fost eludat prin tot felul de aranjamente, hotărîri și măsuri administrative, prin ingerințe oneroase. De aceea, este o condiție absolut necesară să se intensifice lupta pentru „afirmarea noastră în chestiunea limbii”.¹⁸

„Pericol iminent” — este titlul unui articol prin care ziarul avertizase cititorii asupra situației grave ce amenință școlile confesionale, „pavăza cea mai puternică a conservării noastre naționale”. După o amplă analiză a întregii situații ce confruntase națiunea română, articolul sublinia că acțiunea de asimilare a școlilor românești a fost minuțios eșalonată pe o durată de un deceniu, astfel încît, în 1885 s-a interzis înființarea de școli medii românești la Arad și Caransebeș, din fonduri proprii ale Bisericii Ortodoxe românești, deși acest drept îi aparținea prin „Legea naționalităților”. Se mai adăuga că în 1891 s-a legiferat și dreptul statului austro-ungar de a avea sub supravegherea sa „azilele” (grădinițele n.n.) de copii, în schimbul unei subvenții derizorii de 60 florini, ca ajutor de întreținere.¹⁹

Ziarul luase în considerare orice mijloc ce putea contribui la conservarea limbii românești și de aceea solicita învățătorilor mai mult spirit de

¹⁵ *Ibidem*, nr. 167/1894.

¹⁶ *Ibidem*, nr. 80/1894.

¹⁷ *Ibidem*, nr. 230/1894.

¹⁸ *Ibidem*, nr. 240/1894.

¹⁹ *Ibidem*, nr. 240/1894.

inițiativă, de colaborare și înțelegere, recomandând armonia ca factor esențial în lupta cu acțiunile de deznaționalizare întreprinse de autorități.²⁰

Guvernele austro-ungare ce s-au perindat timp de aproape un pătrar de veac pînă în 1918 au recurs la toate mijloacele de care dispuneau pentru a realiza deznaționalizarea românilor. Lipsite de scrupule, au recurs și la așa-numitul „război vamal literar“, pentru a împiedica strîngerea relațiilor culturale dintre românii extra și intra carpați. Autoritățile vamale au procedat la un control sever al tuturor publicațiilor care veneau de peste munți, împiedicînd trecerea lor în general și de aceea, „Dreptatea“ a luat atitudine și în această privință.

Paralel cu „Dreptatea“, ziarul „Drapelul“ a militat și el pentru educarea și luminarea poporului, ca mijloc de emancipare politică a maselor — premisă fundamentală pentru realizarea unității naționale — deoarece „lupta pentru cultură nu este altceva decît existență națională“. ²¹ A manifestat aceeași combativitate în tratarea problemelor deși modul de a le aproba a fost mai prudent. Redactorul ei, Valeriu Braniște, ce suferise grei ani de temniță, a acordat școlii o importanță aparte, cerînd mobilizarea tuturor românilor pentru susținerea ei ²² și criticîndu-i pe cei care își trimiteau copiii la școlile de stat, căci „fenomenul constituie o gravă primejdie“ și „înseamnă a-ți vinde conștiința“ ²³. Același organ atrăgea atenția publicului românesc și asupra primejdiei care-l amenință prin majorarea orelor de limbă maghiară în școli, în detrimentul celor de limba română, ca și prin iminenta etatizare a tuturor școlilor. „Învățînd în școlile de stat — scria ziarul — tinerimea noastră va fi privată de a învăța istoria neamului românesc, originea nobilă a poporului, momente strălucite din istoria națională, cultul eroilor, care toate laolaltă, cu tradiții și istoria națională, sînt elemente constructive ale conștiinței naționale“. ²⁴

În fața pericolului de etatizare a școlilor românești — cu deosebire a celor din zona montană, ce urmau să fie transformate în „pepiniere de maghiarizare“ — ziarul făcea apel la ierarhii Bisericii Ortodoxe românești spre a le lua în custodie, deoarece școlile confesionale românești, „bunerele cum sînt, sînt superioare școalelor de stat“, ca adevărate așezăminte pentru cultura națională, ceea ce școalele de stat nu pot fi în ținuturile noastre“. Și în încheiere, conchidea: „Datorința noastră supremă (este n. n.) să lucrăm ca să se înființeze în toate localitățile școale confesionale românești“, iar populației române îi revine datoria „să aducă cu însuflire concursul a înființa școli populare confesionale“. ²⁵

²⁰ *Ibidem*, nr. 84/1895 și 184/1897. În septembrie 1894, din totalul de 442 școli ale județului Caraș-Severin, 242 erau confesionale, 121 comunale-grănicerești, 21 de stat, 37 aparținînd Societății de cale ferată și una privată. Din cei 75 289 elevi, între 6—15 ani, 26 639 erau români, 2 139 slovaci, 1 388 germani, 1 163 sîrbi, 1 052 croați (*Dreptatea*, nr. 218/1894, p. 3: „Congregațiunea Caraș-Severinului“).

²¹ *Drapelul*, nr. 101 și 102/1902.

²² *Ibidem*, nr. 57, 80, 92, 95 și 98/1902.

²³ *Ibidem*, nr. 26/1901.

²⁴ *Ibidem*, nr. 58/1904.

²⁵ *Ibidem*, nr. 76 și 80/1902.

Acțiunea întreprinsă de „Drapelul” a avut succese parțiale : la Orașița Montană, Bocșa Montană, Moldova Nouă și Reșița s-au înființat școli confesionale, în ciuda tuturor măsurilor obstrucționiste luate de autorități.²⁶

Situația generală a învățămîntului românesc sub stăpînirea austro-ungară a fost analizată în articolul intitulat : „Să ne ferim de cursa ce ne-o pune guvernul. Școalele noastre populare și pedagogice”,²⁷ în care au fost descrise numeroasele dificultăți materiale pe care le întîmpinau românii la înființarea fiecărei școli, obstrucția din partea autorităților locale, ingerințele inspectoratelor școlare în treburile școlilor, salarizarea necorespunzătoare a corpului didactic, semnificația aceluia „ajutor de stat”, care de fapt echivala cu aservirea ei politicii de maghiarizare a guvernului. Introducerea limbii maghiare cu limbă de predare în toate școlile românești a fost calificată de ziar ca „sfîrșitul școalei confesionale”,²⁸ iar hotărîrea de a se acorda premii învățătorilor zeloși în deprinderea și predarea limbii maghiare a fost socotită „imorală”, deoarece corupe conștiința națională și satisface numai pe fanatici. Prin „legea Appony” se urmărea ca școlile din Ungaria să dea o asemenea educație elevilor, încît să devină buni patrioți maghiari, să deprindă limba maghiară în cursul a patru ani și să împiedice orice legătură sufletească a elevilor cu alte naționalități, în afara celei maghiare. „Numai un guvern ajuns în stadiul disperării poate primi și reprezenta asemenea proiecte cum sînt și ale lui Appony, care lovesc în instrucțiunea publică cu pumnul în față” — scria „Drapelul”.²⁹

Ziarul a militat deopotrivă și pentru un teatru românesc,³⁰ ca expresie a culturii proprii. „Erau vremi cînd se sublinia că în limbă trăiește națiunea. Astăzi putem modifica această sentință în înțelesul : În cultura sa proprie trăiește națiunea, ... Ca să putem rezista tuturor tentațiilor și tuturor primejdiilor, trebuie să ne îngrădim, să dezvoltăm și să întărim cultura proprie, în limbă proprie ... Cultura, trebuie să fie unitară pentru întreg poporul român, ca expresie a unității sale etnice și lingvistice”.³¹

A fost o minunată subliniere, cu care încheiem și noi incursiunea pe care ne-am propus-o în viața culturală românească de pe aceste meleaguri ale țării, reflectată în cele două organe de presă de la sfîrșitul veacului trecut și începutul secolului XX.

²⁶ *Ibidem*, nr. 89 și 98/1902 ; 11 și 141/1903.

²⁷ *Ibidem*, nr. 95 și 96/1912.

²⁸ *Ibidem*, nr. 33/1904.

²⁹ *Ibidem*, nr. 21/1907.

³⁰ *Ibidem*, nr. 85/1903 : „Plan de acțiune pentru înființarea teatrului român”.

³¹ *Ibidem*, nr. 141/1908.

VALORIFICAREA DARURILOR DUMNEZEIEŞTI

DUMINICA A 16-A DUPĂ RUSALII

Dumnezeu-Fiul s-a făcut Fiul Omului pentru izbăvirea neamului omenesc din osînda păcatului şi a morţii, pentru îndumnezeirea omului şi a lumii. În acest scop a binevestit cuvîntul lui Dumnezeu în Ţara Sfîntă şi dincolo de hotarele ei. Mulţimilor care-L ascultau le-a vorbit în grai dumnezeiesc, simplu şi atrăgător (Luca 4, 22, 32; Ioan 7, 46), adeseori folosind parabole, spre a înţelege mai bine tainele adînci ale Împărăţiei lui Dumnezeu şi să se învrednicească de moştenirea ei. Acelaşi scop l-a avut şi parabola talanţilor, istorisită în Evanghelie (Matei 25, 14—30).

Parabola are o semnificaţie deosebită. Talanţii, departe de a fi doar monedele existente pe atunci, reprezintă darurile lui Dumnezeu. Considerate în conţinutul, în esenţa lor, darurile cereşti sînt revărsări ale dragostei dumnezeieşti pe pămînt, confirmări ale exercitării continue a providenţei divine în lume (Iov 34, 29).

Raportat la om, darul ceresc este aptitudinea, vocaţia cu care trăieşte şi lucrează în viaţă. Potrivit darurilor primite, fiecare om are o stare, o poziţie, o misiune în viaţa Bisericii şi în viaţa Bisericii şi în organismul social, precum şi obligaţia de a le valorifica cu maximă eficienţă.

Darurile lui Dumnezeu se referă la om şi la tot ceea ce are el (I Paralipomena 29, 14; Ioan 3, 27; Iacob 1, 17). Împărţirea lor se face din belşug şi fără plată (Psalm 67, 13; Romani 8, 32), după voia lui Dumnezeu (Eclesiastul 2, 26; Romani 12, 6) şi în funcţie de puterea omului (Matei 25, 15). Darurile primite nu pot fi moştenite, cumpărate sau cîştigate pe alte căi omeneşti. Ele pot fi de natură spirituală sau fizică, după cum se referă la suflet sau la trup.

Darurile spirituale sînt: însuşi sufletul omului (Eclesiastul 12, 7; Faptele Apostolilor 17, 25), *Iisus Hristos ca cel mai mare dar* (Isaia 55, 4; Ioan 3, 16), *Duhul Sfînt* (Neemia 9, 20; Luca 11, 13) *mila* (Psalmul 83, 12), *pocăinţa* (Faptele Apostolilor 11, 8), *credinţa* (Efeseni 2, 8), *îndreptarea* (Romani 5, 16), *înfierarea* (Ioan 1, 12), *inima reinnoită* (Iezechiel 11, 19), *viaţa spirituală* (II Petru 1, 3), *înţelepciunea şi ştiinţa* (Eclesiastul 2, 26; Luca 21, 15), *dragostea* (II Timotei 1, 7), *pacea sufletească* (Matei 11, 28), *Împărăţia lui Dumnezeu* (Luca 12, 32), *viaţa veşnică* (Ioan 10, 28). Daru-

rile lui Dumnezeu, diferite și deosebite (Romani, 12, 6), sînt date de Dumnezeu fără „a fi luate înapoi“ (Romani 11, 29) și primite în numele lui Hristos (Efeseni 4, 7).

Darurile fizice vremelnice se dau tuturor oamenilor (Psalmul 144, 16; Matei 5, 45), cu preferință celor ce se roagă (Matei 6, 11) și caută mai întîi Împărăția lui Dumnezeu (Matei 6, 33). Aceste daruri sînt: *viața corporală* (Iov 10, 12); *Faptele Apostolilor* 17, 25), *hrana și îmbrăcăminte* (Luca 12, 22; I Timotei 6, 8), *ploi și timpuri roditoare* (Faptele Apostolilor 14, 17), *bunuri materiale* (Eclesiastul 5, 18), *familia* (Facerea 33, 5), *pacea* (Levitic 26, 6), *tărie și putere* (I Paralipomena 29 12), *tot binele* (Psalmul 33, 10). Toate darurile vremelnice sînt date spre folosul nostru (Eclesiastul 3, 13; I Timotei 6, 17), de aceea ele trebuie să ne amintească de Dătătorul lor (Deuteronomul 8, 18).

În pilda talanților, Mîntuitorul Iisus Hristos sugerează vocația noastră creatoare. Talanții sînt daruri pe care fiecare om le exteriorizează în mod diferit, atît calitativ cît și cantitativ. Valorificarea lor constituie scopul pentru care au fost date: dezvoltarea personalității omului, munca devenind centrul vieții sale, pentru perfecționarea morală și progresul social.

Darurile nevalorificate sînt ca și inexistente; cei ce le au, parcă nu le-ar avea deloc. Sf. Vasile cel Mare recomandă ca „fiecare ins, orice dar ar primi de la Dumnezeu, să-l sporească neîncetat“. Dar, valorificarea acestor daruri nu se realizează de la sine, ci depinde de felul în care posesorul lor înțelege sau nu rostul lor rînduit de Dumnezeu. Devenind proprietarul darurilor cerești, omul dispune și lucrează cu ele după voința sa: le poate îngropa, le poate ține în stare latentă sau le poate valorifica.

Cei ce le îngroapă sînt leneșii, neproductivii, dăunătorii, care frînează progresul general al vieții; pe aceștia Dumnezeu îi osîndește, iar societatea îi refuză. Cei ce le păstrează în stare latentă, de amînire, sînt indiferenții, statornicii, care nu contribuie cu nimic la prosperitatea vieții; pe aceștia nu-i apreciază nici Dumnezeu nici semenii lor.

Dimpotrivă cei ce le valorifică prin muncă și osteneală sînt productivii, dinamicii, elementele valoroase din circuitul vieții și al muncii creatoare; pe aceștia Dumnezeu îi răsplătește cu fericire, iar societatea le acordă o cinstire deosebită.

Valorificarea darurilor se face nu numai spre folosul personal ci și pentru cel al societății, al binelui obștesc (II Macabei 9, 21; Faptele Apostolilor 4, 32; I Petru 4, 10). „Orice dar primit de la Dumnezeu trebuie îndreptat spre folosul celor mulți“ — scrie Sf. Vasile cel Mare.

Pentru darurile primite, dar mai ales pentru felul cum le-am valorificat în viață, vom răspunde în fața conștiinței proprii, a societății, dar mai ales în fața lui Dumnezeu, primind, după merit, fericire sau osîndă.

Sfînta Scriptură ne arată că Dumnezeu are în vedere nu numai indivizii, ci și popoarele (Iov 34, 29), cărora le-a împărțit — după aceleași criterii divine — bogăția darurilor Sale. Ori, Țara și poporul nostru s-au învrednicit de daruri de o valoare deosebită. Unul dintre ele este însuși

pământul românesc, armonios, frumos și bogat în toate. La fel de importante sînt și darurile spirituale ale poporului nostru și de aceea este dreptul și datoria noastră să le valorificăm din plin și să ne folosim de roadele lor îmbelșugate. Fiecare dar constituie un drept sfînt al nostru, care trebuie apărut și valorificat cu orice sacrificiu.

Darurile primite de la Dumnezeu nu trebuie neglijate (I Timotei 4, 14) și nici disprețuite (I Tesaloniceni 5, 20), lăsîndu-le nefructificate sau în stare de amorteală, ci să le valorificăm prin muncă și osteneală. Să împlinim pilda talanților în viața cea nouă din patria noastră. Individual și împreună, să valorificăm cu folos darurile personale și ale poporului nostru, spre preamărirea lui Dumnezeu, pentru binele nostru și al obștei, după cuvîntul proorocului : „Căutați binele țării... că de propășirea ei atîrnă și fericirea voastră“ (Ieremia 29, 7).

Prot. IEREMIA B. GHITA

DESPRE MILĂ

DUMINICA A 20-A DUPĂ RUSALII

Din textul evanghelic de la Luca 7, 11—17, rețin cuvintele : „I s-a făcut milă de ea“. Cuvîntul „milă“ este unul din termenii cei mai folosiți în cuprinsul Sfintei Scripturi și îndeosebi al Noului Testament, ca și de altfel în ritualul sfintei liturghii și al tuturor celorlalte slujbe și ierurgii, constituind un soi de fond acustico-ideativ și de refren al tuturor rugăciunilor publice și particulare, prin sintagma „Doamne miluiește“. Și nu-i oare vocabula aceasta elementul de temelie al rugăciunii inimii, oea mai intimă, caracteristică și scumpă sufletului creștinului ortodox ? Prin substantivul „milă“ și verbul „a milui“ intrăm, așadar, în contact nemijlocit cu însuși miezul credinței noastre, cu adîncul ei cel mai tainic și mai potrivit unei explicitări facile. Iată, aici e nucleul incandescent.

Mila apare în Sfînta Evangheliie după Matei (la 9, 13 și 12, 7) : „Milă voiesc, iar nu jertfă“ (și cutremurătoarea consecință a declarației acesteia este că Dumnezeu așează mila pe care omul o dovedește aproapelui său mai presus chiar de cultul adus divinității, după cum și la Judecata de apoi — Matei 25, 31—46 — numai despre fapte milostivnice îl va întreba). La cap. 15, 32, Domnul zice : „Milă îmi este de mulțime“, iar la 20, 34 referatul motivează minunea făcută celor doi orbi, invocînd același simțămînt : „Și făcîndu-l-se milă, Iisus s-a atins de ochii lor și îndată au văzut“.

În Sfînta Evangheliie după Marcu, mila e pomenită de cîteva ori : cap. 6, v. 34 : „Și ieșind din corabie, Iisus a văzut mulțime mare și I s-a făcut

milă de ei“; cap. 8 v. 2: „Milă Îmi este de mulțime, că sînt trei zile de cînd așteaptă lingă Mine și n-au ce să minînce“, cap. 9, v. 22, unde tatăl copilului demonizat îi spune Domnului: „dar de poți ceva, ajută-ne, fiindu-Ți milă de noi“; cap. 10, v. 47—48: aici orbul Bartimeu strigă: „Iisuse, Fiul lui David, miluiește-mă“ și „Fiule al lui David, miluiește-mă“; în cap. 12, v. 33 (legat de textele de la Matei 9, 13 și 12, 7), deși cuvîntul însuși nu apare, se face de fapt referire tot la el: a-L iubi pe Dumnezeu din tot sufletul, din tot cugetul și din toată puterea și a iubi pe aproapele tău ca pe tine însuși este mai mult decît toate arderile de tot și decît toate jertfele; în cap. 18, v. 34 (pilda celui care datora zece mii de talanți): „Nu se cădea oare ca și tu să ai milă de cel împreună slugă cu tine, precum și eu am avut milă de tine?“; cap. 20, v. 34: „Și făcîndu-I-se milă, Iisus S-a atins de ochii lor (2 orbi) și îndată au văzut.“

În sfînta Evanghelie după Luca: la cap. 10, v. 33: „Iar un samarinean, mergînd pe cale, a venit la el și văzîndu-l i s-a făcut milă de el.“ Iar în versetul 37: „Cel care a făcut milă cu el“; la cap. 7, v. 11—37 e vorba de învierea fiului văduvei din Nain; textul arată ca Domnul săvîrșește spăimîntătoarea minune, deoarece I s-a făcut milă de văduva care-și ducea pe singurul ei fiu la groapă; la cap. 15, v. 20 (cu privire la fiul risipitor): „Și încă departe fiind el, l-a văzut tatăl său și i s-a făcut milă“; cap. 17, v. 12—13: „Intrînd într-un sat, L-au întîmpinat zece bărbați leproși care stăteau departe și care au ridicat glasul și au zis: Iisuse, Învățătorule, fie-Ți milă de noi!“; cap. 18, v. 38: „Și el (orbul din apropierea Ierihonului) a strigat, zicînd: Iisuse, Fiul lui David, miluiește-mă!“

Cu drept cuvînt, se cuvine a ne întreba și a ne sili să înțelegem mai îndeaproape ce semnifică o expresie atît de dragă Evangheliilor și Bisericii, atît de uzuală și de frecventă în vocabularul creștinesc de toate zilele: și al celor de sărbătoare și al celor obișnuite.

Mila, mai întîi, nu trebuie confundată cu milostenia, cu pomana (despre care se face vorbire în fericirea a șaptea, dar acolo prin „cei milostivi“ este probabil că nu se înțelege numai cei darnici cu săracii ci și cei în stare, ca și samarineanul cel bun, să resimtă mila față de un străin năpăstuit). Pomana este una din formele pe care le poate lua mila, dar aceasta stă nespus mai sus, cuprinde mai mult în sfera ei și o ghicim mai învăluită în taine și mai neprevizibilă în exteriorizările ei decît simpla darnicie care-i un act de împărțire de bunuri materiale. Mila e un simțămînt, o virtualitate, mai bine zis o stare sufletească sau și mai precis: o stare harică.

Simțămîntul acesta (spre a ne da după modul de vorbire cel mai răspîndit), impulsul acesta, darul acesta complex cuprinde, în doze variabile și nouă cu neputință de precizat, numeroase altele dintre cele mai nobile și mai frumoase: bunătatea, iubirea, prietenia, sensibilitatea afecțiunea, mîrinimia, frăția, bunăvoința. Dar nu se confundă cu nici unul din ele. Le împreunează, le și depășește. Și, dintre toate, e neîndoielnic cel mai greu de explicat și definit. E, mai presus de orice, o *sim-patie*, o

com-pătimire, o com-pasiune. Și ce dezvăluie elementele acestea de compunere (sin, com) de nu tocmai părtășia, capacitatea de a ieși din tine însuși, de a iubi pe semenul tău nu numai ca pe tine, ci mai mult decât pe tine, de a te substitui lui, de a simți și suferi întocmai ca el, devenind oarecum una cu el. Mila, pe scurt, presupune facultatea de a te părăsi și a lua locul altuia, fără a-l judeca, nu dincolo de bine și de rău, cum spunea Nietzsche, dar dincolo de dreptate și osîndă și tăgăduind asprul adagiu „fiecare pentru sine.“

Să nu gîndim că samarineanului îi va fi fost ușor să procedeze așa cum a făcut. Va fi avut grijile și preocupările lui. E foarte probabil să fi fost grăbit, plecat cu treburi cum era, că nu i-a venit la îndemînă să se oprească din cale, să găsească răgazul de a se îngriji de un om grav rănit, desigur incapabil de a se mișca de unul singur. Samarineanul s-a identificat cu necunoscutul a cărui soartă o preia ; nu numai că l-a ajutat, ci i-a jertfit interesele, timp de pierdut, că se va găsi totuși cineva, mai puțin prins de treburi ca el, să aibă grijă de acest biet om de care firește îi pare foarte rău dar nu poate să-și lase baltă neguțătoriile și să-i consacre Dumnezeu știe cîte ceasuri și din pricina căruia să între în tot felul de încurcături : oblojește-l, transportă-l, cară-l, găsește-i un adăpost, o îngrijire, fără a mai socoti și cheltuiala care se prea poate să nu fie deloc mică, să se ridice la sume însemnate care cine știe dacă îi vor fi restituite vreodată... Și dacă moare ? Dacă moare tocmai cînd se va fi apropiat de el, în vreme ce-l ridică sau îl poartă ? Nu poți fi tras la răspundere, ba și învinovați ? Preotul și levitul acela care s-au făcut că nu văd, nu s-au purtat oare fără milă dar și cu înțelepciune, nu mi-au dat o pildă bună de urmat ?)

Glasurelor acestora ale odiosului bun simț lăuntric, ale egoismului chibzuit și cumpătat, samarineanul nu le-a plecat urechea. A învins omul înzestrat cu duh.

Mila pe care o simte Domnul față de mulțimea nehrănită de trei zile, față de orbi, față de văduva din Nain, ori și față de slăbănogul de la scăldătoarea Vitezda (acela vindecat fără a fi cerut ajutor) e o puternică dovadă a perfecte Sale întrupări și totodată a comunicării idioamelor, căci se manifestă ca o însușire cu dublă origine : divină și umană. Mila nu se dăruie din pricina unor merite (ale nevoitorului) și nici ca răsplătire a îndeplinirii unor obligații contractuale (așa cugetă religiile, unde precumpănitoare sînt legea și legămîntul). Nici noțiunea de merit și nici aceea de contract nu pot contribui la precizarea mult mai complexe și mai greu definibile idei a milei. Aceasta e mai degrabă o consecință a concepției după care relația om-Dumnezeu este cel mai bine exprimată prin legătura dintre omul-persoană și Dumnezeu-persoană (pe care părintele prof. Dumitru Stăniloae o consideră a fi esența credinței creștine). Mila, într-adevăr, presupune un astfel de raport personal ; e un simțămînt, o dispoziție, o „stare“ ce nu se poate ivi decât în ființa capabilă a înțelege o altă ființă, a i se substitui, a participa la durerea ei nu din afară ci dintr-o perspectivă identică celei a coexistentului pătimitor. Mila este

desigur o ieșire din sine, operație pe care Hristos o recomandă cu atîta stăruință discipolilor, credincioșilor, ascultătorilor și interlocutorilor Săi. Ea nu e nici rațională nici irațională, nici strict umană nici pur divină (de Sus vine, dar clocotește în sufletul întrupat) și nu se confundă cu afectivitatea ori cu întrajutorarea. Corolarul ei este venirea în ajutor a semenului, dar nu în temeiul reciprocității (stadiu etic inferior) și nici chiar al solidarității (stadiu etic superior); ea provine din regiuni mult mai grave și mai acoperite ale ființei, din aptitudini neaparente în totalitatea psiho-fizică a omului și, după toate probabilitățile, neînscrise în codul său genetic. E, în cadrul corporalității, fiziologiei și chiar psihiei omenești o surpriză, un efect secund.

Harul milostivirii depășește pînă și ceea ce sîntem obișnuiți a numi „sentimentele bune și frumoase”. Pe acelea se cuvine să le cultivăm, de mare priință ne sînt, totuși nu ajung la nivelul misteriosului fenomen psihic numit „milă”. Și nici virtutea ori dreptatea. Virtutea rămîne în cadrul deprinderilor utile celui care o respectă și o pune în aplicare, spre lauda însă și *spre binele său*. Dreptatea, sfîntă și augustă cum e, își găsește locul alături de legități, determinisme, cauzalități: toate specifice lumii neorganice, neînsuflețite. Dreptatea e logică, e matematică, e cantitativă și rațională; mila e de pe alte meleaguri, se înrudește cu Lumina necreată, cu Misterul, cu atributele necognoscibile ale divinității, cu energiile divine și cu adîncurile de nepătruns ale firii omenești în care sălășluiește o cîrtă de suflu divin. Nu intră în categoriile previzibile ale logicii cauzale și silogistice, e din altă lume, transcende dreptatea, ba o și desfide, cutează a nu lua aminte nici la ea și nici la rațiunea practică ori teoretică. Domnul spunînd „fiți milostivi cum și Tatăl vostru milostiv este”, se adevărește că e de dincolo de limitele lumii și că însușindu-și-o, dedîndu-i-se, îmbrăcîndu-se întru ea, oamenii de fapt se îndumnezeiesc, își dau în vileag obîrșia divină.

Mila este contrariul contabilității demonului. Acela socotește într-una, cîntărește, drămuiește, nu iartă, nu șterge, nu uită nimic. Hristos milostivnic — *Cel căruia îi este a ne milui* — cu un singur cuvînt și dintr-o dată anulează păcatele unei vieți întregi: ale femeii păcătoase, ale femeii adultere, ale vameșului Zaheu, ale tîlharului celui bun. Contabilitatea e mecanică, neînduplecată, totul e încremenit. Mila, opusul ei, este mereu gata să uite, să ierte, să absolve, să treacă cu vederea. Din angrenajul strîns (și teribil) al legităților, dreptății și determinismului, numai ea — asemenea luminii farului pentru naufragiat, asemenea luminii blinde a unei căsuțe de țară pentru drumețul rătăcit — poate semnifica nădejdea și înlătura aprehensiunea iremediabilului.

Omul căruia îi este milă de fratele, de aproapele, de vecinul ori de străinul și necunoscutul său își dă pe față calitatea de fiu al Tatălui ceresc. Iar lumii și naturii pare a le grăi: nu-s numai al vostru, deși în cuprinsul vostru și potrivit legilor voastre m-am născut, sînt liber să vă contrazic, să făptuiesc cu totul altfel decît ați putut prevedea, nu ca un rival, un concurent, un nepăsător, un vrăjmaș al congenerului meu, ci ca un prieten, un devotat, un aliat de nădejde, un frate bun al lui. Vă

contrazic, aşadar, vă înfrunt şi-mi fac ris de toate străşniciile voastre care mă consideră ca pe o vietate integral supusă egocentrismului şi călăuzită numai pe biologicul principiu al luptei pentru viaţă (*struggle for life*). Nu numai că-mi port crucea mea, iată că asum — vremelnic măcar — şi pe a semenului meu, o port aşa cum a făcut şi Simon din Cirene pentru prăvălitul osîndit Iisus. Nu din proprie iniţiativă, e drept, ci pentru că fariseii şi saducheii se grăbeau să termine treaba înainte de începerea sabbatului, iar Cel sortit morţii se prăbuşise de câteva ori sub greutatea uneltei de tortură; totuşi a purtat-o. Milos cu adevărat e un Simon din Cirene, voluntar, sau este Veronica, din fire miloasă, care neputînd face altceva, a şters măcar cu mahrama ei sudoarea de pe Sfînta Faţă a oropsitului: *Cîţi în Hristos v-aţi botezat în mila Lui v-aţi şi îmbrăcat.*

În milă se contopesc însușiri diferite (şi opuse) ale omului: curajul şi blindeţea, avîntul şi răbdarea, indignata revoltă şi duiosia. Milostivul e totodată cavalier rătăcitor plecat în lume să îndrepte nedreptăţile şi silniciile şi călugăr-înmormînt într-un spital de leproşi. Căci tot omul lovit de soartă e un fel de lepros. Inspiră eventual o fugară compasiune, dar desigur groaza: nenorocirea e socotită molipsitoare, iar nenorocitul izvor (fie şi involuntar) de solicitări, adică de rele împotriva căroră e mai cuminte să ridici un meterez de indiferenţă apărătoare, trecînd (ca preotul şi levitul) cît mai la distanţă de el, şi cît mai iute.

Într-atîta e de felurită mila de lume, de obiceiurile şi legile-i de aramă, încît de cele mai multe ori provoacă nu numai neînţelegerea ci şi ostilitatea de nu şi dispreţul, batjocura, sarcasmul. Orice milos e într-o oarecare măsură Don Quijote şi iscă risul şi uimirea. Cum, însă, îi spun spaniolii smintitul bătrîn cititor de romane cavaleresti, care încălecat pe un amărit de armăsar, fălindu-se cu o lance ruginită şi purtînd drept coif un obiect de bărbierit, porneşte în lumea largă spre a îndrepta nedreptăţile, a pune capăt silniciilor şi în fapt se luptă cu zbaturile morilor de vînt şi cu turmele de oi luate drept armatele lui Alifanfaron? Îi spun cu veneraţie *El nuestro Señor Don Quijote, El Cristo Español!* Şi cum l-a răzbunat Dostoievski pe bunul, blîndul şi milostivul prinţ Mişkin poreclit „idiotul“ de toţi deştepţii din jur? Intitulîndu-şi romanul astfel chiar, *Idiotul*, prefăcînd netrebnica poreclă în titlu de glorie pe veci.

Şi este de crezut că Domnul a stîrnit ura saducheilor, fariseilor şi romanilor şi că a fost îmbrăcat cu purpură mincinoasă şi încununat cu spini, nu numai pentru că afirma că El şi Tatăl sînt una, ci şi prin toate faptele Sale de milă, iertare şi compătimire. Nu numai pentru că se numea pe Sine Fiul lui Dumnezeu, ci şi fiindcă Îşi spunea — şi se purta în consecinţă — Fiul Omului. Această înfrăţire, această coeziune cu cei obidiţi şi necuraţi, această totală dăruire a Sinei celorlalţi, această intimitate cu cei bolnavi şi necăjiţi îi va fi scos poate mai înversunat din răbdări şi din ţîţîni, decît proclamarea originii Sale dumnezeieşti. Nimic nu pare mai scandalos, nu buimăceşte şi nu îndirjeşte mai aprig decît spectacolul bunătăţii gratuite, decît al insului în stare a faptului ceea ce nouă — pe plan moral — ne stă peste putinţă.

Întrebat care calitate a ființei slobode și cugetătoare mi se arată a-i fi îndeosebi specifică, nu aş şovăi să răspund : mila. Drept care nu mă prinde mirarea că în Psalmul cel mai citit, recitat și invocat — Psalmul 50, al pocăinței — primul vers spune : „Miluiește-mă Dumnezeu după mare mila Ta“ și că într-una din cele mai frecvent rostite rugăciuni ale creștinilor aflăm : *Miluiește-ne pe noi, Doamne, miluiește-ne pe noi că nepricepindu-ne de nici un răspuns, această rugăciune aducem Ție, noi păcătoșii robii Țăi, miluiește-ne pe noi.*

Ce lucru mai de preț — și în ce mod mai cuviincios — am putea cere, ce ne-ar putea face mai conștienți de ticăloșia condiției noastre omenesti, de neapărata nevoie a milostivirii Domnului ? Nu dreptatea (la care poate cu prea multă osîrdie îi place psalmistului să se refere — deși nici mila nu o uită), doar aceasta din urmă, doar mila ne poate chezașui nădejdea izbăvirii și tot ea, aici, pe acest vremelnice pământ, poate fundamenta cel mai eficace și mai coerent relațiile noastre cu ceilalți. Creștinului, mila îi este suflet din sufletul său : pe plan orizontal o practică față de aproapele său necăjit. Pe plan vertical : o cere lui Dumnezeu din toată virtutea inimii și cugetului său. Ce altceva ne poate mai sigur trezi din coșmarul unei lumi, unde toți par a se strădui să adeverească înfiorătoarea zicere a lui Sartre : ceilalți, iată iadul ?

Monahul NICOLAE DELAROHIA

VALOAREA „SEMINȚEI“ DIVINE

DUMINICA A 21-A DUPĂ RUSALII

Sfînta Evanghelie (Luca 8, 5—15) reproduce una dintre pildele rostite de Mîntuitorul nostru Iisus Hristos în cel de al doilea an al activității Sale pămîntești, în prezența mulțimilor care-L înconjurau și-L urmau, însetate de „apa cea vie“ revărsată din abundență de Dumnezeu-Fiul întrupat. În parabola Semănătorului, expusă și chiar explicată de Mîntuitorul, El s-a comparat pe Sine Însuși cu un „semănător“, dar care sădește în ogorul sufletelor cuvîntul lui Dumnezeu. Asemănarea este strălucită, sugerîndu-i pe harnicii agricultori care aștern semințele în pămîntul reavăn, cu nădejdea unei recolte cît mai îmbelșugate, destinată tuturor.

Mîntuitorul Iisus Hristos aruncă în ogorul sufletelor aceeași sămînță a adevărului și a vieții, dar din nefericire oamenii nu răspund identic, existînd patru categorii sau tipuri sufletești. În prima categorie intră cei cu inima împietrită, indiferentă, care ascultă cuvîntul dar fără a-l primi ; cea de a doua îi întrușipează pe cei cu credință nestatornică, inconsistentă, fără trăinicie, care își schimbă ușor credința religioasă, spre a prefera oricare alta, iar o a treia grupă — simbolizată de pămîntul plin de

spini — îi definește pe cei ce au într-adevăr o credință reală, dar care rămâne la periferia vieții lor personale, înăbușită de ambițiile și preocupările lor meschine care le stăpinesc sufletul devenit incapabil să mai discearnă între bine și rău, între virtute și păcat.

Numai cea de a patra grupă de oameni din Sfinta Evanghelie este cea cu credință dreaptă și lucrătoare, care primesc sămînța divină și o fac să rodească în inimile lor înveșmîntate cu puritatea crinilor, în lumina harului lui Dumnezeu.

Această grupă de oameni pune în valoare cuvîntul lui Dumnezeu, în sensul cel mai profund, exprimat în Sfinta Scriptură. În sufletul acelor oameni, comoara de învățături a Celui mai dinainte de veci a prins rădăcini adînci și robuste, pe care nici forțele iadului nu le pot smulge, nu le pot face să fie „nelucrătoare“, avînd continua asistență a harului divin. Acești oameni sînt conștienți de puterea seminței divine, a cuvîntului dumnezeiesc destinat să dea oamenilor mai multă lumină, să contribuie la lărgirea orizontului și la mai binele lor, la fericirea tuturor și pacea a toată lumea.

Pe planul vieții sufletești, cuvîntul Sfintei Scripturi duce la zidirea spirituală a credincioșilor, vechind la creșterea lor în duh și adevăr, în comuniune și armonie, în unitate, cu păstrarea neștirbită a credinței celei adevărate, lucrătoare în har. Așa cum semănatul grînelor presupune un teren pregătit cu grijă, spre a da roadele așteptate, la fel se întîmplă și pe planul vieții duhovnicești. Depinde, în consecință, de sufletul oamenilor, pentru ca sămînța divină să devină sau nu fecundă, să încolțească, să crească și să rodească. Accentul cade, prin urmare, după „semănat“, pe întreținerea vieții spirituale, pe urcușul duhovnicesc pe scara desăvîrșirii.

Valoarea „seminței“ divine, a Sfintei Scripturi, prețuirea și interpretarea ei în duhul însuși al Mîntuitorului și Sfinților apostoli, precum și pămîntul lui, cu integritatea învățăturilor cuprinse, formează un strălucit merit ce revine Bisericii noastre dreptmăritoare, Trupul tainic al Domnului. De aceea, nu întîmplător Biserica noastră îi pomenește, tot în această duminică, pe Sfinții Părinți ai celui de al șaptelea și cel din urmă Sinod ecumenic, ce a avut loc la Niceea cu mai bine de 1200 ani în urmă, în anul 787. Restabilind atunci, o dată pentru totdeauna, adevărul de credință cu privire la cinstirea icoanelor, acest sinod ecumenic — la care a participat deopotrivă și episcopul Ursus de la gurile Mureșului, de pe meleagurile noastre românești — a consacrat victoria Ortodoxiei asupra tuturor ereziilor în interpretarea cuvîntului divin. Sinodul VII ecumenic a reconfirmat canonul cărților Sfintei Scripturi, ce intră numai în patrimoniul Bisericii, precum și dreptul și responsabilitatea ei cu privire la învățarea și interpretarea cuvîntului lui Dumnezeu cuprins în Sfinta Scriptură. Cuvîntul lui Dumnezeu a fost dat Bisericii; tot Biserica a conservat Sfinta Scriptură de-a lungul a aproape două milenii și de aceea nimeni altul decît Biserica nu are dreptul de a o tălculi, ca fiind un bun ce nu-i aparține. Dimpotrivă, Sfinta Scriptură a existat dintotdeauna în

Biserică și rămîne bunul sacru al Bisericii. De aceea, Sinodul VII ecumenic a reafirmat pentru totdeauna apartenența cuvîntului lui Dumnezeu la Biserică, prețuirea Sfintei Scripturi prin cunoașterea ei corectă, deosebită de interpretarea eronată ce duce la erezie, exprimînd deopotrivă fidelitatea desăvîrșită a Bisericii noastre dreptmăritoare față de învățătura apostolică în continuitatea ei neîntreruptă.

Constituind ogorul lui Dumnezeu în permanența vremii, creștinii dreptmăritori continuă să se adune în jurul Semănătorului Celui veșnic, care își seamănă cuvîntul prin intermediul ucenicilor Săi și al urmașilor lor legitimi pînă la sfîrșitul veacurilor, Biserica noastră fiind „stîlpul și temelie adevărului”. În inimile tuturor celor ce reprezintă „pămîntul cel bun”, din sămînța cuvîntului lui Dumnezeu au crescut și cresc, sub razele binecuvîntate ale Duhului Sfînt, lanurile minunate ale virtuților creștine. Acestea sînt roadele seminței dumnezeiești, ce reflectă valoarea și prețuirea ei în inimile credincioșilor care au primit-o, străduindu-se să-și lucreze ogorul sufletului în așa fel încît să prindă rădăcini trainice. Toate constituie și fructul pe care îl așteaptă Mintuitorul Iisus Hristos, ca ofrandă din partea inimilor noastre, a credincioșilor de astăzi.

Pr. IACOB LUPEI

CUVÎNT DE ÎNVĂȚĂTURĂ DESPRE NETEIMEINICIA MILENARISMULUI

1. PREGĂTIREA APERCEPTIVĂ

Sf. Apostol Petru atrăgea atenția credincioșilor că în epistolele pauline „sînt unele lucruri cu anevoie de înțeles, pe care cei neștiutori și neîntăriți le răstălmăcesc, ca și pe celelalte Scripturi, spre a lor pierzare” (II Petru 3, 16). Și într-adevăr au apărut destui „răstălmăcitori”. Și cum „lucrurile cele mai cu anevoie de înțeles” se află în cartea profetică numită *Apocalipsa*, „cei neștiutori și neîntăriți” și-au găsit locul unde își putea afirma originalitatea, făcînd să apară senzația și spectacolul. Numai că răstălmăcirile lor produc sminteală în sufletele celor de bună credință și derutîndu-i creează schisme în unitatea Trupului lui Hristos, adică a Bisericii celei una.

Astfel, un mod greșit de interpretare a capitolului 20 din cartea *Apocalipsei* a dat naștere, încă din primele veacuri creștine, ereziei hiliaste, reformulată în timpul nostru sub numele de „milenarism”, cu consecințe negative atît asupra dreptei învățături de credință descoperită de Mintuitorul, cît și asupra vieții morale a credincioșilor.

II. ANUNȚAREA TEMEI

Vom vedea în cele ce urmează care este netemeinicia hiliasmului și milenarismului.

III. TRATAREA

Dintru început se ridică întrebarea : ce este, cînd a apărut și ce propovăduiește hiliasmul ?

Învățătura hiliastă (de la „hilia“=„o mie“) datează dinaintea venirii Mîntuitorului. Aflați sub mai multe asuprairi străine și dorind eliberarea, iudeii și-au formulat aspirațiile în așteptarea unui Mesia pămîntesc care va întemeia o împărăție de o mie de ani, ca o perioadă de mare prosperitate și fericire pentru ei. Această veche aspirație a fost preluată și de iudeo-creștinii care socoteau că întrucît Mîntuitorul nu a realizat acest lucru la prima Sa venire, o va face cu prilejul celei de a doua venirii. Și cum mulți dintre ei au asistat și au văzut dărîmarea Ierusalimului, au regăsit suportul moral în credința Noului Ierusalim, puternic și de neclintit, care se va instaura pe o perioadă de 1000 de ani, după care va urma învierea și judecata generală.

Învățătura hiliastă astfel formulată a fost apoi manipulată de mai mulți eretici din epoca primară a Bisericii creștine, cum a fost gnosticul Cerint din Alexandria, contemporan cu Sf. Apostol și Evanghelist Ioan, apoi ereticul Montan din secolul II. Erezia hiliastă a intrat și în conținutul altor erezii și era propovăduită și de alți eretici, printre care secta ebioniților și Apolinarie din Laodiceea. Ea a devenit un adevărat pericol pentru dreapta învățătură a Bisericii, deoarece și-a găsit adepți chiar printre unii scriitori creștini, ca Papiu de Hierapole (+130) și alții.

Pentru a stăvili definitiv această erezie, Sinodul II ecumenic de la Constantinopole, din anul 381, combătînd erezia lui Apolinarie, a anatematizat și învățătura sa și a urmașilor săi cu privire la hiliasm. Faptul că Simbolul de credință niceo-constantinopolitan la sfîrșitul articolului 7 a introdus formula : „A cărui împărăție nu va avea sfîrșit“, dovedește că părinții Bisericii au luat atitudine de combatere a hiliasmului.

Încetînd pentru o mare perioadă de timp, hiliasmul reapare în evul mediu, în perioada Renașterii și a Reformei, sub numele nou de „milenarism“ (de la latinescul : „mille“ „o mie“). După reformă, a fost susținut de mai mulți teologi protestanți și răspîndit apoi de mai multe grupări neo-confesionale mai noi, printre care adventiștii, reformiștii, nazarinenii, martorii lui Iehova, sau studenții în Biblie și secerătorii, sau creștinii ultimei zile, care spun că ei sînt zeloșii lucrători pe care Hristos i-a tocmit în via Sa, în „ziua de o mie de ani“.

Ceea ce vatamă învățătura Mîntuitorului și derutează conștiințele este senzația pe care aceștia o crează, prin profețiile ce le fac cu privire la cea

de a doua venire a Domnului și întemeierea mileniului. Dimpotrivă, calculele făcute de cei care așteptau parusia Domnului și apoi împărăția de o mie de ani, în care cei drepti și aleși vor fi numai ei, au dat greș. Nu mică a fost, însă, sminteala celor care le-au urmat și nu puține au fost și pagubele materiale ale celor care din naivitate și credulitate l-au așteptat pe Iisus venind pe norii cerului, la data stabilită de acești „prooroci”.²

Începînd din 1843—1844, au tot apărut calcule privind cea de a doua venire a Domnului, rămase nu numai neîmplinite, ci unele de-a dreptul în opoziție cu prevestirea făcută. Alteori, însăși afirmațiile sînt acte de împietate față de persoana Mîntuitorului. De pildă, o fracțiune milenaristă (întemeiată de J. F. Rutherford) spune că „Hristos a venit ca un fur, dar nu l-au văzut decît cei aleși, iar corpul Său s-a lichefiat — și s-a transformat materia corporală în gaz” (diacon conf. P. I. David, *A doua venire a Domnului — parusia*, în „Ortodoxia”, nr. 1/1984, p. 101).

Pentru a vedea mai îndeaproape netemeinicia milenaristă, ne vom referi la însuși textul biblic la care face referință. Singurul loc din Noul Testament este capitolul 20 din cartea Apocalipsei, dar unde este vorba de „mii de ani”, nu de o singură mie (se citește textul).

Milenariștii susțin că această împărăție începe cu „învieră cea dintîi” a celor drepti (care firește sînt ei) și cu „moartea cea dintîi” a celor păcătoși. Satana va fi legat și nu va mai avea nici o putere. În acest timp, cei drepti vor fi alături de Iisus o mie de ani, după care diavolul va fi dezlegat o vreme și va pierde pe mulți. Apoi, cea de a doua înviere va fi rezervată păcătoșilor, care vor fi judecați și pedepsiți cu „moartea a doua” sau cu nimicirea în iad. Cei ce beneficiază de prima înviere, nu vor avea parte de moarte și vor fi veșnic vii, iar diavolul nu va avea putere asupra lor. Prin urmare, în interpretarea milenaristă sînt nu numai două morți și două învieri, ci și două împărății ale lui Dumnezeu; cea propovăduită de Sf. Ioan Botezătorul și înfăptuită de Iisus, precum și cea de „o mie de ani”. Ori, Împărăția lui Dumnezeu nu poate fi decît una singură.

Milenariștii traduc greșit expresia textului original vorbind de o mie de ani, în loc de „mii de ani”. În traducerea corectă, textul din Apocalipsa se încadrează armonios în învățătura Noului Testament despre Împărăția lui Dumnezeu, propovăduită de Sf. Ioan Botezătorul și înfăptuită de Mîntuitorul prin întruparea, patimile, moartea și Învierea Sa.

Astfel, diavolul este legat prin moartea Domnului, cînd s-a coborît la iad (I Petru 3, 9). Apoi, prin Învierea Sa din morți, Mîntuitorul deschide posibilitatea învierii celor drepti, împreună cu El. Cine sînt aceștia? Sf. Apostol Pavel ne spune clar că sînt toți cei care au primit botezul creștin: „Au nu știți că toți cîți în Hristos Iisus ne-am botezat, întru moartea lui ne-am botezat? Deci ne-am îngropat cu el, în moarte, prin botez, pentru ca, precum Hristos a înviat din morți, prin slava Tatălui, așa să umblăm și noi întru înnoirea vieții; căci dacă am crescut împreună cu el prin asemănarea morții lui, atunci vom fi părtași și ai Învierii Lui” (Romani 6, 3—5).

Deci, Împărăția lui Dumnezeu, care durează mii de ani, începe o dată cu intruparea Mântuitorului, iar o dată cu efectuarea primului botez prin Pogorirea Sfântului Duh la Cincizecime se întemeiază ea pe pământ, adică Biserica : „Iar ai auzind aceasta, au fost pătrunși la inimă și au zis către Petru și ceilalți apostoli : bărbați frați, ce să facem ? Iar Petru a zis către ei : pocăiți-vă și să se boteze fiecare dintre voi în numele lui Iisus Hristos, spre iertarea păcatelor voastre, și veți primi darul Duhului Sfânt“ (Faptele Apostolilor 2, 37—38). Ea are un caracter spiritual, este „pace, dreptate și bucurie în Duhul Sfânt“ (Romani 14, 17). Membrii acestei Împărății sînt cei botezați, fiindcă aceștia sînt renăscuți la o viață nouă, lipsită de păcat, prin harul divin : „De nu se va naște cineva din apă și din Duh, nu va putea să intre în Împărăția lui Dumnezeu“ (Ioan 3, 5).

Din textul Apocalipsei se observă că primei învieri îi corespunde prima moarte, cea naturală, cînd trupul se desparte de suflet și cînd în urma judecății particulare, cei ce au înviat împreună cu Hristos prin credință, har și fapte bune, vor cunoaște și fericita comuniune cu El. Acest fapt ni-l spune chiar Mântuitorul : „Adevărat, adevărat zic vouă : cel care ascultă cuvîntul meu și crede în cel care m-a trimis, are viață veșnică și la judecată nu va veni, ci s-a mutat din moarte la viață. Adevărat, adevărat zic vouă, că vine ceasul și acum este, cînd morții vor auzi glasul Fiului lui Dumnezeu și cei care vor auzi vor învia“ (Ioan 5, 24—25). Din text reținem cuvintele : „vine ceasul și acum este“, adică în timpul activității Sale pe pământ, cînd a întemeiat Împărăția lui Dumnezeu, cînd pentru toți a fost definitiv deschisă ușa mîntuirii.

Textul cărții Apocalipsa vorbește, apoi, de a doua venire a Domnului, pentru a întemeia o nouă împărăție. Semnul ei va fi dezlegarea pe o scurtă perioadă de timp a diavolului. Am văzut că mai întîi diavolul a fost legat pentru a se întemeia Împărăția lui Dumnezeu pe pământ. Apoi din nou se va dezlega. Cînd ? Atunci cînd Domnul va veni din nou să judece „viii și morții“, adică cu prilejul celei de a doua veniri. Această dezlegare a diavolului este arătată de Mântuitorul și sfinții apostoli prin indicarea semnelor care vor preceda parusia, sau a doua venire a Domnului (vezi Matei 24, 22 ; II Tesaloniceni 2, 2—10 ; I Ioan 2, 18 ; Apocalipsa 2, 3—7). La a doua venire a Domnului, cei păcătoși repartizați la stînga, vor cădea în osînda veșnică. Apoi diavolul și moartea vor fi nimicite. Același lucru îl spune Mântuitorul vorbind despre judecata din urmă (Matei 25, 35—46), precum și Sf. Apostol Pavel, referindu-se la cele mai din urmă evenimente ale existenței : „... După aceea sfîrșitul, cînd Domnul va preda Împărăția lui Dumnezeu și Tatălui, cînd va desființa orice domnie și orice stăpînire și orice putere. Căci el trebuie să împărătească pînă ce va pune pe toți vrăjmașii săi sub picioarele Sale. Vrăjmașul cel din urmă care va fi nimic este moartea“ (I Corinteni 15, 24—26).

Milenariștii se mai referă la încă două texte din epistolele Sfîntului Apostol Pavel : I Tesaloniceni 4, 16 și I Corinteni 15, 23. În realitate, în cel dintîi, Apostolul Neamurilor răspunzînd dorinței credincioșilor din Tesalonic de a cunoaște care va fi soarta celor morți la a doua venire a Domnu-

lui, face precizarea că „cei morți în Hristos vor învia întîi“. Aceasta nu se referă la împărăția de o mie de ani ci la faptul că la cea de a doua venire a Domnului, cei morți nu vor fi dezavantajați față de cei vii. La fel, în cel de al doilea este accentuat nu mileniul, ci învierea universală, cînd răsplata nu va fi pentru toți la fel. De fapt, a spus-o Mîntuitorul mai înainte : „În casa Tatălui meu mai multe lăcașuri sînt . . .“ (Ioan 14, 2).

IV. RECAPITULAREA (FIXAREA CUNOȘTINȚELOR)

Privind istoricul hiliasmului, ce caracter avea împărăția de o mie de ani ? (Un caracter pămîntesc). Dar Mîntuitorul și sfinții apostoli cum ne prezintă Împărăția lui Dumnezeu ? (Ca avînd un caracter duhovnicesc). De unde pornește greșala hiliastă ? (De la traducerea greșită a textului original din Apocalipsa, cu „o mie de ani“ în loc de „mii de ani“. De aici se denaturează și învățătura Mîntuitorului cu privire la Împărăția lui Dumnezeu). Textele din epistolele Sfîntului Apostol Pavel, invocate de milenariști, se referă la împărăția de o mie de ani ? (Nu se referă la aceasta ci la a doua venire a Domnului și cele ce vor urma după aceasta). Biserica primară a fost de acord cu hiliasmul ? (Dintru început Biserica a condamnat hiliasmul, ca o greșeală sau erezie contrară învățăturii Mîntuitorului, iar la cel de al doilea Sinod ecumenic a fixat în Simbolul de credință învățătura despre Împărăția lui Dumnezeu „care nu va avea sfîrșit“).

V. APRECIEREA

Propovăduind două împărății și două parusii ale Domnului, precum și două învieri, milenariștii contravin învățăturii Mîntuitorului fiindcă :

1. Mîntuitorul nu ne descopere decît o singură Împărăție a lui Dumnezeu, care „nu este din lumea aceasta“ (Ioan 18, 36), dar este în lumea aceasta și pentru lumea aceasta, nedeterminată temporal, peste care nu poate fi suprapusă o altă împărăție care să dureze o mie de ani.

2. După a doua venire a Mîntuitorului nu va mai exista viață trupească, fiindcă trupurile vor învia și vor fi duhovnicești (I Corinteni 15, 44).

3. Mîntuitorul ne arată că va fi o singură judecată, cînd va fi despărțirea celor ce au „făcut cele bune pentru învierea vieții, iar cei ce au făcut rele, întru învierea judecății“ (Ioan 5, 28—29) ; va fi un singur seceriș, atît pentru grîu cît și pentru neghină (Matei 13, 30) ; în același timp va veni Mîrele atît pentru fecioarele înțelepte, cît și pentru cele nebune (Matei 25, 1—13) ; în sfîrșit, o singură dată va veni Stăpînul să ceară răspuns celor cărora le-a încredințat talanții (Matei 25, 14—30) și o singură dată va cere socoteală tuturor lucrătorilor din via Sa (Matei 21, 31—41).

VI. ASOCIEREA

Aderenții ereziilor hiliaste și milenariste dăunează învățaturii Mintuitorului adăugînd și alte formulări greșite cu privire la persoana Sa divino-umană, la Sfînta Treime, la suflet, în problema iadului etc., mulți dintre ei promovînd doctrine antisociale și antistatale.

VII. GENERALIZAREA

Din cele pînă aici tratate vedem că Sfînta Scriptură nu face pomenire de „împărăția de o mie de ani“, ci de „împărăția de mii de ani“, care se realizează în Biserică și se desăvîrșește în viața veșnică.

VIII. APLICAREA

Dat fiind faptul că milenarismul reprezintă o interpretare greșită a Sfîntei Scripturi, iar sectele milenariste furnizează învățături dăunătoare Evangheliei, avînd în același timp și un caracter antisocial, credincioșii trebuie să aibă în atenție mai multe orientări practice.

1. Să citească Sfînta Scriptură folosind totdeauna edițiile tipărite cu aprobarea Sfîntului Sinod, unde traducerea este corectă.

2. Cunoșcînd dreapta învățătură a Bisericii, credincioșii trebuie să ia atitudine și pentru a nu se smînti conștiințele celor mai puțin instruiți, respectiv spre a nu cădea victimă greșelilor sectare.

3. Preoților le revine datoria de a atrage atenția credincioșilor asupra pericolului pe care îl prezintă greșelile milenariste, atît sub aspectul învățaturii de credință, cît și sub aspect patriotic cetățenesc.

Preot prof. SORIN COSMA

SÎNZIENELE (II)

Rămășiță a unui mit, sărăcit în conținut, aproape uitat în practică, Sinzienele reprezintă, totuși, un tezaur spiritual din care se scot mereu la lumină prețioase fragmente pentru reconstituiri uneori surprinzătoare. Oricum, existența unor practici pînă în zilele noastre atestă rezistența datinilor străbune și acceptarea lor de-a lungul veacurilor. Se știe că „unele se mențin numai prin forța tradiției, ca niște sedimentări ale acesteia, fără ca cei care le găsesc să le mai poată înțelege rosturile exacte”.¹ Pe de altă parte miturile, simbolurile și ritualurile, care stau la baza folclorului religios al românilor, își au rădăcinile într-o lume de valori spirituale care precede apariția marilor civilizații ale Orientului apropiat antic și ale Mediteranei”.² Astfel, „mitologia românească și o seamă de datini, unele frecvente pînă la banalitate și altele mai rare, păstrează în ele multe din secretele istoriei patriei și poporului nostru...”, ne pun în observație directă date ce pot depăși cu un mileniu și poate mai mult înaintea erei noastre”.³ Multe din vechile credințe și practici au dispărut fără urme. Altele au rămas „ascunse”, cum spun specialiștii, în substraturi, de unde adesea reapar surprinzător. O a treia categorie o formează credințele încă vii, modificate, îmbogățite sau sărăcite, dar încă active, pe lângă elementele rămase încă necunoscute din straturile abisale ale conștiinței neamurilor și popoarelor, credințe despre viață și moarte, despre bine și rău, despre taumaturgie sau terapeutică empirică etc. Dacă practicile terapeutice și credințele arhaice par contemporanilor noștri lipsite de judecată matură, ele merită să fie luate în considerare ca pietre de temelie la efortul permanent al omului de a se ridica din bezna ignoranței, sau ca semne ale tendinței spre lumină. Ele atestă legătura permanentă cu o vatră strămoșească, din care un popor s-a ridicat, urcînd, treaptă după treaptă, spre civilizație. Dar tradiția nu este mortificată, fosilizată, ci este vie, în continuă creștere...

Partea I-a în nr. 4/1988, pp. 71.

¹ I. Seuleanu, *Poezia populară de nuntă*, București, 1985; I. Evseev, *Simboluri folclorice*, Timișoara, 1987, p. 194.

² Mircea Eliade, *De la Zamolxis la Genghis-Han*, București, 1980, p. 17.

³ Ernest Bernea, *Nunta în Țara Oltului*, în vol. „Studii de folclor și literatură”, București, 1967, p. 52.

Este greu de stabilit vechimea acestor credințe. Nu toate popoarele care au primit o anume credință, o anume concepție despre lume, au păstrat-o la fel. Unele le-au părăsit, altele le-au păstrat și amplificat sau le-au modificat, imprimându-le geniul propriu. Balada „Miorița“, de pildă, cu peste o mie de variante, vădește forța de creație spontană în spațiul spiritual românesc. Lucian Blaga accentuează că „solidaritatea dintre cioban și natură, în ciuda faptului că în acest cadrul el, ciobanul, își așteaptă moartea, mărturisește în fond legătura indestructibilă dintre om și pământ, dintre ființa trecătoare și permanența înconjurătoare, dintre un popor și spațiul natural în care s-a născut“. ⁴

Anumite credințe comune mai multor popoare, după o vreme dispar la unele și se păstrează la altele. Este surprinzător, de pildă, să găsim anumite mituri la români, mai vechi decât mitologiile greco-romane. Concepțiile religioase de pe pământul Daciei, a căror vechime nu se poate ușor stabili, au fost absorbite sau desființate de creștinisme. Au putut supraviețui unele ca superstiții, credințe populare, încărcate de imagini și simboluri. ⁵

Sărbătoarea arhaică închinată florilor și grânelor, la solstițiul de vară, s-a păstrat în literatura orală. Creștinismul a acceptat-o dându-i semnificație primordială, adică păstrând datina străbună. Obiceiurile sînt, firești, variate, nu numai de la popor la popor, dar și de la regiune la regiune, în spațiul istorico-geografic al aceluiași popor, dar datina rămâne aceeași. Obiceiul este doar un aspect, un act sau, metaforic vorbind, o parte din întreg. „Datinile sînt un lanț de desfășurări cu o finalitate precisă, un grupaj interdependent de practici, pe cînd obiceiurile sînt verigi ale acestui lanț“. ⁶ Deci o datină poate să fie mai bogată sau mai săracă în manifestări (obiceiuri).

Numele sărbătorii arhaice (Diana-Sînziana) a trecut și asupra plantei cu flori plăcut mirositoare, ce apare în folclorul nostru sub diferite forme și funcțiuni. Florile de sînziană se culeg de fete sau, în general, de femei, probabil după o practică ancestrală, în dimineața zilei de 24 iunie, de obicei înainte de răsăritul soarelui, „pe rouă nescuturată“. În unele părți, florile sînt duse la biserică și împărțite credincioșilor, după sfînta liturghie. În simbolistică artistică a poporului, sînziana ocupă un loc de frunte. Este folosită în cîntece și ovații, în metafore, alegorii, personificări... Am auzit undeva un cîntec improvizat, din care am reținut cîteva versuri: „Mai la vale / Peste cale, / Trei Ilene-Cosînzene / Culeg flori de sînziane“... Cîntecele vechi s-au uitat, dar au lăsat cale deschisă improvizatiilor, ceea ce vădește viabilitatea mitului. În basmele românești, și ale altor popoare, sînziana reprezintă un ideal feminin de frumusețe, bunătate, hărnicie, înzestrată cu puteri taumaturgice, apotropaice. De aceea, este întrebuințată ca

⁴ Cf. Al. Teodorescu, *Lucian Blaga și cultura populară românească*, Iași, 1983, p. 38.

⁵ Cf. Mircea Eliade, *o.c.*, p. 191.

⁶ L. C. Dragu, *Datinii și obiceiuri românești străvechi*, în „Telegraful român“, nr. 23—24/15 iunie 1975, p. 2.

amulet mai ales de fete.⁷ Mai există și credința că scăldatul, în anumite zile, ca cea din 24 iunie, vindecă bolile sau ferește omul de îmbolnăviri în anul întreg, categorie în care intră și spălarea feții și a miinilor cu rouă, în zorii zilei de Sînzienele. Practica aceasta mai poate fi întilnită încă și în Banatul nostru. Unii oameni mai tineri „se scaldă” (se tăvălesc) în iarba umedă plină de sînzienele. Spălarea cu rouă era practică și de romani, în ziua de 21 aprilie.

Sînziana nu se bucură de fama tămăduitoare a altor plante, ca mătrăguna și viscul supranumit „creanga de aur”, în mitologia multor popoare. Epifania florală a sînzienelor se reduce, azi, la coronițele pe care le împletesc fetele în ziua de 24 iunie, atribuindu-le vagi puteri magice. Pierzînd atributul de zeităte florală, sînziana a rămas un simbol pentru fetele ajunse la vîrsta de măritat, ca și batista sau năframa pe care o dau feciorilor. Totuși coroana mai păstrează ceva din semnificația mitică. Ea apare și în baladele Mioriței („Soarele și luna / Mi-au ținut cununa...”). Coroana este simbolul căsătoriei; și de aceea apare frecvent în ovațiile de nuntă, ca un străvechi simbol cunoscut de popor. Mireasa își pregătea coroana, ajutată de prietene, sau o primea de la mire, împletită din flori și crenguțe de pomi roditori. În unele părți coroana este oferită miresei de naș, cu un anume ceremonial, legat de motivul mitic, care s-a uitat, dar coronița a supraviețuit. Funcția ei semiotică se dovedește complexă, căci, în simbolistica ei (coroana, cununa) este semn solar și celest; ea semnifică o anumită demnitate de ordin social sau spiritual de proveniență divină, ca orice cerc magic, ea are funcție apotropaică, dar și una de unificare...⁸ Dacă i s-au atribuit, în trecutul îndepărtat, puteri magice, azi acestea sînt pierdute, rămînînd doar palide urme, aducînd mai mult a rugăciune. Așezînd coronița de sînzienele deasupra porții de intrare în curtea casei, o tînără dintr-un sat bănățean rostea versurile: „Sînziană-Iană, / Floare din poiană, / Casa ne-o păzește, / De necazuri ne ferește”. Întrebată de ce pune coronița pe poartă, fata a răspuns simplu: „Așa ne-am pomenit...” Coronițele de sînzienele se pun la porți, la ferestre, la icoane, la cruci și troițe la crucile din cimitir.

Coroanele de flori au rămas semnul emblematic al sărbătorii populare de la 24 iunie. Ele se mai fac și la alte sărbători: la Rusalii se împletesc flori și spice de flori, cu care se împodobesc steagurile și crucile. La Sf. Gheorghe (23 aprilie) se fac, în părțile muntoase ale Banatului, coroane din flori și buruieni, care se pun sub ugerile vacilor ca laptele muls să curgă în recipient prin coroană. Din multitudinea și diversitatea obiceiurilor de Sînzienele, spicuim doar cîteva mai reprezentative. Despre Drăgaică, identificată cu Sînzienele, vorbește și Dimitrie Cantemir în „Descriptio Moldaviae”. În ziua de 24 iunie fetele se împodobesc cu sînzienele și cu alte flori. După ce rostesc o rugăciune, cu fața spre răsărit, se întorc în sat și

⁷ I. Aurel Candrea, *Folclorul medical român-comparat*, București, 1944, p. 248.

⁸ I. Evseev. o.c., p. 198.

colindă pe la casele oamenilor. Una dintre ele — Drăgaica — împodobită deosebit, le conduce. După ce au terminat colindul, se duc la cîmîtir și depun pe morminte sau pe cruci florile de sînzienne. În Moldova, unde se păstrează moaștele Sf. Ioan cel Nou (la Suceava) ziua aceasta (Sînziennele) a fost închinată acestui sfînt, numindu-se „Sf. Ioan de vară”.⁹

În unele părți s-a păstrat încă obiceiul ca în ajunul sărbătorii să se culeagă sînzienne și, după ce toacă de vecernie, să se facă din ele atîtea cununi cîți membri are familia. Pentru bărbați florile se leagă în formă de cruce. Cununile sînt apoi aruncate pe acoperișul casei, de obicei de către capul familiei, strigîndu-se numele fiecărui membru al familiei. Cununa care ajunge mai sus indică pe cel care va trăi mai mult. În alte părți (în Transilvania), datina de Sînzienne este mai amplă, cu multe obiceiuri, dintre care amintim „boul cu sînzienne”. Se alege un bou mai frumos și, în ziua de Sînzienne, după ieșirea din biserică, se împodobește cu flori, proaspete. Între coarne i se leagă un mănunchi de bețe împodobite cu panglici și o cruce de sînzienne. Cîntînd, acompaniați de lăutari, o ceată de feciori colindă cu boul prin sat. Se fac urări gazdei, care cîntește feciorii. La Rășinari tineretul „se bate cu apă”.¹⁰ În alte părți, o fată este purtată în leagănul dintre coarnele boului sau cerbului — o sînziană ce-și urmează destinul marial.¹¹

Apa și boul din obiceiurile amintite sînt simboluri legate de viața lui Iisus. Răsuflarea boilor a încălzit pruncul Iisus în ieslea din Betleem. În apa Iordanului s-a botezat Iisus. Bătaia cu apă, în domeniul muncilor agricole, este simbolul rodniceii. Trecerea peste obstacole prevestește viitorul, dar și trecerea la o existență superioară. Coroana se află „la răscrucea mai multor serii de structuri mitice și ritualice : a) poartă cu sine puterea planetelor ; b) este un semn al consacrării și al legăturii cu ființele fantastice al Sînzienelor ; c) participă la un simulacru metaforic de ritual de trecere, prevestind statutul uman și social al celui ce a purtat-o ; d) este un substitut simbolic al omului”.¹² Obiceiurile au amalgamat mai multe elemente din practicile agrare, al căror sens greu se mai poate desluși în simbioza folclorică.¹³

Sărbătoarea Sînzienelor este cunoscută și la românii din Ungaria, mai ales în județele Bichiș, Hajdú-Bihar, Csongrád, unde ei și-au păstrat limba, credința, sărbătorile, obiceiurile, folclorul. Între sărbătorile de vară respectate de ei se numără și Sînziennele (24 iunie), în manifestări identice cu cele din patria noastră. Se află și aici vechi obiceiuri legate de plante și mai ales de sînzienne : „În ziua premergătoare copiii se duceau în cîmp să culeagă sînzienne. Din aceste flori galbene împleteau cununi cu care împo-

⁹ L. C. Dragu, *art. cit.*

¹⁰ *Idem.*

¹¹ Cf. Nicolae Boboc, *Motivul premioritic în lumea colindelor*, Timișoara, 1985, p. 65.

¹² M. Coman, *Sînziennele, III*, în rev. „Vatra” (Tg. Mureș), nr. 12 (141)/20 decembrie, 1982, p. 4.

¹³ Cf. Ovidiu Birlea, *Folclorul românesc*, București, 1981, p. 407.

dobeau crucile din hotar. Uneori le puneau pe stupi sau le împrăstiau prin grădină... La asfințit de soare membrii unei familii se înșirau înaintea casei ținând, fiecare, în mâini cununile. Cununile bărbaților erau împletite sub formă de cruce, iar ale femeilor în formă de cerc. Apoi unul citea unul arunca cununa pe acoperiș. Dacă rămânea acolo însemna noroc, iar de cădea însemna nenorocire¹⁴...

Semnificația acestor obiceiuri este vaticinară — prevestirea morții sau norocului în viață, mărțișul fetelor etc. Însemnătate au coronițele și în cultul morților. Sinziana (floarea și tulpina) avea și întrebuințări medicale. În comuna Otlaca-Pustă se folosea contra tusei și a durerilor reumatice. Ciobanii întrebuințau sucii de sinziene ca un fel de cheag, la prepararea cașului. În comuna Bătania, cosind finul, locuitorii români și sârbi lăsau tulpini de sinziene pentru ziua de 24 iunie. Și azi, în aceste vechi așezări românești, coronițele de sinziene se pun la porți, pe fațada caselor sau pe cruci. Chiar dacă miezul acestui ritual este arhaic, orațiile cunoscute azi sînt de esență creștină, dezvoltate în condițiile vieții sociale și economice din diferite localități.

Originea etimologică a sinzienelor, despre care am vorbit în prima parte, ne-a interesat pentru a determina originea și caracterul sărbătorii Sinzienelor, dăinuirea peste veacuri și relația ei cu sărbătoarea creștină, ceea ce, de fapt urmărim în mod deosebit. Știm cînd și pentru care motive a fost instituită sărbătoarea religioasă (Nașterea Sfintului Ioan Botezătorul la 24 iunie), dar sărbătoarea populară? Cînd a fost așezată?

Încercînd o aprofundare a existenței acestei sărbători cu nume dublu, dar cu răsfrîngeri în domenii diferite, ne dăm, din nou, seama că este vorba de o problemă cu rădăcini adînci și ramificații multiple, de o complexitate deconcertantă. Ea a fost studiată de istorici, filologi, etnologi, etnosociologi, folcloriști, specialiști în istoria religiilor etc., dar, pînă acum, nici o explicație nu a întrunit unanimitatea opiniilor. Cunoaștem azi multe detalii, dar probabil dibuim încă esențialul care, ca și în alte probleme, poate să fie foarte aproape. Se recurge încă la ipoteze, în pofida pretențiilor unor savanți de a fi soluționat total și definitiv originea și... taina Sinzienelor. Este, această sărbătoare, o moștenire de la romani? A existat ea într-o arie mai largă, în care trăiau și strămoșii noștri geto-daci? Este, adică, o sărbătoare indigenă, peste care s-a suprapus sărbătoarea creștină? Este o sărbătoare așezată după apariția creștinismului? Cei mai mulți și prestigioși cercetători împing vechimea sărbătorii în straturi mult mai adînci, care preced miturile geto-dacilor. Dar există opinii care reduc sărbătoarea la popoare mai tinere, cu care daco-romanii sau românii au ajuns în atingere, ca de pildă slavii, de la care, desigur, multe obiceiuri am luat, dar le-am și dat multe, Ortodoxia românească păstrîndu-și specificul. În

¹⁴ Emilia Martin, *Sărbătorile calendaristice la români din județul Bichiș*, Budapesta, 1987, p. 123.

credințele poporului se numărau multe „zile oprite“, în care mai ales femeile nu lucrau de teama bolilor și a duhurilor rele, sau a fenomenelor naturii, dar Biserica nu le-a aprobat ca sărbători sau zile nelucrătoare. Dimpotrivă, le-a combătut. Și totuși, susțin unii cercetători, sărbătoarea a putut lua naștere pe pământul Daciei. Cei care deduc numele Sînzienelor de la Sintion susțin implicit și această teză. Sărbătoarea populară, adică, ar fi fost instituită după introducerea calendarului creștin și deci a sărbătorii Nașterii Sfântului Ioan Botezătorul. Dar în cărțile noastre de tipic și liturgică nu găsim nici o rânduială pentru eventualele slujbe consacrate Sînzienelor. De mai mult credit se bucură judecata care transpune originea sărbătorii populare într-o epocă precreștină. Dimitrie Cantemir încadrează sărbătoarea Sînzienelor (Drăgaica) în riturile romane închinat zeitei Ceres. Sărbătoarea urcă pe firul timpului spre obârșii strămoșilor, curgînd în meandrele tradițiilor populare. Un ritual secret probabil că au avut și Sînzienele, o semnificație ezoterică „din moment ce semnificații ezoterice ale riturilor secrete și inițiatice sînt atestate în întreaga lume, la toate nivelurile de cultură“. ¹⁵ Sînzienele, zeități pluralizată, după credința larg atestată la noi, patronează semănăturile, dar este greu de demonstrat că, alături de nume (Sancta Diana / Sînziana) s-au transmis și elementele cultice. Totuși, se crede că fetele care întind hore pe cîmp (sînzienele) au fost identice mitologic cu preteșele zeitelor Ceres și Diana.

Luată de la romani, sărbătoarea agrară și-a pierdut patronul (Ceres-Diana) și obiceiurile. Poporul care se forma din daci și romani, a păstrat numele zeiței antice și ceva din datina veche precreștină, dar a adoptat alt patron. O atare explicație ne oferă și cercetătorii de specialitate. ¹⁶ Concepția pe care o are poporul nostru despre sărbători o au și numeroase alte popoare europene care au transformat în sfinți o mulțime de nume de sărbători care nu aveau nimic comun cu vreun nume propriu de sfînt sau de mucenic. Exemplele sînt numeroase în mediul fiecărui popor. ¹⁷ Apoi, sfinții a căror existență nu poate fi pusă la îndoială capătă atribute speciale. În unele cazuri, credințele în anumiți sfinți sînt legate de întîmplări autentice sau legendare din viața lor, de ocupațiile sfinților și mai ales prin darul pe care l-au avut de a-i ocroti pe oameni în diferite împrejurări. Sf. Gheorghe, de pildă, care a fost ostaș, a devenit patronul ostașilor, un simbol al luptei de eliberare în cursul evului mediu. Credem, însă, că legătura între sfînt și sărbătoare este mai mult profundă, ontologică, deși multe „fapte“ sînt inventate de imaginația populară din nevoia de a găsi un corespondent sacral la frămîntările și năzuințele lor. ¹⁸ Unele moșteniri arhaice au primit coloratură creștină, pentru ca, în anumite împrejurări, să fie din nou laicizate. G. Călinescu observa că „ortodocșii vor să închidă punctele de temelie ale

¹⁵ Mircea Eliade, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, vol. I. trad. de Cezar Baltag, București, 1981, p. 388.

¹⁶ Aurel Candrea, *o.c.*, p. 207—208.

¹⁷ Ovidiu Birlea, *o.c.*, p. 370.

¹⁸ *Idem.*

creștinismului în mituri autohtone, coborînd Familia Sfîntă și pe apostoli pe teritoriul daco-român. Lucrul nu-i nou și nici abuziv, ba chiar contrar părerilor oponenților, e de un firesc desăvîrșit¹⁹. Într-adevăr și la alte popoare creștine s-a produs acest fenomen.

În calendarul creștin mai sînt și alte zile consacrate Sfîntului Ioan Botezătorul — Soborul Sfîntului Ioan Botezătorul (7 ianuarie). Aflarea capului Sf. Ioan Botezătorul; Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul — dar nici una nu poartă numele de Sinziana (din Sintion) și nu este legată de vreo altă sărbătoare populară. Așezarea celor două sărbători, una creștină și alta păgînă, la solștițiul de vară exprimă pregnant relația ontologică dintre fenomenele naturii și formele de manifestare ale sentimentelor umane. Se zice în popor, că secerișul griului și cositul finului începe după Sinziene sau după „Sintionul de vară”. Sărbătoarea populară, ca și cea religioasă (creștină) au, printre altele, semnificația unui început. După Sinziene începe secerișul griului. Pămîntul își oferă roadele. După Sf. Ioan Botezătorul, Iisus începe să învețe poporul. Amintirea Sfîntului Ioan sugerează începutul activității publice a Mîntuitorului Iisus Hristos. Foarte subtilă, ideea de dăruire a bunurilor materiale și spirituale n-a trebuit să treacă printr-un lung proces discursiv. Ea a apărut spontan și s-a generalizat în timp. Coexistența lor a favorizat transferul de semnificație din planul moral în cel material, de la abstract la concret. Ambele sărbători vestesc „un seceriș”. Poporul are o înțelegere ancestrală a rostului pămîntului, prin ciclicitatea sa. Manifestările folclorice au găsit în aniversarea Nașterii Sfîntului Ioan Botezătorul, cu șase luni înainte de sărbătoarea Nașterii Mîntuitorului, o revelație a misterului cosmic.

Sinziana este numită în folclor „regina florilor”. Sf. Ioan Botezătorul este cel din urmă și cel mai mare profet. În conștiința credincioșilor, asemănarea generează interpătrunderea. Păstrîndu-și fiecare specificitatea, își comunică reciproc măreție și frumusețe.

În natură sînt atîtea semne care indică schimbarea crugului anului. Zilele scad. Pămîntul își oferă rodul. Se vestește „înjumătățirea anului” și coborîșul spre iarnă. Și nașterea Înaintemergătorului este rînduită la o cumpănă : sfîrșește lunga perioadă de pregătire și începe alta care aduce rodul pregătirii : „Trecut-a umbra legii și darul a venit . . .”

Sînt aici două straturi contopite și totuși distincte. Și nu este singurul paradox. Sărbătoarea agrară arhaică și-a păstrat semnificația primară, cea creștină, mai bine conturată, și-a păstrat caracterul inițial, fără nici o influență florală sau decorativă. Amîndouă sînt premergătoare unor mari fenomene. Poporul credincios a intuit această relație și le-a contopit. Contopirea nu este opera Bisericii, nici a cărturarilor, ci a poporului.

Arhaica sărbătoare agrară și-a căutat un protector între sfinții creștini, un fel de Agathodaimon (geniu bun). L-a adoptat pe cel mai apropiat.

¹⁹ G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, ed. a II-a, București, 1985, p. 60.

Biserica a acceptat apropierea, care nu aduce prejudicii sărbătorii creștine. Și astfel a fost posibil un proces de osmoză și endosmoză.

În textele folclorice referitoare la Sinziene, personajul biblic, adică Sf. Ioan Botezătorul, este cu totul absent,²⁰ dar obiceiurile de Sinziene — cum am mai amintit — sînt pătrunse de elemente creștine. Vechea sărbătoare oraculară a fost superficial creștinată. Specialiștii vorbesc de un proces de sincretizare, de suprapunere sau contopire a sărbătorilor de la 24 iunie. Dar aici nu a fost nici o contradicție și nu s-a produs, de fapt, „o contopire“ sau o „suprapunere“, ci o juxtapunere, fără amestec, fiind așezate ambele la solștițiul de vară și avînd o consimilitudine vaticinară, rămînînd într-un raport de „metabioză“, în care beneficiara este sărbătoarea arhaică. Dacă privim, însă, dincolo de aceste două sărbători, se poate vorbi și de un proces anterior de sincretizare. Se știe că în Dacia ocupată de romani, creștinismul s-a altoit pe mai vechi credințe. În primele veacuri ale erei noastre, sincretismul a fost eficace și pe pămîntul țării noastre, mai ales în mediul rural. Astfel s-ar explica, după numeroase descoperiri arheologice, faptul că datinile și obiceiurile străvechi s-au păstrat mai bine la sate. Sigur, mai sînt și alți factori care au contribuit la acest fenomen care, de multe ori, ilustrează cu strălucire creativitatea specifică culturilor populare, agrare sau pastorale, iar după convertirea la creștinism „numeroase tradiții etnice, precum și mitologiile locale, au fost omologate, adică integrate în aceeași „istorie sfîntă“ și exprimată în același limbaj, acela al credinței creștine“.²¹

Există, fără îndoială, practici religioase arhaice care au fost încreștinate, dar fără a altera fondul creștinismului autentic. Sincretismul creștino-păgîn s-a putut realiza chiar în perioada etnogenezei noastre și respectiv a desăvîrșirii creștinismului în vechea Dacie. Sărbătoarea agrară, așezată la solștițiul de vară, și-a luat ca patron pe Sf. Ioan Botezătorul după instituirea zilei de aniversare a nașterii sale. Unele elemente sincretizate au fost desigur scoase din viața religioasă creștină, altele au rămas, dar au fost nevătămătoare pentru viața creștină deja consolidată. Mitologia românească, însă, n-a încetat niciodată. Ea nu cuprinde zei, ci doar divinități sincretice ale naturii, păstrate în tradiția unor sărbători populare.

Diana romană, identificată, cum s-a spus, cu Artemis-Bevdis a tracilor, a supraviețuit sincretizat, în epoca noastră creștină ca zîină — Sinziana —, ca o mitologie românească a bucuriei de viață, în opoziție cu mitologia morții, mai des întîlnită în creația populară.

Sărbătoarea Sinzienelor demonstrează, prin graiul legendelor și creațiilor folclorice, un mod de viață în calendarul muncilor de vară. Nu este o sărbătoare instituită de Biserica noastră, ci o sărbătoare populară, de origine precreștină, acceptată de Biserică. Poporul credincios a cultivat-o

²⁰ Cf. M. Coman, *art. cit.*

²¹ Mircea Eliade, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, vol. III, trad. de Cezar Baltag, București, 1988, p. 232.

cu sfințenie. Datina a rămas aceeași de-a lungul veacurilor, obiceiurile s-au multiplicat și s-au diversificat. Prin același proces a trecut sărbătoarea Rusaliilor, rezultată dintr-un proces de sincretizare a sărbătorii romane Rozalia cu sărbătoarea creștină „Pogorirea Sfântului Duh“.

Deci, Sinzieniele exprimă numele popular al unei sărbători arhaice păgâne, dar nu este sinonimul popular al sărbătorii creștine, așezată la 24 iunie. Sînt două sărbători care dăinuiesc de veacuri, într-un fel de „metabioză“. Sărbătoarea păgînă nu a contribuit cu nimic la îmbogățirea celei religioase creștine, în schimb a dobîndit autoritate morală sub patronajul unui sfînt creștin.

Prot. dr. MARCU BĂNESCU

UN REMARCABIL ANSAMBLU DE PICTURĂ

Se împlinesc două sute treizeci și șase de ani de când doi talentați zugravi ai Banatului au împodobit cu pictură o parte a interiorului bisericii din Jebel (jud. Timiș). Spun o parte deoarece s-a pictat, în tehnica frescă, în altar : „Maica Domnului Oranta“, pe boltă și la proscomidier „Iisus“, în potir, iar în planul superior, susținut de nori, „Cel vechi de zile“. Tot aici, în partea dreaptă se află pisania. S-a mai pictat de asemenea arcul de triumf cu prooroci, în medalioane, iar de o parte și alta a iconostasului figurile, în picioare, a „Sf. M. M. Gheorghe“ — spre sud, iar spre nord „Sf. M. M. Dimitrie“. Deci o suprafață de circa 19 mp. Figurile proorocilor flânchează, de o parte și alta, pe Maica Domnului, care domină zona centrală a arcului de triumf.

Înspre sud sînt pictați : Aaron, Solomon, Elisei, Eremia, Ilie, Avacum, iar spre nord : Moise, David, Ghedeon, Ezechil, Ioil, Daniil. Medalioanele sînt conturate în vrejuri de viță de vie și struguri care dimpreună cu stilistica dau ansamblului o notă postbrîncovenească. Paleta de culoare, de un deosebit rafinament, desenul cursiv și compoziția foarte originală a „Orantei“ din altar evidențiază încă o dată talentul artistic al acestor zugravi de la mijlocul veacului XVIII.

Tot în contextul acestui ansamblu și în aceeași perioadă a fost pictat și iconostasul.

Succinta descriere făcută este rezultatul unei serioase munci de restaurare care a repus în valoare opera zugravilor de care vom vorbi.

În anul 1986, cu ocazia pictării din nou a bisericii ort. române din Jebel de către soții Bădilă, Ana și Ioan, din Timișoara aceștia sesizează existența unor picturi, sub humă, iar de pe cele laterale, repictate în tehnica ulei, remarcă ușoare conture care transpar din profunzime.

La prima fotografiere a scenei de pe bîta altarului s-au văzut următoarele : Dintr-o suprafață aproape pătrată, pe un fond albastru ultramarin se desprinde figura Maicii Domnului, cu miinile ridicate ca o Orantă, avînd un maforion roșu carmin și o cămașă de un albastru cobalt-gri. La gît și mîneci benzi decorative cu un fond închis, iar ornamentele și liniatura ocră. În fața ei, Iisus copil, într-o suprafață de forma unei pere, avînd un fond albastru-gri. Iisus are himationul de culoare deschisă (alburi murdare), iar cămașa ocră auriu. Ține în mîna stîngă un glob de

culoare verde cu benzi roșii. Sus, de o parte și alta, câte un grup de doi îngerași.

În jurul panoului central există o succesiune de patru chenare de diferite lățimi. Pe suprafața lor se disting o serie de figuri : de îngeri — cap și două aripi —, câte doi de fiecare latură, avînd la mijloc câte un colț de stea.

După aplicarea primei comprese decapante a rezultat :

Apariția unui al doilea strat de pictură în ulei, diferit, din punct de vedere cromatic și al desenului, față de ultimul.

Cadrul panoului central a rămas neschimbat ca mărime. Fondul panoului central gri-verzui, Maica Domnului cuprinsă într-un medalion. Maforionul roșu vermion, iar himationul lui Iisus galben citron. Forma de pară a suprafeței de înscrisiere a Copilului Iisus, din ultimul strat de pictură în ulei, a devenit o formă de frunză lobată cu un fond albastru-gri-verzui deschis.

Aplicîndu-se a doua compresă decapantă a apărut o nouă rezolvare compozițională. Într-o suprafață aproape patrată (127, 5/134 cm) este înscris un cerc care nu este tangent la laturile dreptunghiulare. În acest cerc apare „Maica Domnului Oranta“ într-un maforion roșu englez erodat și cămașă albastru cobalt cu nuanțe discret violete și verzui Iisus înscris într-o suprafață de forma unei inimi cu vârful în sus, iar la bază capătul unei raze de stea întoarse spre interior, cu trei benzi colorate în degradeuri de albastru-gri. Cele două grupe de îngeri, existente inițial, au dispărut la a doua intervenție cu comprese decapante. În jurul panoului central o succesiune de patru benzi, în tonalități de ocru și pămînturi arse, iar pe fondul negru cu nuanțe de albastru și roșu, de fiecare parte, câte doi îngeri despărțiți de un colț de stea în degradeuri de albastru-gri. O bandă oranj-pal cu o dungă neagră, delimitează, pe laturi, scena.

Compoziția originală, în afara unui colorit luminos, dar în același timp rafinat și a unei grafii deosebite, atenționează prin discrete influențe a Europei centrale, din cultul Maicii Domnului, reflectată aici în prezența „inimii“, ca și cadru, pruncului Iisus.

De sub două repictări în ulei, avînd o deosebită duritate, poate datorată vernurilor cu ulei de pește ori ricin, așa cum afirma prof. univ. dr. Cornel Drugărin, chimist, s-a scos la iveală pictura, în frescă, de la jumătatea secolului XVIII.

Se știe că un strat de pictură în ulei s-a făcut la 1830 de către Ioan Dem(etrovici) care de fapt nu iscălește pictor ci „... învățat(or) Jebel... 1830“. Această inscripție se află în partea sudică, în dreapta profetului Avacum.

În urma curățirii pisaniei din proscomidier și citirea la lampă de ultraviolete și infra-roșii s-au mai putut distinge câteva nume, prin urmele rămase în negativ, după dispariția culorii : Ioan, *Alexie*, Ana, Matei... iar dedesupt, cu negru : *Nedelko*, *Șerban zugrav(i)* 1752, în litere cirilice și cifre.

Cine sînt Nedelcu și Șerban Popovici se știe deoarece am vorbit la timpul potrivit. Dar pentru o reîmprosătare a activității lor subliniem câteva date :

Zugravul Nedelcu Popovici se naște în jurul anului 1710 și moare la 1779 ori 1780. A fost dascăl, zugrav și se pare că și preot, întrucît pe un Kiriakodromion tipărit la Bălgrad în 1691, aparținînd bisericii din Grădinari (Caraș-Severin), se găsește următoarea însemnare : „... în această vreme a fost presbiter Nedelku... martie 1756“. A fost conducătorul celui mai vechi grup de zugravi, cunoscut, din Banat, a cărui activitate cuprinde perioada 1732—1779. Din acest grup au făcut parte Șerban Popovici, Radu Popovici, Luca Voinovici, Ioachim Iovanovici, Gheorghe și Teodor Ranite, ierodiaconul Vasile (bunicul cărturarului bănățean Constantin Diaconovici Loga), Dobre, Andrei, Nicolae, Filip.

În prima fază a lucrat tradiționalist cu influențe brîncovenesti, apoi a fost influențat de stilul baroc, în special la ornamentații fiind singurul zugrav care a păstrat tradiționalismul combinat cu ornamentație barocă. La el liniile curg lin. Deși lucrează grafic, fețele sînt umane și trăiesc, degajînd o atmosferă de libertate și nonconformism. Mult timp s-a crezut că a fost sîrb, deși scria agramat slavona (ex. „Sii ikonu“ — corect trebuia „Siiu“ ; „meseța iunie“ — corect trebuia „iunie“ etc. etc.) Aceste greșeli nu se întîlnesc la meșterii sirbi.

Printre primele lucrări a fost fresca din biserica ort. rom. din Lipova (Arad) — între anii 1732—1735 ajutat de Șerban și Radu Popovici. În 1737 îl găsim pomenit în colectivul de meșteri care au lucrat la mănăstirea Vrăceșnița (Iugoslavia).

La 1749 lucrează icoane pentru Cilnic (Caraș-Severin), icoane care au fost aduse, dimpreună cu biserica de lemn, în 1806—1810 la Butin (Timiș). În 1752 lucrează iconostasul de la Jebel (Timiș) în altar și pe arcul de triumf, dimpreună cu Șerban Popovici. Ornamentica dintre medalioane, vița de vie cu struguri, au o particularitate deosebită :

Printr-o simplă întîmplare, ori voit, strugurii sînt colorați în : roșu, galben și albastru (!) Datarea acestei lucrări apare și pe o icoană împărătească de pe altar — „Sf. Ioan Botezătorul“ — și la „Sf. M. M. Gheorghe“, jos dreapta (frescă) în partea de sud. Tot în acest an a început lucrarea în frescă de la Madoș (actualul Iașa Tomici — Banatul iugoslav) cu un colectiv : Șerban, ierodiaconul Vasile Alexa, Gheorghe și Teodor. Lucrarea a fost terminată în anul 1755.

Tot în anul 1752 îl găsim și la Tirgu-Jiu pictînd biserica „Sf. Apostoli“ dimpreună cu Dobre. Mai menționăm că în 1746 îl găsim, tot cu Șerban Popovici, lucrînd iconostasul bisericii din Ostrovo — insulă pe Dunăre, între Kostolaț și Kivin.

Apoi îl găsim lucrînd la mănăstirea „Sf. Gheorghe“ (Timiș), în comunele Macedonia (Timiș), Partoș (Timiș), Gad (Timiș), Ciacova (Timiș), Ofse-nița (Timiș) etc., ca dealtfel și pe Șerban Popovici care semnează icoanele din biserica sîrbă din Dejan (Timiș) la 1767. În anul 1777 lucrează iconostasul care se află la Samoș (Banatul iugoslav) unde semnează : „bă-

trînul Nedelcu Popovici, zugrav". Această comună a fost înființată prin strămutarea locuitorilor din Ciavoș — actuala comună Grăniceri (Timiș) și Seceani. Din una din aceste două comuni a fost dus iconostasul la Sămoș. La Virșeț (Iugoslavia) și la Lipova (Arad) avem unele din ultimele icoane lucrate și datele 1778 și 1779.

Nedelcu Popovici a fost un exponent al tradiției postbrincovenesti care prin lucrările lui a lăsat valori certe de artă și patrimoniu și care s-a impus pregnant pe o mare perioadă a secolului XVIII în zona vestică a țării. Lucrările au o deosebită acuratețe stilistică, iar paleta coloristică, deși luminoasă, are un rafinament, specific stilului lui.

Prin decaparea celor două straturi de ulei și restaurarea picturii de la Jebel se redă circuitului artistic național un deosebit ansamblu postbrincovenesc care întregeste patrimoniul național cultural din această parte a țării. Prin strădaniile care le-a depus conducerea superioară a Mitropoliei Banatului dovedește, încă o dată, o deosebită grijă față de avutul cultural artistic al nostru, știind că prin conservarea lui ne subliniem permanența prezenței istorice a poporului român, pe aceste meleaguri.

Dr. VIOREL ȚIGU

BISERICA „SF. PROOROC ILIE” DIN TIMIȘOARA

— MONUMENT ISTORIC —

Constituind unul dintre monumentele istorice valoroase din cuprinsul Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului, biserica cu hramul „Sf. Prooroc Ilie” din municipiul Timișoara, este deopotrivă una dintre vechile biserici ale orașului de pe Bega. Lucrările pentru construirea ei au început în luna mai a anului 1911, fiind terminate în anul 1912. Este amplasată în str. V. Belinski nr. 10, în vechiul cartier „Palanca” (azi cartierul Fabric). A fost construită în urma demolării vechii biserici de cartier — din considerente urbanistice — pe locul căreia credincioșii au înălțat o troiță de piatră, în anul 1929.

Biserica s-a construit prin truda și jertfa locuitorilor din acest cartier. Este o construcție monumentală, atât în ceea ce privești stilul arhitectural, cât și prin turlele sale zvelte, prin cupola și întreaga ei înfățișare. Documentațiile pentru construirea bisericii au fost întocmite de inginerul Ion Niga și arhitectul Paul Rozvan de la episcopia Aradului, iar lucrările au fost executate prin grija arhitectului Iosif Ecker din Timișoara.

Construită în stil baroc, pe un plan de cruce greacă, din piatră și cărămidă, acoperită cu tablă zincată, iar pardoseala din mozaic, în cursul timpului a fost de mai multe ori renovată.

Biserica „Sf. Ilie” din Timișoara

În anul 1935 s-a produs un incendiu, chiar în apropierea iconostasului, flăcările mistuind diferite obiecte, printre care și unele icoane din altar. Cele mai afectate au fost icoanele împărătești. La un an după incendiu, în 1936, regretatul pictor restaurator, arheolog și om de cultură Ioachim Miloia din Timișoara a repictat icoanele deteriorate, precum și întreg ansamblul.

În anii 1955, 1968 și 1970 s-au efectuat lucrări de întreținere și conservare, împreună cu introducerea încălzirii prin termoficare.

Sculptura iconostasului și a mobilierului din interiorul lăcașului în stil baroc, impune prin structura originală și creațiile florale, constituind un ansamblu stilistic ce se încadrează și în ansamblul decorativ. Armonia liniilor și a proporțiilor, gama cromatică, discretă, a culorilor, îmbogățite cu polietură de aur, aflată pe întreaga decorație sculpturală, împreună cu cele 40 icoane, detașabile, pe suport de lemn, precum și registrele superioare, vădesc reale calități artistice în compoziție și culoare. Întreaga lucrare originală a iconostasului și mobilierului a fost executată de maestrul Nistor I. Busuioc. Împreună cu iconostasul, mobilierul din interior, arhitectura interioară a monumentului cuprinzând cupola, arcadele, absidele etc., scot în evidență valoarea artistică și măiestria meșterilor care s-au străduit să creeze un ansamblu monumental.

Pictura în stil realist, în tehnica ulei care împodobește interiorul posedă reale calități artistice, în compoziții și culoare, remarcându-se prin sobrietate și claritate. Se știe că în ansamblul pictural, culoarea este unul dintre mijloacele majore de expresie, cu tablourile înfățișând scene biblice se încadrează în iconografia bisericii ortodoxe.

În altar, semicalota pictată în întregime, oferă imaginea „Maicii Domnului tronând, cu pruncul în brațe”. Pe pereții verticali pictura reprezintă pe „Iisus Hristos ca Arhiereu” și „Sfinții Ierarhi Vasile cel Mare” și „Ioan Gură de Aur”. Pe arcul triumfal sînt pictate două tablouri înfățișînd „Samarineanul Milostiv” și „Iisus pe Mare”, iar în nișele din stînga și dreapta se află tablourile a doi ierarhi. Calota turlei este pictată în întregime, suprafața dominantă fiind cerul, iar pe lateral doi îngeri. Pandativii pictați oferă tablourile celor patru Sfinți Evangheliști ; în absida sudică este scena „Spălarea picioarelor”, iar în cea nordică, „Iisus la 12 ani în templu”. Pe arcul din fața cafasului se află două icoane simetrice cu cele de pe arcul triumfal, reprezentînd „Vameșul și Fariseul” și „Banul Văduvei”. În cafas sînt pictate scenele „Iisus și Samarineanca” și „Întoarcerea fiului risipitor”. Ambele tablouri au fost pictate de Ioachim Miloia, în anul 1936, după incendiul amintit. Toate celelalte suprafețe sînt împodobite cu o frumoasă ornamentație, ca desen și culoare.

Pictura monumentală în tehnica ulei, de o deosebită valoare este opera pictorului bănățean Ioan Zaicu, format la Academia de arte plastice din Viena, unde a studiat. Întregul ansamblu pictural care împodobește biserica se înscrie pe două coordonate majore : un desen viguros cu linii curgătoare, în care se respectă proporțiile ideale ale portretelor și, un colorit de o impresionantă sobrietate. Tonurile de griuri, roșu, ocră, verde, violeturi

pale, exprimă paleta pictorului Ioan Zaicu, care a realizat pictura acestui monument din orașul Timișoara. Ansamblul pictural se caracterizează prin sobrietate și claritate — calități care prin caracterul lor mărturisesc principiile iconografice ale Bisericii Ortodoxe. Ea este, în același timp, ultima operă a pictorului Ioan Zaicu (1868—1914), născut în comuna Fizeș din jud. Caraș-Severin și înmormântat în cimitirul parohiei ortodoxe din Timișoara-Elisabetin.

În cursul timpului, factori naturali externi și interni — infiltrațiile de apă, fumul și exfolierea unor porțiuni, condensurile din timpul iernii — au contribuit la deteriorarea picturii. Pentru înlăturarea acestor stricăciuni și mai ales pentru conservarea și consolidarea picturii și a mobilierului interior s-au întreprins diferite lucrări. Astfel, pentru restaurarea picturii și a ornamentațiilor s-au efectuat intervenții în anul 1936 și apoi în anul 1964. În acel an, pictorul dr. Viorel Gh. Țigu a restaurat un arc decorativ din pronaos precum și două scene, în ulei, afectate de infiltrația apei. De asemenea, a curățat și cupola de straturile de depuneri de fum și praf.

Biserica „Sf. Ilie” : frescă aparținând lui I. Zaicu.

Insemnătatea acestui monument — atât ca artă arhitecturală, în stil baroc, cât mai ales prin valoarea picturii și prestigiul celui care a realizat-o — a determinat includerea lui sub supravegherea Direcției Patrimoniului

Cultural Național. Prin grija și strădaniile Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului și cu sprijinul regretatului prof. dr. Vasile Drăguț, s-a putut astfel înfăptui restaurarea picturii și a întregului ansamblu care împodobește monumentul.

În anul 1980 au început lucrările de restaurare și conservare a picturii, fiind încheiate în anul 1983. Colectivul de pictori, format din pictori restauratori Irina Ignat (Mardare), Decebal Căceu, precum și pictorul Ioan Someșan, au lucrat în prima fază a șantierului iar pictorul dr. Viorel Gh. Țigu a terminat pictura de pe suprafețele rămase nepictate.

Întreaga lucrare, prin amploarea și calitățile ei artistice și de execuție, mărturisesc strădaniile și efortul pictorului de a repune opera lui Ioan Zaicu și Ioachim Miloia în adevărata ei valoare.

LONGIN I. OPRIȘA

COMPOZITORUL TRIFON LUGOJAN

Unul dintre vrednicii ostenitori pe altarul culturii românești, care-a vlăstărit pe binecuvîntatul pămînt al Episcopiei Aradului, a fost și compozitorul și profesorul Trifon Lugojan. Împlinindu-se 40 ani de la moartea sa, cuvine-se a aduce un omagiu celui ce o viață întreagă a slujit Ortodoxia românească, prin elanul creator în compoziții, prelucrări, armonizări bisericești.

S-a născut la 27 mai 1874 în localitatea Nădlac¹, la aproximativ 40 km de Arad. Această dată a fost controversată, unii biografi fixînd anul 1876. De aceea revista „Biserica și școala”², într-un articol apărut cu prilejul morții compozitorului, nota: „Cînd la 30 mai 1874 s-a adus la botez în biserica din Nădlac, pruncul nou născut al dascălului confesional Lugojan din localitate, în clipa cînd preotul rostea formula „botează-se robul lui Dumnezeu Trifon...”³ în razele soarelui ce străbăteau prin parfumul florilor și ciripitul păsărilor, se cobora aceeași ceată îngerească în frunte cu duhul mucenicului Trifon, care și-a depus talantul testrei de cerească armonie în sufletul copilășului încreștinat”.³ Se face aici aluzie la clipa morții mucenicești a Sfîntului Trifon din Lampsacul Frigiei, întîmplată la Niceea, cînd pe razele soarelui ceresc s-a coborît o ceată îngerească cîntînd și încununîndu-i fruntea înșingerată cu aureola sfințeniei eterne.

Același articol consemnează: „Din fragedă copilărie a fost pătruns de existența acestui dar ceresc, pe care a ostenit să-l îmbogățească asemenea talanților din Evanghelie”.⁴

Cursurile școlii primare le urmează în localitatea natală.⁵

După absolvirea școlii primare, urmează cursurile liceului din Arad și apoi ale celui din Brașov.⁶ „Era compozitorul înnăscut, care începînd

¹ Viorel Cosma, *Muzicieni români, Lexicon*, București, 1970, p. 281; cf. Iosif Sava și Petru Rusu, *Istoria muzicii universale în date*, București, 1983, p. 263 și dr. Nicu Moldoveanu, *Muzica bisericească la români în secolul al XX-lea*, manuscris dactilografiat.

² „Biserica și școala”, LXXII (1948), nr. 2—3, 11—18 ian. pp. 16—17.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem.

⁵ Simion Petruț, *Contribuția muzicienilor bănățeni la promovarea cîntării bisericești*, teză de licență, Sibiu, 1980, p. 41.

⁶ „Biserica și școala”, (o.c.) p. 16.

cu școala primară din Nădlac și continuând cu liceul din Arad și sfârșind cu cel din Brașov, și-a cultivat capacitate spre desăvîrșire⁷.

La Brașov tînărul Trifon a fost realmente captivat de cultura și respirația artistică din străvechiul oraș de la poalele Timpei. „Îndeosebi Brașovul cu viața sa de student, cu tradiții artistice și îndeosebi covîrșitoarea personalitate a tînărului profesor de muzică de atunci Gheorghe Dima, îi pune temelile de viitor „măiestru“, asemenea celui de la care învățase tainele artei“⁸.

Chiar mai înainte de a pleca din Arad, micul Trifon își găsea adevărata împlinire la strana bisericii natale, unde fiorul slujbelor minunate îi sedimentează simțul artistic, pasiunea pentru muzica sacră. Așa cum consemna revista deja citată, „adevărata satisfacție și-o găsea alături de strana bisericească, unde era condus de minuță de către bunul său părinte, dascălul bisericii“⁹.

În anul 1894, se va înscrie la Academia teologică din Arad, pe care o va absolvi în 1897.¹⁰

În 1896¹¹, recunoscîndu-i-se capacitatea profesională, este numit suplinitor la catedra de Muzică bisericească și Tipic de la Institutul pedagogic-teologic din Arad. În anul 1900 a fost trimis la Leipzig, unde urmează cursurile la „Leipziger Konservatorium“, avînd ca profesori pe Emil Paul la teorie, solfegii, armonie, compoziție, pe Heinrich Klesse la canto și pian, iar pe Robert Rolland la vioară.¹² Stă în Germania pînă în anul 1902 după care ajunge profesor de cîntare la Teologia și Preparandia din Arad.¹³ Aici a funcționat cu pasiune și devotament peste 40 de ani „fiind forța care armoniza toate vocile...“¹⁴ Pînă în anul 1909 a funcționat ca „profesor ordinar provizor“, iar din 1909 ca „profesor ordinar definitiv“.¹⁵ Din anul 1913 funcționează avînd titulatura de „profesor extraordinar definitiv“.¹⁶

În 1917, a fost concentrat, catedra sa fiind suplinită de profesorul Aurel Cosma¹⁷. În decembrie 1918 este eliberat din serviciul militar. Îmbolnăvindu-se în același an, este concediat pînă la sfîrșitul anului școlar, respectiv pînă la 30 iunie 1919. În acest răstimp, studiul cîntării și al tipicului l-a substituit pînă la 1 decembrie 1918, profesorul dr. Iacob Lazăr, iar în semestrul al II-lea elevul Pavel Anuichi. Muzica în semestrul I a substituit-o clericul Aurel Cosma, iar în semestrul II Ștefan Miu.¹⁸

⁷ Idem.

⁸ Idem.

⁹ Idem.

¹⁰ Viorel Cosma, o.c., ; „Biserica și școala“ (o.c.) ; p. 16.

¹¹ „Biserica și școala“ (loc. cit.).

¹² Viorel Cosma, o.c., ; „Biserica și școala“ (loc. cit.).

¹³ „Biserica și școala“ (loc. cit.).

¹⁴ Idem.

¹⁵ *Anuarul Institutului pedagogic teologic ortodox român din Arad*, Arad, 1910, p. 22.

¹⁶ *Anuarul Institutului pedagogic teol. ort. rom. din Arad*, Arad, 1914.

¹⁷ *Anuarul Institutului pedagogic teologic din Arad*, Arad, 1918, p. 11.

¹⁸ Idem, Arad, 1919, p. 7.

Din anul școlar 1919—1920 funcționează la școala normală în calitate de „profesor titular“, predînd „muzică și cor“, iar sub revizorul școlar Atanasie Lipovan, din același an predă „cîntarea bisericească și tipicul“. ¹⁹

Compozitorul Trifon Lugojan a fost nelipsit de la marile și emoționante manifestări închinare implinirii a 100 ani de la înființarea Institutului pedagogic ortodox român din Arad. În calitate de „eminent profesor“, Trifon Lugojan pregătește un concert artistic festiv, ce va fi susținut „în fața unei săli arhipline“. ²⁰ Erau de față personalități bisericești ale vremii. În fotoliile de onoare erau așezați episcopul Ioan Papp — care în fierbintele 1 Decembrie 1918 a fost ales, la Alba Iulia, co-președinte al Marii Adunări Naționale, arhiman-dritul Vasile Mangra, protosinelul (și viitorul episcop al Oradiei) Roman R. Ciorogariu, personalitate bine cunoscută în viața Bisericii și a țării, precum și Vasile Goldiș, cel ce la Alba Iulia în celebra „Sală a Unirii“ a citit proclamația Unirii, în calitate de președinte al adunării. Prin urmare, spectacolul festiv trebuia să-și atingă scopul. Și l-a atins, pentru că sub bagheta lui T. Lugojan cîntările alese, executarea lor precisă, nuanțarea artistică ar fi satisfăcut publicul cel mai exigent. ²¹

Compozitorul Trifon Lugojan era nelipsit și de la strana catedralei episcopale. Astfel la Paștile anului 1941 (27 aprilie), îl găsim conducînd corul cantorilor în catedrala episcopală, la liturghia arhierască, în prezența episcopului Andrei Magieru.

După această dată nu mai găsim în documente nimic despre compozitorul Trifon Lugojan. Probabil, foarte curînd se va pensiona. Evenimentul trecerii sale la cele veșnice este însă consemnat — Necrologul rostit este emoționant. Vom reproduce cîteva fragmente : „Trifoane preafericite, învrednicindu-te-ai bucuriei și veseliei îngerești“ ²² (stihira vecerniei la Sf. Trifon, 1, II), exclama unul din vorbitori la început de necrolog, continuînd, mai apoi, astfel : „Noi, arădenii, rostind numele „Trifu Lugojan“ ca prin farmec ne armonizăm într-un melodic ansamblu în care răsună și numele unor Gheorghe Dima — Brașov, Ion Vidu — Lugoj, Timotei Popovici — Sibiu, Antoniu Sequens — Caransebeș, tot ațiția mai mari ai noștri, despre care spune Sf. Apostol Pavel : „ca privind la sfîrșitul vieții lor, să le urmăm credința“. ²³

Tot în necrolog se mai spunea : „Nu a fost un cîntăreț de strană, căci glasul său nu putea domina prin forță peste celelalte voci. Era însă forța care armonizează toate vocile... era compozitorul înăscut, care începînd cu școala primară din Nădlac și continuînd cu liceul din Arad și sfîrșind cu cel din Brașov, și-a cultivat această capacitate spre desăvîrșire“. ²⁴

Revista „Biserica și școala“ ²⁵ oferă unele detalii privind personalitatea lui Trifon Lugojan. Astfel se arată : „Profesorul Trifon Lugojan, maestrul

¹⁹ Idem, Arad, 1920.

²⁰ „Biserica și școala“ (loc. cit.), p. 11.

²¹ „Biserica și școala“, LXV (1941), 27 aprilie nr. 17, p. 4.

²² „Biserica și școala“ (loc. cit.), pp. 16—17.

²³ Idem.

²⁴ Idem.

²⁵ „Biserica și școala“ (loc. cit.).

cîntărilor bisericești din Episcopia Aradului, a trecut la cele veșnice, *duminică, 11 ianuarie 1948, în vîrstă de 74 de ani*²⁶. Sau : „Trifon Lugojan a fost un muncitor neobosit, un mare iubitor de cîntare sfîntă, un suflet ales”²⁷. A fost înmormîntat la Arad, în cimitirul „Pomenirea”, marți 13 ianuarie de față fiind familia îndurerată, P. S. Sa Părintele Episcop dr. Andrei Magieru, unul dintre susținătorii profesorului, cel ce a prefătat multe din lucrările lui Trifon Lugojan ; profesorii Academiei de Teologie ai școlii de cîntăreți și un numeros public.²⁸

Despre vrednicia lui Trifon Lugojan au cuvîntat : preotul consilier C. Turicu, preotul profesor P. Deheleanu, și dr. Alex. Stoinescu, iar răspunsurile la înmormîntare le-au dat corul catedralei sub conducerea profesorului A. Lipovan și corul teologilor sub conducerea profesorului P. Bancea.²⁹

Reținem, de asemenea, că Trifon Lugojan s-a stins la Sibiu, unde probabil venise să se trateze sau avînd rude. De aici, rămășițele pămîntești i-au fost aduse la Arad de cei dragi : soția, fiicele cu ginerele și nepoții, fratele, sora și cumnații.³⁰

*

Opera compozitorului Trifon Lugojan este impresionantă. A aranjat pe note aproape tot ceea ce este necesar stranei, a compus, a prelucrat, a armonizat, a cules colinde și alte melodii bisericești.

1. *Calea mîndriei și dorul*, coruri bărbătești pe motive populare, Arad, 1904.

a) *Calea Mîndriei*, pe versuri de M. Eminescu, compoziție pentru cor bărbătesc, în Sol major.

b) *Dorul*, pentru cor bărbătesc pe 4 voci, în mi minor.

c) *Doina*, cu solo de bariton, melodie populară din munții Apuseni, în mi minor.

Referitor la aceste trei compoziții a apărut un articol în revista „România muzicală” semnat de G. M. Cordoneanu care printre altele spune : „Am primit două fascicule de compozițiuni corale, coruri bărbătești, una pe motive populare și alta religioasă, lucrate de domnul Trifon Lugojan, profesor de muzică la Seminarul ortodox român din Arad. Luate în general, compozițiile d-lui Lugojan merită toată atențiunea, din partea acelor care cultivă muzica corală”.³¹ În articolul respectiv se analizează detaliat cele trei compoziții corale, făcîndu-i-se și unele observații critice. Se apreciază, totodată, „cultura muzicală ce posedă domnul Lugojan”.³²

²⁶ Idem.

²⁷ Idem.

²⁸ Idem.

²⁹ Idem.

³⁰ Idem.

³¹ Cordoneanu, G. M., *Compoziții corale*, în „România muzicală”, București, KV (1904), nr. 6—7, 15/28 martie ; 1/14 aprilie, pp. 51—52.

2. *Invierea*, cor bărbătesc pe versuri de M. Eminescu, Arad, 1904. Armonizarea acestei compoziții este „foarte variată”.³³ G. M. Cordoneanu face unele observații critice, chiar „obiecțiuni”, dar remarcă faptul că sînt „lucrări serioase și pot sta alături de oricare compozițiuni de felul lor”.³⁴

3. *Strana*, cîntări bisericești aranjate pe note, Arad, 1905.

Potrivit notei din revista „Biserica și școala”, Trifon Lugojan „ne dă un volum de cîntări bisericești, în care, fără alterarea textelor autentice și a melodiei originale din dieceză, cîntările sînt aranjate unison, ritmic și corespunzător prozodiei limbii române”.³⁵ În nota ce semnală apariția acestei cărți se mai spune: „Prin această lucrare, se salvează cîntările bisericești din primejdia transformărilor necompetente, la care erau expuse, transmițîndu-se numai prin auz, din generație în generație”.³⁶

4. *Cîntări bisericești pentru slujbe ocazionale din molitvelnic (evhologiu)* ș.a., aranjate pe note, Arad, 1907.³⁷

Scopul întocmirii acestei analogii, îl aflăm în prefață: „Executarea corectă a melodiilor bisericești îi va fi cu putință numai acelui cîntăreț, care stăpînește textul și melodia pe deplin, căci altfel fiecare cîntăreț va aplica în deosebite feluri melodia, fiindcă combinarea ritmică a textului cu melodia e ceva individual, depinde de cultura muzicală a cîntărețului”.³⁸ Autorul subliniază mai departe: „În scopul de față am aranjat cele mai obișnuite cîntări bisericești ocazionale, pentru trebuința cîntăreților, dar mai ales pentru ajutorarea tinerimei de la institutul nostru diecezan, de a se introduce într-un sistem unitar de cîntare”.³⁹ Trifon Lugojan a ținut să accentueze următorul lucru: „La aranjarea acestei colecțiuni m-am năzuit să țin samă nu numai de senzul și de ideea religioasă a cîntării, ci și de recerînțele muzice, concordîndu-le cu spiritul și cu prozodia limbei românești”.⁴⁰

5. *Cîntări bisericești, partea a II-a: tropare, condace, marimuri, sve-tilne, fericiri, heruvice, imoase și pricesne, precum și alte cîntări bisericești ce se cîntă la sărbătorile de peste an*, aranjate pe note, Arad, 1913. Cuprinde cîntările de bază la principalele sărbători de peste an.

6. *Răspunsurile liturgice pe o voce pentru școlari*, aranjate pe note, Arad, 1927.

7. *Cele opt glasuri* — aranjate pe note, ediția a 3-a, Arad, 1927.

Prima ediție numită „Strana” a apărut la Arad în 1905, iar a doua colecție, cuprinzînd cîntări bisericești din Molitvelnic, apare tot la Arad, în 1907. Ediția a 2-a amplificată, cuprinde două părți; partea I-a: „Cele

³² Idem.

³³ Idem.

³⁴ Idem.

³⁵ „Biserica și școala”, XXIX (1905), 13—16 febr. nr. 7, pp. 55—57.

³⁶ Idem.

³⁷ „Biserica și școala”, XXXI (1907), 26 aug. nr. 35, p. 6.

³⁸ Idem.

³⁹ *Cîntări bisericești pentru slujbe ocazionale*, Prefață, p. 2.

⁴⁰ Idem.

opt glasuri", Arad, 1912, iar cea de a doua „Irmoase și pricesne și alte cîntări la sărbătorile de peste an", Arad, 1913.

În introducerea autorul face o succintă incursiune în istoria cîntării bisericești, pornind de la regele David și Solomon și continuînd cu Noul Testament. Prin texte scripturistice argumentează existența muzicii în cult. Aceasta nu putea fi decît muzica ebraică. Sînt menționați Fericitul Augustin, care spune că primele cîntări serveau pentru executarea psalmilor; ele erau simple și se mișcau abia în jurul cîtorva tonuri; încît erau mai mult un recitativ avîntat cu caracter fundamental melodico-ritmic. Mai sînt amintiți și Sf. Ignatie, Sf. Iustin Martirul și Clement Alexandrinul, din mărturiile cărora rezultă că primii creștini „cîntau și imnuri specific creștinești, care erau izvorîte din inspirațiile momentane și înflăcărate ale creștinilor evlavioși". Nu lipsește nici mențiunea privind canonul 75 al Sinodului II trulan. Autorul se oprește, apoi, asupra operei de sistematizare a muzicii bisericești de către Sf. Ioan Damaschin și asupra activității lui Ioan Kucuzel.

8. *Cele opt glasuri la utrenie*, aranjate pe note, ediția a III-a, Arad, 1927.

Cîntările cuprinse în această ediție își păstrează caracteristicile în-tocmai ca și la glasurile de la vecernie.

9. *Irmoase și pricesne și alte cîntări mai însemnate la praznicele împă-rătești*, aranjate pe note, ediția a III-a, Arad, vol. II, partea I. (Ediția a II-a a apărut în 1913 la Arad).

10. *Liturghia sfîntului Ioan Gură de Aur pentru cor bărbătesc* (în Sol major — G-dur), Arad, 1928.

11. *Cîntări bisericești la sărbătorile Maicii Domnului, troparele și con-dacele sfinților celor mari și celor obișnuite la înmormîntarea mirenilor*, aranjate pe note, vol. II, partea a II-a, ediția a III-a, Arad, 1928.

12. *La muntele sinaiului*, concert religios din liturghia în Sol major, compusă pentru cor mixt, A ad. Nu este trecut anul. Credem însă că Tri-fon Lugojan a compus concertul înainte de 1929 sau în anul 1929.

13. *Compoziții pentru cor mixt și bărbătesc*, de T. Lugojan. Cuprinde piese pentru două și trei voci egale, cor mixt, cu solo. Nici în acest caz nu cunoaștem anul apariției.

14. *Carte de rugăciuni și cîntări bisericești*, Arad, 1938.

15. *Răspunsurile liturgice cu ecteniile corespunzătoare (unison) cum se cîntă în eparhia Aradului*. Revizuite cu binecuvîntarea P.S. Sale Părin-telui Episcop dr. Andrei Magieru, puse pe note, Arad, 1939.

Broșura cuprinde cîntările sfintei liturghii a Sfîntului Ioan Gură de Aur la unison. Răspunsurile aranjate pe note se intercalează cu ecteniile preotului. Toate cîntările sînt transcrise în Fa major. Cartea mai cuprinde cîntări la liturghia Sfîntului Vasile cel Mare și Sfîntului Grigorie Dialogul, precum și un adaus. Reținem axionul „Cuvine-se eu adevărat", foarte ase-mănător cu melodia aceluiași axion notată de Dimitrie Cunțan, în „Cîntă-rile bisericești", Sibiu, 1890.

16. *Cele opt glasuri după cîntarea fostului episcop al Aradului Ioan I. Papp*, aranjate pe note, ediția a II-a, Arad, 1939. (Ediția I-a a apărut la Arad în 1912).

Trifon Lugojan întocmește această lucrare aranjînd pe note melodia glasurilor bisericești, după episcopul Ioan I. Papp. Melodia acestora nu se deosebește structural de cea a glasurilor notate de Trifon Lugojan și apărute la Arad în 1927, ci doar formal. Glasurile sînt redată așa cum se cîntau după „Cîntarea fostului episcop a Aradului I. Papp“, deci o nouă variantă a glasurilor bisericești din zona Aradului. În notarea lor Trifon Lugojan, folosește la glasul I și V același pentacord frigid medieval sau doric elin. Glasul al II-lea stihiraric este diatonizat, cromatizarea fiind evidentă la forma irmologică — antifonică.

Glasul VI este cromatic, în forme stihirică și diatonizat în cea irmologică — tropărească.

Glasul IV diatonic este mult mai melismatic decît cel notat de Trifon Lugojan (Arad, 1927). La fel se întîmplă și cu glasurile VIII, III și VII. Lucrarea de față mai cuprinde podobiile glasurilor, cîntate de Samson Lugojan inv. dir. în Nădlac.

Partea a doua a lucrării cuprinde irmoase, pricesne și alte cîntări, întocmai ca și la ediția a III-a (Arad, 1927).

17. *Parastasul cum se slujește în eparhia Aradului*, pe note liniare, Arad, 1942.

18. *Colinde*, redactată pentru două-trei voci, de Trifon Lugojan, Arad, 1940, cu o prefață semnată de episcopul dr. Andrei Magieru.

Merită să reținem cîteva aprecieri referitoare la această culegere, extrase din articolul menționat al lui G. M. Cordoneanu : „În conținutul lor sonor se țese muzica românească populară cu cea bisericească. Colindele, în al căror conținut se reoglindesc melodii românești tradiționale, sînt păstrate și date posterității în stilul lor natural de către unii muzicieni, ce le colecționează pe note (le aranjează pe note n.n.), fie la unison sau în polifonie, fixîndu-se astfel, ca o icoană, specificul muzical românesc... Alegerea colindelor poate să servească de exemplu compozitorilor de azi la păstrarea ideilor melodice autentice românești“. Tot în cadrul aceluiași articol se insistă asupra păstrării autenticului muzical al colindelor și pe cît este posibil să se evite „subiecte muzicale străine de caracterul colindelor noastre tradiționale“, pentru că acestea „zădărnicesc progresul muzical românesc“⁴¹.

Compozitorul T. Lugojan — spunea în prefață episcopul Andrei Magieru — „un pasionat al muzicii bisericești, a înțeles și de această dată gîndul nostru de a pune la-ndemînă modeluri clasice de colinzi, pentru a preamări pe Mîntuitorul Hristos prin simțire și cîntare la fel“. Și încheie în felul următor : „Această cârtică vrea să fie un izvor de apă limpede pentru bucuria de Crăciun și un buchet de flori cerești pentru întîmpinarea acestui praznic luminos care, din întîmplare, este lipsit de florile pămîntului.“

⁴¹ G. M. Cordoneanu, art. cit.

Culegerea de colinde a lui Trifon Lugojan s-a impus în literatura de specialitate, fiind deseori citată de muzicienii români în lucrările lor.

19. *Cîntări funerare pentru cor mixt*, Arad, 1941.

20. *Înmormîntarea mirenilor* (Panihida cea mică și Prohodul) cum se slujește în Eparhia Aradului, pe note liniare, Arad, 1942.

Broșura este prefată de episcopul Andrei Magieru. Alternează partea preotului cu cea a stranei, aceasta din urmă fiind aranjată pe note. Se dealna „cu adevărat deșertăciune sînt toate“ este notată după melodia de la Sibiu, culeasă și notată de Dimitrie Cunțan; la fel și stihira „Veniți fraților...“ Melodia imnului „Sfinte Dumnezeule“ este cea tradițională de la înmormîntare.

21. *70 cîntări religioase*, cum se cîntă în Eparhia Aradului, Arad, 1942. Episcopul Andrei Magieru scria în prefață că aceste cîntări „sînt răsădite din sufletul poporului nostru drept credincios și nu se știe cine a alcătuit melodia lor... Textul și melodia lor au trecut de mult pe buzele poporului, care le cîntă azi ca creații ale sale“.

22. *Acatistul domnului nostru Iisus Hristos și paraclisul preasfintei născătoare de Dumnezeu după rînduiala din eparhia Aradului*, întocmit cu binecuvîntarea P. S. Sale Părintele Episcop dr. Andrei Magieru, Arad, 1940.

23. *Coruri mixte*, versuri populare (20 de piese laice și colinde).

24. *Colinde*, armonizate pentru trei voci egale, 27 de piese, Arad, 1943.

Aceasta este opera compozitorului Trifon Lugojan. Despre viața și opera sa s-a scris puțin. Dar cu toate acestea el rămîne un mare muzician al Bisericii Ortodoxe Române. Munca sa de o viață a fost apreciată. Compozițiile, armonizările, melodiile sfintei liturghii în mod special „conțin ceva specific bisericesc, au spirit de rugăciune, sînt ușoare, decente și frumoase“.⁴²

A depus o muncă enormă în aranjarea pe note a aproape tot ce se cîntă în Biserica Ortodoxă.

Împlinindu-se 40 ani de la moartea sa, îi aducem omagiul nostru, recunoscători fiindu-i pentru darul făcut nouă și Bisericii strămoșești, prin muzică.

Pr. prof. VASILE STANCIU

⁴² Pr. prof. Nicu Moldovan, *Cîntarea corală în Biserica Ortodoxă Română în secolul al XX-lea*, în „Studii Teologice“, XX (1968), nr. 3—4, p. 292.

TREPT E ALE DEZVOL TĂRII PATRIEI

PROGRAMATOR DE PROCES

În cadrul Întreprinderii de aparate electrice de măsurat Timișoara, a fost creat un nou tip de programator, PP 80, cu microprocesor, cu utilizare în procesele complexe de reglare, în care mărimea de lucru variază în funcție de timp. El poate comanda simultan două procese independente în maximum 40 puncte fiecare. Noua creație se poate folosi în medii lipsite de praf, la temperaturi cuprinse între +5—40 grade Celsius. „PP 80” este construit într-o carcasă ce are pe panoul posterior o placă cu 80 borne cu diferite semnificații funcționale. Frontal, un alt panou este prevăzut cu taste zecimale și funcții, cu LED-uri indicatoare și cheie cu trei poziții, ce selectează cele trei moduri de lucru ale programatorului. La introducerea programelor se folosește metoda programării dirijate, care ușurează mult munca operatorului.

SISTEM DE ELEMENTE PNEUMATICE

Colectivul de automatizări al Facultății de tehnologie chimică din Timișoara a proiectat și elaborat un sistem de elemente pneumatice de joasă presiune, utilizat cu foarte bune performanțe la automatizarea instalațiilor de cercetare, pilot și de mic tonaj din industria chimică. Sistemul este alcătuit din elemente de prescriere, traducător de bază, regulator, elemente de execuție, precum și altele sensibile, adecvate măsurătorilor temperaturii, presiunii, nivelului debitului și concentrației. Comparativ cu echipamentele convenționale, elementele de joasă presiune elaborate funcționează cu o presiune de 3 000 N/m². Pe lângă avantajul unor gabarite reduse substanțial, noile soluții prezintă un consum scăzut de energie electrică, funcționare sigură și reproductivă la costuri minime.

SUCCESE ALE CONSTRUCTORILOR DE MAȘINI LA ARAD

Colectivul de oameni ai muncii de la Întreprinderea de mașini-unelte din Arad, hotărâți să-și mențină locul fruntaș în întrecerea socialistă pe ramură, a reușit ca prin aplicarea unor noi tehnologii de mare productivitate să realizeze peste plan câteva sute de strunguri cu diametri de prelucrare sub 600 mm. De asemenea, colectivul întreprinderii a creat numeroase alte strunguri grele, în condițiile economisirii a zeci de tone de metal. Ponderea produselor noi și modernizate în totalul producției marfă a atins 83,5 la sută.

UN NOU PRODUS

În conformitate cu orientările stabilite de cel mai iubit fiu al poporului român, Președintele Nicolae Ceaușescu, modernizarea permanentă a producției prin asimilarea de noi agregate cu caracteristici tehnico-funcționale superioare se înscrie ca o preocupare constantă și a colectivului de specialiști de la Întreprinderea „Oțelul Roșu”. Recent, după încercări succesive, a fost asimilată turnarea continuă a laminatului rotund — produs executat pentru laminarele de țevi din țară, o reușită cu implicații directe în reducerea importurilor. Noul produs se realizează la oțelăria electrică cu turnare continuă, secție care livrează permanent mii de tone de oțel de bună calitate.

CURELE DANTURATE DIN ELASTOMERI

La Întreprinderea de spume poliuretane din Timișoara a fost creată o stație pilot pentru realizarea și experimentarea

unor curele de transmisie danturate din elastomeri poliuretanici, organe moderne de transmisie care nu produc zgomot, nu necesită ungere, au posibilități de înlocuire ușoară, cu cheltuieli mult reduse ce elimină importul. Instalațiile și aparatele cu care se lucrează sînt de concepție proprie, iar matricele s-au executat în colaborare cu cadre didactice de la Facultatea de mecanică. Încercările vizînd optimizarea compoziției materialului de formare și a inserțiilor au condus la elaborarea unor produse ce conferă proprietăți mecanice diferite de la un utilaj la altul, inserțiile fiind cabluri de oțel, fibre de sticlă și diferite textile.

MATERIALE SUPLIMENTARE PENTRU CONSTRUCȚII

În județul Hunedoara își desfășoară activitatea mai multe colective care produc materiale pentru construcții. Majoritatea dintre ele obțin rezultate tot mai bune pe linia folosirii capacităților de producție și a creșterii productivității, realizîndu-se peste plan mii de metri cubi de prefabricate din beton și produse din beton celular autoclavizat, cherestea de diverse specii, vată minerală, importante cantități de var și altele. Aproape toată producția suplimentară a fost obținută pe seama creșterii și valorificării cît mai precise a disponibilităților existente, iar o contribuție însemnată la aceste succese au avut-o mai ales colectivele de oameni ai muncii de la Întreprinderea pentru materiale de construcții din Deva.

MAȘINA DE ȚESUT FĂRĂ SUVEICĂ

Pornind de la necesitatea creșterii productivității în industria textilă, un colectiv de specialiști de la Întreprinderea „13 Decembrie” din Timișoara a conceput și realizat în cadrul atelierului mecanic o mașină de țesut fără suveică. În urma experimentării cu foarte bune rezultate — productivitatea muncii se dublează, în condițiile unor însemnate economii de

materie primă și energie — s-a trecut la implementarea acestor utilaje pe fluxul de fabricație.

SPORIREA RITMURILOR DE LUCRU PE VALEA JIULUI

Pentru minierii Văii Jiului, sporirea producției de cărbune reprezintă o sarcină de mare răspundere, cu un profund caracter patriotic. Colectivele de oameni ai muncii din Lonea, Păroșeni, Petrița-Sud și Cîmpul lui Neag înscriu în graficele realizărilor însemnate cantități de cărbune peste prevederile de plan. Aceasta se datorește organizării temeinice a muncii în abataje, folosirii la întreaga capacitate a instalațiilor și utilajelor din dotare, extinderii tehnologiilor de extracție de înalt randament, așa cum este metoda de extragere cu tavan artificial de rezistență. De asemenea, se manifestă o preocupare constantă pentru asigurarea unei bune aprovizionări cu materiale a fronturilor de lucru și menținerea unei fucențe corespunzătoare de transport a cărbunelui la suprafață. S-au pus în funcțiune noi capacități la microcarierele Ga.bena și Jiri, unde productivitatea muncii a crescut simțitor. Apoi, la Întreprinderea minieră Lupeni, locul de unde se extrage cea mai mare cantitate de cărbune pentru cocs, producția a crescut neîncetat datorită mecanizării masive a întregului flux de lucrări în subteran. S-au organizat tot acolo și ateliere de întreținere a utilajelor și pentru reciclarea într-un timp scurt a multor complexe. Datorită căutărilor asidue și înaltei calificări profesionale a minerilor, s-a creat și o nouă metodă modernă pentru repunerea în funcțiune a complexelor mecanizate: rotirea pe loc, în abataj, a secțiilor complexului. Astfel, minierii Văii Jiului își sporesc substanțial contribuția la creșterea producției de cărbune cocsificabil a țării noastre.

PERFORMANȚELE MINERILOR DE LA ANINA

În peisajul mineritului românesc, Anina din jud. Caraș-Severin ocupă un loc aparte, avînd aproape două secole de minerit.

Exploatarea de aici sînt cele mai adînci din țară, în unele locuri extracția făcîndu-se la aproape 1 000 m adîncime, lucrări deosebit de complexe. Insuși cărbunele de Anina are personalitatea lui, atîngînd adevărate performanțe calorice pînă la 8 000 Kcal/kg. Huila ocupă peste jumătate din producția totală a combinatului, ea devenind adevărată „plină pentru siderurgie”, din care rezultă cocsul util marilor ceseerii din Reșița și Hunedoara. Combinatul înregistrează producții într-o dinamică ascendentă, consolidîndu-și prestigiul între celelalte unități similare din țară. În dorința de a da patriei cît mai mult cărbune, se fac în permanență pași serioși pentru mecanizarea tălierii și susținerii în abataje, iar dotarea cu mașini moderne și-a spus cuvîntul. În atelierele combinatului din Anina s-a născut instalația de susținere a straturilor subțiri cu înclinări mari, concepută din inițiativa unor inimoși mineri. Toate conferă cărbunelui de Anina noi sporuri calitative. Se pun în exploatare alte cîmpuri carbonifere, conturate în mai multe zone ale Banatului ce au intrat în circuitul productiv, așa cum sînt minele de cărbune brun la Bozovici, de huilă energetică la Lupac, sau de lignit la Lugoj. Ele conferă noi dimensiuni mineritului ce se practică aici de aproape două veacuri, lărgindu-i influența asupra unor așezări cerealiere și silvice din această zonă a Banatului.

PRIN EFORT PROPRIU

Cu amenajări și materiale locale, colectivul de la Întreprinderea minieră din Ruschița a supra înălțat vechiul iaz de decantare ce deservește cele două uzine de preparare a minereurilor de fier și complexe. Se asigură astfel capacitatea necesară deversării sterilului rezultat din procesul tehnologic pentru o perioadă de încă mai mulți ani, pînă la finalizarea lucrărilor de amenajare și dare în folosință a unui nou iaz de decantare.

O NOUĂ MICROHIDROCENTRALĂ

La amenajarea Rîu Mare-Retezat și în alte locuri din județul Hunedoara se acționează cu forțe sporite pentru realizarea

obiectivelor energetice prevăzute a fi puse în funcțiune, înregistrîndu-se ritmuri superioare de execuție. Astfel, recent, constructorii hunedoreni ai noilor capacități pentru producerea energiei electrice au dat în folosință o nouă microhidrocentrală — cea de la Dobra I.

ACȚIUNI SISTEMATICE PENTRU PRELUCRAREA LEMNULUI

Pentru sporirea producției destinate exportului, colectivul Combinatului de prelucrare a lemnului din Caransebeș a pus recent în funcțiune o instalație de preformatare a P.A.L.-ului, măsură ce contribuie la eliminarea defectelor de șlefuire a plăcilor din așchii de lemn, conducînd la o creștere cu peste 10 la sută a procentului de clasă superioară al produsului. Deopotrivă se aplică și procedee noi de finalizare a produselor, grație colectivului de specialiști al uzinei, prin folosirea materialelor existente în țară. Toate acestea asigură o ritmicitate nouă privind realizarea producției fizice la toți indicatorii.

MINICOMBINĂ PENTRU RECOLTAT CEREALE

Colectivul de creație tehnică al Trustului pentru mecanizarea agriculturii, la solicitarea Institutului agronomic din Timișoara a trecut la conceperea și realizarea unei mini combine autopropulsate, destinată recoltării cerealelor de pe loturile experimentale, cultivate pe suprafețe mici, cu o lățime a parcelei de 1 m și lungimea între 1—20 metri. Ea este astfel gîndită, încît să fie posibilă recoltarea pe orice lungime, în limita parametrilor menționați. Lucrările de execuție au fost încredințate atelierelor S.M.A. Lugoj care a folosit în construcția ei agregate și piese de schimb din sistema de mașini aflate în dotarea actuală a sectoarelor de mecanizare a agriculturii. Mașina este dotată cu un despicător de lan ce permite recoltarea suprafețelor cu lățime mai mare de un metru și are o productivitate de 300—400 kg pe oră, fiind o adevărată premieră tehnică națională.

FRUCTE PESTE PREVEDERI

După ce la Asociația economică inter-cooperatistă pomivitică Ramna, jud. Caraș-Severin, a fost evaluată o excelentă producție de fructe printr-o bună îngrijire a livezilor, ea a devenit sensibil mai mare, realizându-se în acest fel și sarcina de export, precum și cantitățile sporite livrate unităților de legume și fructe. Producția mare de fructe se datorește preocupărilor conducerii unității, a șefilor de fermă și a tuturor celor ce muncesc acolo, pentru realizarea la timp și de calitate a lucrărilor efectuate, din primăvară până în toamnă.

UN NOU POD PESTE MUREȘ

La Arad, în zona cartierului Micălaca, a fost dat în folosință un nou pod rutier peste Mureș. Construcția are o lungime de 330 m și o lățime de 20 m, cuprinzând patru benzi de circulație și două trotuare pentru pietoni. Rampele de acces însumează 1 000 m. Partea metalică a podului cântărește 1515 t, iar la construcția lui au fost

folosiți 8 000 mc de beton și... 32 000 nituri. Prin inaugurarea acestui pod, centrul municipiului este degrevat de circulația mașinilor grele aflate în tranzit, iar între cartierul Micălaca și centrul Aradului se stabilește o legătură mai bună.

CEASURI SOLARE

În două zone de mare circulație ale municipiului Timișoara — în Piața Operei și pe Bv. Mihai Viteazul — au fost montate originale ceasuri solare, fiecare cu trei cadrane. Ele funcționează cu maximă exactitate, chiar dacă soarele întârzie să apară mai multe zile la rând, datorită înmagazinării energiei în cadrul unui acumulator. Colectivul de specialiști timișoreni din cadrul Întreprinderii Electromotor, care a conceput acest ingenios ceas, a avut în vedere și alte detalii tehnice de înaltă complexitate, înglobând în construcția lui un captator prevăzut cu celule pe bază de cristale de cuarț, asamblate în serie, un motor electric și un reductor cu trei axe. Un desen aparte se încadrează perfect în ambianța stradală.

PREA FERICITULUI PATRIARH TEOCTIST ÎN INSULA SFINTĂ PATMOS

Patmos, insula cea mai nordică din arhipelagul grec al Dodekanezului, a fost în centrul atenției lumii creștine, în ultima parte a lunii septembrie 1988, prin festivitățile ce s-au organizat aici de Patriarhia Ecumenică, cu prilejul aniversării a 900 ani de la întemeierea mănăstirii „Sf. Ioan Evanghelistul”, de către cuviosul Hristodoulos Latrinos, în timpul împăratului bizantin Alexie I Comnenul. Populată de doriani în antichitatea timpurie, loc de exil în timpurile nouetestamentare, devenită aproape pustie în epoca în care cuviosul Hristodoulos întemeiază mănăstirea, insula Patmos are astăzi o populație de aproximativ 2 500 locuitori, așezați în micul port al insulei, Skala, și în orașelul din jurul mănăstirii, precum și în câteva așezări răspândite pe cei 38 km², cîți măsoară suprafața totală a insulei.

Trei evenimente majore din istoria acestei mici și neînsemnate insule aveau să înscrie Patmosul pentru totdeauna în memoria istorică a omenirii. Primul dintre acestea a fost exilarea aici a Sfîntului Apostol și Evanghelist Ioan, la sfîrșitul secolului I, cînd a scris cea din urmă carte a Noului Testament, Apocalipsa. Al doilea moment, definitoriu pentru istoria ulterioară a insulei, a fost întemeierea unei mănăstiri închinată „Sfîntului Ioan Evanghelistul”, în sec. XI (1088). În jurul acestei mănăstiri — care a devenit în scurt timp și pentru multe secole, unul dintre cele mai importante centre monastice ale Răsăritului ortodox — s-a dezvoltat o viață monahală ce rivaliza cu Atosul și Locurile Sfinte. Întemeietorul a dat așezămîntului un vestit „tipikon” care a stat la baza tuturor rînduiriilor monahale de mai tîrziu. În fine, cel de-al treilea eveniment îl constituie înființarea, pe insulă, a unei școli grecești la începutul secolului al XVIII-lea (1713) care, de asemenea, a jucat un rol foarte important în aria Ortodoxiei.

Pentru noi românii, Patmosul prezintă un interes special, urmare legăturilor pe care strămoșii noștri le-au întreținut atît cu mănăstirea cît și cu școala de care am amintit. Importante danii în bani, făcute de domnitori ai Moldovei sau ai Țării Românești — ca Petre Șchiopul, Gheorghe Duca, Constantin Duca, Antioh Cantemir, Mihai Racoviță, Antonie Vodă din Popești, Constantin Brîncoveanu, Grigorie al II-lea Ghica, Ioan Caragea și alții — și numeroase obiecte bisericești donate mănăstirii stau mărturie pentru legăturile strînse ale românilor cu Patmosul. În muzeul recent organizat sînt expuse două Evanghelii provenite din Țările Române: una donată de Constantin Brîncoveanu, iar cealaltă de mitropolitul Daniil al Ungrovlahiei.

Dată fiind importanța Patmosului, Patriarhia Ecumenică a socotit de cuviință să declare insula „sfîntă” și să o înscrie în rîndul celor mai importante locuri de pelerinaj ale creștinilor. Recunoașterea acestei hotărîri de către statul grec a avut loc în anul 1981, iar proclamarea Patmosului ca „insulă sfîntă” s-a făcut cu prilejul recentelor festivități.

Referindu-ne la festivitățile propriu-zise, semnalăm întîi de toate participarea foarte largă atît din partea lumii ortodoxe cît și a lumii creștine în general. Au fost prezenți întîistătători și reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe, delegați ai Bisericilor Vechi Orientale, ai Bisericii Romano-Catolice, ai organizațiilor creștine internaționale, reprezentanți ai vieții politice și culturale din Grecia și un număr foarte mare de invitați. A fost prezent Prea Fericitul Patriarh Teoctist, în fruntea unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române alcătuită din: Înalt Prea Sfîntul Mitropolit Nicolae al Banatului, Prea Sfîntul Episcop Roman Ialomițeanul, vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor, preot asistent Constantin Coman de la Institutul

teologic universitar din București, ca interpret, și diacon Mihai Hau de la catedrala patriarhală din București.

Au participat la festivități următorii înfrățitori ai Bisericilor Ortodoxe: S. Sa Patriarhul ecumenic Dimitrios I, P. F. Patriarh Partenie al Alexandriei, P. F. Patriarh Teoctist al Bisericii Ortodoxe Române, Arhiepiscop Serafim al Atenei și a toată Grecia, Arhiepiscop Johannes, Primatul Bisericii Ortodoxe din Finlanda, I. P. S. Mitropolit Dorotei, Înfrățitorul Bisericii Ortodoxe din Cehoslovacia, delegați ai Patriarhiei Serbiei și ai Patriarhiei Bulgare. Aceștia s-au adăugat membrii Sfântului Sinod al Patriarhiei Ecumenice, reprezentanții Bisericii etiopiene, ai Bisericii armene, o delegație a Bisericii Romano-Catolice condusă de cardinalul Jérôme Hamer, rev. Emilio Castro, secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, past. Jean Ficher, secretarul general al Conferinței Bisericilor Europene, reprezentanți ai unor centre monastice mai importante, ai celor două Facultăți de teologie din Grecia, ai presei și mulți alți invitați.

Programul festivităților s-a desfășurat în insula Patmos, la Atena și pe vasul de croazieră care a transportat pe participanți de la Atena la Patmos, prin Istanbul.

Cea mai mare parte a participanților s-au imbarcat la Atena. Lor li s-a alăturat, la Istanbul, S. Sa Patriarhul ecumenic Dimitrios I și colaboratorii săi. În timpul călătoriei spre Patmos, programul a inclus, între altele, o conferință a renumitului arheolog grec A. Andronikos, care a prezentat senzaționala descoperire a mormintelor regale de la Vergina, în apropierea Tesalonicii, precum și conferința profesorului K. Manafis de la Universitatea din Atena, referitoare la insula Patmos și însoțită de un film documentar realizat cu prilejul aniversării celor nouă veacuri care a fost prezentat în premieră cu acea ocazie. Călătoria pe mare a facilitat deopotrivă și efectuarea unor contacte importante între delegațiile și personalitățile prezente.

Programul festivităților din insula Patmos a debutat în dimineața zilei de duminică 25 septembrie 1988, cu primirea oficială a tuturor oaspetilor. Au răstăit cuvânt de bun venit primarul Patmosului și vice prim-ministrul I. Haralambopoulos, în numele guvernului Greciei și al prim-ministrului Andreas Papandreu. A răspuns S. Sa Patriarhul ecumenic Dimitrios I. În acest cadru festiv s-a dat citire actului sinodal al Patriarhiei Ecumenice, prin care Patmosul era declarat „insulă sfântă”, urmând a fi cinstită ca atare de lumea creștină. A urmat primirea la mănăstirea „Sf. Ioan Evanghelistul”, unde s-a săvârșit Te-Deumul, iar egumenul a adresat cuvânt de bun venit tuturor participanților. Inaugurarea bibliotecii și a muzeului mănăstirii au completat programul dimineții.

La prânz a avut loc un dineu oficial oferit de primăria Patmosului în cinstea tuturor participanților, în timpul căreia s-a înmănat invitaților o plachetă comemorativă.

Un moment plin de semnificații și de emoții, cu adevărat sfinte pentru toți cei prezenți, l-a constituit vizitarea pesterii, unde Sf. Apostol și Evanghelist Ioan, inspirat de Dumnezeu, a scris Apocalipsa. Toți cei de față au cinstit cum se cuvine locul sfântit de picioarele „ucenicului iubit!” al Mîntuitorului și au sărutat sfîncă unde, după tradiție, Sf. Apostol Ioan își rezema capul pentru a primi descoperirea celor ce aveau să fie consemnate în Apocalipsă. În pestera Apocalipsei a avut loc și înfrînerea cu participanții la simpozionul internațional de ecologie, ce s-a desfășurat lucrările în Patmos sub patronajul Patriarhiei Ecumenice. Mitropolitul Pergamului Ioannis Zizioulas, care a condus lucrările simpozionului, a prezentat concluziile, subliniind că o înfrînere internațională pe teme de ecologie a avut loc tocmai în insula Apocalipsei, într-o epocă în care dezechilibrul ecologic și amenințarea cu dezastrul nuclear poate transforma lumea în martoră a unor timpuri cu adevărat apocaliptice.

Punctul culminant al serbărilor din Patmos a fost legat de sărbătoarea Sfântului Ioan Teologul, din ziua de 26 septembrie. Seara s-a săvârșit în biserica mănăstirii vecernia cu priveghere, iar a doua zi dimineața s-a oficiat slujba sfintei liturghii de către S. Sa Patriarhul ecumenic Dimitrios I, înconjurat de P. F. Patriarh Partenie al Alexandriei, P. F. Patriarh Teoctist al Bisericii Ortodoxe Române, P. F. Arhiepiscop Serafim, Primatul Bisericii Greciei și I.P.S. Arhiepiscop Johannes, Primatul Bisericii Ortodoxe din Finlanda. În timpul sfintei liturghii s-a citit enciclica Sfântului Sinod

al Patriarhiei Ecumenice, dată cu prilejul aniversării a 900 ani de la întemeierea mănăstirii „Sf. Ioan Teologul”, în care se arăta rolul important pe care l-a avut aceasta în istoria monahismului răsăritean, a Bisericilor Ortodoxe și a spiritualității creștine în general.

După Sfânta liturghie a urmat o recepție oficială, oferită de egumenul mănăstirii, arhim. Isodoros Krikris. Cu acest prilej au vorbit înălțătorii Bisericilor Ortodoxe. Prea Fericitul Patriarh Teoctist s-a referit la însemnătatea deosebită a aniversării și a festivităților prilejuite de acestea, la legăturile strânse care au existat în cursul istoriei între Țările Române și mănăstirea din Patmos, pentru care stau mărturie numeroase danii oferite de români, unele dintre ele expuse în muzeul inaugurat cu acest prilej. P.F. Sa a subliniat importanța aniversării pentru Biserica Ortodoxă a Răsăritului și pentru întreaga creștinătate, fapt ce a determinat și Biserica Ortodoxă Română să participe la nivelul cel mai înalt P.F. Patriarh Teoctist a oferit egumenului mănăstirii crucea patriarhală împreună cu alte daruri, marcând și prin aceasta continuarea legăturilor Bisericii Ortodoxe Române cu Patmosul.

În cadrul aceleiași recepții oficiale, P.F. Patriarh Teoctist a primit din partea S. Sale Patriarhul ecumenic Dimitrios I, Crucea de Aur emisă cu ocazia aniversării a 900 ani de la întemeierea mănăstirii „Sf. Ioan Teologul”.

Un ultim act oficial în cadrul festivităților a fost o impresionantă vecernie, săvârșită la ora apusului de soare, în aer liber, pe malul mării, în micul port al insulei, în cadrul căreia S. Sa Patriarhul ecumenic Dimitrios I a adresat un mesaj poporului elen, cu prilejul marii sărbători.

Festivitățile au continuat la Atena, unde s-a ajuns în dimineața zilei de 27 septembrie a.c. În portul Pireu s-a făcut participanților o primire entuziastă de către P. F. Arhiepiscop Serafim al Atenei și a toată Grecia, I. P. S. Mitropolit Kalinikos al Pireului, reprezentanți ai guvernului grec, numeroși clerici și un mare număr de credincioși. După o procesiune impresionantă s-a ajuns la catedrala „Sfânta Treime” din Pireu, unde s-a săvârșit Te-Deumul și s-au rostit cuvinte de bun venit de către P. F. Arhiepiscop Serafim al Atenei și de I.P.S. Mitropolit Kalinikos al Pireului.

Academia elenă din Atena a participat la programul serbărilor, cu o ședință festivă la care au luat parte, pe lângă invitații de peste hotare, un numeros public din Atena. Ședința a fost deschisă de președintele Academiei, prof. George Merikas, iar în continuare a rostit o prelegere festivă academicianul Constantinos Bonis, profesor de Teologie, care a vorbit despre cartea Apocalipsei. Prea Fericitul Patriarh Teoctist s-a întreținut cu președintele Academiei și cu academicianul C. Bonis, pe care l-a felicitat pentru expunerea prezentată.

Programul festivităților s-a încheiat cu o recepție oferită de o mare editură din Atena, care a lansat cu acest prilej volumul luxos „Tezaurul Patmosului”. La recepție au luat parte, pe lângă invitații de peste hotare, personalități de seamă ale vieții politice și culturale din Atena. Prea Fericitul Patriarh Teoctist s-a întâlnit și s-a întreținut cu diferite personalități marcante ale vieții politice și culturale prezente la recepție.

În afara programului oficial al festivităților, mai subliniem câteva dintre întâlnirile pe care Prea Fericitul Patriarh Teoctist, înălțătorul Bisericii noastre, le-a avut cu diferite personalități ale vieții religioase internaționale.

Astfel participarea Prea Fericitului Patriarh Teoctist la festivitățile din Patmos a făcut posibilă o nouă întâlnire cu S. Sa Patriarhul ecumenic Dimitrios. La întâlnire au luat parte ceilalți membri ai delegației române, iar din partea Patriarhiei Ecumenice I. P. S. Mitropolit Bartolomeu al Filadelfiei, directorul Cabinetului patriarhal. De ambele părți s-a exprimat bucuria revederii, după cele două întâlniri oficiale din anul 1987, de la Istanbul și București. S. Sa a ținut să mulțumească în mod deosebit Prea Fericitului Patriarh Teoctist pentru bunăvoința de a fi participat personal la serbările din Patmos, în fruntea unei delegații.

P. F. Patriarh Teoctist s-a întreținut, de asemenea, cu dl. Iannis Haralambopoulos, vice prim-ministru al guvernului grec și reprezentant personal al prim-ministrului Andreas Papandreu la festivitățile din Patmos. Dl. Haralambopoulos a apreciat participarea Prea Fericitului Patriarh Teoctist la festivități ca semn nu

numai al bunelor relații ce există între Biserica Ortodoxă Română și Patriarhia Ecumenică, ci și al prieteniei ce există între Grecia și România, între cele două popoare.

Discuții fructuoase a purtat Prea Fericitul Patriarh Teoctist cu reprezentanții organizațiilor creștine internaționale, rev. Emilio Castro, Secretar general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor și cu dl. Jean Ficher, Secretar general al Conferinței Bisericilor Europene. În același cadru a avut loc și întâlnirea cu reprezentantul Bisericii Romano-Catolice, Em. Sa Cardinalul J. Hamer.

La Atena, Prea Fericitul Patriarh Teoctist a avut o întrevedere cu P. F. Arhiepiscop Serafim al Atenei și a toată Grecia, la sediul Arhiepiscopiei. Cei doi înțilțători s-au referit la bunele relații care axistă între cele două Biserici și la necesitatea continuării acestora în același duh al frăției și al unității ortodoxe. Invitat să viziteze Biserica Ortodoxă Română, P. F. Arhiepiscop Serafim a răspuns afirmativ. O invitație asemănătoare a fost adresată Prea Fericitului Patriarh Parthenie al Alexandriei, care, de asemenea, a acceptat-o cu plăcere.

Prea Fericitul Patriarh Teoctist s-a înțilnit, de asemenea, cu I. P. S. Mitropolit Dorotei de Praga, cu I. P. S. Arhiepiscop Iohannes, Primatul Bisericii Ortodoxe din Finlanda, cu delegații Patriarhiilor Serbiei și Bulgariei, cu delegația Bisericii etiopiene, cu I. P. S. Arhiepiscop Iakobos al Americii, cu I. P. S. Damaschin al Elveției, cu reprezentanți ai vieții politice din Grecia, deputați în Parlamentul grec, oameni de cultură, cu directorul general al publicațiilor centrale ale Bisericii Greciei, dl. Evangelos Theodorou și cu șeful biroului de presă al Sfintului Sinod al Bisericii Greciei, dl. I. Hatzifotis și cu mulți alții. Toți aceștia au apreciat poziția deschisă și constructivă a Bisericii Ortodoxe Române în relațiile cu celelalte Biserici Ortodoxe surori și în dialogurile cu Bisericele și confesiunile eterodoxe, în cadrul organismelor creștine internaționale, și au subliniat rolul important pe care îl are P. F. Patriarh Teoctist în elaborarea și aplicarea acestor relații mereu constructive, în duhul dragostei creștine.

Pe timpul șederii în Atena, Prea Fericitul Patriarh Teoctist și ceilalți membri ai delegației ortodoxe române au vizitat mănăstirea de maici de lângă Megara, unde li s-a făcut o primire deosebit de călduroasă, parte din componentele obștii de aici cunoscând țara și Biserica noastră.

Aniversarea a 900 ani de la întemeierea mănăstirii „Sf. Ioan Evanghelistul” din Patmos și festivitățile organizate cu acest prilej de Patriarhia Ecumenică s-au constituit într-un nou și important moment de afirmare a unității ortodoxe și a bunei colaborări între diverșii factori importanți ai lumii creștine de astăzi. Pelerinajul la peștera Sfintului Ioan, sfânta liturghie săvârșită în biserica mănăstirii de către înțilțătorii Bisericilor Ortodoxe prezenți la festivități, rugăciunile înălțate aici pentru „bunăstarea sfințelor lui Dumnezeu Biserici și pentru pacea lumii”, au unit, o dată mai mult, sufletele creștinilor în rugăciune și în speranță, în bucurie duhovnicească și în credință.

Participarea delegației Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Teoctist apoi, se înscrie ca o prezență și ca o contribuție însemnată a Bisericii noastre, a înțilțătorului ei, la viața contemporană a Bisericii Ortodoxe și a creștinătății în general, o prezență ce reafirmă poziția Bisericii Ortodoxe Române în lumea ortodoxă și lumea creștină de astăzi, cu contribuția ei specifică atât în relațiile interortodoxe, cât și în cadrul relațiilor intercreștine (pr. asist. dr. Constantin Coman).

ALEGEREA NOULUI MITROPOLIT AL RHODOSULUI

În ziua de 5 mai 1988, Sfântul Sinod al Patriarhiei Ecumenice s-a reunit în ședință ordinară, sub președinția Sanctității Sale Patriarhul ecumenic Dimitrios I, la propunerea căruia, în urma votului acordat în venerabila catedrală patriarhală „Sf. Gheorghe”, a fost ales un nou mitropolit de Rhodos, în locul celui

decedat, Spiridon. Acesta este I. P. S. Mitropolit Apostolos, fostul ierarh de Helio-polis și Theire. Noul ales a fost anterior egumen al sfintei mănăstiri patriarhale, stavropighia „Sf. Anastasie Farmokolitia” din Calcidia (Grecia).

Legat de persoana ierarhului în cauză, este de notat că și-a făcut studiile la Institutul teologic universitar din București și este un bun prieten al Bisericii și țării noastre.

CENTENARUL MITROPOLIEI LEROSULUI ȘI KALYMNOSULUI

Între 10—17 iulie 1988, s-au desfășurat festivitățile consacrate aniversării centenarului Mitropoliei de Lerosului și Kalymnosului (Patriarhia Ecumenică a Constantinopolului).

La aceste festivități au participat ca invitați S. Sa Patriarhul Partenie III al Alexandriei, I. P. S. Mitropolit Gabriel de Kolonia (Patriarhia Ecumenică), I. P. S. Mitropolit Nectarie de Leros și Kalymnos în calitate de gazdă, alți ierarhi ortodocși, profesori de Teologie.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române a luat parte I. P. S. Arhiepiscop Adrian al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa Centrală și Occidentală.

În cadrul festivităților a avut loc și un simpozion de spiritualitate ortodoxă, reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române susținând un referat pe această temă (pr. Ștefan Buchiu).

SESIUNEA COMITETULUI EXECUTIV ȘI A COMITETULUI CENTRAL AL C.E.B.

Între 6—10 august 1988, în localitatea Loccum de lângă Hanovra (R.F.G.) s-au desfășurat lucrările sesiunii Comitetului Executiv al Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat I. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului, în calitate de membru.

Între 10—20 august a avut loc la Hanovra sesiunea Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Au fost prezenți I. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului și P.S. Episcop Vasile Tîrgovișteanul, Vicar patriarhal, membri ai comitetului.

În cadrul lucrărilor Comitetului Central a fost analizat stadiul pregătirilor celei de o VII-a Adunări Generale a C.E.B. care va avea loc în Australia în 1991. Au fost finalizate planurile pentru convocarea întrunirii cu tema „Dreptate, pace și integritatea creației” și s-a discutat programul viitoarei conferințe mondiale asupra misiunii și evanghelizării, fixată pentru luna mai 1989 la San Antonio (Texas — S.U.A.). Alte teme dezbătute de Comitetul Central au fost: împărțirea resurselor, decada ecumenică a Bisericilor în solidaritate cu femeile, unitatea Bisericilor în lumina răspunsurilor la documentul B.E.M.

Cu prilejul acestei sesiuni a fost sărbătorită a 40-a aniversare a C.E.B. (Fl. Roșca).

ÎNTRUNIREA COMISIEI PERMANENTE A SECȚIUNII „CREDINȚĂ ȘI CONSTITUȚIE” (C.E.B.)

Comisia permanentă a secțiunii „Credință și Constituție” din cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor a ținut o întrunire la Seminarul „Holy Cross” din Boston (S.U.A.), între 2—10 septembrie 1988.

La întrunire a participat P. S. Episcop Timotei al Aradului, membru al Comisiei.

Lucrările s-au desfășurat în ședințe plenare, precum și în trei grupuri principale de studiu: „Botez, Euharistie, Ministeriu”, „Credință apostolică”, „Unitate și refinoare” (Fl. Roșca).

ÎNTRUNIREA GRUPULUI „KAIRE”

Între 31 august—6 septembrie la mănăstirea Saint Jean de Bassel din Strasbourg, Franța, a avut loc o întrunire a grupului „Kaire”. Au participat 50 conducători de mănăstiri și instituții religioase, ortodocși, romano-catolici și protestanți.

Biserica Ortodoxă a fost reprezentată la această întrunire de monahiile Nazaria Niță, stareța mănăstirii Văratec, și Eufrazia Poiană, stareța mănăstirii Dealu.

Ca temă a întrunirii a fost ales versetul evanghelic: „Dacă bobul de grâu moare, aduce rod bogat” (Ioan 12, 24), pe marginea căruia au fost ținute meditații și conferințe. În program au fost înscrise, de asemenea, servicii de cult în comun și pe confesiuni (pr. Ștefan Buchiu).

A 18-A ÎNTRUNIRE INTERCONFESIONALĂ A CĂLUGĂRIȚELOR

Între 31 august—6 septembrie, în localitatea Albi, Franța, s-a desfășurat cea de-a 18-a întrunire internațională a călugărițelor. Au participat 62 reprezentante ale călugărițelor ortodoxe, romano-catolice și reformate.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române, au luat parte monahiile Eustochia Ciucanu, stareța mănăstirii Agapia, și Lucia Dumbravă, stareța mănăstirii Pasărea.

Temă a întrunirii a fost: „Viața monahală astăzi” (pr. Ștefan Buchiu).

POZIȚIE ORTODOXĂ CU PRIVIRE LA HIROTONIA FEMEILOR

Interviewat recent de săptămânalul britanic „Church Times”, I. P. S. Mitropolit Ioan Zizoulas al Pergamului, profesor de istorie bisericească la Universitatea din Glasgow, a deplins conflictele și antagonismele existente în Biserica Anglicană, privitor la hirotonia femeilor, ce pot declanșa noi schisme, dureroase în optica restituirii unității Bisericii creștine și a Mișcării ecumenice în general. I. P. S. Sa a declarat printre altele:

„În cazul în care Biserica nu este în stare să vorbească într-un singur glas, ea nu este o adevărată imagine a Trupului lui Iisus Hristos... Ortodocșii au nevoie de unitatea Bisericii Anglicane, întrucât ei au o imagine a unității bazată nu pe confesionalism (care caută să profite de pe urma diviziunilor altora), ci pe conceptul de „Una Sfântă”, ca reflectare a imaginii unității eshatologice a tuturor într-un singur trup. Unitatea pe care ei o caută nu este una de absorbire, în sens confesional, în cadrul căreia o Biserică este absorbită de alta, și nici una de „diversitate reconciliată”, în care Biserica este alcătuită din grupuri confesionale, care nu au nici un fel de relație structurală reciprocă. Trebuie să luptăm pentru a ajunge la o unitate în care, potrivit cuvântării inspirate a arhiepiscopului Runcie, identitățile confesionale trebuie să fie gata să se dizolve pentru a deveni „una, sfântă, sobornicească și apostolească Biserică”.

„Ne aflăm într-un moment critic al Mișcării ecumenice, iar direcția în care anglicanismul preferă să se îndrepte în ce privește unitatea sa instituțională va afecta decisiv natura unității pe care o căutăm pentru toți. Departe de a fi o problemă intimă a anglicanismului, unitatea sa este o problemă de interes vital pentru întreaga Biserică. Nu este secret că ortodocșii se opun oficial oricărei decizii a anglicanilor de a hirotoni femei preoți, spre a nu mai vorbi de femeile episcopi. Privind problema din punct de vedere confesional, orice sciziune în anglicanism, în această privință, poate „servi” ortodocșilor (și, de asemenea, romano-catolicilor). Dar din punct de vedere ne-confesional, pentru Mișcarea ecumenică, orice viziune de acest fel ar fi cit se poate de nedorită.”

„Personal consider că Ortodoxia nu este confesională în esență, ci dimpotrivă; drept pentru care aș fi nerăbdător să văd că unitatea Bisericii Anglicane este păstrată cu orice preț. Bineînțeles, nu este de latitudinea mea, un ortodox, să spun cum să se facă acest lucru. Nu pot decât să fac un apel și să-mi exprim îngrijorarea față de o problemă care afectează întreaga Biserică. După opinia mea, anglicanii încă nici nu au început să trateze problema hirotoniei femeilor, ca problemă teologică. Cei care s-au opus, au făcut-o numai sub motivația practicii tradiționale, iar cei ce au sprijinit-o, se pare că de cele mai multe ori se refereau la aspectul sociologic. Înainte ca problema să fie supusă votării, ar fi mai înțelept și mai potrivit să fie dezbătută din punct de vedere teologic și anume, ce din natura preoției împiedică femeile să fie hirotonite preoți” (Church Times/22 iulie 1988, p. 12).

CONFERINȚA ȘTIINȚIFICĂ INTERNAȚIONALĂ

Între 14—16 aprilie 1988, la Sofia a avut loc o conferință științifică internațională, cu tema „Situația popoarelor creștine din Balcani în timpul dominației otomane (secolele XIV—XIX)”, organizată de Biserica Ortodoxă Bulgară.

La lucrările acestei conferințe au participat 35 invitați din diferite țări europene, în afara unor specialiști din țara gazdă.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române au luat parte pr. prof. dr. Nicolae Dură și pr. asist. Alexandru M. Ioniță, ambii de la Institutul teologic universitar din București.

Conferința a fost deschisă de S. Sa, Patriarhul Maxim al Bisericii Ortodoxe Bulgare. În continuare, rectorul Academiei teologice din Sofia, pr. prof. N. Șivarov, a prezentat tema generală, care ulterior a fost analizată în cuprinsul a trei referate.

Delegații Bisericii Ortodoxe Române au susținut următoarele comunicări în secțiile de lucru în care au fost repartizați: „Țările Române și națiunile creștine din Balcani în timpul stăpînirii otomane (secolele XIV—XIX). Statutul lor juridic, politic și religios” (pr. prof. Nicolae Dură) și „Sprijinul acordat de Țările Române, pe linie bisericească, popoarelor creștine din Balcani în secolele XVI—XVII” (pr. asist. Alexandru M. Ioniță).

În ultima zi a conferinței au fost reluate lucrările în plen, rectorul Academiei teologice din Sofia prezentînd concluziile și rostind cuvîntul de încheiere (pr. Ștefan Buchiu).

BIBLIE „ECUMENICĂ” ÎN LIMBA CEHĂ

După o primă traducere „ecumenică” a Bibliei (dar incompletă) în limba cehă, realizată în 1979, în anul 1987 s-a procedat la o nouă traducere și respectiv o nouă ediție a acesteia în 100 000 exemplare. Ea este rodul colaborării ecumenice a cinci Bisericilor și oferă textul integral al tuturor cărților Vechiului și Noului Testament. O

noutate o constituie și faptul că pentru prima oară se oferă și credincioșilor romano-catolici din Cehoslovacia o traducere realizată pe baza textelor originale, nu numai după „Vulgata”, cum s-a procedat anterior („SPP Informations”, nr. 7/aprilie 1988, p. 4).

„IUBIREA APROAPELUI ÎN LOCUL AGRESIUNII“

Cu prilejul inaugurării unui tunel rutier în München, din ziua de 22 septembrie 1988, episcopul romano-catolic auxiliar Ernest Tewes a apelat la o nouă conduită, marcată de iubirea aproapelui, precum și la înlăturarea agresiunii din viața oamenilor. Vorbitorul a arătat că strada este astăzi „un spațiu de înaltă responsabilitate civică”, ce ar trebui să intre în conștiința fiecăruia, ca o nouă sensibilitate față de ambianța sănătoasă. „Nici un loc nu este mai puțin adecvat pentru afirmarea intereselor personale sau a micilor rivalități decât strada. Dimpotrivă, iubirea aproapelui este aceea care trebuie adusă pe stradă, unde ea poartă denumirea de solidaritate sau omenie... Cine acționează altfel, nu se distruge numai pe sine, ci acționează și împotriva oamenilor din jur, săvârșind fărădelegi împotriva lui Dumnezeu și a creației Sale” — a încheiat înaltul prelat. („Ordinariats Korrespondenz”, nr. 35/22 septembrie 1988, p. 5) (C. Izvernari).

DECESUL ARHIEPISCOPULUI MICHAEL RAMSEY

Arhiepiscopul Michael Ramsey, fostul primat al Bisericii Anglicane (între 1961 și 1974), a decedat în ziua de 23 aprilie 1988, în vîrstă de 83 ani.

Originar din Cambridge, și-a efectuat studiile în același oraș, devenind profesor de Teologie. În 1956 a fost numit arhiepiscop de York, cel de al doilea scaun al Bisericii Anglicane. Cinci ani mai tîrziu s-a transferat la Canterbury, ca arhiepiscop primat.

Credincios principiilor riguroase ale Bisericii Anglicane, dar deschis și altor tradiții, dr. Michael Ramsey a avut un rol foarte activ în dialogul ecumenic, care l-a obligat să călătorească în întreaga lume. A fost prezent și la cea de a treia Adunare Generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la New Delhi. Tot el a fost cel dintîi care a încercat să pună bazele dialogului cu Biserica Romano-Catolică. („La vie protestante” din 6 mai 1988, p. 4).

UN „DUŞ RECE“ PESTE DIALOGUL OFICIAL ORTODOX-ROMANO-CATOLIC

Cea de a V-a sesiune plenară a Comisiei teologice internaţionale mixte de dialog între Biserica Ortodoxă şi Biserica Romano-Catolică, ce a avut loc în vara acestui an la mănăstirea „Noul Valamo“ din Finlanda (a se vedea, printre altele, „Telegraful Român“, nr. 27—28/1988, pp. 1—2 şi revista noastră nr. 4/1988), a adus, pe bună dreptate, o nouă infuzie de încredere şi speranţă într-o mai apropiată perspectivă de restituire a unităţii Bisericii — cel puţin a celei de continuitate apostolică. S-a alcătuit atunci şi acolo un important „Document de acord“ ce reflectă, cu destulă claritate, depăşirea încă unei etape pe drumul anevoios spre revenirea la Biserica cea „una“ a primului mileniu creştin. Mai mult, din formulările ce le cuprinde cu privire la succesiunea apostolică transmisă tuturor episcopilor şi de la toţi apostolii în mod egal, fără vreo prerogativă specială, precum şi din accentuarea caracterului sinodal al deciziilor referitoare la întreaga Biserică, se poate întrevedea dorinţa vie a ambelor părţi aflate în dialog de a depăşi şi înlătura marea barieră ce le desparte: concepţia asupra autorităţii în Biserică.

Analizând şi dezbătând problema autorităţii în Biserică — tocmai în optica dialogului oficial bilateral — numeroşi teologi ortodocşi, români şi străini, au accentuat principiul conciliarităţii ca temelie a refacerii unităţii celor două Biserici apostolice, vizînd renunţarea la practica primatului juridicţional şi a infailibilităţii, apărute, cum se ştie, în timp în viaţa creştinismului occidental. Nu vom reproduce aici argumentele expuse, considerîndu-le bine cunoscute teologilor şi în general tuturor celor interesaţi de desfăşurarea vieţii bisericeşti în ansamblul ei. Aceleaşi argumente în favoarea sinodalităţii au devenit convingătoare şi pentru numeroşi alţi teologi, neortodocşi, care elogiază mereu mai mult, de la o zi la alta, sistemul de organizare al Bisericii Ortodoxe. De aceea, este la fel de cert şi de clar pentru oricine că Biserica Ortodoxă nu poate renunţa la practica existentă şi consolidată încă din veacul apostolic, că orice modificare în această privinţă echivalează cu o abdicare de la un principiu eclesiologic fundamental, de la însăşi continuitatea neîntreruptă a vieţii creştine, cu ascendenţa în luminile Ierusalimului Învierii. Aşa se face că şi „Documentul de acord“, amintit mai sus, este de fapt o expresie, o recunoaştere oficială a unei convingeri, a unor stări de lucruri existente odinioară în întreaga lume creştină.

Toate bune pînă aici, dar se pare că totuşi perspectivele nu sînt chiar atît de limpezi şi îmbucurătoare, cum par la prima vedere, că dimpotrivă, cei ce rămîn încă sceptici au mai multă dreptate. Mai concret, exact în acea săptămînă de iunie 1988 — cînd cele două delegaţii oficiale, reprezentative pentru ambele Biserici, îşi exprimau identitatea de vederi în această privinţă — ţîşnise la lumina zilei „scandalul Lefebvre“, caz bine cunoscut în Biserica Romano-Catolică deja de mai multă vreme. Fireşte, este o problemă internă a unei alte Biserici şi depinde numai de ea rezolvarea ei. Dar nu „cazul“ în sine interesează aici, care nu poate bucura pe nimeni şi cel mai puţin Biserica Ortodoxă, atunci cînd este vorba de posibilitatea apariţiei unei noi schisme. În fapt, orice Biserică are dreptul şi obligaţia ei de a preveni orice mişcare centrifugală, de a estompa lucruri şi fapte ce contravin disciplinei ei interioare. Şi este bine că o face şi Biserica Romano-Catolică, spre a-şi păstra unitatea şi identitatea ei, deoarece orice nouă schismă nu poate decît să complice lucrurile, să îngreu-

neze și mai mult eforturile Mișcării ecumenice destinate restituirii unității creștine de altă dată. Numai că aceste intenții firești și laudabile de a stinge cazul episcopului Marcel Lefebvre, de a-l readuce în albia Bisericii, au fost îmbrăcate într-o nouă afirmare — stupefiant de explicită și la cel mai înalt nivel — a primatului și infalibilității episcopului Romei, ca „vicar al lui Hristos” (a se vedea „L'Osservatore Romano”, nr. 25/21 iunie 1988, p. 1). Și aceasta — repetăm — tocmai atunci când la mănăstirea „Noul Valamo” din Finlanda, cele două reprezentanțe oficiale căzuseră de acord că nu există nici o succesiune specială, de la vreun apostol aparte !

Ne oprim aici. Desigur, ar fi multe întrebări de pus, multe presupuneri și considerații de formulat, unele ce pot deveni supărătoare. De aceea, nu ne vom referi la ele, lăsându-le pe seama cititorilor și mai ales pe seama celor chemați să mediteze pe marginea lor. În ceea ce ne privește, am prezentat doar faptele, așa cum sînt, în contradicția lor usturătoare. Adăugăm, însă, că am prefera să credem că mai noua afirmare a primatului a fost doar episodică, întâmplătoare, circumstanțială, poate impusă de o mai ușoară soluționare a „cazului” despre care aminteam mai sus. Ar fi bine pentru toți deopotrivă, pentru ambele Biserici aflate în dialog și în general pentru întreaga Mișcare ecumenică.

Arhidiacon dr. SILVIU ANUICHI

„PATRUZECI DE ANI DE LA O DESCOPERIRE EPOCALĂ”

Sub acest titlu, „Revista Cultului Mozaic” (nr. 655/15 octombrie 1988, pp. 1, 7) publică un interesant articol semnat de Ieti Blum, pe marginea celebrelor manuscrise de la Marea Moartă, ce continuă să se afle în atenția cercetătorilor.

Cum se știe, descoperirile de la Qumran au stîrnit un interes extraordinar, procedîndu-se de atunci la o cercetare interdisciplinară ce nu s-a sfîrșit încă. Au fost publicate pînă acum aproximativ 8 000 studii și volume, semnate de renumiți bibliști, arheologi, lingviști, pe marginea acelor manuscrise ce cuprind fragmente — se pare cele mai vechi — din cărțile Sfintei Scripturi a Vechiului Testament, precum și interesante amănunte aparținînd secolului I d. Hr., ce contribuie la mai buna cunoaștere a epocii neotestamentare.

În articolul menționat — pe care-l vom reproduce în continuare — se face o prezentare de ansamblu a acestor nestemate paleografice, cu descrierea împrejurărilor în care au fost descoperite, relatări pe care le considerăm utile și cititorilor revistei noastre.

„Trecuseră aproape trei ani de la încetarea celui de-al doilea război mondial, notează „Revista Cultului Mozaic”. Presa publica largi informații despre probleme majore ale celui timp, ce se cereau soluționate. În această multitudine de știri, în aprilie 1948, cele mai importante ziare și reviste precum și posturile de radioemisie anunțau omenirii o descoperire fascinantă a secolului nostru : într-o peșteră situată pe coasta de nord-vest a Mării Moarte, în ținutul deșertic Wadi Qumran, au fost descoperite manuscrise vechi, scrise în ebraică pe suluri de piele. După cum s-a stabilit ulterior, majoritatea acestora sînt copii de pe Biblie, cu o vechime de peste 2 000 de ani. Este prima comoară de manuscrise antice descoperite în pămîntul Țării Sfinte. Manuscrisele alcătuiau o vastă bibliotecă, de 800 de cărți, a essenienilor, o sectă iudaică ce a locuit pe acele meleaguri.

„Extraordinarul tezaur de manuscrise a fost descoperit întâmplător, în vara anului 1945, de tînărul beduin din neamul taamirilor Mahomed ed-Dib, care, căutînd o capră rătăcită în deșert, a ajuns la o peșteră a cărei gaură se deschidea vertical, ca o fîntînă. Bănuind că buclucașa capră căzuse în peșteră, a coborît în grotă, unde a dat de niște vase de lut. Spera să găsească în ele o comoară, astfel că a spart cu un băț

opt vase, dar ele conțineau doar niște semințe de culoare roșie. Într-unul din cele două vase lăsate întregi, a descoperit niște suluri de piele acoperite cu „mîzgălituri”, după cum a relatat el ulterior oamenilor de știință, care doreau să stabilească modul în care fuseseră găsite prețioasele manuscrise. Mahomed ed-Dib a luat sulurile pentru a fi folosite la „legatul sandalelor”. Găsise șapte suluri : patru le-a oprit pentru el și trei le-a dăruit celor doi beduini, tovarăși de drum, care i-au păzit turma.

„Beduinii au păstrat sulurile timp de doi ani, apoi au încercat să le vîndă în piața Bethlehemului, dar nu au găsit cumpărători, deși cereau pentru ele infima sumă de 20 de lire de pe atunci. Cu ajutorul unui negustor pe care îl cunoșteau, membru al comunității siro-creștine a iacobiților, a fost informat mitropolitul Athanassis Ioanua Samuil, starețul mănăstirii „Sf. Marcu”, despre posibilitatea de a cumpăra sulurile. Acesta a manifestat un interes deosebit pentru ele, deși nu cunoștea limba folosită la scrierea documentelor, reușind să cumpere cinci manuscrise cu aproximativ 50 de lire. Celelalte manuscrise au fost achiziționate de prof. I. L. Sukenik, de la Universitatea din Ierusalim.

„Pentru a cunoaște cuprinsul și vechimea manuscriselor, mitropolitul s-a adresat celor mai renumiți orientaliști din regiune. Și-au dat avizul prof. I. L. Sukenik de la Universitatea din Ierusalim, savantul olandez J. van der Ploeg, aflat, din întâmplare, ca oaspete la Școala americană de studii orientale, precum și alți specialiști. Toți cei solicitați au fost de acord că aceste documente reprezintă :

1. statutul Comunității (denumire convențională dată sectei essenienilor) ;
2. comentariile la Cartea profetului Havacuc (Avacum, n.n.).
3. textul complet al Cărții profetului Ișaiahu.

„Folile celui de al patrulea sul se lipiseră între ele, alcătuiind o masă compactă. Savanții au reușit să-l restaureze și să descifreze o parte. Cartea a fost publicată sub denumirea „Apocriful Genezei”, deoarece conținea repovestirea amplificată a Cărții Facerii din Biblie.

„Manuscrisele achiziționate de prof. Sukenik au fost denumite convențional „Sulul Imnurilor”, „Sulul Războiului” și copia completă a Cărții lui Ișaiahu. Savantul israelian a lucrat intens pentru descifrarea manuscriselor pe care le achiziționase, reușind, în octombrie 1948, să publice, sub titlul „Sulurile tănuite”, prima parte a unui studiu consacrat trecerii în revistă a manuscriselor. Partea a doua a apărut în 1950.

„Savantul John Trever și-a orientat eforturile spre stabilirea vechimii manuscriselor, comparîndu-le cu papirusul Nash, considerat atunci cel mai vechi manuscris biblic în limba ebraică (acesta cuprinde textul Decalogului și rugăciunea „Șema Israel” — „Ascultă, Israele !”). El a fost uluit de asemănarea dintre grafica caracterelor și întreaga structură a scrierii manuscriselor. Această constatare l-a determinat să solicite mitropolitului încuviințarea de a fotografia manuscrisele lui în vederea publicării lor.

„John Trever a trimis fotografia unuia dintre fragmente cunoscutului orientalist prof. W. Albright, care i-a răspuns cu entuziasma telegramă : „Vă felicit în inimă cu ocazia celei mai importante descoperiri de manuscrise din epoca modernă... Nu mă îndoiesc că aceste manuscrise sînt mai vechi decît Papirusul Nash... Încin să cred că datează din sec. I î.e.n.... O descoperire cu adevărat senzațională... Din fericire, nu există nici cea mai mică umbră de îndoială asupra autenticității manuscriselor”.

„În 1949, mitropolitul a plecat la New York pentru a vinde manuscrisele. A cerut un milion de dolari. Prețul era exagerat, astfel că nu a găsit cumpărător. Le-a vîndut în 1954 cu 250 000 de dolari (le cumpărase cu 50 de lire), ele fiind achiziționate de prof. Yadin (fiul prof. Sukenik), pentru Universitatea din Ierusalim.

„Descoperirea manuscriselor a impulsionat căutarea altor tainițe de către tribul beduinilor taamiri ; acum ei cereau o liră sterlină pentru 1 cm². Astfel a început o întrecere originală între beduinii căutători de comori și arheologi. Au fost cercetate sute de peșteri, dar numai 11 adăposteau manuscrise. Într-una din ele au fost găsite fragmente care completeau manuscrisele din peștera I.

„Printre fragmente se află texte necunoscute pînă acum, vechi Midrașuri la cărți biblice. Un fragment din originalul ebraic al cărții apocrife a Jubileelor, cunoscută pînă atunci din traduceri mai recente, a constituit o nouă descoperire de importanță excepțională. În peștera a IV-a au fost găsite numeroase fragmente din aproximativ 400 de manuscrise, multe reprezentînd texte din cărțile biblice, cu excepția Cărții Esteri, scrise atît în grafia pătrată, cît și în cea paleoebraică.

„Arheologii au ajuns la peștera a V-a înaintea beduinilor, astfel că oamenii de știință au primit întregul material așa cum a fost ascuns în urmă cu 2000 de ani (texte biblice, fragmente din Documentul de la Damasc, textul arameic al descrierii noului Ierusalim, fragmente de filacterii).

„În peștera a XI-a, descoperită de beduini, au fost scoase la lumina zilei manuscrise aproape intacte, printre care Cartea Psalmilor, Cartea a treia a Pentateuhului — Leviticul —, scrisă cu caractere paleoebraice, din epoca persană. Deosebit de interesante sînt scrisorile și documentele care ne informează despre activitatea detașamentelor de răsculați ale lui Simon Bar Kohbă, conducătorul răscoalei antiromane din anii 132—135 e.n. Printre documentele publicate pînă acum se află o scrisoare autentică, pe papirus, a lui Bar Kohba.

„Pentru manuscrise s-au folosit toate materialele de care se dispunea atunci : piele, pergament, papirus, inscripții pe plăci de cupru.

„Descoperirile au scos la lumina zilei fragmente antice ale Bibliei, toate conforme cu textele masoretice scrise în limba ebraică, datînd din ultima perioadă a celui de-al doilea Templu. Textele nebiblice ilustrează structura organizatorică, relațiile sociale, modul de viață și concepțiile sectei essenienilor. Aria descoperirilor era plină de surprize : interesante texte astronomice, lucrări cuprinzînd calcule calendaristice apropiate de calendarul din Cartea Jubileelor și din Cartea lui Enoh, texte liturgice și juridice.

„Tradiția de a păstra manuscrise în vase de argilă este confirmată în Cartea lui Irmiahu (32, 13) : „Așa spune Domnul Oștilor... la aceste însemnări... și pune-le într-un vas de lut ca să se păstreze mult timp nevătămate. Acest obicei este menționat și în Tractatul talmudic Megila, 26 b.

„Descoperirea manuscriselor din peșterile de la Qumran a atras atenția oamenilor de știință de pe toate meridianele. A luat ființă o nouă ramură a științei, qumranologia, denumită astfel după locul unde au fost făcute primele descoperiri. Zeci de reviste științifice acordă un larg spațiu publicării textelor, materialelor și studiilor despre noile manuscrise. Din anul 1958, apare la Paris o revistă specială, intitulată „Revue de Qumran“.

„Simpozioane și conferințe de profil, cărți și articole de popularizare informează despre multe date importante.

„Din anul 1967, practic, toate textele Qumran se află în posesia Muzeului Israelului din Ierusalim. După aprecierile conducerii muzeului, se crede că în următorul deceniu majoritatea materialelor din peșterile Qumranului vor fi publicate.

„Afirmările oamenilor de știință nu sînt exagerate. Sînt studiate sistematic mii de fragmente de manuscrise pe piele, pe pergament și pe papirus, care provin de la sute de cărți. Fragmentele sînt deosebit de prețioase.

„Importanța descoperirii Sulurilor de la Marea Moartă nu poate fi încă evaluată pe deplin, deoarece multe dintre documente nu au fost descifrate și publicate. Totuși se pot face unele aprecieri. Aceste adevărate monumente de istorie sînt dintre cele mai vechi documente scrise ale poporului evreu. Copiile confirmă că Tora a fost transmisă fără nici o modificare de la elaborarea ei.

„Savanți de mare renume descifrează textele pentru a fi publicate. Dar, după cum apreciază ei, materialul descoperit va necesita un mare volum de muncă asiduă, la care vor fi chemați să contribuie lingviști, paleografi, filologi, istorici, arheologi, cercetători ai religiilor antice.

„Timp de 2000 de ani sulurile au stat în peșteri la aceeași temperatură (20 °C) și aceeași umiditate (55%). La Muzeul Israelului, în impresionantul pavilion al „Tem-

plului Cărtii", unde, în fiecare an, o jumătate de milion de vizitatori admiră sururile cu manuscrise și alte descoperiri de la Qumran aceste fragmente sînt păstrate în aceleași condiții climatice, pentru ca pergamentele să poată fi menținute alte două mil de ani".

CUM SE FABRICĂ UN SCANDAL RELIGIOS

Sub acest titlu revista pariziană „Le Figaro Magazine” (nr. 444 din 24 septembrie 1988, pp. 98—105) a publicat un interesant material referitor la filmul „Ultima ispită a lui Hristos” turnat în S.U.A. de regizorul american Martin Scorsese după un roman al scriitorului grec Nikos Kazantzakis. Apreciat nu fără temei ca profanator, acest film care în pofida documentelor vremii îl prezintă pe Iisus ca un obsedat sexual, a trezit reacții vehemente atît peste Ocean cît și în toate țările Europene occidentale unde a ajuns să fie proiectat pe ecranele cinematografele. Potrivit opiniei specialiștilor, pelicula lui Scorsese este lipsită de valoare artistică reală. Sumele investite în realizarea lui au fost însă imense și atunci, pentru a-l „salva”, a fost pregătit și declanșat un „scandal”, singurul care putea atrage atenția și stîrni publicitatea în jurul lui. Cum a fost „fabricat” scandalul va rezulta din datele ce ni le oferă deja amintita revistă care prezintă și etapele calculate cu multă grijă, astfel încît să se succedă într-un veritabil crescendo.

1983 : Scorsese anunță că va aduce pe ecran extrem de sofisticatul roman al lui Kazantzakis. Proteste generale în S.U.A., întrucît cartea era prea cunoscută ca să nu influențeze dinainte opinia credincioșilor. Însăpămîntată, casa de filme „Columbia” renunță să finanțeze proiectul.

1985 : Scorsese își îndreaptă privirea spre Europa. Oficialitatea franceză se arată dispusă să plătească. Informați de americani, credincioșii francezi se mobilizează. Protestele au efect. Scorsese abandonează pista franceză.

1987—1988 : Casa de filme americană „Universal” va finanța „Ultima ispită”. Scorsese începe turnarea în Maroc. Criticile vin de pretutindeni. Un pastor oferă lui Scorsese zece milioane de dolari în schimbul distrugerii peliculei, șapte sute stații de radio și șaptezeci și cinci canale religioase de televiziune din America pretind interzicerea filmului. Niciodată un film aflat încă în pregătire n-a fost atît de mult criticat. Publicitate imensă ! Cineastul mulțumit de notorietatea dobîndită își rîdea în barbă.

Vara lui 1988 : în fine, filmul a ieșit în S.U.A. Întocmai precum nădăjdulau producătorii, mulțimile de credincioși infuriați au coborît în stradă. În septembrie, „Ultima ispită” fu prezentat la festivalul filmului de la Veneția, precedat de reputația unui adevărat „eveniment”. Alertă teribilă. Plîngerii adresate justiției ! Manifeste ! Și apoi... nimic. Balonul s-a dezumflat. Proiecția venețiană a avut loc. Spectatorii au ieșit dezamăgiți. „Afacere încoloră”, s-au pronunțat unii ; „plicticos și confuz”, au opinat alții. Cinci zile mai tîrziu, același fiasco la Paris. Credincioșii au avut o reacție de „scîrbă” ; indiferenții au ridicat din umeri : „Asfixiant de plicticos”.

Intr-adevăr, filmul este lung, observă „Le Figaro Magazine”. Mult prea lung. Și nesigur. Totul abundă în neghiobie. Cînd năuc, cînd convulsiv, Willem Dafoe în rolul lui Iisus Hristos, rămîne neconvîngător. Iată și rezumatul aproximativ :

„Iisus” (din Nazaret, Galileea), de meserie tîmplar, este marcat de un dublu handicap : vinde romanilor cruci pentru a fi răstigniți iudeii (Iuda îi spune „colaboraționist”) ; în același timp încă de mic rîvnește la Maria Magdalena care nu este altceva decît întruchiparea ușurătății. „Iisus” este deci sfîșiat de aceste două nevroze : pe de-o parte remușcarea pentru că a furnizat prea multe cruci care îl fac să dorească a muri el însuși răstignit ; pe de altă parte obsesia sexuală (vezi Maria Magdalena). Care din aceste două patologii potrivnice va birui ? Suspans !

După o serie de episoade discutabile „Iisus” răstignit (ținea atât de mult la aceasta !) visează că — fără să ni se explice în ce fel — coboară de pe cruce și se însoțește cu Maria Magdalena, după ea cu altele : Marta și Maria pentru că sînt pomenite în Evanghelii. Apoi deschide o prăvălioară. O minune de ultimă oră îl readuce însă pe cruce. Visul-ispită încetează, iar Iisus, vesel, moare. Psihanaliza i-a reușit. Astfel sfîrșește filmul.

Filmul are deci un sfîrșit, căci trebuia să se încheie într-un fel, oricît ar fi fost de lung. Nu tot așa s-a terminat însă scandalul în jurul său. Polemicile s-au întezit, opoziții s-au înfierbîntat, luările de poziție au degenerat într-un veritabil scandal. Pînă la urmă, însă, acest lucru s-a și dorit : dacă filmul „Ultima ispită” n-a putut cîștiga sufragiile opiniei publice, acolo unde a ajuns să ruleze, în schimb a atras atenția prin însăși scandalul ce l-a provocat. E și acesta un mod prin care se poate asigura succesul acelei pelicule care într-alt fel ar fi rămas nebăgată în seamă.

Preot IOSIF MOLDOVAN

MARIA MAGDALENA (continuare)

dr. pr. EMANUEL COPĂCEANU

8.

Nazarineanu trecuse de două zile de partea cealaltă a lacului Ghenizaret. Nu era singur, ci însoțit de niște prieteni pe care și-i găsisese printre pescari. Mai tineri unii, mai puțin tineri alții. Se cunoscuseră, le plăcuse de El și acum nu mai voiau să-l părăsească. Se simțeau bine lângă El, cu El. Le plăcea de El, de ceea ce le spunea, ca și de ceea ce făcea. Iar El nu le cerea nimic și nu-i puneă să facă nimic. Le cerea numai să fie cu luare aminte la ceea ce vorbea, ca să nu uite, ci când va veni vremea, să le spună și altora, aceste vorbe pe care El le spunea cu o vorbă nouă : „Evanghelia Mea, împărăția Mea“. E drept, nu prea înțelegeau ei toate, dar le plăceau vorbele Lui, învățătura Lui, dar mai ales faptele Lui : tămăduia bolnavii, ba mai învia și pe cîte cineva.

De partea cealaltă a lacului, Îl așteptau o mulțime de oameni, sănătoși unii, bolnavi alții. Îl știau toți cine era, Îl cunoșteau și-L așteptau. Zile întregi, nopți întregi, știind că izbăvirea durerii numai de la El mai putea veni.

Abia coborise pe țărm și un tânăr Îl întâmpină, căzind la picioarele lui. Tânărul pătimea, chinuindu-se mult, căci era stăpînit de un duh rău. Suferea el, dar sufereau și cei din casa și din jurul lui : cădea în apă și nu se îneca ; ba, cădea și în foc și nu ardea. Se chinuia și totuși nu murea. Văzîndu-L pe Iisus, zise doar atît :

— Miluiește-mă fiul lui David.

Așadar, iată cine era Nazarineanu acesta : fiul lui David. Tot fiul lui David avea să fie și acel Mesia pe care-L așteptau fiii lui Israel.

Înduioșat de suferința tânărului, Nazarineanu își puse mîna pe capul lui. Duhul cel mut și îndrăcit ieși și neputînd sta așa, intră într-o turmă de porci, iar porcii se năpustiră în mare și se înecară. Lumea privea înfricoșată : așa ceva nu se întîmplă oricum.

Tămăduit, tânărul voi să-L urmeze pe Nazarinean, dar El îi ceru să rămînă în orașul său ; nu era nevoie să I se alăture. Și tânărul a rămas.

Văzîndu-l, unii au zis :

— El să fie ? Sau seamănă cu el ? ... parcă era bolnav ... ce s-a întîmplat ? ...

— Cine l-a tămăduit ? au întrebat ei, nedumeriți, pe părinții acestuia.

— Noi nu știm nimic, întrebați-l pe el, s-au apărut părinții cu luare aminte de teamă de a nu fi amestecați într-o pricină în care unii căutau gilceavă.

Atunci l-au întrebat pe el :

— Cine te-a tămăduit ?

— Un om pe care toți îl numesc Iisus și-l socotesc a fi Mesia cel așteptat.

S-au supărat oamenii pentru o vorbă ca asta și, minioși, au zis :

— Nu minia pe Iehova, căci noi știm că omul acesta este păcătos.

S-a apărut tânărul cum a putut și a răspuns fără teamă :

— Eu nu am de unde să știu dacă este păcătos sau nu. Dar El e cel ce m-a tămăduit și eu știu că Dumnezeu nu-i ascultă pe păcătoși.

— Nu cumva și tu ești unul din ucenicii lui ? îl iscodi cineva, cu răutate.
S-a supărat îndrjit tânărul și nu s-a temut să le arunce în obraz o învinuire pe care nu o așteptau :

— Nimic nu e între mine și El ; poate voi vreți să vă faceți ucenicii Lui.

— Învăță-ți limba să vorbească, se răsti unul. Noi sîntem ucenicii lui Moise, pentru că noi știm că Iehova cu el a vorbit. Despre acest Nazarinean nu știm nici cine este, și nici de unde vine. Dacă știi tu cine este spune-ne.

— Eu nu știu cine e, știu numai că El m-a tămăduit, răspunse tânărul, îndepăr-tîndu-se.

— Afurisitul, zise unul în urma lui. Tu însuți te-ai născut în păcate tot și acum vrei să ne înveți și pe noi ? Și, îndrjiți și supărați afară din cale pentru o întîmplare ca asta, se îndepărtară cu vorbe de împotrivire și ocară pentru Nazarineanu care le strica legea și obiceiurile.

Cînd întîmplarea aceasta a ajuns pînă la Veronica, femeia s-a bucurat și inima parcă a prins a bate altfel : Nazarineanu trăia. Îi era deajuns să știe că este în viață. Firește, tămăduirea celui tînăr nu o mai ulmea, căci acum știa prea bine cîte poate și ce poate acest prooroc.

La rîndul ei, Ursula credea — sau știa — același lucru : Nazarineanu trăia. Dar cînd știa că Irod tălase capul unui prooroc, nu putea să nu se întrebe, puțin încurcată : — Să fi înviat oare proorocul pe care l-a ucis împăratul ? Să fi tăiat pe altcineva în locul său ? Sau altfel or fi stînd lucrurile și noi nu știm ?

Ursula avea pricină să pară puțin încurcată, de îndată ce unii spuneau că proorocul tăiat de Irod a înviat, iar alții că e vorba de doi prooroci. Care era cel adevărat, Nazarineanu pe care ea-l avea în mare cinste, ea nu mai știa. Știa numai că este în viață și aceasta îi era de ajuns.

— A fost în Gherghesa unde a tămăduit un tînăr de o grea neputință, spusese Veronica.

— Ba a fost și în Betsaida, stăpînă, acolo a vindecat un orb și acum omul se laudă pe la toate rîspîntiile că vede.

— Asta înseamnă că Nazarineanu trăiește, Ursula.

— E ceea ce cred și eu, stăpînă.

— Și ceea ce eu vreau să dovedesc și să mă încredințez, auzi tu ?

— Cum, stăpînă ? întrebă ea curioasă.

— Tu vei vedea ...

Și porni, fără zăbavă, spre casa pescarului Andrei. Dar acesta era plecat și nu trecuse pe acasă de cîteva zile. Îl căută atunci pe fratele său, Simon. Dar nu era nici el. O întîmplină o femeie bătrînă, cu o înfățișare veselă, atrăgătoare. Era soacra pescarului. Femeia se îndeletnicea cu cele ale casei.

— Pace casei acesteia, zise ea intrînd.

— Pace ție, surioară, răspunse femeia. Ce dorești ?

— Îl caut pe Simon.

Femeia o cercetă cu luare aminte ca și cum ar fi fost nevoie să știe cine este aceasta care întreabă de Simon. Au fost deajuns cîteva clipe ca să înțeleagă ceea ce trebuia. Nestînd în cumpănă, zise :

— Nu e aici ; a plecat.

— Și El ? întrebă Veronica, nerostindu-i numele, din pricină că tocmai atunci apărură o femeie. Era o femeie de statură mijlocie, uscățivă și prinsă de un continu neastîmpăr.

— Da, și El, răspunse bătrîna înțelegînd bine de cine fusese vorba și nefe-rindu-se de femeia aceea care stătea alături, privind blind spre ele.

— Și unde ar trebui să-l caut ?

— Acolo, jos, răspunse bătrîna, liniștită. Apoi, adaugă cu același glas :

— Iată, mama Lui.

Veronica o cercetă cu grabă și cu luare aminte și înclinîndu-se adînc în fața ei, dînd s-o îmbrățișeze rosti :

— Pace ție.

— Pace nouă, răspunse femeia, blind.

— Îl căutam pe fiul tău, mărturisi ea.

— Mi-am închipuit, zise cu grija de totdeauna pentru fiul ei. De când cu hărțuiala din templu cu cărturarii din Capernaum, se temea să nu i se întâmple vreun rău.

Atunci au vrut să-L ucidă cu pietre, dar s-a ascuns sub sprinceană muntelui. îngrijorată, mama îi ceruse să părăsească această Galilee și să meargă dincolo de mare ; de pildă, în Detsaida Iulia.

— Maria, zise bătrîna, adresîndu-se mamei Nazarineanului. Ea este Veronica... ea nu este o iscoadă... nu te teme.

— Tot asta am socotit și eu ; uite, chipul ei, privirea ei spun că Veronica e o femeie bună... de ce m-aș teme ?

— Așadar, Nazarineanu trăiește ? întrebă Veronica cu o gingașă duioșie înge-nunchind la picioarele ei.

— Scoală, sora mea, îi ceru ea, blind... dacă te-ar vedea fiul meu...

— L-am cunoscut, mamă...

— Și tu ai fost bolnavă, Veronica ?

— Am fost și El m-a tămăduit ; acum nu mai sufăr.

— Știam și asta ; nu ești singura...

— Da, mamă, El a vindecat pe atîția. Apoi, ridicîndu-și privirea spre ea, zise :

— Așadar, nu El a fost ucis la ospățul Iroilor ?

— Nu ; Irod a ucis pe vărul său, Ioan.

— Pentru ce ?

— Pentru o pricină pe care o știe toată lumea : Irodiada...

— Împărăteasa ?

— Da... ea și fiica ei, Salomeia.

Veronica zîmbi unui gînd înflorit dintr-o amintire înviată din întîlnirea cu Maria Magdalena. Apoi, adăugă :

— Știu ce s-a petrecut atunci la ospățul lui Irod ; mi-a vorbit cineva care a fost de față... o femeie, dar ea n-are nici un amestec în toată povestea asta. Dîmptor-trivă, și ea e întristată de moartea celui om pentru care avea cuvinte frumoase.

— Se poate, interveni bătrîna ; Ioan avea mulți prieteni. Acum, împărăteasa, aud că e și mai neliniștită decît înainte de moartea bietului Ioan, căci ea singură e vinovată de această moarte.

Apoi, bătrîna vorbi despre vrăjmășia pe care Irodiada a avut-o, după aceea, pentru proorocul ucis. Trupul i l-au luat niște prieteni, în ascuns, și l-au îngropat, căci ar fi fost mare păcat să-l lași așa pradă șacalilor și hienelor. Dar capul a fost zvîrlit dincolo de zidurile palatului și se crede că l-au mîncat cîinii sau șacalii... cei care l-au căutat, spun că nu l-au mai găsit. Și e păcat că s-a întîmplat așa, căci legea noastră ne îndatorează să avem grijă de morții noștri.

— Așa e, dar vezi, Irod nu mai trăiește după legea noastră, luă seama Veronica.

Apoi, soacra pescarului Simon vorbi despre propriile ei suferințe pricinuite de niște friguri care o scuturau și nu-i dădeau pace zile de-a rîndul... le spuse cum Nazarineanu văzînd-o cît pătîmește o tămăduise și cum de atunci scăpase de acele călduri molipsitoare și plictisitoare. Și tot ea vorbi de o întîmplare de care nu era om să nu știe de ea : cum numai cu cîteva piini și cîteva pești Nazarineanu săturase cîteva mii de oameni pe care-i prinsese seara fără hrană, acolo pe malul mării unde veniseră să-L audă vorbind sau să le vindece bolnavii.

Plecînd, hotărî să se oprească mai întîi la prietenul ei Caius. Îl găsi acasă, așa că îi ceru să alerge cît mai repede și s-o caute pe Magdalena.

— Să nu vii fără ea, Caius, mă auzi ?

— Am înțeles, fii fără grijă... să-mi iau măgărușul și am plecat, răspunse el încîntat că poate fi de folos, deși nu știa prea bine unde trebuia căutată frumoasa femeie. La nevoie, dacă nu o va găsi în orașul de reședință a lui Irod Antipa, va trebui să dea tircoale tuturor celor zece orașele de pe malul Tiberiadei.

Veronica era nespuse de fericită. Pricina acestei fericiri nu era numai faptul că Nazarineanu trăia, ci acela că acum știa atîtea lucruri despre El, căci mama lui îi spusese atît cît fusese nevoie. De aceea inima ei se înfiora de mare descoperire și lucrul acesta trebuia împărtășit, mai întîi, Mariei. Numai de ar găsi-o Caius,

și zise ea neliniștită, ajungând acasă, parcă mai repede ca altădată. Rămase însă mirată când, în prag, o întâmpină tocmai aceea pe care o căuta Caius și care avea să se întoarcă frânt de oboseală și fără ea.

— Maria, tu, aici ? întrebă ea mirată, bucurându-se că o vede.
 — Te căutam, Veronica, răspunse ea pe un ton grav... te căutam. De unde vii ?
 — De la Simon pescarul...
 — Nu e așa că Nazarineanu trăiește ?
 — Da, Maria, trăiește... ai aflat și tu ?
 — Am aflat fără să vreau... mi-au vorbit despre El vreo cîțiva oameni demni de toată încrederea. Cineva spunea că L-a văzut acum două zile în Gherghesa.
 — A fost, Maria... a tămăduit un bolnav stăpînit de un duh rău...
 — ...și duhul rău a intrat în porci și porcii s-au aruncat în mare, adăugă ea.
 — Întocmai... de unde știi ?
 — Știe toată lumea, Veronica. Auzind Antonio s-a dus și el acolo.
 — Antonio ? întrebă ea mirată. Și ?
 — A aflat cum și ce s-a întîmplat ; ba, a stat de vorbă și cu acel tînr. Dar, tu, tu ce-ai aflat ?

— Oh ! Maria, Maria... eu am stat de vorbă cu mama Nazarineanului.
 — Tu ? Unde ? Cînd ? Cum ? întrebă ea, mirîndu-se toată.
 — Da, Maria, am stat de vorbă și am aflat multe despre El. E o femeie înțeleaptă pe care ar trebui s-o cunoști și tu. Ce zici ?

— De, știi eu ? S-ar putea ca într-o zi s-o întîlnesc undeva. Ea nu vine în Tiberiada ?

— Nu știu... și apoi ce ar căuta ea acolo ?
 — Tiberiada e un oraș frumos, stăruie Maria.
 — Crezi tu c-o interesează ? Nu uita, omul pe care l-a ucis Irod era ruda lor și că Irod locuiește în Tiberiada. Nu crezi că dacă acel Ioan a fost ucis, să fie acum în primejdie și viața Nazarineanului ?

— S-ar putea... Irozii sînt în stare de orice. Nazarineanu o fi avînd El prieteni, dar află că are și mulți dușmani. Vezi tu, Veronica, tot auzi pe alții vorbindu-L cînd de bine, cînd de rău, îmi vine să cred că El nu este un om de rînd...

— Nu este, Maria, încuviință aceasta, bucurîndu-se de vorbele ei pe care le găsea altfel.

— El nu e un om ca noi toți și asta se vede din tot ce spune și din tot ce face și uite, uneori simt dorința că aș vrea să-L văd și eu, deși alteori parcă mi-e teamă să-l întîlnesc.

— De ce să-ți fie teamă, Maria ? întrebă Veronica cu o stăruință nouă. Dar știi bine că El n-a făcut nici un rău nimănui, asta înseamnă că n-o să-ți facă nici ție.

— Știi eu ce să cred ?

— Crede, Maria, tot ce-ți spun eu și tot ce se vorbește despre El. Nu uita, cei care L-au văzut și L-au cunoscut, nu au mai plecat de lîngă El, sau i-au rămas prieteni. E sublim în tot ce spune și e măreț în tot ce face. Poporul lui Israil nici cînd nu a avut un asemenea prooroc.

— Da, Veronica, e adevărat ce spui tu și eu însămi văd că este așa. Îmi dau seama că așa e și că din seara aceea cînd Irod l-a ucis pe acel Ioan, în inima mea se petrec niște lucruri destul de ciudate. Eu știu că acel Ioan era un nevinovat și că acest Nazarinean este un om care trece dincolo de ființa noastră omenească. Mă aflu în fața unor taine mari, într-o răspîntie grea. Ceva îmi spune să mă opresc din drumul meu și să merg pe un altul dar parcă nu găsesc în mine destulă tărie să mă hotărîsc.

Maria se opri spre a răsufla și parcă spre a se aduna. Apoi, se așeză pe scoarța bogată a peristilului și petrecîndu-și mîinile peste genunchi, rosti cu o duioșie nouă :

— Oh ! Veronica, nu-mi dau seama ce se întîmplă cu mine... mă simt nu știu cum... Ca să nu mai spun că Nazarineanul tău a început să mă intereseze și pe mine. Aseară am auzit cum că ar fi săturat cîteva mii de oameni numai cu cîteva pîini și cîteva pești, pe care i-a avut un biet copilandru. Mai mult chiar : cel care mi-a spus a fost acolo și se jura pe barba lui că a mîncat pînă ce și-a potolit

foamea. Dacă e așa, atunci trebuie să spunem că asta nu se întâmplă oricum. Poți înșela și poți minți un om, doi, dar nu citeva mii, orice s-ar spune.

— Da, așa ceva am auzit și eu, încurviînță Veronica, privind-o lung.

— Și tu ce zici?

— Eu zic că este o adevărată minune și încă una din cele mai mari și asta mă face să cred că El nu e un om de rînd. De altfel, un om care vorbește cu Dumnezeu este ceva mai mult decît noi. În asta stă și mărirea Lui, dar și puterea și sfințenia Lui.

— Cine e El, Veronica și de unde vine? De unde are El puterea asta și cine i-a dat-o? Iată lucruri care ar trebui lămurite, Veronica, spre a ști ce se întâmplă aici și ce avem noi de făcut. Ce taine mari au loc în lumea asta, Doamne! Oare, va fi omul în stare să le înțeleagă? Sfirși ea prinsă de îndoieli și curiozitate.

Veronica o privea blind, cu gînduri noi și întrebîndu-se dacă e vremea să-i împărtășească „marea descoperire”, cum numise ea acele taine din viața Nazarineanului. Și socotind că Maria Magdalena stătea gata s-o asculte, se așeză alături de ea și cu vorbe domole începu:

— Ascultă, Maria, ceea ce-ți voi spune acum nu e nici de la mine, nici de la cineva străin, ci de la mama Lui cu care am stat de vorbă în casa lui Simon pescarul. Poate că într-o zi ai s-o cunoști și tu.

— Crede-mă, aș vrea, dar nu știu cum, zise ea cu glas liniștit.

— Nazarineanu este fiul acestei femei. Numele lui e Iisus Hristos, dar lumea îi zice Nazarineanu, după numele satului Nazaret, în care s-a născut El, sau dacă vrei, în care a trăit.

— Nazaret? repetă ea. N-am auzit pînă acum de acest sat.

— Nici eu. E vorba de un sat nu prea mare în partea de miazănoapte a Galileii. E un nume frumos, căci Nazaret înseamnă floare aleasă. Iar nașterea Lui a fost altfel, nu știu cum să zic, deosebită de ceea ce știm noi. Ea mi-a spus cum într-o zi, i s-a arătat un înger cu chip de om care i-a spus că Dumnezeu a ales-o pe ea să nască pe acel Mesia rînduit de sus și vestit de prooroci și că El va slobozi pe Israel și multe neamuri de robia păcatului.

— Cum vine asta, Veronica? Întrebă ea curioasă, îngerii pot lua chipul nostru?

— De ce nu, căci doar ei au fost făcuți pentru om, nu pentru apă sau vînt. Și apoi asta a fost voia lui Dumnezeu, nu mai are rost ca noi să iscodim cu mintea noastră de ce s-a întîmplat așa și nu altfel.

— Poate că ai dreptate, încurviînță ea.

— Numele îngerului care i-a adus vestea era Gavriil. Numai că vestea asta a tulburat-o tare mult, căci ea nu era nici măcar căsătorită. Se afla încă sub tutela, sub grija unui timplar, un bătrîn al cărui nume era Iosif.

— Și atunci?

— Îngerul i-a spus să nu se înpăimînte, căci ceea ce se va zămislî întrînsa, nu este din poftă omenească, ci de la Duhul Sfînt.

Maria Magdalena privea acum lung, cuprinsă de nedumerire, căci nu înțelegea cum vine asta. Șovăia între adevăr și îndoială, între credință și poveste:

— E cu puțință așa ceva? Să naști un copil fără să cunoști această poftă bărbătească?

— Eu nu înțeleg ce ți se pare de necrezut aici, răspunse Veronica blind, netulburată de vorbele ei.

— Mie, totul, mărturisî Maria sincer.

— Nu văd... mai întîi, aici e o taină, începu ea. Și dacă e o taină, e firesc să te întreb de ce lucrurile s-au petrecut așa cum s-au petrecut, iar nu așa cum am fi vrut noi.

— Adică?

— A te întreba de ce s-a petrecut așa și nu altfel, e tot una cu a te întreba de ce tu te-ai născut femeie și nu bărbat, sau de ce nu tu ești împărăteasă, ci „romanca”.

— Ce vrei să spui? Întrebă ea cu aceeași nedumerire.

— Vreau să spun că aici este o taină; și încă o taină dumnezeiască. Adică așa e vrut Dumnezeu. Așa cum El a vrut — și nu i-a fost greu — ca din pămînt să-l

facă pe om, tot așa a vrut ca acest om să se nască altfel de cum se naște neamul omenesc.

— Asta se poate... și?

— Nu uita că lui Dumnezeu toate îi sînt cu putință; dacă nu i-ar fi cu putință, atunci nu ar mai fi Dumnezeu. Așa, ascultă-mă Maria, căci taina aceasta nu e ușor de înțeles și de ea s-au poticnit mulți.

— Spune, Veronica, spune, ceru ea.

— Uite, pe chipul tău se vede o fărîmă din razele soarelui ce-ți încălzește pielea. Le simți?

— Firește, le simt... uite-le, zise ea privind snopul de raze care pătrundea în casă.

— Ei bine, cum au pătruns ele aici, la noi?

— Prin fereastră, răspunse ea zîmbind naiv, copilărește.

— Ei bine, tot așa a fost și vestirea ingerului Gavriil. Nu a fost nevoie de un bărbat conceput după mintea noastră, ci de o umbră de sus, care a făcut ca dintr-o copilă să se nască alesul lui Dumnezeu.

— Și după aceea?

— Cînd a venit vremea să nască, Maria nu se afla în Nazaret. Plecase cu bătrînul Iosif în Betleem, ca să se înscrie în tabelele recensămîntului ordonat de Roma. Și acolo ea născu pe Iisus Nazarineanu în staul unor păstori unde rămăseseră pe vremea recensămîntului.

— Betleem zici, stăpînă? interveni Ursula.

— Da, Betleem, acolo s-a născut El.

— Stăpînă, eu am auzit pe rabinul Rab spunînd că unul din proorocii noștri, Zaharia sau Mihea, nu știu care, a profețit că acest Betleem a fost ales de sus ca loc de naștere pentru acel Mesia care va mîntui neamul lui Israel.

Dacă ai citi sulul profețiilor ai să găsești ce-a spus proorocul.

— Oh, nu e nevoie, stăpînă, căci mi-am adus aminte. Uite, vorbind despre Betleem, proorocul spunea că din el va ieși un mare povățuitor pentru Israel și că în zilele lui va începe un veac nou și o lume nouă.

— Și care e pricina pentru care El s-a născut într-un staul și nu într-o casă de oameni? întrebă Maria.

— Pentru că, se vede, în ziua cînd ei au ajuns în Betleem n-au mai găsit nici un adăpost în altă parte decît în peștera acelor păstori.

— Se poate, dacă nu uităm că Betleemul nu este un oraș prea mare.

Veronica continuă:

— Și în noaptea în care s-a născut Nazarineanu s-au întîmplat lucruri neobișnuite. Pe cer s-a arătat o stea mare și strălucitoare, chiar deasupra staului.

Maria Magdalena tresări, căci își aduse aminte de așa ceva și întrebă cu aceeași curiozitate:

— Veronica, nu cumva vrei să vorbești de steaua aceea după care au mers niște crai din laturile răsăritului și pe care, paremi-se că au găsit-o ei stînd deasupra lăcașului în care se afla un împărat? Oh! cite nu vorbea lumea despre acest împărat și despre această stea!

— Ea este, fără doar și poate, căci și eu am auzit de ea, încuviință Veronica. Atunci a prins a vorbi și Ursula, care, neuitînd mai întîi să zîmbească unor întîmplări mai de mult, zise:

— Oh! stăpînă, buna mea stăpînă! Cite nu am tras eu de la această stea din pricina ta!

— Din pricina mea, Ursula? întrebă aceasta surprinsă de vorbele ei.

— Da... îmi cereai să-ți spun întîmplarea cu nașterea celui împărat mare și bun și eu îți povesteam. Dar cînd ajungeam aici, la stea, îmi cereai să-ți arăt și steaua. Și ți-o arătam pe aceea care mi se părea mie mai luminoasă și mai arătoasă, deși știam bine că steaua de atunci nu era tot una cu ceea ce vedeai tu... cum vezi, te mințeam, dar tu credeai că așa e...

— Așa dar, mă păcăleai, Ursula? luă ea seama zîmbindu-i cald.

— Firește, că te păcăleam, stăpînă. De unde eram eu să aduc o stea pe cer ca aceea care a fost atunci la nașterea Nazarineanului? se apără ea.

— Cum arăta ea, Ursula, căci socotesc că tu ai văzut-o, întrebă Maria prinsă de o nouă curiozitate.

— Oh! stăpîna mea, am văzut-o. Uite, parcă și acum o am înaintea ochilor. Era o stea mare și avea o lumină strălucitoare și frumoasă. Nici o stea de pe cer nu mai avea strălucirea ei. Și ea nu mergea cum merg toate celelalte stele.

— Dar cum merg stele pe cer? întrebă Maria neștiind nimic despre mersul lor.

— Oh! stăpînă, toate lumea știe că stelele merg de la răsărit la apus. Te poți încredința de mersul lor, urmărindu-le într-o seară.

— Ei bine, cum mergea steaua aceea?

— Aceea mergea de la miazănoapte spre miazăzi și tocmai asta i-a făcut pe mulți să vadă în ea un semn-nou. Mulți credeau chiar că ea ar prevesti ceva rău, dar atît cît am luat noi seama, nu s-a întîmplat nimic rău. Rău e poate că noi ne aflăm sub stăpînire străină, dar asta e altceva. Și apoi, steaua asta lumina și ziua și mergea tare aproape de pămînt.

— Era o stea neobișnuită, Ursula, dacă nu mă înșel, luă seama Maria. — Și lumea ce zicea?

— O privea, se crucea și-și vedea de treabă, așteptînd acel război de care știam toți că va începe între perși și romani. Dar n-a fost nici război, nici secetă, și nici boală.

— Da, așa e, reluă Veronica pe același ton. Cărturarilor noștri au căutat semne în cărți și nu știu dacă au găsit sau nu. Cineva a scos un zvon cum că steaua asta a adus în Israel un nou împărat. Auzind Irod cel Mare un zvon ca ăsta, nefiindu-i pe plac — căci el nu era din neamul iudeilor, s-a tulburat, socotind că acesta îi va lua locul.

— Da, Irod, monstrul fără milă cum îi ziceau oamenii, am auzit vorbindu-se despre el că ar fi fost un om rău și lacom.

— Irod a fost omul romanilor, deși aceștia nu prea au avut încredere în el. Cu noi, iudeii, s-a purtat urît. Totuși, s-a îngrijit de marele templu, dar pentru asta a golit toată visteria sinagogii și e greu de spus că nu i-a rămas și lui ceva din toată chestia asta.

— Se spune că ar fi avut zece neveste și vreo treizeci de fiitoare, interveni Ursula. Pe unele le-a ucis chiar el.

— De ce?

— Ca să nu dezvăluie unele secrete de ale împărăției. Și pentru că a avut unele neînțelegeri și cu unii din membrii sanhedrinului, a pus de i-a ucis, pe față sau în ascuns.

— Si nu protesta nimeni, Ursula?

— Cine ar fi îndrăznit să i se împotrivească monstrului? Așa a putut să ucidă pe cine a pofțit și mai ales pe cei care i-a bănuat că-i sînt potrivnici. A ucis pe cumnatul său Aristobul, mare arhieru și vrednic urmaș al macabeilor, învinuindu-l că ar fi urzit un complot împotriva sa. L-a ucis pe bătrînul său socru Alexandru și pe matusa sa Alexandra, pentru aceeași pricină... pe cumnatul său Iosif, pe tinărul prinț Aristobul — care îi era nepot — și pe bătrînul rege Ircan al doilea, în vîrstă de optzeci de ani. Și-a ucis și cîteva soții și pe unii din fiii acestora, Mariamna, frumoasa principesă asmonie fiind singura din pricina căreia, se zice, că a suferit nespuse de mult. Oh! bunele mele stăpîne, Irod n-a știut ce e mila de om, sfîrși Ursula cu aer trist. Irod a fost un împărat rău.

— Îți mai amintești, Ursula, reluă Veronica cu glas domol cînd tu mă speriai și-mi spuneai că dacă nu fac asta sau asta vine Irod și mă ia?

Ursula zîmbi cu o ușoară mîndrie, dar și cu o urmă de duioșie și același lucru făcură și cele două femei la rîndul lor, amănuntul trezind niște amintiri din vremea copilăriei pe care ele nu le uitaseră cu totul. Apoi, Maria îi ceru să-i spună ce s-a mai întîmplat și după aceea.

— O dată, cu cercetătorii noștri au început să cerceteze și cei din Persia care cum știți, ei se pricep în știința astrelor. Și cum ei aveau cărțile noastre, au găsit niște date și niște semne, care se potriveau bine cu steaua care s-a arătat la miazăzi de țara lor. Călăușiți de ea, au venit în Palestina și în drumul lor spre Betleem

au trecut prin Ierusalim. Așa se face că oamenii lui Irod i-au luat și i-au dus la curtea sa.

— Și Irod i-a ucis și pe ei ? întrebă ea.

— Nu, nu i-a ucis. Deocamdată au vrut să afle de la ei ce știu despre noul împărat. Și, viclean fiind, le-a cerut că dacă-l vor găsi, să vină să-i spună și lui, ca și el să meargă să i se închine, cum se obișnuiește.

— Și ce-au făcut craii aceștia ?

— Au plecat, călăuziți de aceeași stea după care au mers pînă ce au ajuns la Betleem. Și steaua s-a oprit deasupra staului în care se născuse Nazarineanul.

— L-au găsit ?

— Da, l-au găsit. Și ei s-au închinat, după datină și și-au adus, tot după obicei, și niște daruri. Melchior — om în vîrstă, cu părub alb și barba argintie — i-a adus aur ca unui adevărat împărat.

— Și cel de al doilea ?

— Cel de al doilea se numea Gașpar. Era un bărbat tînăr și fără barbă ; el i-a adus în dar tămîie, așa cum i se aduce lui Dumnezeu.

— Iar cel de al treilea ?

— Cel de al treilea Baltazar, i-a adus un dar prea puțin potrivit pentru un copil care abia a venit pe lume.

— Ce te face să crezi asta ?

— Darul lui : smirna. Cum știi, smirna este un dar adus celor morți. Ea amintește de sfîrșitul vieții și eu zic că Baltazar prea s-a grăbit să aducă unui copil un astfel de dar.

— Și de ce moartea lui și nu a altora ? întrebă Ursula.

— De pildă, a cui ?

— A acelor a căroră învățătură nu se potrivește cu învățătura lui, căci doar în lume sînt atîtea legi, dar nu seamănă două la un fel.

— Asta eu nu mai știu, Ursula. Dumnezeu face ce socotește El, nu ce vrem noi. Cei trei crai i-au găsit acolo și pe păstori și aceștia le-au spus cum că în noaptea aceea niște îngeri au coborît din cer și i-au cîntat un imn de slavă. Și tot ei le-au spus să nu se înpăimînte de ceea ce văd, căci în noaptea asta s-a născut Mesia, noul împărat al lui Israel și al acestei lumi.

Oarecum contrariată de o vorbă ca asta, Maria se răsuci din locul său și privind lung spre Veronica, întrebă :

— A spus îngerul asta ?

— A spus, Maria, nu uita că mama Lui a fost de față și ea nu se înșală.

— Atunci El este acel Mesia de care au vorbit prorocii și pe care noi îl așteptăm.

— De ce n-ar fi, Maria ? Vorba asta a spus-o doar mama Lui și ea e o femeie ce merită toată încrederea. Și așa, cum spuneam, după ce magii s-au închinat celui născut de curînd, sfătuiți de înger, noaptea în vis, s-au întors, pe altă cale, în țara lor.

— De ce au făcut asta ?

— Pentru că Irod avea de gînd să ucidă acest prunc, de care se temea. Așa că ei nu au mai trecut prin Ierusalim și asta a însemnat o grea minie și tulburare pentru crudul Irod, căci a dat poruncă neînduplecată ca toți copiii — pînă la vîrsta de doi ani — să fie uciși. Nimeni nu mai știe acum cîți copii au pierit nevinovați din porunca monstrului fără milă. Cei care au fost la Betleem spun că în afara orașului se află o grobnită pe care nu o astupă nici vremea și nici mina omului și în care ar fi fost aruncați acești copii.

— Iată de ce părinții noștri ne speriau cu Irod, luă seama Maria, care asculta cu o atenție aproape evlavioasă. La rîndul ei, Veronica continuă :

— Și pentru că viața copilului era în primejdie, un înger se arătă lui Iosif, în vis și-i ceru să plece numaidecît în Egipt, unde nu-l mai amenință nimeni.

— Cam departe, oarece s-ar zice. Și cît au stat acolo ?

— Pînă la moartea lui Irod cel Mare, adică aproape vreme de trei ani.

— A murit ca un cline, zise Ursula.

— Aproape ca un cline, o ajută cu multă bunăvoință Veronica, adăugind :
 — A murit de o boală grea, ros de viermi care l-au mâncat de viu. Punea carne proaspătă peste răni, dar viermii nu se atingeau de ea, ci preferau stîrful împăratului. Nici un leac nu i-a ajutat, de unde se vede că unde este pedeapsa lui Dumnezeu, omul nu mai poate îndrepta nimic. Știind că o să moară, a mai pus la cale o ucidere a unor sfinți cu câteva sute de iudei în care nu avea încredere. Din fericire, omorul acesta nu a mai avut loc. În schimb, a izbutit să-și omoare fiul care tocmai urma să-și sărbătorească nunta : l-a ucis în vreme ce mîncă un măr, aflîndu-se închis în temnița palatului.

— De la Irozi te poți aștepta la orice, constată întristată Maria Magdalena.
 — Da, stăpînă, interveni iarăși Ursula, îți amintești, desigur, în noaptea în care a murit Irod, fiul său Arhelau a făcut o petrecere cu ostașii săi de s-a dus vestea pînă la Roma.

Din întîmplare, eu am văzut înmormîntarea lui Irod. A fost o procesiune cu adevărat împărătească. Așa ceva nu se vede oricînd. Irod se odihnea pe un pat de aur împodobit cu pietre scumpe. Era îmbrăcat cu o mantie de purpură violetă brodată cu fir de aur ; pe cap avea coroana lui cu diademe la care ținea atît de mult. În mînă ținea sceptrul domniei care era numai diamante, de sus pînă jos. A fost dus la mausoleul lui de armată și slujbași și s-au folosit mai bine de cinci sute de litri de mirosoși și aromate, lucru nemaipomenit. Vasele de aur și argint ce i-au aparținut le-a dăruit împărătesei Iulia de la Roma, iar pe cei ce i-au fost credincioși i-a amîluit cu dinari și zechini de aur. Firește, a fost și norodul de față, dar acesta nu-și putea arăta bucuria pentru moartea tiranului, căci nu i-ar fi fost bine.

La cîteva zile numai, după aceea, Arhelau a lepădat doliul și a chemat poporul la un ospăț unde s-a băut într-atît, că nu se mai vedea unul cu altul. Iar a doua zi, pentru o pricină pe care n-a știut-o nimeni Arhelau măcelări vreo patru mii de iudei și asta se întîmplase tocmai în vremea praznicului pascal, așa că oamenii plecară la casele lor, ca nu cumva urgia să-i prindă și pe ei.

Maria Magdalena asculta cu o atenție încordată, înspăimîntată nițel parcă și, impresionată, rosti cu glas scăzut :

— Iată niște întîmplări pe care le-am uitat de mult și despre care nu bănuiam că va veni vremea să mi le reamintesc. Cred că Irod a fost mare nu prin binele, ci prin răul pe care l-a făcut. Și, spune, Veronica, după moartea lui Irod ce a mai fost ?

— Da, ascultă... murind Irod, bătrînul Iosif, Maria și copilul lor s-au întors în Nazaret, de unde erau și unde aveau o casă. Aici au rămas multă vreme și aici și-a petrecut Iisus copilăria. Caius îmi spunea că în Nazaret, Iisus avea un copil de joacă, Iuda, care l-a bătut cîndva din te miri ce. Îmi povestea anume, cum o dată se jucau amîndoi cu lut moale, făcînd păsărele și animale de tot soiul. Ale Nazarineanului ieșeau totdeauna mai chipeșe și mai frumoase. Suflînd, într-o zi peste ele, păsările au prins viață și au început să zboare și să cînte. Ale lui Iuda erau mai urîte și a suflat și el, dar păsările au rămas locului. Iuda s-a supărat, a vrut să-i strice lucrul său și i-a dat o palmă.

Altădată, copiii l-au suit pe un mîgăruș și au început a-l numi împărat, închinîndu-i-se ca și cum ar fi fost. Ba, cineva i-a făcut și o cunună de flori și i-au pus-o pe frunte și așa ceva l-a supărat pe Iuda. Infuriîndu-se pentru cîntecul ce i se aducea numai lui Iisus, i-a scos cununa de flori de pe cap și i-a pus una de spini, care i-a sîngerat fruntea.

— Copilării, Veronica, cine se poate supăra cu adevărat pe copii, socoti Maria. Dar Caius, de unde știe toate astea ?

— Iată ceva ce nu știe numai el. Eu cred că dacă tu te-ai duce în Nazaret, ai afla mai multe decît știe Caius.

— S-ar putea, încuviință ea, găsind că Veronica avea dreptate. Și ce a mai fost ?

— Da, a mai fost ceva : Iisus a stat în Nazaret pînă la vîrsta de treizeci de ani. Cîtă vreme a trăit bătrînul Iosif, l-a ajutat pe acesta la lucrul său. Murind el, grija mamei și a casei a rămas în seama sa, ca în oricare familie din neamul nostru. Dar cînd a împlinit treizeci de ani, a părăsit Nazaretul și a plecat să-l caute pe Ioan, ruda sa. Acel Ioan pe care l-a ucis Antipa.

— Ah! Nu-mi aminti de seara aceea, ceru ea, înfiorându-se toată gîndind la întîmplarea aceea la care fusese de faţă.

— Găsindu-l pe Ioan i-a cerut să-L boteze şi acesta L-a botezat în apa Iordanelui, deşi el a mărturisit că între ei doi, Nazarineanu este mai mare şi mai vrednic înaintea lui Dumnezeu. Cei care au fost de faţă se jură că acolo, la vremea botezului, au auzit un glas din cer care a rostit un cuvînt de care e greu să nu ţii seama.

— Anume?

— Acesta e Fiul Meu iubit, pe El să-l ascultaţi...

— Eu nu ştiu, dar un cuvînt venit din cer nu poate fi decît al lui Dumnezeu.

— Vrei să spui că în cer Dumnezeu are un chip asemenea omului?

— Pe Dumnezeu nu-L poate opri nimeni să ia un chip asemenea nouă în momentul cînd El vrea să se lase văzut de om. Dacă Dumnezeu i-ar vorbi omului ca spirit nevăzut sau în chip de frunză, să zicem, bietul om ar fi pus într-o grea încercătură. Dacă i s-ar înfăţişa în alt chip, omul nu ar avea încredere şi nu s-ar apropia de El.

— Poate că da, încuvîntă Maria prea puţin convinsă. Şi după ce s-a botezat, ce a mai fost?

— Nazarineanu s-a retras într-un pustiu, nu prea departe de noi unde a petrecut în post şi rugăciune vreme de patruzeci de zile.

— Şi asta, pentru ce?

— Pentru că un om ca El avea nevoie să fie întărit într-o desăvîrşită trebuinţă morală. Numai că după aceste patruzeci de zile a venit diavolul să-L ispitească.

— Nu înţeleg ce vrei să spui, mărturisi ea cu oarecare confuzie.

— Nimic greu, Maria. Diavolul a socotit că după atîta vreme de post, Nazarineanu a flămînzit. Deci, nimic mai potrivit pentru omul flămînd decît mîncarea. De aceea, apropiindu-se de El i-a cerut să facă pline din piatră şi aceasta i-ar fi potolit foamea. Dar Iisus nu a făcut aşa, ci l-a certat spunîndu-i că omul poate trăi şi fără pline, dacă are învăţătura lui Dumnezeu.

— Aşa ceva parcă scrie şi în legea noastră, nu ? aşa ? observă ea.

— Da, Maria, tot aşa zice şi Moise. Apoi, L-a pus pe aripa marelui templu şi i-a cerut să se arunce de la înălţimea aceea de aproape patruzeci de picioare, spunînd că îngerii Îl vor ajuta să nu i se întîmple nimic rău.

— Ei bine, aşa ceva ar fi moarte curată, zic eu.

— Fireşte că aşa e. De aceea, Nazarineanu n-a primit să facă asta nici acum, spunîndu-i că legea lui Moise cere ca nimeni să nu ispitească puterea lui Dumnezeu. Atunci diavolul i-a cerut să i se închine lui, făgăduindu-i că va da în schimb toate împărăţiile acestei lumi şi slava ei.

A zîmbit Maria şi mirată de semeţia diavolului a zis :

— Dar ce el e stăpînul lumii şi el hotărăşte soarta ei ?

— Vezi, tocmai în asta stă greşeala cea mai mare a diavolului şi n-a luat seama că minţea cu atîta neruşinare. De aceea, supărat, Nazarineanul l-a alungat şi el s-a dus ruşinat şi umilit. Apoi, lăsînd pustiul, Iisus a venit în părţile noastre, unde şi-a găsit cîţiva prieteni printre pescari. Însoţit peste tot de ei, de atunci săvîrşeşte atîtea lucruri minunate de care lumea vorbeşte cu respect, dar şi cu ură, căci sînt şi oameni care nu se împacă cu felul Său de a fi. Aici, în Capernaum, unii din slujitorii sinagogii noastre au vrut chiar să-L ucidă. A scăpăt mulţumită unor prieteni care i-au înlesnit fuga, mai înainte de a i se întîmpla vreun rău.

— Da, Veronica, zise ea înduişată, şi eu am auzit de întîmplarea asta, cînd erau să-l ucidă cu pietre. De altfel şi Pandera ştia de aceasta. Numai că el Îl socoteşte pe Nazarinean un răzvrăţitor, nu un profet. Dar nu un răzvrăţitor împotriva ordinii publice, ci împotriva ordinii morale pe care o avem noi. Răzvrătirea Lui e împotriva legii mozaice, nu împotriva ordinii romanilor.

— Eu cred, Maria, că pe Iisus nu-L interesează stăpînirea romană, ci legea noastră. El, cu ea se răzvrăteşte şi cu cărturarii şi fariseii noştri, dar nu toţi înţeleg asta.

— Eu nu l-am văzut niciodată şi nu L-am auzit vorbind, mărturisi cu oarecare mîhnire ea. Nazarineanu ocoleşte Tiberiada, şi asta, se înţelege, din pricina lui Antipa, fiul monstrului fără milă. Dacă el l-a ucis pe Ioan, fără nici o vină, cu

atît mai curînd l-ar ucide pe Nazarinean care are atîția dușmani, cum spui tu. Dar știi eu ? ...

Atunci a apărut unul din ostașii lui Antipa, care, plecîndu-se respectuos înaintea Mariei Magdalena, spune cu vorbă tare :

— Fii fericită, slăvită stăpînă.

— Pace ție... care e porunca ?

— Slăvitul meu stăpîn a fost numit ajutor de comandant al garnizoanei din Colonich și acum ...

Maria îi făcu semn să tacă : știa și de aceea știrea nu-i făcu nici o impresie. Ba, într-un fel, nici nu-i plăcea și nici nu o interesa.

Drept vorbind, Antonio dorise o asemenea numire, dar nu aici. Colonich nu era un oraș de seamă. Casele aveau o înfățișare urită, iar străzile erau pline de praf și de noroi în anotimpul ploios. Știa că legionarii romani sînt răi, leneși, beți și gata de ceartă din te miri ce. Garnizoana era așezată în apropierea uneia din cele patru căi ale Ierusalimului care lega marele oraș de celelalte provincii romane.

Colonich era un fel de pedeapsă pentru un om cumsecade care era Antonio. Acolo te plictiseai de moarte. Ca să petreci puțin, trebuia să vii la Ierusalim. Aici te îmbătați și dacă nu te încăierai cu nimeni, rămînea la una din femeile care circulau pe străzile dosnice ale orașului. Colonichul avea toate păcatele lumii, căci era un oraș plin de borfași, străini vicioși și beduini suspecti și cruzi. Aceștia stăteau ziua în ascunzători greu de găsit în acel deșert stîncos, iar noaptea atacau caravanele pe care le jefuiau, la nevoie nedîndu-se în lături nici de la omorîrea vreunui călător.

Populația, docilă din interes și răzvrătită din fire, se răzvrătea, se arăta nemulțumită pentru orice fleac și-i acuza pe romani de toate relele lumii.

Rostul lui Antonio era tocmai acela de a face puțină ordine și a aduce o fărîmă de morală și în această parte a imperiului roman, dar să asigure și o bună circulație pe această arteră care se pierdea dincolo de hotarele Galileii. Dacă el se împăcase, pînă la urmă și cu acest barbar sălbatec și nefericit Colonich, era pentru că, socotea el, Maria Magdalena putea rămîne, astfel, numai a lui.

Ea gîndise la toate acestea și după cîteva clipe de tăcere, frîngîndu-și degetele într-o pocnitură ușoară, zise :

— Vezi tu, Veronica, Antonio mi-a cerut să-l însoțesc dacă va izbuti să scape de Tiberiada și eu i-am făgăduit că voi merge. El m-a încredințat că acolo voi duce o viață care nu se va deosebi cu nimic de viața împărătesei și că nu-mi va lipsi nimic. Eu nu mă îndoiesc că nu va fi așa ...

— Adică vei avea și niște ospățuri cu sînge de om ? glumi ea.

— Oh ! ferească cerul de așa ceva, se apără ea, acoperindu-și fața cu miinile amîndouă. Îmi ajunge ce am văzut atunci. S-ar putea să meargă cu noi și tatăl său, tribunul Tullius Gamia Justus... ar trebui să stau de vorbă cu Antonio, mai întîi ...

— Așadar, pleci ? zise Veronica, văzînd-o că se ridică.

— Da, Veronica, trebuie să-l văd pe Antonio. Ne mai vedem ...

— Firește că da, vino oricînd ...

— Și dacă voi pleca, cine știe cînd ne vom mai vedea ...

— Poate că și eu voi muri, Maria.

— Dar vei învia, nu e așa ?

— Da... la judecata de apoi, cum zicea Nazarineanu.

— Asta eu nu mai știu, răspunse ea însoțindu-și cuvintele de un zîmbet reținut, tainic. Și, îmbrățișîndu-se, porni încet, ducînd în suflet povara unei bucurii care înfloarea nevăzută peste viața ei tulburată de atîtea întîmplări prin care trecuse.

Ceea ce descoperise acum era de o măreție covârșitoare și amănuntele despre Nazarinean pe care i le dezvăluise Veronica o înduioșau și o chemau spre El cu o tulburare nespuse de plăcută pe care, de acum, nu mai era stăpînă.

— Să mergem, spuse ea ostașului, deși gîndurile îi erau cu totul altele.

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

ARHIEPISCOPIA TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI

TÎRNOSIRI ȘI SFÎNȚIRI DE BISERICI PAROHIALE

Pentru comunitatea parohială din *Padina Matei*, protopopiatul Oravița, duminica din 16 octombrie 1988 rămîne înscrisă ca o zi de aleasă bucurie duhovnicească, grație prezentei Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae care a descins acolo pentru a tîrnosi lăcașul de închinare așezat sub ocrotirea „Nașterii Maicii Domnului”. Înălțată în 1872, biserica a rămas netîrnosită timp de peste un veac, deoarece între timp suferise numeroase avarii necesitînd reparații și restaurări, cele din urmă fiind efectuate în ultimii trei ani, cu înlocuirea completă a acoperișului, a iconostasului și mobilierului interior și dotarea lăcașului cu o reușită pictură în tehnica tempera prin zugravul Eugen Papici. În noua ei înfățișare, biserica își aștepta clipa tîrnosirii.

În duminica amintită, Întîistătătorul eparhial, însoțit de P. On. Părinte Vasile Sechereș, inspector eparhial și P. On. Arhidiacon Ioan Botău, a fost întîmpinat la soșire, cu sentimente de profundă afecțiune și satisfacție, de toți credincioșii parohiei, cărora s-au adăugat și alții veniți din parohia vecină Pescari. În numele tuturor, P. On. Părinte Ioța Berbentea, protopopul Oraviței, a rostit un cuvînt de bun venit la care a răspuns Înaltul ierarh.

Inconjurat de soborul de clerici, I. P. S. Mitropolit Nicolae a oficiat apoi ritualul tîrnosirii bisericii, cu așezare de sfinte moaște, iar în continuare sfînta liturghie arhierescă, la frumusețea căreia cea mai importantă contribuție au adus-o credincioșii prin minuanta lor cîntare omofonă și respectiv împărtășirea cu Sfintele Taine.

În cuvîntul de învățătură rostit în acea atmosferă de elevată trăire duhovnicească, Chiriarul eparhiei a insistat asupra rodirii cuvîntului divin în sufletul credincioșilor, prin păzirea dreptei credințe, a unității și armoniei și prin strădania comună spre mai binele obștesc.

La sfîrșitul sfîntei liturghii, preotul Nicolae Erja, parohul local, a prezentat o dare de seamă asupra lucrărilor efectuate în ultima perioadă de timp, aducînd mulțumiri conducerii eparhiale și tuturor celor ce au contribuit, moral și material, la reușita lor.

Festivitatea bisericească locală, ce rămîne înscrisă în memoria credincioșilor, s-a încheiat cu agapa comună oferită la casa parohială — renovată și amenajată la fel de recent — în cadrul căreia s-au rostit toasturi.

În după amiaza aceleiași duminici de 16 octombrie 1988, I. P. S. Mitropolit Nicolae a descins și la parohia *Moldova Nouă*, aflată în același protopopiat al Oraviței, pentru binecuvîntarea lucrărilor efectuate la biserica monument istoric cu hramul „Sf. Mare Mucenic Gheorghe”. Construită în 1776 pe locul alteia mai vechi, biserica a fost renovată de mai multe ori în cursul vremii. În ultimii doi ani s-au efec-

tuat reparații capitale, împreună cu primenirea mobilierului și a frescelor originale, grație pictorului Maria Tudor Belci.

Așteptat cu deosebită căldură de credincioșii acestui centru minier, cărora s-au adăugat și credincioși de alte naționalități, Chiriarhul, împreună cu un sobor de opt clerici, a oficiat slujba vecerniei, cu binecuvântarea lucrărilor efectuate, răspunsurile liturgice fiind date de corul mixt al parohiei. La momentul potrivit, Întistătătorul eparhiei a umplut sufletele celor prezenți cu o bogată învățătură duhovnicească, cuvânt în cadrul căruia s-a referit la cinstirea sfințelor icoane, recent restaurate, ce amintesc neîntrerupt prezența vie a Mântuitorului Iisus Hristos în viața tuturor creștinilor dintotdeauna. A exprimat deopotrivă tuturor credincioșilor, calde felicitări pentru jertfelnicia și sprijinul acordat în reușita lucrărilor.

La sfârșitul vecerniei, preotul Iova Megheleș, parohul local, a prezentat darea de seamă asupra vieții religioase din parohie, în toate componentele ei, exprimând profunde mulțumiri conducerii bisericești și celor ce au contribuit la buna desfășurare a lucrărilor.

Agapa comună, cu participarea reprezentanților conducerii locale de stat, a încheiat festivitatea bisericească de la Moldova Nouă, în cadrul căreia s-a toastat pentru conducerea țării și a Bisericii noastre, evocându-se împlinirile ce se remarcă în toate sectoarele vieții noastre obștești.

Credincioșii parohiei *Margina* din protopopiatul Făget au trăit bucuria reîntîlnirii cu Întistătătorul eparhiei în duminica din 30 octombrie 1988, cu prilejul binecuvîntării lucrărilor de înfrumusețare exterioare, efectuate la împlinirea a cinci decenii de la tîrnosirea lăcașului de închinare. Avînd hramul „Nașterea Născătoarei de Dumnezeu”, biserica a fost zidită din piatră și cărămidă, prin contribuția credincioșilor, iconostasul sculptat și aurit fiind opera reputatului sculptor Ștefan Gajo din Timișoara. În ultima perioadă de timp, biserica a primit un nou coeficient de frumusețe, prin tencuială în stropi de terasit, iar în interior prin înnoirea întregului mobilier și înzestrarea lăcașului cu prapuri, veșminte, obiecte și vase de cult.

Însoțit de P. On. Părinte Ioan Popeti, secretar eparhial, înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a fost întîmpinat cu luminări aprinse de mulțimea credincioșilor locali, cărora li s-au adăugat și cei veniți din parohii limitrofe. În numele tuturor, P. On. Părinte Doru Milostean, protopopul Făgetului, a rostit un cald cuvînt de bun venit.

Împreună cu soborul de opt clerici, I. P. S. Mitropolit Nicolae a oficiat apoi slujba binecuvîntării lucrărilor de înfrumusețare, precum și sfînta liturghie arhierească, în prezența celui mare număr de credincioși. Răspunsurile au fost date de corul „Speranța” din Timișoara, sub conducerea dirijorului I. Dragodan. La vremea potrivită, au fost împărtășiți un mare număr de credincioși cu Sfintele Taine, ceea ce a conferit atmosferei de sărbătoare o notă suplimentară de evlavie și trăire duhovnicească.

Pornind de la pericopa evanghelică a zilei, în cuvîntul de învățătură rostit și ascultat cu aceeași atenție de toți cei prezenți, Întistătătorul eparhiei a insistat asupra datoriei pe care o avem fiecare dintre noi de a ne comporta cu atenție față de semenii noștri.

La sfârșitul sfîntei liturghii, vrednicul preot Mihai Meleși, parohul locului — care în cadrul serviciului divin a fost hirotosit în rang de iconom — a prezentat un raport în care a subliniat contribuția credincioșilor la înfrumusețarea lăcașului de închinare.

După ce a consemnat evenimentul bisericesc în Sfînta Evanghelie a parohiei, I. P. S. Mitropolit Nicolae a mulțumit credincioșilor pentru strădania și jertfa lor, îndemnîndu-i la păstrarea atașamentului față de Biserica noastră dreptmăritoare, la unitate și muncă mereu mai spornică, spre binele întregii colectivități.

Festivitatea binecuvîntării bisericii a luat sfîrșit cu agapa oferită de consiliul parohial, în cadrul căreia au toastat sculptorul Ștefan Gajo (care a fost prezent și la tîrnosirea lăcașului, în urmă cu cinci decenii), preotul paroh Mihai Meleși, iar la sfîrșit Chiriarhul eparhiei care și-a exprimat satisfacția de a fi din nou printre cre-

dincioși din comuna Margina, apreciindu-i pentru toate realizările și îndemnându-i să rămână aceeași buni credincioși și buni cetățeni ai patriei noastre. (Prot. Doru Milostean).

NOI CLERICI AI EPARHIEI

În cursul lunilor septembrie și octombrie 1988, numărul clericilor eparhiei a fost întregit prin alți trei tineri absolvenți ai școlilor noastre teologice, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae procedînd la hirotonirea lor, după cum urmează :

— *Adrian Avram*, absolvent al Seminarului teologic din Caransebeș, hirotonit diacon în 29 august, iar preot în 7 septembrie 1988, pe seama parohiei Luncani din protopopiatul Timișoara ;

— *Ioan Mișu*, absolvent al Seminarului teologic din Caransebeș, hirotonit diacon și apoi preot, în zilele de 5 și 6 octombrie 1988, pe seama parohiei Sadova Nouă din protopopiatul Caransebeș ;

— *Dan Radosav*, licențiat al Institutului teologic universitar din București, hirotonit diacon în 7 septembrie, iar preot în 9 septembrie 1988, pe seama parohiei Vermeș din protopopiatul Reșița.

După hirotonie și efectuarea practicii liturgice și administrative la catedra mitropolitană și Centrul eparhial, cei trei tineri clerici, primind îndrumările necesare, au fost instalați în parohiile pe seama cărora au fost numiți de Consiliul Eparhial.

CÎNTAREA ÎN COMUN ÎN DEZBATEREA CLERULUI

Așa cum se știe, pentru pastorația credincioșilor și consolidarea permanentă a unității Bisericii noastre dreptmăritoare, cîntarea în comun rămîne un mijloc deosebit de valoros și de actualitate continuă, de la o generație la alta. Ținînd seama de importanța ei în mediul vieții parohiale, Sfințul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a hotărît să supună din nou acest subiect în dezbaterea preoților, ca și a cîntăreților bisericești, cu prilejul celei de a doua conferințe administrative din acest an. Tema stabilită a fost intitulată „Rolul cîntării în comun, pentru promovarea și păstrarea unității religioase a parohiei”.

Conferințele s-au desfășurat la sediile celor șapte protopopiate ale eparhiei, în a doua jumătate a lunii septembrie 1988, fiind precedate de serviciul religios al Te-Deumului, în cadrul căruia cîte unul dintre preoți s-a rostit cuvîntul de învățătură asupra unui articol de credință, stabilit anterior. Pretutindeni, ele au fost prezidate de delegații chiriarhali cu atribuții de răspundere în cadrul Centrului eparhial, care au acordat preoților și îndrumările necesare tratării subiectului. Cele mai bune elaborate au fost apoi selecționate spre a fi prezentate în cadrul ședințelor.

După cuvîntul rostit de conducătorii oficiilor protopopești și cel al delegațiilor chiriarhali, în care s-a insistat asupra actualității permanente a cîntării în comun pentru desfășurarea vieții religioase a parohiilor, a urmat citirea referatelor alcătuite de următorii preoți : Traian Dragomir — Grabați, la Timișoara ; Gheorghe Sofineț — Criciova, la Lugoj ; Ioan Jurj — Gladna Română, la Făget ; Tiberiu Nicolin — Ciacova, la Deta ; Spiridon Ștefan — Ocna de Fier, la Reșița ; Ioan Teodorovici — Caransebeș, la Caransebeș și Cornel Aldescu — Cărbunari, la Oravița.

Pe fundalul prezentării referatelor a avut loc o vie dezbatere, ce a angajat cîteva zeci de preoți și cîntăreți bisericești, în cadrul căreia s-a accentuat necesitatea păstrării și cultivării frumoaselor noastre tradiții bisericești, a cîntării în comun care a străbătut veacurile, cu melosul ei incântător transmis de la o generație la alta, în

general pe cale orală. Și tot minunatele imnuri ale Bisericii noastre dreptmăritoare, intonate de toți credincioșii, au constituit deopotrivă cel mai simplu și eficient mijloc de familiarizare a tuturor cu conținutul dreptei credințe, un mijloc de promovare a pietății, de educație spirituală, morală, obștească și patriotică.

În partea finală a conferințelor, au luat din nou cuvântul delegații chiriarhali care au sintetizat învățămintele ce trebuie desprinse din dezbaterile subiectului, accentuând necesitatea promovării cîntării în comun, cu sporită rivnă, în cadrul fiecărei comunități parohiale, ca o contribuție la mai buna desfășurare a întregii vieți bisericești, la unitatea și armonia între toți cei ce compun Biserica noastră dreptmăritoare.

CONSFĂTUIRE PE TEME MISIONARE

Sub conducerea și îndrumarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, în ziua de 13 octombrie 1988, s-a ținut la Centrul eparhial consfătuirea de lucru cu personalul avînd munci de răspundere la Centrul eparhial, protopopii și misionarii protopopești din eparhie. Subiectul consfătuirii a fost analiza activității misionarilor protopopești pe primele trei trimestre ale anului în curs.

Pe marginea referatului prezentat de P. On. Părinte Ilie Maier, vicar administrativ s-au purtat discuții asupra diferitelor aspecte ale lucrării misionare de la parohii și rolul ce-l au de împlinit misionarii protopopești în îndrumarea muncii pastoral-misionare a preoților la parohii.

În același context, a fost discutat și planul de activitate pastoral-misionară a preoților la parohii, întocmit de Centrul eparhial și aprobat de Consiliul Eparhial care urmează să fie transmis tuturor parohiilor spre a constitui un ghid pentru activitatea preoților la parohii.

Concluzionînd asupra dezbaterilor, I. P. S. Mitropolit Nicolae a stabilit liniile directoare pentru viitoarea activitate a misionarilor, cerînd tuturor factorilor de răspundere de la Centrul eparhial și de la protopopiate să depună sporite strădanii pentru aplicarea tuturor măsurilor practice, spre promovarea activității pastoral-misionare.

FESTIVITATEA DE DESCHIDERE A NOULUI AN ȘCOLAR

În duminica din 30 octombrie 1988, la Seminarul teologic din Caransebeș s-a efectuat deschiderea festivă a anului școlar 1988—1989, potrivit tradiției statornicite în unitățile de învățămînt teologic.

Programul sărbătoresc a început cu oficierea sfintei liturghii de către un sobor de preoți profesori, răspunsurile fiind date de elevi prin cîntarea omofonă. Apoi, în sala festivă a școlii P. C. Părinte prof. Trăilă Gherga, directorul seminarului, a rostit cuvîntul de deschidere a anului școlar, în care a subliniat exigențele cerute celor ce se pregătesc să devină viitori slujitori ai altarelor noastre străbune. A exprimat deopotrivă recunoștința datorată conducerii superioare bisericești, Prea Fericitului Patriarh Teoctist, pentru purtarea de grijă arătată seminarului unde se pregătesc elevii aparținători a zece eparhii din cadrul Patriarhiei Române.

A urmat un program de piese corale și poezii, oferit de elevii școlii sub îndrumarea P. C. Părinte prof. Nicolae Belean.

În încheierea programului festiv, P. On. Părinte Ilie Maier, vicar administrativ, a rostit un cuvînt adecvat momentului, transmițînd tuturor, din partea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, arhierasca binecuvîntare și urarea de a obține rezultate cît mai bune în noul an școlar.

Festivitatea deschiderii s-a încheiat cu agapa comună pregătită la cantina școlii.

UN NOU SEDIU PENTRU BUNURILE CULTURALE BISERICEȘTI

La 31 octombrie 1988 la Reșița a avut loc recepția finală a imobilului destinat în exclusivitate depozitării bunurilor bisericești cu valoare de patrimoniu cultural național din județul Caraș-Severin.

Din încredințarea Înalț Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, preoții Petru Dorobanțu și Ilie Sîrbu, consilieri eparhiali, au prezidat atât recepționarea propriu-zisă a imobilului cât și lucrările comisiei mixte — cu participarea specialiștilor de la Oficiul județean pentru Patrimoniul Cultural Național și de la Muzeul județean Reșița — care a verificat starea de conservare pe care o asigură noile spații de expunere și depozitare, condițiile de microclimat și de securitate a depozitelor.

Rod al eforturilor Centrului eparhial și Oficiului protopopesesc din Reșița, cu sprijinul permanent al autorităților locale, județene și municipale, noua clădire reprezintă grija deosebită ce se acordă în țara noastră valorilor trecutului istoric și artistic, așa cum le-am moștenit de la înaintași.

CRUCĂ COMEMORATIVĂ INAUGURATĂ RECENT

În duminica din 18 septembrie 1988, comunitatea parohială din Șopotul Vechi, protopiatul Oravița, a procedat la inaugurarea festivă a unei cruci comemorative în memoria episcopului de pioasă amintire Iosif Traian Badescu al Caransebeșului (1858—1933) născut pe aceste meleaguri în urmă cu 130 ani.

Festivitatea a început cu oficierea sfintei liturghii de către un sobor de șase preoți, în prezența tuturor credincioșilor locali care au intonat răspunsurile liturgice, în alternanță cu corul mixt al parohiei. S-a oficiat apoi parastasul întru pomenirea ierarhului comemorat, precum și sfințirea crucii cu placa comemorativă, așezată în curtea bisericii. Personalitatea defunctului, ca ierarh și om de cultură, a fost evocată în cuvântările rostite de P. On. Părinte Ioța Berbentea, protopopul Oraviței, preotul Ioan Velcotă, parohul local și respectiv prof. Gheorghe Râncu din Șopotul Vechi.

ANIVERSĂRI PAROHIALE

Înălțată în 1750, biserica „Sfinții Apostoli Petru și Pavel”, monument istoric din parohia Obreja, protopiatul Caransebeș, a aniversat recent împlinirea a 150 ani de la pictarea ei prin zugravul de odinioară Trifon Achimescu și respectiv împlinirea a cinci decenii de la restaurarea exterioră și interioară a lăcașului.

Popasul aniversar a fost sărbătorit în duminica din 2 octombrie 1988, cu participarea tuturor credincioșilor locali la sfânta liturghie oficiată de un sobor de preoți. La solemnitate și-a adus contribuția și corul mixt al parohiei, înființat în urmă cu doi ani și dirijat de P.C. Părinte Nicolae Belean, profesor la Seminarul teologic din Caransebeș.

După oficierea serviciului divin, preotul Petru Itineanțu, parohul local, a evocat crîmpele mai importante din istoria bisericească locală, șirul preoților care au păstorit de-a lungul vremii, subliniind jertfelnicia credincioșilor și atașamentul lor nestrămutat față de biserica noastră dreptmăritoare, de patria și poporul căruia aparțin cu toții.

Festivitatea s-a încheiat cu agapa comună oferită de consiliul parohial.

Biserica așezată sub ocrotirea „Adormirii Maicii Domnului” din Fizeș, protopiatul Reșița, a împlinit recent 230 ani de la punerea pietrei fundamentale, iar corul parohial din aceeași localitate a împlinit 125 ani de la înființare.

Dubla aniversare a fost sărbătorită după cuviință, în duminica din 30 octombrie 1988, prin oficierea sfintei liturghii de către un sobor din care nu a lipsit preotul Gheorghe Dobre, parohul local, în prezența întregii comunități bisericești din comună. Răspunsurile liturgice au fost intonate de corul parohial aniversat, dirijat de Adam Mircea, absolvent al Școlii de cântăreți bisericești din Caransebeș.

La momentul potrivit, P. On. Părinte Ilie Sârbu, consilier eparhial și delegat chiriarhal, a citit actul aniversar trimis de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, Întâistătătorul eparhiei, în care se spune: „Asemeni nepieritorilor noștri strămoși și în duhul creștinății noastre singure adevărate, se cuvine să amintim cu acest prilej de toți înaintașii noștri care au binemeritat cinstirea noastră pentru ceea ce au temeluit spre lauda lor și mărirea lui Dumnezeu. Sfântul lăcaș de închinare și corul parohiei au fost și rămân importante componente ale vieții bisericești și trebuie păstrate cu dragoste și sfințenie pentru a mărturisi și în veacurile ce urmează despre vrednicia celor de acum, prezenți aici la sărbătoarea comunității ortodoxe române din Fizeș”.

După oficierea sfintei liturghii și a parastasului în amintirea coriștilor decedați, preoții slujitori au rostit alocuțiuni, iar stihuitorul local Ion Cîrdu a recitat versuri alcătuite pentru acest moment jubiliar.

MĂNĂSTIREA „SĂRACA“ : ÎNCHEIEREA LUCRĂRILOR DE RESTAURARE

Biserica „Schimbării la Față“ aparținând străvechii mănăstiri „Săraca“ de la Șemlacul Mic — una dintre cele mai valoroase monumente de artă medievală din cuprinsul eparhiei și din țara noastră — a fost supusă unor ample lucrări de restaurare și consolidare, eșalonate pe parcursul mai multor ani. Desfășurate sub auspiciile și controlul atent al factorilor de răspundere de la Centrul eparhial și a celor de specialitate din cadrul Comisiei Centrale a Patrimoniului Cultural Național, operațiile, complexe și deosebit de pretențioase, au fost efectuate pe baza expertizei tehnice și a proiectelor elaborate de prof. dr. ing. Aurel Cișmigiu din București. Lucrările, destinate să asigure trăinicia în timp a monumentului, au însumat consolidarea structurilor afectate de un proces lent de fisurare, eliminarea igrasiei prin hidroizolații și a cauzelor care au generat-o, îmbunătățirea rezistenței infrastructurii, lucrări de sistematizare verticală și de înlocuire a materialului acoperișului.

Paralel acestor ample lucrări s-au desfășurat și cele de restaurare a picturii interioare, efectuate de mai mulți pictori restauratori, cel din urmă fiind Dan Decebal Caceu.

În ziua de 29 octombrie 1988 a avut loc recepția întregii lucrări de restaurare a mănăstirii „Săraca“, în prezența Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, a factorilor de răspundere de la Centrul eparhial și din cadrul Comisiei Centrale a Patrimoniului Cultural Național, precum și a tuturor celor ce au contribuit la reușita eforturilor destinate să confere așezământului o nouă infuzie de sănătate și prosepție.

VESTIGIILE UNEI STRĂVECHI BISERICI PUSE ÎN VALOARE

După cum se știe, în urmă cu câteva luni în centrul istoric al orașului Caransebeș au fost descoperite întâmplător ruinele unei impozante și robuste biserici medievale datînd de la sfîrșitul secolului XIII și începutul celui următor (a se

vedea revista noastră nr. 1/1988, p. 119). Între timp, cercetările efectuate pe șantierul arheologic deschis imediat, au dus și la descoperirea unor cripte, așezate sub pardoseala lăcașului, de unde au fost scoase la lumină numeroase obiecte de podoabă, de aur și argint, monede și piese vestimentare de nuanță bizantină, edificatoare pentru profilul religios ortodox al populației românești și pentru situația ei înfloritoare. Cercetătorii au stabilit, de asemenea, că mare parte din materialul folosit în construcția lăcașului este de proveniență romană (lespezi, țigle), material ce s-a păstrat și în componența caselor apărute în secolele XVII—XIX pe ruinele vechii biserici.

Ținând seama de importanța deosebită a acestor vestigii, construirea noii clădiri — ce se încadrează în peisajul contemporan al orașului — se face pe piloni înălțați, pentru ca ruinele vechii biserici să poată fi cuprinse într-un viitor muzeu unicat, pus la dispoziția cercetătorilor și vizitatorilor. (După „Flamura”, Reșița, nr. 3698/27 septembrie 1988, p. 8).

RECEPȚIE DE PICTURĂ BISERICESCĂ

În ziua de 29 octombrie 1988 s-a efectuat recepția definitivă a lucrărilor de restaurare și refacere a picturii interioare de la biserica monument istoric cu hramul „Sf. Ilie” din Jebel, protopopiatul Deta, executate cu deosebită minuție și probitate profesională de pictorul dr. Viorel Țigu din Timișoara, cu girul pictorului restaurator Ion Neagoe din București. În același timp, s-a procedat și la completarea spațiilor rămase nepictate, grație pictorilor Ana și Ion Bădilă.

Comisia de recepție, constituită din reputați specialiști, a remarcat faptul că bisericii i-a fost restituit aspectul estetic original, deopotrivă cu punerea în valoare a unor fragmente de pictură murală postbrâncovenească, barocă, aparținând școlii bănățene de la 1752, prin pictorii Nicolae Popovici și Șerban.

Costul întregii lucrări a fost suportat din bugetul parohial, vrednicul preot Petru Gărâu împreună cu credincioșii păstoriți evidențiindu-se prin grija și interesul deus pentru valorificarea picturii originare, precum și prin asistența acordată pictorilor pe toată durata lucrărilor.

DECES

În ziua de 6 octombrie 1988 a încetat din viață, după o grea suferință, diaconul *Marinel Davidescu* din Timișoara, în vîrstă de 31 ani.

Născut la Arad în 6 ianuarie 1957, a urmat cursurile învățămîntului elementar la Timișoara, iar în continuare pe cele ale Seminarului teologic din Caransebeș, pe care le-a absolvit în anul 1977. În același an a fost hirotonit diacon pe seama parohiei Timișoara — Mehala, continuîndu-și paralel și pregătirea teologică la Institutul teologic universitar din Sibiu, unde a promovat examenul de licență în vara anului 1983. Treptat, însă, o boală necruțătoare a pus stăpînire pe el, curmîndu-i firul vieții pămîntești la numai 31 ani.

Slujba înmormîntării a fost oficiată în duminica din 9 octombrie a.c., în biserica parohiei Timișoara IV, de către un sobor format din șase preoți și doi diaconi, în frunte cu P. On. Părinte Ioan Olariu care a rostit și cuvîntarea funebă.

După oficierea prohodului, în prezența întregii asistențe îndurerate, compusă din membrii familiei, clerici și credincioși, rămășițele sale pămîntești au fost apoi înhumate în cîmîtirul din str. I. Rusu Șirianu, întru așteptarea învierii celei de obște.

EPISCOPIA ARADULUI, IENOPOLEI ȘI HĂLMAGIULUI

ITINERAR PASTORAL

În duminica din 18 septembrie 1983, Prea Sfințitul Episcop Timotei, însoțit de P.C. Arhidiacon Teodor Babuția, a săvârșit binecuvîntarea lucrărilor de reparații la parohia *Măderat*, protopopiatul Lipova, urmată de sfînta liturghie. La vremea potrivită, în cuvîntul de învățătură, tilcuind pericopa duminicală în legătură cu mîntuirea sufletului, P.S. Sa a scos în evidență jertfelnicia și dragostea enoriașilor pentru locașul lor de închinare. Ca semn de apreciere pentru realizările credincioșilor, în frunte cu preotul Gheorghe Oprea, parohul local, Întîistătătorul eparhiei a evidențiat activitatea depusă acolo, materializînd-o printr-un act de mulțumire.

După otpust, preotul Gheorghe Oprea a prezentat darea de seamă asupra vieții bisericești locale și a lucrărilor executate la biserica parohială.

Agapa oferită soborului slujitor de către membrii organelor parohiale a încheiat sărbătoarea parohiei *Măderat*.

În după-amiaza aceleiași dimineți, P. S. Episcop Timotei a săvârșit slujba vecerniei în biserica „Sfinții Apostoli Petru și Pavel” din parohia *Șiria*, păstorită de preoții Pavel Savu și Teodor Poneavă. P.S. Sa a rostit un bogat cuvînt de învățătură în legătură cu rolul Acatistului și al Paraclisului în cadrul slujbelor religioase, cît și cu privire la însemnătatea unității spirituale a parohiei.

Duminica următoare, 25 septembrie, Prea Sfințitul Episcop Timotei, înconjurat de un sobor de preoți, și în prezența unui mare număr de credincioși, a săvârșit sfînta liturghie arhierescă în biserica din *filia Mărauș*, aparținătoare parohiei *Crăiva*, protopopiatul Ineu, Dumnezeiasca slujbă, a fost precedată de binecuvîntarea lucrărilor de reparații a sfîntului lăcaș de închinare.

La momentul potrivit, P.S. Sa a hirotonit întru preot pe diaconul Ilie Pioras, licențiat în Teologie, numit pe seama parohiei Berechiu, protopopiatul Ineu, prilej cu care i s-a conferit și darul duhovniciei. În cadrul slujbei, Ierarhul a predicat despre egalitatea apostolilor și a urmașilor lor.

În după amiaza zilei, Prea Sfinția Sa a oficiat slujba vecerniei în biserica parohială *Chișlaca* din același protopopiat, rostind un însuflețitor cuvînt despre sărbătorile Bisericii Ortodoxe.

În duminica din 2 octombrie 1983, Prea Sfințitul Episcop Timotei a săvârșit sfînta liturghie, precedată de binecuvîntarea lucrărilor de reparații efectuate la biserica din *filia Minișel*, aparținătoare parohiei Minișul de Sus, protopopiatul Ineu. La priceasnă, Prea Sfinția Sa a dezvoltat tema „Atitudinea creștinească față de semenii”.

În cursul aceleiași duminici, spre seară, P.S. Episcop Timotei a oficiat slujba vecerniei în biserica parohială din *Nadăș*, protopopiatul Ineu, cu care ocazie a predicat celor prezenți despre posturile rînduite în Biserica Ortodoxă.

HARAMUL MĂNĂSTIRII PRISLOP

An de an, la 14 septembrie — sărbătoarea înălțării Sfintei Cruci — mănăstirea Prislop își deschide larg porțile pentru închinătorii și credincioșii oaspeți, care vin la prăznuirea hramului acestui străvechi așezămînt al Bisericii noastre dreptmăritoare de pe meleagurile eparhiei.

În ajunul hramului, un sobor de preoți și diaconi a oficiat slujba vecerniei cu litie, apoi maslul de obște, după care a urmat slujba utreniei, cu acatiste, rugăciuni și cântări. A predicat despre însemnătatea hramurilor mănăstirești, P.C. Părinte Teodor Greuceanu, vicar administrativ.

În ziua hramului, s-a oficiat sfânta liturghie arhierescă. Predica zilei, în legătură cu cinstirea Sfintei Cruci și îndatorirea credincioșilor, a fost rostită de Prea Sfințitul Episcop Timotei, Întâistătătorul eparhiei.

Soborului slujitor, oaspeților și celor care au contribuit la buna desfășurare a hramului li s-a oferit o agapă de către obștea de maici a sfintei mănăstiri.

UN NOU CLERIC AL EPARHIEI

În ultima perioadă de timp, numărul clericilor eparhiei a fost întregit cu un tânăr licențiat în Teologie. Astfel, P.S. Episcop Timotei l-a hirotonit pe *Ilie Pioraș*, în 23 septembrie 1988, întru diacon la catedrala arădeană, iar în 25 septembrie întru preot, pe seama parohiei Berechiu din protopopiatul Ineu.

După efectuarea practicii liturgice și administrative la catedrala episcopală și Centrul eparhial, tânărul preot a fost instalat în parohia pe seama căreia a fost numit de Consiliul Eparhial.

CONFERINȚA ADMINISTRATIVĂ PREOTEASCĂ

Din punct de vedere pastoral și misionar, promovarea și păstrarea unității religioase a parohiilor constituie una dintre preocupările de bază ale Bisericii noastre. Despre această preocupare, mereu actuală, s-au purtat ample discuții în cadrul conferinței preoțești administrative din ultima decadă a lunii septembrie 1988, care a avut ca temă: „Rolul cîntării în comun, pentru promovarea și păstrarea unității religioase a parohiei”.

Potrivit programului stabilit din timp, lucrările conferinței desfășurate la cele șapte protopopiate ale eparhiei, au fost prezidate de Prea Sfințitul Episcop Timotei și respectiv de doi delegați chiriarhali — P.C. Părinte Teodor Greuceanu, vicar administrativ și P.C. Părinte Miron Iercan, inspector eparhial. Dat fiind importanța și implicațiile pastorale și misionare ale temei, alături de preoții parohi, la conferință au luat parte și cîntăreții bisericești de la toate parahiile din cuprinsul eparhiei.

În cuvîntul introductiv, Prea Sfințitul Episcop Timotei și delegații eparhiali s-au referit la importanța subiectului, accentuînd că epoca noastră pretinde o angajare plenară și totală, o valorificare integrală a tradiției Bisericii, deoarece Ortodoxia a practicat dintotdeauna cîntarea în comun. În consecință, fiecare preot și cîntăreț bisericesc trebuie să fie conștient de rolul cîntării în comun, pentru promovarea și păstrarea unității religioase a parohiei.

Referatele principale au fost întocmite și prezentate de următorii preoți: Ioan Rus (la Arad), Petru Lazea (la Ineu), Ioan Braiț (la Lipova), Petru Coța (la Brad), Dorel Ciolea (la Deva), Doru Pușcaș (la Orăștie) și Ioan Buzdugan (la Petroșani).

Pe marginea referatelor au luat cuvîntul cîteva zeci de preoți și cîntăreți bisericești, care au subliniat rolul cîntării în comun, ca o necesitate pentru păstrarea unității religioase a parohiei, deoarece ea angajează în săvîrșirea cultului pe toți credincioșii parahiilor noastre. Promovată după îndrumările Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, cîntarea în comun reflectă continuitatea tradiției și practicii liturgice a Bisericii primare, constituînd un minunat mijloc pentru păstrarea credincioșilor în albia dreptei credințe.

În încheierea lucrărilor, Prea Sfințitul Episcop Timotei și delegații chiriarhali au sintetizat cele expuse în cadrul conferinței, îndemnându-i pe toți cei prezenți să promoveze cu sîrguință cîntările Bisericii noastre, prin care se asigură unitatea continuității tradițională și apărarea dreptei credințe.

ADORMIT ÎN DOMNUL

În ziua de 26 octombrie 1988, a trecut subit la cele veșnice preotul iconom *Ioan Pui*, în vîrstă de 59 ani.

S-a născut în satul Laz, jud. Arad, în 30 august 1929, într-o familie de agricultori. A urmat școala primară în Moneasa, iar după absolvirea ei cursurile școlii de cîntăreți bisericești din Arad, pînă în anul 1948.

Înzestrat cu o voce frumoasă și caldă, el a activat pe postul de cîntăreț bisericesc la biserica parohială din Laz, pînă în anul 1962, cînd și-a continuat pregătirea la Seminarul teologic din Caransebeș.

În anul 1964, a fost hirotonit preot pe seama parohiei Ignești (cu filia Miniad) pe care a păstorit-o pînă în anul 1968, cînd s-a transferat la parohia Livada, cu filia Berindia, unde, prin părinteasca sa grijă, s-au efectuat importante lucrări de restaurare la cele două biserici.

Începînd cu 1 noiembrie 1971, a preluat parohia Prunișor, unde a finalizat construcția noii biserici parohiale, precum și împodobirea ei într-o frumoasă haină picturală. Apreciindu-i meritele, conducerea eparhială l-a distins cu rangul de iconom.

Slujba înmormîntării a fost oficiată în biserica parohială din Sebiș de un numeros sobor de preoți. Necrologul a fost rostit de P.C. Părinte Teodor Greucean, vicar administrativ, care a transmis familiei îndoliată și parohienilor, cuvîntul de mîngiere din partea Prea Sfințitului Episcop Timotei. P.C. Părinte Ioan Brădean, protopopul Sebișului a prezentat viața și activitatea adormitului în Domnul.

Deplîns de întreaga asistență, în dangătul duios al clopotelor, trupul neînsuflețit al preotului Ioan Pui a fost înhumat în cavoul familiei din cimitirul parohial.

Mitropolit Nicolae Corneanu: *Patristica mirabilia. Pagini din literatura primelor veacuri creștine*, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1987, 422 pp.

Rod al unei munci de migală și erudiție, această nouă carte a I.P.S. Mitropolit N. Corneanu, foarte interesantă și foarte frumoasă, începe cu un succint, dar cuprinzător „Cuvînt înainte”, în care distinsul cărturar, după ce arată motivele care l-au determinat s-o scrie și s-o intituleze „*Patristica mirabilia*”, îi prezintă pe scurt cuprinsul. Cu sacră vocație către teologie și cu excepționale aptitudini pentru studiul disciplinelor filologice, I.P.S. Mitropolit și-a însușit din adolescență și tinerete nu numai limbile moderne de circulație culturală, ci și, ceea ce se întâmplă extrem de rar, pe cele clasice, la nivel de specialist, îndreptându-și activitatea de cercetare și preocupările de predilecție către literatura patristică. Atras în chip deosebit de scrierile Sfinților Părinți și Scriitorii bisericești, „uimirea și totodată admirația stîrnite de operele autorilor din primele veacuri creștine” (p. 3) și le-a manifestat prin articole publicate de-a lungul anilor în diferite reviste și prin volumul „*Studii patristice*”, apărut în anul 1984. Noul volum este așadar continuarea acestuia, scris în chip asemănător, incluzînd în el adică și unele din articolele anterior date la iveală și intitulîndu-l cu vocabule latinești „*Patristica mirabilia*” tocmai pentru a-și arăta sentimentele de adîncă prețuire față de *admirabilele opere patristice*.

Capitolele volumului tratează teme și subiecte sugerate de literatura patristică. Se vede din ele că nouă spiritualitate, care a înlocuit ideologiile păgîne, în luptă cu acestea a preluat din ele totuși ceea ce a fost potrivit pentru concepțiile despre lume și viață aduse de creștinism, dezvoltînd și ducînd mai departe, în desfășurarea ei progresivă, cultura europeană sub diferite forme de manifestare.

Primul capitol, intitulat „*Fundamentări teoretice la Sfinții Părinți*” (pp. 7—88), își propune să demonstreze că „o serie de

largi domenii ale preocupărilor intelectuale și artistice de totdeauna au atras și pe scriitorii patristici”, că aceștia „au excelat și în istoria sau critica literară, în filosofie, în artă, în muzică și chiar în știință” (p. 4).

Astfel, în subcapitolul „*Elemente de istorie literară la Sfinții Părinți*” arată că, pentru catalogarea și înregistrarea critică a operelor de literatură creștină scrise în pimele veacuri, au apărut „istorii literare”, cum a fost „*De viris illustribus*” (Despre bărbații celebri) a lui Ieronim (a. 392) precum și cele purtînd același titlu, scrise de Ghenadie, preot în Marsilia (a. 480), Isidor, episcopul Seviliei (+ 636) și Ildefons, arhiepiscop de Toledo, în a doua jumătate a sec. al VII-lea. Ieronim prezintă în lucrarea sa, cu scurte caracterizări, 135 de autori, începînd cu Sf. Apostol Petru și terminînd cu el însuși; Ghenadie, continuîndu-l pe Ieronim, scrie despre 100 de autori (ultimul fiind, de asemenea, el însuși); Isidor scrie despre 46, iar Ildefons, continuîndu-l pe Ghenadie, scrie și el despre 14 „bărbați iluștri”. „Aceștia și cei asemenea lor, încheie I.P.S. Nicolae Corneanu, sînt inițiatorii literaturii creștine, merit cu care au rămas în conștiința noastră a tuturor” (p. 15).

În subcapitolul intitulat „*Critica literară în epoca patristică*”, autorul dezvoltă și susține ideea că scriitorii creștini s-au ocupat de la început nu numai de existența operelor literare, ci și de valoarea lor, că au făcut adică nu numai istorie literară, ci și critică literară. Astfel, sînt menționate, între altele, aprecierile critice făcute de Lactanțiu, asupra scriitorilor Minucius Felix Tertulian și Ciprian, cum și ale lui Ieronim asupra lui Tertulian, Ciprian, Lactanțiu, Sf. Ilarie și alții, iar din literatura răsăriteană se menționează în primul rînd Sf. Vasile cel Mare. Capitolul se încheie cu prezentarea Sf. Patriarh Fotie (+ 891) care, în lucrarea sa *Miriobiblion* (Zece mii de cărți), intitulată așa pentru că voia să recenzeze un foarte mare număr de opere, reușește să cuprindă 149 de autori și 280 de volume. „Modul cum Fotie analizează operele pe care le citează îi apropie de critica modernă... Oricum, el

rămâne reprezentantul de frunte al criticii literare moderne" (p. 25).

Subcapitolul „*Încercări portretistice în literatura celor dintâi secole creștine*”, prezintă și scriitorii creștini sub aspectul talentului lor portretistic. Sînt citați Ciprian cu portretul unui ciumat, Sf. Vasile cu descrierea înfometatului, ca și a degeratului, Ioan Gură de Aur cu descrierea ținutei și a comportamentului femeilor cochete. Capitolul se încheie cu portrete redată pe scurt, prin epitețe și supranume, subliniindu-se „gradul în care cei vechi au recurs la portret ca la un mijloc literar capabil nu numai să trezească emoții artistice, dar mai ales să edifice pe cititori” (p. 33).

Subcapitolul „*Studiul logicii și Sfinții Părinți*” ilustrează cum, pentru activitatea lor misionară și pentru lucrări apologetice, scriitorii creștini studiau și foloseau mijloacele pe care li le puneau la îndemînă operele greco-latine, retorica și logica (ex. Tertulian, Origen, Maxim Mărturisitorul), iar unii dintre ei chiar au scris manuale de retorică și logică (Marius Victor, Boetiu, Ioan Damaschin).

În „*Critica de artă și Sfinții Părinți*” sînt redată ideile și sentimentele slujitorilor Bisericii din primele veacuri în legătură cu artele plastice. Critica de artă a început în scrierile creștine prin denunțarea influenței dăunătoare pe care o au asupra creștinilor operele de artă de inspirație păgînă și prin recunoașterea totodată a rolului artelor plastice, îndeosebi al picturii, în educația sentimentelor creștine. Sf. Vasile cel Mare, Grigorie al Nisei, Cuviosul Nil, Paulin al Nolei și mai ales Asterie al Amasiei au lăsat în paginile lor mărturie prețioase în legătură cu rolul cognitiv și moral acordat de Sfinții Părinți picturii bisericești, care trebuia să fie „cartea neștiutorilor de carte”. Prin gândurile și scrisul lor, ei sînt „premergători ai oamenilor de artă din timpurile noastre” (p. 60).

Idei asemănătoare din punctul de vedere al contribuției pe care Biserica a adus-o la dezvoltarea artei muzicale găsim în articolul intitulat „*Sfinții Părinți teoreticieni ai muzicii*”. Sf. Vasile și Ioan Gură de Aur, Niceta de Remesiana, Ioan Scărarul și alții vorbesc despre valoarea educativă a muzicii, iar Fericitul Augustin și Boetiu scriu tratate despre această artă. Tratatul „*De musica*” al lui Boetiu „ocupă un loc important în istoria muzicii” (p. 69). O însemnătate deosebită o are articolul „*Sfinții Părinți și cercetarea științifică*”, din

care se vede că, în perioada patristică, oamenii Bisericii au fost receptivi față de progresul științific; nu numai că nu i s-au opus, dar au fost părtași cu munca și priceperea lor la dezvoltarea științelor. În predicile și scrierile lor, Sfinții Părinți și Scriitorii bisericești din primele veacuri ale creștinismului se dovedesc cunoscători ai științelor naturii, cum au fost Origen, Sf. Grigorie al Nisei, Sf. Vasile cel Mare, Fericitul Ieronim, Fericitul Augustin și alții. Mulți scriitori patristici au fost medici și au scris tratate de fiziologie și medicină (ex. Nemesiu al Emesei, Aetios din Amida, Alexandru din Trales, Teofil Monahul, Beda Venerabilul etc.). De asemenea, astronomia și cosmografia sînt reprezentate de mulți învățați creștini, cum au fost Sinesie al Cirenei, Sf. Grigorie al Nisei, Sfintul Ioan Damaschin. Mult mai tîrziu, rugurile inchiziției au ars cărți și oameni care se ocupau cu știința. „Sfinții Părinți au fost spirite luminate, care au contribuit la dezvoltarea civilizației și la progresul umanității”. (p. 86).

Al doilea mare capitol, intitulat „*Momente semnificative din perioada patristică*” (pp. 84—164), pune în lumină unele aspecte ale luptei dintre creștinism și păgînism, pînă ce acesta a fost înfrînt, aspecte și repere în timp fixate în patru subcapitole, al căror conținut îl vom reda, de asemenea, cît se poate de prescurtat.

Primul subcapitol „*Doi preopinienți celebri: Origen și Cels*” (pp. 89—109) „fragment dintr-o lucrare mai întinsă: Origen și Cels. Raporturile dintre creștinism și păgînism văzute prin prisma unei dispute din secolul al III-lea, prezentată de autor ca teză de licență la Facultatea de Teologie din București în 9 Iulie 1946”, prezintă conținutul opereii lui Origen „*Contra lui Cels*”, prin care marele învățat creștin a combătut lucrarea „*Cuvînt adevărat*”, pierdută azi, a filosofului păgîn Cels, scrisă împotriva creștinismului. În acest subcapitol autorul, sprijinindu-se pe o documentată informare științifică, spune despre Cels că a fost un om de o vastă cultură, specializat mai ales în domeniul religios, „care vedea în biruința creștinismului dispariția trecutului cu toate valorile lui, a imperiului roman însuși” (p. 98). Cels și-a scris cartea spre sfîrșitul secolului al II-lea, iar Origen l-a combătut în secolul al III-lea. Subcapitolul se încheie cu enumerarea părților mai importante din tratatul „*Contra lui Cels*”.

În *„Ecouri vechi și noi ale vieții Sfintului Antonie cel Mare”*, autorul, ocupându-se de cartea *„Viața Sfintului Antonie cel Mare”*, scrisă de Sfântul Atanasie, urmărește influența acestei cărți din secolul al IV-lea, când a fost scrisă, și până în vremea noastră, influență pe care a avut-o în literatura europeană și în viața multor oameni dornici de desăvârșire spirituală. Sint cercetate asemănările și deosebirile dintre această carte care, prezentând viața de asceză a monahului egiptean Antonie, a devenit „documentul clasic” al „monahismului” și alte trei cărți biografice, care prezintă viața filosofilor păgini Pitagora, Apoloniu din Tiana și Plotin, acestea rămânând fără ecou în literatura veacurilor următoare. Viața lui Antonie cel Mare nu numai că s-a impus în amintirea scriitorilor creștini de-a lungul secolelor, dar a intrat și în operele unor scriitori moderni, ca Oscar Wilde, Gustave Flaubert și alții.

Subcapitolul *„Pregătirea școlară a Sfinților Trei ierarhi”*, este scris cu vădite și chiar mărturisite scopuri educative: să pună în fața tinerilor, în primul rând a elevilor și studenților teologi, modele de urmat în viață. Sfinții Vasile și Grigorie sint prezentați împreună, pentru că au fost de aceeași vîrstă și din aceeași localitate, au urmat cursurile acelorași școli și cu aceiași profesori, avînd rezultate asemănătoare, pe baza cărora au ajuns amîndoi mari ierarhi ai Bisericii creștine. Sfântul Ioan Gură de Aur, fiind mai tînăr și din altă localitate decît cei doi, dar tot din Asia Mică și trăind în același secol, este prezentat separat, arătîndu-i-se și acestuia mediul familial în care s-a născut și a crescut, rezultatele strălucite la învățătură, pînă ce s-a dedicat monahismului și activități clericale, ajungînd patriarh al Constantinopolului.

„Strădanțiile Sfintului Vasile cel Mare pentru unitatea Bisericii” este titlul celui din urmă și celui mai întins articol aparținînd capitolului *„Momente semnificative din perioada patristică”*, articol care constituie de fapt Comunicarea prezentată de I.P.S. (Mitropolit Nicolae Corneanu în cadrul Grupului patristic de pe lângă Comisia *„Credință și Constituție”* a Consiliului Ecumenic al Bisericilor (Aarhus — Daneamarca, 1964). Conținutul acestui articol reiese chiar din subtitluri, precum urmează: 1. Introducere; 2. Apelul Sfintului Vasile la Sfântul Atanasie; 3. Apelul Sfintului Vasile la episcopii din Apus; 4. Si-

tuția Bisericilor; 5. Cazul special al Antiohiei; 6. Probleme dogmatice; 7. Necesitatea și folosul unității; 8. Elemente de unitate; 9. Spiritul ecumenic vasilian; 10. Concluzii — acestea toate înfățișînd lupta dusă de Sfântul Vasile pentru înțelegerea dintre toate Bisericile creștine, pentru unitatea religioasă dintre Răsărit și Apus. Autorul încheie referindu-se la situația actuală a Bisericii, cînd lupta pentru ecumenism întîmpină la fel rezistența între Răsărit și Apus, ca și în timpul Sfintului Vasile cel Mare.

Capitolul *„Probleme de pietate la Sfinții Părinți”* (pp. 165—228) reia în cea mai mare parte articole anterior apărute în revistele bisericești. Cuprînzînd subcapitole de întindere minoră fiecare, primul, intitulat *„Farmecul pustului”*, scoate în evidență atracția pe care a avut-o din cele mai vechi timpuri singurătatea pentru sufletele însetate de desăvîrșita viață duhovnicească. Îndeosebi întinsele pustii ale Egiptului au fost locuri de sihăstrie pentru mulți Sfinți Părinți, ca Sf. Antonie, Sf. Pahomie, Sf. Macarie și alții, pentru că „singurătatea, ca de altfel întreg mediul pustului constituie unul din cel mai puternici factori care ajută la modelarea unui creator” (p.167).

„Păcatul limbușiei și virtutea tăcerii”, reușește să arate, în puține pagini, dar cu multe note explicative, că limbușia dăunează virtuții, pe cînd tăcerea este ea însăși o virtute. „Reținem din puținul arătat aici, încheie autorul, că tăcerea, această sfîntă virtute, cum au numit-o Părinții, se cuvine să ne-o însușim fiecare, evitînd în același timp opusul ei, păcatul limbușiei” (p. 173).

Rolul stării de veghe în osteneala pentru desăvîrșirea morală este evidențiat în articolul *„Foloasele trezviei”*. Opusul stării de veghe este somnul care, dacă este prea mult, duce la trîndăvie „hrănește patimile, iar trezvia le risipește” (p. 176).

În *„Gînduri despre viață și moarte”* sint folosite citate din Sfînta Scriptură și din Sfinții Părinți, îndeosebi din Sf. Ciprian, Ioan Hristostom și Grigorie al Nisei, pentru a se arăta cum trebuie să fie înțelese de către creștini viața și moartea. „A muri, spune Sf. Ciprian, însemnează a trece în nemurire; nu se poate ajunge la viața veșnică, dacă nu e părăsită aceasta de aici. Moartea nu este deci un surghiun, ci o punte care ne trece din timp în veșnicie” (p. 181).

Articolul „Tema, superstiția și adevărata evlavie”, pornind de la versul poetului latin Statius, care spune: „Teama a creat pe primii zei în lume” (Primos in orbe deos fecit timor) combate afirmația că religia își are izvorul în teamă. „Originea religiei, spune autorul, este mult mai complexă decât să fie redusă la un simplu aspect exterior... Este adevărat, însă, că teama alimentează o deviere a sentimentului religios, și anume superstiția” (p. 184). Concepția creștină despre viață și moarte alungă teama. Înlocuind-o cu evlavie și se împotrivesc superstițiilor de tot felul, precum spun toți dascălii Bisericii, idel pentru ilustrarea cărora se fac citate lungi, mai ales din Sf. Ioan Scărarul.

În „Cenzura risului la Sfinții Părinți”, sprijinindu-se pe citate din Sfânta Scriptură și din Sfinții Părinți și Scriitori bisericești, autorul arată ce este risul, cum se manifestă și care este datoria omului bine crescut cu virtuos în raport cu risul. Rezumând opiniile unui teolog modern despre ris, I. P. S. Nicolae Corneanu încheie cu regula: „Nu trebuie să se rîdă mereu, nu timp îndelungat, nu deseori, nu pentru orice lucru de nimic și pentru orice copilărie, ci numai la locul și timpul potrivit” (p. 197).

„Darul lacrimilor” este cel mai lung dintre articolele încadrate în capitolul „Probleme de pietate la Sfinții Părinți”. Ca și risul, plînsul este de mai multe feluri, avînd diferite surse și forme de manifestare dar, dintre ele, autorul se limitează la două feluri de plîns și de lacrimi: cele care pornesc „dintr-o inimă ce se pocăiește pentru păcatele săvîrșite” și cele izvorînd „dintr-o inimă curată” (p. 199), primele ca început al desăvîșirii și cele din urmă ca împliniri ale acesteia. Și pentru o categorie și pentru cealaltă recursul la literatura patristică este frecvent și citatele sînt grîitoare. Dar autorul depășește literatura Sfinților Părinți și ilustrează darul lacrimilor cu mărturii din evul mediu și din literatura modernă, încheind cu un citat din scriitorul englez Charles Dickens, care spunea: „N-ar trebui să ne fie rușine niciodată de lacrimile noastre, căci ele sînt o ploaie binefăcătoare pe praful orbitor al pămîntului, care înăbușă inimile noastre înăsprite” (p. 212).

Articolul „Canonul cel Mare al Sfintului Antonie Cretanul” cuprinde luminoase date despre viața și opera Sfintului Andrei, arhiepiscop al Cretei, „considerat unul din cei mai buni predicatori ai epocii

bizantine” (p. 214). Au rămas de la ei omili, imnuri și mai ales Canonul cel Mare „care se citește în primele patru zile ale săptămîinii întia și la denia de miercuri seara din săptămîina a cincea a postului păsimesilor, fragmentar ori în întregime” (p. 213). Cuprinzînd 250 de tropare, „frumusețea și profunzimea lui atrage de sute de ani pe creștinii pioși, care se pregătesc de praznicul Paștilor” (p. 217).

„Rugăciunea de umilință a Sf. Efrem Sirul” este un scurt comentariu al cunoscutei rugăciuni care începe cu cuvintele: „Doamne și Stăpînul vieții mele...” Referindu-se la patru patimi, trîndăvia, grija de multe, iubirea de stăpînire și grăirea în deșert, ca și la tot atîtea virtuți: curăția, gîndul smerit, răbdarea și iubirea, rugăciunea de umilință a lui Efrem Sirul este „una din cele mai populare și mai îndrăgite rugăciuni ale dreptmăritorilor creștini” (p. 220).

Articolul „Cum trebuie să ne rugăm”, de asemenea scurt, dar plin de conținut, reproduce fragmente dintr-o operă a lui Origen „Despre rugăciune”, și anume acele părți „în care se arată cum trebuie să stea creștinul atunci cînd se află la rugăciune” (p. 221).

În sfîrșit, *Cu privire la originea monahismului creștin* ultimul articol din grupajul „Probleme de pietate la Sfinții Părinți”, face unele observații în legătură cu cauzele care determinau, mai ales în secolul al IV-lea, pe mulți creștini să intre în monahism. Referindu-se la cei ce spun că nu setea de spiritualitate, ci nedreptățile și împilările sociale erau cauze de retragere în singurătate și pustiu, autorul atrage atenția asupra faptului că monahismul, ca mod de viață, are cauze complexe, în explicarea cărora nici vocația, nici împrejurările nu pot fi absolutizate.

Capitolul „Sfinții Părinți și unele aspecte ale societății vremii lor” (pp. 229—309) are ca subtitlu „Cenzura luxului feminin” și începe printr-o introducere, în care autorul previne pe cititor că nu intenționează să analizeze problema în toate aspectele, ci doar să arate, „cum au privit Sfinții Părinți dorința de înfrumusețare a femeii și derivatele ei: luxul și moda” (p. 230).

Urmează subcapitolul „Luxul feminin în societatea greco-romană”, care descrie mijloacele de înfrumusețare ale femeii, așa cum acestea se manifestau în toaletă, poadoabe și îmbrăcăminte. Sînt descrise variatele feluri și categorii de coafură, farduri, parfumuri, înfrumusețarea unghiilor,

bijuteriilor, moda în îmbrăcăminte și chel-tuielile necesitate de toate acestea. Exce-sele în lux au fost criticate de scriitori și înfrinate prin legi, excese cărora nici apa-riția creștinismului nu le-a putut pune stavilă. Morala creștină însă a căutat să înlocuiască prețuirea frumuseții exterioare cu cea a prețuirii frumuseții interioare, a podoabelor sufletești.

În subcapitolul „Cenzura luxului în căr-țile Vechiului și Noului Testament”, se spune că și „femeile poporului ales, ca toate femeile de pretutindeni și de totdea-una, erau foarte doritoare de podoabe” (p. 248). Sunt descrise diferitele procedee și mijloace de înfrumusețare la care re-curgeau femeile la iudei și luxul pe care Scriptura îl condamnă cu asprime. Sf. Pa-vel cere ca femeile să arate în înfățișarea lor nu lux, ci „sfântă cuviință”.

Articolul „Cenzura luxului feminin în epoca patristică” arată că scriitorii patris-tici au fost nevoiți de multe ori să-și îndrepte atacurile lor împotriva luxului fe-minin și chiar dacă nu l-au putut înlătura definitiv, „au indicat tuturor femeilor atit-udinea pe care trebuie s-o adopte spre a oferi familiilor lor și umanității întregi liniștea și buna-cuviință atât de trebuitoare unei lumi doritoare de progres” (p. 257).

În subcapitolele următoare este arătată lupta dusă împotriva luxului de către re-prezentanții de seamă ai epocii patristice.

Clement Alexandrinul este un critic se-ver al moravurilor din vremea sa. Proce-deele de înfrumusețare ale femeilor, cos-meticele, giuvaerurile, îmbrăcămintea sunt descrise amănunțit și criticate sarcastic, mai ales în opera sa „Pedagogul”. Cu tot rigorismul său, marele moralist alexandrin arată înțelegerea pentru dorința femeilor de a fi frumoase, dar cu condiția de a nu depăși măsura.

Tertulian și Ciprian sunt prezentați împreună, pentru că și operele lor împo-triva luxului și a împodobirii feminine au conținut și mijloace de expresie foarte asemănătoare. Pentru Tertulian podoabele feminine sînt invenția diavolului. Ciprian, de asemenea, spune că înfrumusețarea fe-meii prin podoabe „devine pentru cei mai mulți nu un ornament, ci pricină de smîn-teală” (p. 272).

Ieronim, Ambrozie, Augustin și Pau-lin al Nolei au pagini întregi în operele lor în care luxul feminin este criticat cu asprime. Ieronim „excelează prin finețea observațiilor psihologice și prin bogăția datelor de istorie o model”; scrierile lui

Ambrozie, „în special cele adresate fecioa-relor, denotă grija părintelui sufleteșc pentru mîntuirea celor încredințați lui spre păstorire” (p. 281); Augustin spune că datoria femeilor este „să caute mai mult a plăcea Domnului”; Paulin de Nola, de asemenea, „învăță pe femei... să pără-sească hainele scumpe și podoabele” (p. 286).

Și alți Sfinți Părinți și Scriitori bi-sericești din Răsărit, nu numai Clement Alexandrinul, au combătut moravurile de-cadente și luxul femeilor. Așa au fost Grigorie din Nazianz, Vasile cel Mare, Isi-dor Pelusiotul și Asterie al Amasiei, care au fost cuprinși într-un singur subcapitol, pentru că atitudinea și ideile lor sînt ase-mănătoare în ceea ce privește dorința fe-meilor de a se împodobi. Multe citate sînt reproduse din operele lui Grigorie de Na-zianz pentru exprimarea atitudinii ace-s-tuia față de patima luxului feminin. Tot prin citate este arătată critica pe care o face Sf. Vasile cel Mare femeii luxos îm-brăcate. Isidor Pelusiotul „nu e mai puțin hotărît în combaterea luxului feminin” (p. 296). Asterie al Amasiei critică „stă-ruința oamenilor de a se împodobi și-i îndeamnă să revină la simplitatea și de-cența propovăduite de religia creștină” (p. 297).

Sfîntul Ioan Gură de Aur, căruia i se dedică un capitol separat, în vasta sa ac-tivitate omiletică s-a ocupat de multe ori și în chip amănunțit de starea morală a femeilor din timpul său și a indicat re-medii, adresîndu-se în primul rînd părin-ților și învățîndu-i cum să-și educe odras-lele și, de asemenea, soților, pe care-i so-cotește a fi de multe ori răspunzători de greșelile pe care le săvîrșesc consoar-tele lor.

În „Încheiere”, autorul conchide că prin critica luxului feminin ideile creș-tine și propovăduitorii lor de totdeauna au influențat în bine evoluția moravurilor. „Rămîne fapt incontestabil: ideile creș-tine au influențat mult viața societății” (p. 310).

Capitolul „Simboluri religioase în în-terpretarea Sfinților Părinți” (pp. 313—390) pune în evidență o seamă de cuvinte întrebuițate metaforic, cu care operează religia creștină și la care se referă Sfinții Părinți în scrierile lor. Între acestea mai mult folosite sînt: „calea sau drumul, po-dul, scara, muntele și fîntîna sau izvorul” (p. 313).

Primul subcapitol se ocupă de „Sim-bolul căii sau drumului” plin de conținut

prin sensurile pe care le cuprinde. Drumul sau calea înseamnă orientarea în viață : spre rău sau spre bine, spre prăbușire sau spre înălțare, spre greșală și decădere, sau spre îmbunătățire și perfecțiune. Simbolul căii sau al drumului, de uz comun în limba cărților religioase, se întâlnește atât în Vechiul și în Noul Testament, cât și în literatura patristică. Există în primul rând două căi cu direcții opuse : calea luminii și calea întunericului, calea vieții și calea morții, calea largă și calea strîmtă. Și totuși, este și o a treia, de mijloc indicată din cele mai vechi timpuri și cu sens pozitiv, de moderație, dar și cu sens negativ, menționată de Sfinții Părinți, a celor mai mulți, a celor „călduți” cum sînt numiți în Apocalipsă, care caută să se ferească de calea ce duce la pierzanie, dar n-au curajul să meargă hotărît pe calea spre virtute. „Simbolul căii cu derivatele sale, spune autorul, a depășit sfera religiosului, intrînd în folclorul, literatura și mentalitatea popoarelor” (p. 327).

În „Simbolul podului” este vorba, de asemenea, de o metaforă al cărei sens autorul îl explică etimologic, mergînd pînă la limba sanscrită, în care cuvîntul „pathikrit” înseamnă constructor de drum, de unde în latinește „pontifex”, făcător de poduri și apoi preot „cel care întinde o punte între credincioși și Dumnezeu”. Sensul de pod, cuvînt folosit simbolic în toate religiile și literaturile, inclusiv în cea creștină, i s-a dat curcubeului „ca pod magic, deschizînd accesul spre lăcașul zeilor” (p. 331), corăbiei lui Noe, pămîntului și vieții însăși. „Viața, spune B. P. Hașdeu, pe care autorul îl citează, este o punte dintre leagăn și mormînt” (p. 333). Spațiul nu îngăduie decît să sugerăm erudiția cu care I. P. S. Nicolae Corneanu urmărește înțelesul simbolic al „podului”, nu numai în literatura creștină, dar și în alte literaturi, de la cea indiană, pînă la credințele pieilor roșii din America.

„Simbolul muntelui”, are, de asemenea, adînci și variate semnificații în literatura profană și religioasă a tuturor popoarelor. Axă a lumii, scară spre cer, centru geografic, arbore cosmic, muntele este legat, în diferite legende, nu numai de viața pămîntească a oamenilor, ci și de cea cerească. „La propriu și la figurat... munții reprezintă un factor important în viața duhovnicească, pe înălțimi sufletul simțîndu-se mai aproape de Dumnezeu, pentru că înseși înălțimile ajută la viața spirituală” (p. 344).

„Simbolul scării”, semnificînd șirul de eforturi spre perfecțiune și ocupînd în volum un număr major de pagini, este de asemenea, întîlnit în toate literaturile vechi și noi, creștine și necreștine. Construcția templelor, de la cele asiro-babiloniene și de la piramidele egiptene pînă la cele ale Americii precolumbiene, este inspirată de ideea scării. În sfînta Scriptură și în scrierile patristice termenul de scară este adesea folosit, cu sens mai apropiat sau mai depărtat de cel propriu. Crucea creștină este „scara ce duce spre înălțimi”, însăși, Maica Domnului este „scara prin intermediul căreia Fiul lui Dumnezeu a coborît la noi și prin care noi urcăm la cer”, (p. 357). Sfinții Părinți vorbesc de scara virtuților, simbolul scării dobîndind „întrebunătățiri din cele mai variate” (p. 364). Sf. Ioan al Sinaiului a căpătat numele de Scărarul tocmai datorită tratatului său numit „Scara raiului”. Cu trepte mai puține în alte scrieri, scara Sf. Ioan al Sinaiului are 30 de trepte însemnînd virtuți, care se cer însușite, și vicii, care trebuie învinse, treaptă cu treaptă. În „Ecouri tîrzii ale simbolului scării” I. P. S. Nicolae Corneanu urmărește folosirea metaforică a cuvîntului „scară” de-a lungul evului mediu pînă în literatura contemporană, încheind prin a spune că „simbolul scării a trecut și în folclor și în tradițiile populare, inclusiv în cele românești” (p. 383).

În „Simbolul izvorului și al fîntîinii” autorul, pornind de la importanța pe care au avut-o întotdeauna apa, izvorul, fîntîna în viața oamenilor, stăruie asupra sensului figurat pe care l-a căpătat îndeosebi fîntîna „în tradiție și religii, în folclor și literatură” (p. 385).

Ultimul capitol, „Scurte tălmăciri din scrierile Sfinților Părinți”, cuprinde un grupaj de traduceri din limba greacă veche, efectuate de I. P. S. Nicolae Corneanu, precum urmează : *Correspondența dintre Sfîntul Vasile cel Mare și retorul Libaniu*, *Sfîntul Barsanufie despre opiniile lui Origen*, *Evagrie și Didim*, și *Sfîntul Ioan Damaschin : Despre cele opt dăruiri ale răutății*.

Traducerile sînt precedate de introduceri, care ajută pe cititor să le înțeleagă mai în adîncime conținutul.

Astfel, în introducerea la corespondența dintre Sf. Vasile și Libaniu se spune că, în primele veacuri ale creștinismului, tinerii noii credințe, neavînd încă școli de prestigiu, studiau la școlile păgîne, că în-

tre studenți și profesori, chiar dacă erau de religii diferite, se stabileau raporturi de stimă și prietenie, cum au fost cele între Sf. Vasile și vestitul retor păgîn Libaniu, acestea oglindindu-se destul de limpede în corespondența dintre ei. În Introducerea la textul conținând întrebările puse Sfințului Barsanufie și răspunsurile lui în legătură cu unele opinii ale lui Origen, împărtășite și de alți teologi, ca Evagrius și Didim, traducătorul, după ce prezintă foarte succint ideile lui Origen, considerate eretice, arată, de asemenea în puține cuvinte, cine a fost Barsanufie, cât de renumit era prin sfințenia vieții și prin cunoștințele lui teologice, ceea ce făcea pe mulți să i se adreseze, direct sau în scris, cu întrebări referitoare la diferite probleme de credință creștină.

În sfârșit, Introducerea la textul tradus din Sf. Ioan Damaschis ajută pe cititor să înțeleagă ideea de bază a învățămîntului teolog din Răsărit că păcatele sînt săvîrșite sub îndemnul duhurilor răutății, al gîndurilor rele pe care le inspiră omului diavolul, împingîndu-l să păcătuiască.

Acesta este cuprinsul foarte pe scurt al cărții *Patristica mirabilia* datorată I. P. S. Mitropolit Nicolae Corneanu, cuprins care, ca în orice recenzii sau rezumat, n-a putut fi dat decît sumar, cu prescurtări și cu omisiuni inevitabile. Sperăm, însă, că și din rezumat reies într-o măsură oarecare calitățile de relief ale lucrării.

Așa cum am afirmat la început, *Patristica mirabilia* este în primul rînd o lucrare de migală și erudiție. Osteneala și grija de amănunt impuse de adunarea materialului documentar din sutele de cărți și reviste pentru scrierea lucrării și mai ales a notelor, atenția neîncetată pentru evitarea inadvertențelor într-o lucrare destul de întinsă, iată cîteva elemente care înseamnă minuție, migală. Iar numărul impresionant de note, care ocupă un spațiu apreciabil pe fiecare pagină pentru ilustrarea conținutului, mulțimea cunoștințelor din diferite domenii în fiecare capitol, sînt dovezi de informație vastă, de erudiție.

Am mai afirmat, tot la început, că această nouă operă a I. P. S. Nicolae Corneanu este foarte interesantă și foarte frumoasă. Foarte interesantă este prin mulțimea și varietatea subiectelor tratate, prin conținutul bogat al fiecărui capitol, prin felul în care este folosit un mare număr de

opere din literaturile vechi și moderne. Iar frumoasă este prin forma de exprimare a ideilor, prin preferința pentru simplitate și limbaj concret. Stilul este clar, frazele curg limpede, fără pledici în calea înțelesului, fără să obosească pe cititor. Sînt folosite cuvinte care sugerează mai mult imagini decît idei abstracte, se apelează mai mult la descrieri și povestiri despre oameni și despre fapte, decît la generalizări și expuneri teoretice. Acestea și altele ca acestea fac din *Patristica mirabilia* o carte cu daruri multe, care se citește cu plăcere, aparținînd totodată științei și literaturii.

Și acum despre greșelile de tipar. Ar fi bine ca acestea să nu existe, dar, dacă s-au strecurat, regula cere să fie corectate într-o erată la sfîrșitul cărții. (O asemenea greșeală de tipar, necorectată nici în erată, nici în alt fel pînă în prezent, s-a produs la volumul „Apologeti de limbă latină”, apărut în 1981 în Colecția „Părinți și Scriitori bisericești”, în nota din josul paginii 118, unde cuvîntul profesor, prescurtat prof., a apărut pr., ceea ce a făcut să se înțeleagă greșit că nu profesorul, ci preotul cu același nume este autorul traducerilor despre care este vorba în notă). *Patristica mirabilia* are la sfîrșit o erată conținînd nu mai puțin de 91 de greșeli tipografice. Erata putea să aibă mai puține, pentru că o mare parte din ele se observă și se corectează de către cititor, dar putea să aibă și mai multe, pentru că marea majoritate n-au fost incluse în erată. Între acestea din urmă, unele trebuiau neapărat introduse pentru îndreptarea unor greșeli, cum sînt cele de la pag. 132, rîndurile 5—9 numărate de jos în sus, pag. 179, rîndurile 3—5, de asemenea, numărate de jos în sus, și pag. 356, rîndurile 3—5 de sus, erori provenite din încurcarea sau omisiunea unor rînduri. Bine este unde nu se simte necesitatea eratei!

Prof. DAVID POPESCU

Nicolae Gudea — Ioan Ghiurco, *Din istoria creștinismului la români. Mărturii arheologice*, editura Episcopiei Oradiei, Oradea, 1988, 274 pp.

Prefațată de P. S. Episcop dr. Vasile Coman al Oradiei, cartea este de reală importanță pentru istoria veche a pămîntu-

lui românesc și deopotrivă pentru istoria Bisericii noastre. În esență, ea urmărește prezentarea adevărului — prin măturii arheologice, analizate riguros și științific — că „poporul român s-a născut, s-a dezvoltat și a rămas un popor romanic. Latitudinea constituie caracterul esențial al limbii sale, al faciesului său spiritual și al culturii sale. În cadrul și alături de latinitatea, cu implantarea ei prin romanizarea populației dacice autohtone, în special, a apărut și s-a dezvoltat creștinismul, ambele devenind constante istorice și păstrătoare de bază ale etniei românilor. Ambelor le datorăm în aceeași măsură puterea de supraviețuire în timp, forța de a rezista vicisitudinilor politice, sociale și naționale care s-au abătut peste poporul nostru și, la urma urmelor, chiar faptul că sintem și am rămas români” (p. 15). În jurul acestor idei este organizat întregul material arheologic, ce constituie cuprinsul lucrării.

În introducere sînt formulate cîteva importante observații bazate pe constatări sigure. Astfel, cu privire la creștinism — care a înglobat în faza sa inițială (secolele III—VI) cele mai tipice trăsături ale unității — s-a subliniat că el apare ca „un fenomen social și spiritual specific lumii romane și numai ei”. De aici și prezicerea: „Apariția, dezvoltarea și răspîndirea acestei religii într-un anumit loc pe teritoriul Imperiului roman, indică limpede că societatea care a acceptat-o purta în sine toate trăsăturile economice, sociale și spirituale mai caracteristice ale lumii romane” (p. 15).

Istoriografia românească susține, pe bună dreptate, că în provinciile dacice, cucerite la începutul secolului II d. Hristos, au fost implantate, s-au dezvoltat și s-au desfășurat toate fenomenele vieții economice, sociale, politice și spirituale romane, iar romanizarea și creștinarea Daciei a fost un proces care s-a desfășurat paralel. După părăsirea Daciei de administrația și armata romană, provinciile ei au rămas cel puțin timp de un secol neocupate de populațiile barbare din zonă, iar părți din provinciile Apulensie și Malvensis au fost recucerite și integrate Imperiului roman târziu. Creștinismul care s-a dezvoltat aici a fost modest, aproape sărac, fără monumente de arhitectură, fără cimitire-muzeu, fără bogăția de elemente caracteristice mari centre ale imperiului. În certitudine a fost influențat de misionarismul din imperiu și aprovizionat din Sud cu ma-

terialele liturgice necesare și, în chip tot atât de sigur, a fost nevoit să-și „producă” anumite obiecte proprii, simple, primitive, pentru necesitățile de cult. Evoluția și răspîndirea creștinismului pe teritoriul fostelor provincii arată clar „că populația care a rămas pe aceste teritorii a păstrat vechile baze economice, sociale romane și a dezvoltat mai departe spiritualitatea de tip roman” (p. 17). Populația care locuia aici era vorbitoare de limbă latină, iar în procesul de romanizare se integrase și cel de creștinare. Ori, după părăsirea Daciei, creștinismul a fost „elementul de legătură care a ținut locul organizării politice și administrative, a contribuit la menținerea unității daco-romanilor” (p. 18). Creștinismul daco-roman s-a dezvoltat și răspîndit, apoi, în același teritoriu pînă la anul 602 — data limită superioară a creștinismului timpuriu, înaintea contractului etnic și lingvistic cu slavii.

În partea introductivă se face și un istoric al cercetărilor istoriografice întreprinse în ultimul veac, cu modurile diferite de abordare a acestei probleme, arătîndu-se meritele unor cercetători ca G. Enăceanu, V. Părvan, N. Iorga, C. Dăicovici, Horedt, Macrea, Russu, Tudor, Pipidi, I. Barnea, Chirilă-Gudea, Popilian etc. Au fost dezbătute probleme ca: stadiul actual al cunoștințelor privind începuturile creștinismului în Dacia (pp. 30—34), mijloacele de lucru, metoda de cercetare, sistemul de prezentare.

Partea a II-a a lucrării o constituie un comentariu arheologic privind descoperirile paleocreștine (pp. 35—91), iar a III-a un comentariu istoric (pp. 92—129) privind creștinismul timpuriu în Imperiul roman în secolele I—III, cu începuturile creștinismului în provinciile dacice; apoi evoluția creștinismului în Imperiul roman târziu (după 313) și în Imperiul bizantin timpuriu (pînă la 602), cu răspîndirea lui pe meleagurile noastre ancestrale. Partea a IV-a cuprinde concluziile (pp. 130—134) desprinses firesc din conținutul capitoului precedent, în care se subliniază: „Nu se poate astăzi afirma sau susține că creștinismul daco-roman a fost o apariție întîmplătoare, bruscă, un rezultat exclusiv al misionarismului, al unei transplantări și că s-a petrecut numai în secolul al IV-lea. Nici recunoașterea oficială a Bisericii creștine, nici transformarea sa în religie a statului, nici misionarismul creștin nu au jucat un rol determinat în apariția și dezvoltarea creștinismului daco-roman. El

a fost un „produs” al societății de tip roman provincial din cele trei Dacii, apărut dintr-un fenomen oriental, dezvoltându-se pe baza condițiilor economice, sociale în special locale; existența grupurilor și comunităților creștine din sec. II—III din cele trei Dacii a fost o condiție esențială pentru răspândirea largă a creștinismului în sec. IV, pe același teritoriu. Astfel se explică faptul că în timp ce în Imperiul roman târziu, termenul care definea locul de rugăciune (basilica) a fost înlocuit în secolul al IV-lea cu *ecclesia* și a rămas definitiv în terminologia bisericească, în limba română a rămas în uz termenul vechi *basilica* ce s-a impus tocmai înainte de data când a apărut *ecclesia* în teritoriile sud-dunărene” (pp. 132).

Partea a V-a cuprinde repertoriul descoperirilor paleocreștine (pp. 136—206), constând din obiecte care serveau la oficierea serviciului religios, amulete (talismane) sau semne de recunoaștere, vechi monumente romane creștinate și alte obiecte creștinate de uz comun, diferite obiecte creștine, lăcașuri de cult, tipare pentru turnat; obiecte creștine din metal, piese descoperite în așezările și fortificațiile romane târzii și bizantine timpurii, de pe malul stîng al Dunării (de la vărsarea Tisei la vărsarea Oltului).

Autorii au inclus în acest repertoriu aproape toate obiectele paleocreștine cunoscute pînă în 1986, descriindu-le amănunțit într-o ordine cronologică generală, după criteriile de destinație. Mulțimea acestora, locul și timpul în care au apărut, atestă, fără putință de tăgadă, complexul proces de romanizare și creștinare, pe același teritoriu, în etape diferite, pînă la anul 602, demonstrînd continuitatea populației romane și păstrarea vechilor baze economice și social romane, dezvoltînd mai departe spiritualitatea de tip roman.

Prin repertoriul de piese și descoperiri arheologice, prin modul de abordare, lămurirea și punerea în discuție a unor probleme mai puțin cunoscute sau chiar necunoscute, lucrarea constituie în mod cert a valoroasă contribuție la istoria nașterii și formării poporului român pe vatra dacică și daco-romană, cît și la apariția evoluției creștinismului ca religie a lui.

Două ample rezumate în limbile germană și engleză (pp. 207—246), o bogată bibliografie, un indice de nume, de localități și locuri, 10 hărți și 42 planșe reproducînd numeroase obiecte paleocreștine,

fac din această carte aparținînd „a doi fii ai Sălajului, un arheolog și un preot” — cum se precizează în prefață — un instrument de lucru indispensabil pentru toți cercetătorii.

Un merit deosebit în publicarea acestei cărți revine Episcopiei Ortodoxe Române a Oradiei, care a editat lucrarea în minunate condiții grafice, cu o frumoasă și sugestivă supracopertă reprezentînd crucea Sfîntului Apostol Andrei. Un cuvînt de laudă și mulțumire adresăm Prea Sfîntului Episcop Vasile care o și prefațează, cu un substanțial cuvînt de apreciere.

Diacon prof. TEODOR V. DAMȘA

Mărturie ortodoxă (revista comunității ortodoxe române din Olanda). Anul VII (1988), nr. 11.

În revista „Mitropolia Banatului” (nr. 3—4/1985, pp. 245—246) s-a semnalat prezența comunității ortodoxe române în Olanda și s-au evidențiat vrednicile entuziasmului păstor sufletesc, pr. ic. stavr. dr. Ioan V. Dură, cu temeinice studii în țară și în străinătate. Comunitatea ortodoxă română din Olanda se află, canonic, sub jurisdicția Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa Centrală și Occidentală, cu sediul la Paris.

Printre alte realizări, comunitatea editează o revistă de înaltă ținută ortodoxă și românească — „Mărturie ortodoxă” — aflată în al șaptelea an de apariție neîntreruptă.

Beneficiînd de prestigioase condeie, revista apare în 170 pagini, cu material bogat și variat. Strădanile părintelui Ioan V. Dură, asemenea altor valoroși preoți români, reprezintă spiritualitatea românească peste hotare, care, începînd cu Sf. Ioan Cassianul și contemporanii săi, s-a manifestat, de-a lungul veacurilor, în diferite părți ale lumii. Cu multă osteneală, părintele I. V. Dură își ține credincioșii ortodocși români din diaspora sub aripa Bisericii-mamă. Îi ferește de ispitiri eterodoxe și înstrăinări etnice. O revistă elaborată cu pietate ortodoxă și patos etnic, menține legătura cu vatra strămoșească, „dacica noastră vatră”, cu limba noastră — „un șirag de platră rară” —, cu tradițiile noastre. Prin ea, parohia ortodoxă

română din Olanda a devenit, mai pregnant, un focar de iradiere culturală.

Nr. 11/1988 al revistei se deschide cu „Rugăciune către Maica Domnului”, o patetică invocare și smerită mărturisire de credință, un fragment din pana plină de har a P. S. Episcop vicar Justinian Chira Maramureșanul („Viața Maicii Domnului”, Cluj-Napoca, 1986). Și un alt fragment („Simbolul credinței”) din Gh. Dimopoulos („Din bogăția noastră liturgică”, Atena, 1981) — traducere de pr. I. V. Dură.

Teolog, eseist, critic și istoric literar, poet, membru al Uniunii Scriitorilor, pr. prof. dr. Petru Rezuș semnează și în acest număr „Psalm 21”: „Întoarce-mi, Doamne, anii mei tîrzii / spre-o primăvară-a vîrstei care nu e...” Discrete miresme din poemele pe care i le cunoaștem.

Trei învățăături duhovnicești „Limonariul lui Ioan Moshu (545—619), traducere de pr. I. V. Dură. „Limonariul” — „Livada duhovnicească” — conține experiențele unui pelerin înțelept o inspirată alegere a traducătorului (reproducere și în „Mitropolia Banatului”, nr. 2/1988, p. 134).

Un excepțional „Cuvînt la Bunăvestire” al Sfîntului Sofronie, patriarhul Ierusalimului (550—638), ne prezintă (după Migne), cu măiestria-i cunoscută, pr. prof. Nicolae Petrescu. Se abordează o problemă fundamentală — Teologia Sfîntei Treimi — într-un discurs filosofic, folosind un stil adecvat, cînd cald și apropiat, cînd violent și rechizitorial, dar mereu patetic și convingător.

După traduceri din „Patericul românesc” de Ioanichie Bălan și din cartea „Pelerinaj în Biserica Ortodoxă Română” a monahului Damaschin Grigoriatul (Atos, 1986) și versurile semnate de Emanoil Paraschivaș, este inseriat studiul elaborat de pr. V. Dură, „Sfîntul Teotim I, episcopul Tomisului, autoritate a dreptei credințe în cadrul lucrărilor sinodului IV ecumenic (451)”. Studiul citat ridică sensibil prestigiul revistei. Folosind ca moto o formulare a reputatului preot prof. Ioan G. Coman, deschizător de drum în acest domeniu — „Ortodoxia românească urcă pînă la începuturile formării poporului român, la a cărei viață spirituală a participat cu toată ființa ei” — și utilizînd o bibliografie „la zi”, autorul realizează o sinteză istorică, din care rezultă cu claritate originea tomitană și valoarea episcopului Teotim I. Studiul va atrage, desigur, atenția istoricilor străini și acordul celor pătrunși de

onestitate științifică, mai ales că, prin fixarea unor repere în miezul problemei, se evidențiază ceea ce unii istorici mai vechi au scăpat din vedere.

Preotul Al. Stănculescu-Birda oferă o „Nostalgie” — versuri — și o patetică „scrisoare deschisă”, adresată „preotului dintotdeauna”. „Îți mulțumesc, Părinte, că m-ai învățat ce înseamnă iubirea de țară, de lege, de neam...”

Un alt articol valoros, semnat de Pr. I. V. Dură se referă la „cel mai vechi manual de drept bisericesc ortodox”. Este rodul ostanelilor cărturarului Eftimie (Eugen) Iovanovici, născut la Novi Sad (1775—1852).

Evocarea unui prieten, apărător al cauzei drepte a națiunii române din Transilvania, o face Pavel Suian. Este vorba de norvegianul Björnstjerne Martinus Björnson (1832—1910), romancier, poet, dramaturg, critic literar și militant politic, laureat al premiului Nobel, care, în anul 1907, demasca politica austro-ungară de maghiarizare a românilor din Transilvania.

Redactorul revistei pr. I. V. Dură, oferă, apoi, lămuriri referitoare la aducerea moaștelor Sfîntului Mihail Mărturisitorului, episcopul Sinadelor, de la Sf. Munte Atos în Țările Române și respectiv la prochințarele tipărite pe pămînt românesc pentru Muntele Atos (texte narative, în proză sau în versuri cu privire la tipografie, clădiri, obiecte prețioase, istoria așezămintelor mănăstirești etc.). Prin știrile ce le conțin, prochințarele tipărite la noi constituie o sursă de cunoaștere a așezămintelor de pe Atos și a ajutoarelor de tot felul date de români.

„Biblia de la București”, tipărită acum 300 de ani (1688), marchează biruința limbii române literare. Aniversarea este comemorată și comentată de pr. prof. dr. Nicolae V. Dură.

O prezentare elogioasă, în limba franceză a lucrării „Sfinți români și apărători ai legii strămoșești”, publicată cu binecuvîntarea Prea Fericitului Patriarh Teoctist și alcătuită sub directă purtare de grijă a Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nestor al Olteniei, este semnată de dr. Paul Mihail. În aceeași limbă apare și art. „Circulația dogmatică interconfesională”, semnat de pr. prof. dr. Petru Rezuș.

Redactorul revistei semnalează și cîteva lucrări din literatura română, recomandîndu-le cititorilor de pe alte meleaguri, reproducînd unele fragmente din acestea,

precum și aprecieri la adresa revistei „Mărturie ortodoxă”, semnate de prestigioase condeie începând cu P. F. Patriarh Teoctist și I. P. S. Mitropolit Nestor.

Revista se încheie cu știri din viața comunității ortodoxe române din Olanda, al cărui paroh activează și pe plan economic.

Aprecieri în mod deosebit osteneala părintelui dr. Ioan V. Dură și hotărârea de a înălța un lăcaș propriu de închinare, prin contribuția credincioșilor din Olanda.

Am prezentat foarte sumar, materialul selectat de redactorul revistei, pentru a evidenția calitatea și oportunitatea ei, mai ales acolo, în mediul în care apare, cu destule sacrificii. În vădit progres revista contribuie cu fiecare număr, la consolidarea credinței ortodoxe și a simțămintelor patriotice ale tuturor celor ce se apleacă asupra ei.

Prot. dr. MARCU BĂNESCU

Izvoare și mărturii referitoare la evreii din România, vol. II, partea I-a, București, 1988, CX+ 292 pp. cu 30 ilustrații.

Editat de Federația comunităților evreiești din România, volumul întocmit de Mihai Spielmann este prefăcut de Em. Sa dr. Moses Rosen, șef rabin, cu un „Cuvânt înainte” semnat de Acad. Ion Popescu Puțuri. Apărută la doi ani, după primul volum (semnalat în revista „Mitropolia Banatului”, nr. 6/1986, pp. 134—135), cartea cuprinde 213 documente referitoare la prima jumătate a secolului XVIII, precum și o „addendă” referitoare la anii 1448—1700, ce totalizează 76 documente.

Documentele sînt precedate de un studiu introductiv, ce facilitează familiarizarea cititorului cu esența izvoarelor publicate. Deosebit de revelatoare sînt informațiile ce prezintă statutul social, economic, juridic și politic al evreilor din Țările Române, probleme puțin abordate pînă acum în istoriografia noastră.

Trecînd în revistă documentele, cititorul însușește concluzia certă că evreii care locuiau mai demult pe pămînt românesc, ca și cei veniți în epoca de referință, au contribuit la dezvoltarea patriei comune și la statornicirea unor relații pașnice cu țările vecine, în ciuda greutăților generate de stăpînirea habsburgică din Transilvania,

respectiv de domniile fanariote din Moldova și Țara Românească.

Subliniem meritul celor ce au selectat documentele, de a fi încercat să pună în lumină și situația din ținuturile mărginașe ale pămîntului Românesc (Banatul, Crișana, Maramureșul și Dobrogea), care adesea scapă editorilor de documente. Deosebit de important este faptul că se subliniază unitatea de organizare a evreilor din Moldova și Țara Românească — una din ... care a unit și mai mult principatele așchenază.

Documentele caută să dea răspuns și cu privire la situația demografică a evreilor. Așa aflăm că în 1717, comandantul cetății din Arad autorizează domicilierea unui număr de două familii (doc. nr. 43), ca apoi în 1736 să se constate, în comitatul Arad, existența a 80 persoane (doc. nr. 96). Unele documente atestă o prezență masivă a evreilor în Maramureș, influențată, pe lingă creșterea natalității, și de o imigrație așchenază. Editorii au prezentat amănunțit anacronismul situației din Transilvania, unde persista încă ficțiunea că toți evreii fac parte din comunitatea din Alba-Iulia, deși demult se răspîndiseră în tot principatul.

Din documente reiese și protecția acordată evreilor de domnii autohtoni din Moldova și Țara Românească, urmată și de unii fanarioți mai luminați. Astfel, în 1743, Constantin Mavrocordat declară tirgurile libere pentru toți negustorii, inclusiv pentru evrei (doc. nr. 198).

Alte texte relevă legătura unor evrei cu germenii noii vieți economice, pe atunci în formare, ca spre pildă activitatea lui Iacob și Avram Köppich care pe la 1717, puneau în funcțiune la Timișoara, o manufactură de bere și o velniță (doc. nr. 44).

Comercianții evrei au contribuit și la exportul produselor solului românesc, exemplifica cu activitatea lui Isac Adam Achraches din Timișoara, care pe la 1740, trimitea piei în Moravia (doc. nr. 109).

Numeroase alte piese arhivistice oglindesc viața comunitară și religioasă a evreilor. Astfel, aflăm că evreii din Iași, încă din 1670, au cumpărat terenul pentru construirea unei sinagogi (doc. nr. 34). La Carei, membrii comunității din prima jumătate al secolului XVIII, deschideau un cimitir propriu și treceau la construirea unei sinagogi și a unui lăcaș de învățămînt teologic (doc. nr. 61). Alte materiale privesc problematica culturii medievale iudaice,

apreciată și de oamenii de cultură din țara noastră. Subliniem interesul lui Nicolaus Olahus pentru limba ebraică (doc. nr. 5 addenda). Un număr însemnat de cărți tratând probleme ale culturii iudaice se găseau și în biblioteca lui Nicolae Mavrocordat (doc. nr. 83), respectiv a lui Samuil Kőleséri (doc. nr. 204). Merită evidențiată și activitatea evreului Daniel de Fonesca, cel care a facilitat cititorilor bibliotecii regale din Paris cunoașterea unor manuscrise păstrate în bibliotecile Mavrocordaților, prin intermediul copurilor executate de el (doc. nr. 83). Mai semnalăm și publicarea integrală și corectă a textului de pe piatra tombală a lui Asriel Assael din 1636, existentă în cimitirul mozaic din

Timișoara — Calea Lipovei, asupra căruia multă vreme au planat în certitudini și chiar concluzii eronate (doc. nr. 38 addenda).

În fine mai trebuie să subliniem absența unui fenomen, care tocmai de aceea constituie o elocventă mărturie: nicăieri nu apare vreo urmă a unui pogrom, sau unei expulzări în masă, ceea ce greva în multe alte țări viața evreilor din acea vreme.

Sperăm că în viitorul apropiat vom avea la îndemină următorul volum, aflat cum știm, în curs de elaborare.

EUGEN GREUCEANU

O CRUCIULIŢĂ-MEDALIE INEDITĂ

Intr-o scrisoare primită la Redacție, dr. Gerhardt Hochstrasser din Timișoara, colaborator al revistei noastre, ne atrage atenția asupra unei „curiozități numismatice” — după expresia sa — până acum neglijată de cercetători: o cruciuliță-medalie jubiliară, din 1910, emisă de „Societatea ortodoxă națională a femeilor române”. Dar, să-i dăm cuvântul corespondentului nostru:

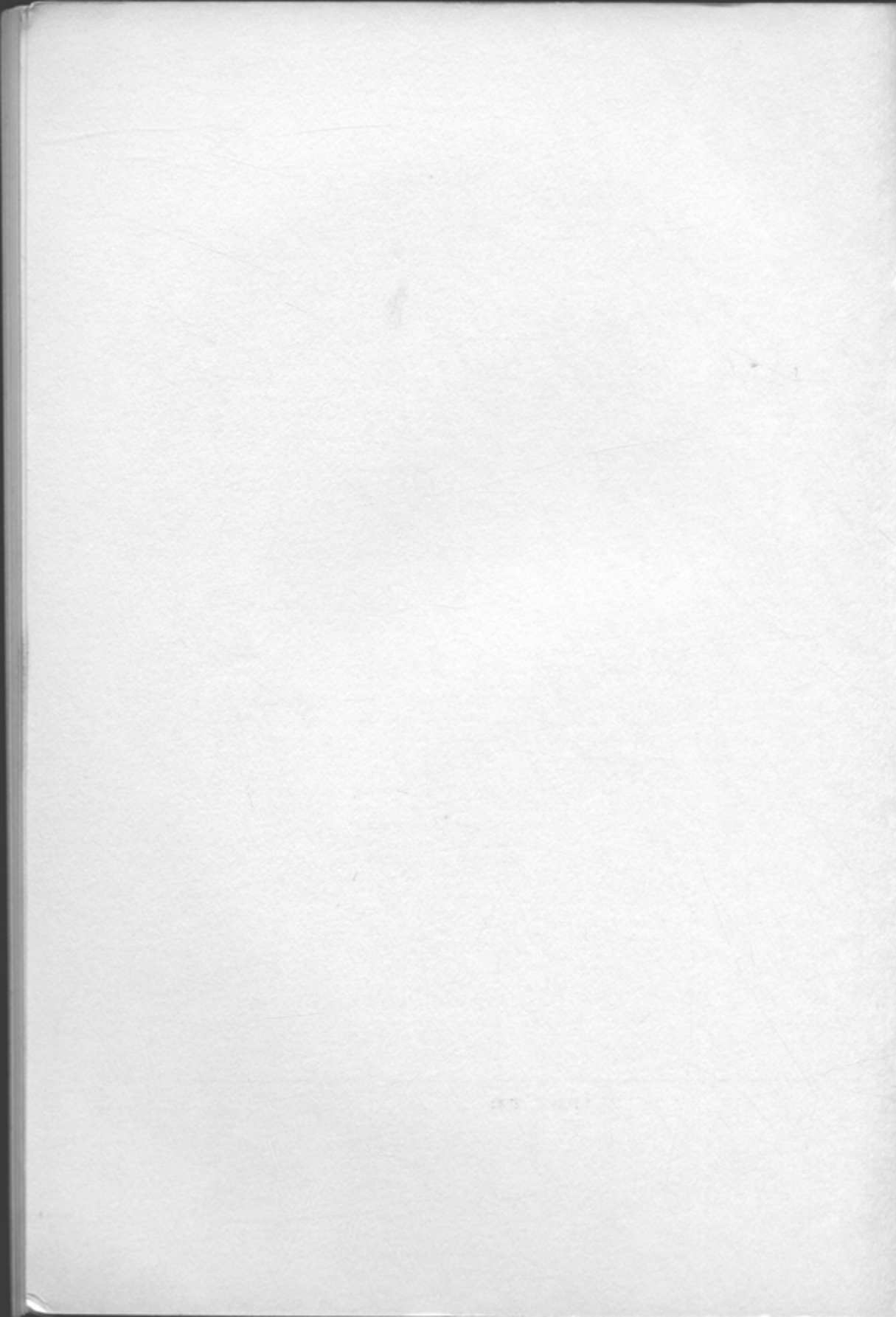
„Este o adevărată curiozitate numismatică această cruciuliță-medalie din 1910, aparținând fostei „Societăți ortodoxe naționale a femeilor române” (societatea nu este menționată la P. Dan, *Asociații, cluburi, ligi, societăți. Dicționar cronologic*, București, 1982). Datorită inscripției cu numele societății și a datei emiterii cruciuliței, socotim că este posibilă compararea ei cu o medalie comemorativă. De altfel, definiția medaliei (T. Kroha, *Lexikon der Numismatik*, Gütersloh, 1977, pp. 274—275) nu exclude forma ei de cruce.

„Cruciulița-medalie la care ne referim este din alamă argintată, cu greutatea de 5,175 g. Brațul vertical are 41,3 mm, cel orizontal 28 mm, iar grosimea este de 1,7 mm. Pe avers se află inscripția: „+ Soc. ortodoxă națională a femeilor române”, cu litere înalte de 4,7 mm. Pe reversul medaliei este incizat anul 1910. De cruciuliță este fixat un inel, într-o toartă cu lățimea de 2,1 mm, spre a fi purtată pe o bandă, probabil tricoloră. Banda nu s-a păstrat. Inelul are un diametru de 10 mm și o grosime de 1,2 mm.

„Cruciulița-medalie nu a fost prezentată până acum în publicații numismatice, care au înregistrat medalii în formă de cruce, dar nu cu o tematică religioasă. Așa, bunăoară, se cunoaște medalia intitulată „Crucea trecerii Dunării” din 1878, precum și „Crucea serviciului credincios” din 1906 (G. Buzdugan-Gh. Niculiță, *Medalii și plachete românești*, București, 1971). Desigur, „Societatea ortodoxă națională a femeilor române” și cruciulița-medalie, emisă de ea cu o ocazie festivă, trebuie să fie lucruri cunoscute specialiștilor, dar credem că este bine să le reamintim aici, pentru un cerc mai larg de cititori și numismați.”

Mulțumim și pe această cale corespondentului și colaboratorului nostru pentru aceste detalii ce ni le-a pus la dispoziție, pe care le considerăm utile tuturor cititorilor.

CRONICA BISERICEASCĂ

Prea Fericitul Patriarh Teoctist în insula sfântă Patmos. Alegerea noului mitropolit al Rhodos-ului. Centenarul Mitropoliei Leros-ului și Kalymnos-ului. Sesiunea Comitetului Executiv și a Comitetului Central al C.E.B. Întrunirea comisiei permanente a Secțiunii „Credință și Constituție”. Întrunirea Grupului „Kaire”. A 18-a întrunire internațională a călugărițelor. Poziție ortodoxă cu privire la hirotonia femeilor. Conferință științifică internațională. Biblie „ecumenică” în limba cehă. „Iubirea aproapelui în locul agresiunii”. Decesul arhiepiscopului Michael Ramsey. — — — — — 94

NOTE ȘI COMENTARII

Un „duș rece” peste dialogul oficial ortodox-romano-catolic (S. Anuichi). „Patruzeci de ani de la o descoperire epocală”. Cum se fabrică un scandal religios (I. Moldovan). — — — — — 102

LECTURI MORALE

Pr. EMANUEL COPĂCIANU : Maria Magdalena (continuare). — 108

VIAȚA BISERICEASCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului

Tirnosiri și sfințiri de biserici parohiale. Noi clerici ai eparhiei. Cîntarea în comun în dezbaterile clerului. Consfătuire pe teme misionare. Festivitate de deschidere a noului an școlar. Un nou sediu pentru bunurile culturale bisericești. Cruce comemorativă inaugurată recent. Aniversări parohiale. Mănăstirea „Săraca” : încheierea lucrărilor de restaurare. Recepție de pictură bisericească. Vestigiile unei străvechi biserici puse în valoare. Deces. — — — 119

Episcopia Aradului, Ienopolei și Hălmașului

Itinerar pastoral. Hramul mănăstirii Prislop. Un nou cleric al eparhiei. Conferință administrativă preoțească. Adormit în Domnul. — 126

PREZENTĂRI BIBLIOGRAFICE

Mitropolit Nicolae Corneanu, *Patristica Mirabilia. Pagini din literatura primelor veacuri creștine*, Timișoara, 1987 (D. Popescu) ; Nicolae Gudea — Ioan Ghiurco, *Din istoria creștinismului la români. Mărturii arheologice*, Oradea, 1988 (T. V. Damsa) ; *Mărturie ortodoxă*, 1988 (M. Bănescu) ; *Izvoare și mărturii referitoare la evreii din România*, vol. II, București, 1988 (E. Greuceanu). — — — — — 129

POȘTA REDACȚIEI

O cruciuliță-medalie inedită. — — — — — 141

Lei 35,00